

ბ. ა. ვახროშევი

მუსიკის ელემენტარული თეორია

სსრკ კავშირის კულტურის სამინისტროს კადრებისა და სასწავლო დაწესებულებების სამმართველო -
ლოს მიერ დაშვებულია სახელმძღვანელოდ მუსიკალური სასწავლებლებისა და ზოგადი მუსიკალური განათლების საღამოს სკოლებისათვის, აგრეთვე დამხმარე სახელმძღვანელოდ საბავშვო მუსიკალური სკოლებისათვის

წინამდებარე სახელმძღვანელოს მიზანია მიაწოდოს მოსწავლეებს მუსიკალური ნაწარმოების გარჩევის ელემენტარული ცოდნა და გამოუმუშაოს მათ დამოუკიდებელი მუშაობის ჩვევები.

მუსიკის ელემენტარული თეორიის კურსი ხელს შეუწყობს მოსწავლეთა საერთო მუსიკალური და კულტურული დონის ამაღლებას.

ავტორმა კუთვნილი ჰონორარი გადარიცხა მშვიდობის ფონდში.

„მუსიკის ელემენტარული თეორიის“ სახელმძღვანელოს მეექვსე გამოცემა განსხვავდება წიგნის წინა გამოცემისაგან ზოგიერთი ახალი დებულებით და მთელი რიგი არსებითი დამატებებით. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია შემდეგი:

1. დიატონური სფერო განიხილება უფრო ფართო მნიშვნელობით. ეს თემა გაშლილია მეოთხე, მეხუთე, მეექვსე და მერვე თავებში.
 2. გაფართოებულია §39 /თავი V/, მოძღვნილი მაჟორისა და მინორის ურთიერთშელწევის საკითხისადმი.
 3. უფრო დაწვრილებით არის გადმოცემული და ილუსტრირებული დამატებითი მაგალითებით ერთსახელიანი მაჟორ-მინორის კილოს ცნება.
 4. ნაწილობრივ შეცვლილი და შეესებულება ინტერვალების კლასი - ფიკაცია /მეოთხე და მეექვსე თავები/.
 5. ტონალობათა დიატონური ნათესაობის გარდა, მოცემულია აგრეთვე მაჟორ-მინორისა და მინორ-მაჟორის კილოს ჰარმონიული სისტემით გაერთიანებულ, ახლო მონათესავე ტონალობათა უფრო ფართო წრის ცნება.
 6. სახელმძღვანელოს დამატებითი სახით ერთვის მოკლე ისტორიული ცნობა „შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპული მუსიკის დიატონური კილოების ისტორიისათვის“
- სახელმძღვანელოში მთელი მასალა დალაგებულია ისეთი სისტემით, რომ მოსწავლეებმა შეძლონ მუსიკის თეორიის სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებულ ნებისმიერ კითხვაზე პასუხის დამოუკიდებლად პოვნა. ამავე დროს ავტორი დაჟინებით ურჩევს პედაგოგებს მოსწავლეებთან პრაქტიკული მუშაობისას იხელმძღვანელონ მუსიკის ელემენტების სწავლების საყოველთაოდ მიღებული მეთოდით, რომლის მიხედვითაც მუსიკალური გამომსახველობის ხერხთა ურთიერთკავშირი უნდა დადგინდეს მუსიკალური მაგალითების ანალიზის საფუძველზე

სახელმძღვანელოში მაგალითებად მოყვანილია ხალხური სიმღერები, კლასიკური მუსიკის ნიმუშები, ნაწყვეტები საბჭოთა კომპოზიტორების ნაწარმოებებიდან.

გარდა ამისა, კურსის ყოველ თემას თან ახლავს განმარტებითი სანოტო სქემა—მაგალითები.

ყოველი თავის ბოლოს მოცემულია კითხვები გამეორებისათვის და სავარჯიშოები /ზეპირი, წერითი და ფორტეპიანოზე/, რომლებიც ძირითადად გათვალისწინებულია მოსწავლეთა საშინაო დავალებისათვის და შეიძლება აგრეთვე გამოყენებულ იქნეს საკლასო სამუშაოებშიც.

ფინალიდან, მუსიკის თეორიისათვის სასწავლო გეგმით განკუთვნილ დროს სამუშაოებას არ იძლევა კლასში ჩატარდეს კურსის ასათვისებლად ყველა საჭირო პრაქტიკული სამუშაო, შეიძლება რეკომენდებულ იქნეს მასალის გავლა შემდეგი წესით: მუსიკის თეორიის ის ნაწილები /მონაკვეთები/, რომელთა შესწავლა სმენით ჩვევებს ეყრდნობა, უნდა დაუტავშირდეს სოლფეჯიოს კურსს. პრაქტიკული სავარჯიშოები სმენითი ჩვევების გასავითარებლად უპირატესად გავლილი უნდა იქნეს კლასში, ხოლო მასალა მუსიკის თეორიის სხვა მონაკვეთებიდან მოსწავლეებს საშინაო დავალებად უნდა მიეცეს, რადგანაც შინ მუშაობა უნდა იყოს მოსწავლეთა მიერ გაკვეთილზე შესწავლილი მასალის დამოუკიდებელი და გააზრებული ათვისების შედეგი.

* *
*

ის სურვილები, შენიშვნები და კითხვები, რომლებიც წამოიჭრება სახელმძღვანელოთი სარგებლობის დროს, გთხოვთ გამოგზავნოთ გამომცემლობა „მუზიკის“ დამხმარე სახელმძღვანელოთა რედაქციაში შემდეგი მისამართით: მოსკოვი K - 45 ; ნეგლინაიას ქ. № 14.

შესავალი

მუსიკის შინაარსი ეს ცხოვრებისეული შთაბეჭდილებებია, ბგერები, გადმოცემული აზრები და გრძნობებია.¹

შინაარსის ბგერებით /მუსიკით/ გადმოცემა ექვემდებარება მუსიკის გამომსახველობით საშუალებათა თანაფარდობის განსაზღვრულ წესებს, რომლებიც ჩამოყალიბდა მრავალსაუკუნოვანი ხალხური და კლასიკური მუსიკალური პრაქტიკის შედეგად.

მუსიკალური გადმოცემისა და გამომსახველობის ხერხებს მუსიკის ელემენტები ეწოდება.

სწავლება მუსიკის ელემენტებისა და მათი თანაფარდობის შესახებ გადმოცემულია მუსიკალურ - თეორიულ დისციპლინებში; მათგან დაწყებულია მუსიკის ელემენტარული თეორია.

მუსიკის ელემენტარული თეორიის კურსი შეისწავლის, საერთოდ მუსიკის და განსაკუთრებით, მელოდიის ძირითად ელემენტებს.

მიუხედავად იმისა, რომ აუცილებელი ცნობები ცალკეულ ელემენტთა შესახებ, ცოდნის განზოგადების მიზნით, სახელმძღვანელოს ცალკეულ პარაგრაფებსა და თავებშია ჩართული, მოსწავლეს უნდა ახსოვდეს, რომ მუსიკაში ყოველი ელემენტი /კილო, ტონალობა, მეტრიკური მი, ინტერვალი, აკორდი და სხვა/ მხოლოდ მუსიკალური გადმოცემის სხვა საშუალებებთან /ელემენტებთან/ კავშირში ავლენს თავის გამომსახველობას.

გარდა ძირითადი ამოცანისა, რომელზედაც ზემოთ იყო საუბარი, მუსიკის ელემენტარული თეორიის კურსი მიზნად ისახავს ხელი შეუწყოს მოსწავლეთა მეცადინეობას სპეციალობაში, ეხმარება მათ უფრო შეგნებულად აიფიქრონ მუსიკალური ტექსტი.

მუსიკალური ნაწარმოების /მისი მელოდიის, აგრეთვე მისი ცალკეული ნაწილების აღნაგობის/ გარჩევის ელემენტარულ ცოდნასა და ჩვევებს, რომლებსაც მოსწავლეები სახელმძღვანელოდან იღებენ, შეაქვთ მეტი მრავალფეროვნება მოსწავლეთა დამოუკიდებელ მუშაობაში და თავის მხრივ, ეხმარებიან მათ მუსიკალური ნაწარმოების შესრულებისას სწორად გადმოსცენ მისი შინაარსი.

სხვა საგნების მსგავსად, მუსიკის ელემენტარული თეორიის კურსი ხელს უწყობს მოსწავლეთა საერთო მუსიკალური და კულტურული დონის ამაღლებას.

იმისათვის, რომ მუსიკის ელემენტარული თეორიის კურსის შესწავლამ გარკვეული პრაქტიკული სარგებლობა მოიტანოს საკმარისი არ არის მისი ძირითადი დებულებების ზოგადი, თვალის ერთი გადავლებით გაცნობადი-სათვის აუცილებელია საგნის უფრო ღრმად შესწავლა რეგულარული ვარჯიში ხელს შეუწყობს ცოდნისა და ჩვევების განმტკიცებას სახელმძღვანელოში მოსწავლე იპოვის სავარჯიშო მასალას მთელი კურსის ყველა ძირითადი ნაწილისათვის. ამას გარდა, იგულისხმება, რომ პედაგოგი, რომელიც მოსწავლეთა მეცადინეობას ხელმძღვანელობს, შეავსებს დამხმარე მასალას თავისი ნება-სურვილით შერჩეული სავარჯიშოებითა და მაგალითებით მუსიკალური ლიტერატურიდან.

§ 1. ბგერის ფიზიკური საფუძველი

სიტყვა „ბგერა“ გამოხატავს ორ ცნებას: ბგერას, როგორც ფიზიკურ მოვლენას და ბგერას, როგორც შეგრძნებას.

1. / რომელიმე დრეკადი სხეულის, მაგალითად, სიმის/ ვიბრაციის / რხევის / შედეგად წარმოიქმნება და ტალღისებურად ვრცელდება ჰაერ-გარემოს გრძივი რხევები. ამ რხევებს ბგერითი ტალღები ეწოდება ისინი ვრცელდება ბგერის წყაროდან ყველა მიმართულებით / სფეროსებურად /.

2 / ბგერითი ტალღები, რომლებსაც სმენის ორგანო იჭერს, იწვევს მასში გაღიზიანებას, რომელიც ნერვული სისტემის საშუალებით გადაეცემა თავის ტვინს და აღძრავს ბგერის შეგრძნებას.

§ 2. მუსიკალური ბგერის თვისებები

ჩვენ მრავალ სხვადასხვაგვარ ბგერას აღვიქვამთ, მაგრამ მუსიკაში ყველა ბგერა არ გამოიყენება. ჩვენი სმენა განასხვავებს მუსიკალურ და არამუსიკალურ (ხმაურა) ბგერებს.

არამუსიკალურ (ხმაურა) ბგერებს, მაგალითად, ტყაუტყუის, კრიალს, კაკუნს, ქექა-ქუხილს, შრიალს და სხვა არა აქვთ ზუსტად გამოხატული სიმაღლე. ამიტომ ასეთი ბგერები არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მუსიკაში.¹

მუსიკალური ბგერის ფიზიკურ ხასიათს განსაზღვრავს სამი თვისება: სიმაღლე, სიძლიერე და ტემბრი.

1. თანამედროვე ორკესტრში იყენებენ დასარტყამ საკრავებს, რომლებსაც არა აქვთ განსაზღვრული სიმაღლის ბგერები, მაგ., სამკეთხელს, მცირე და დიდ დაფდაფებს, თეფშებს და სხვა.

ამ საკრავებს მხოლოდ დამხმარე მნიშვნელობა აქვთ და კომპოზიტორები მათ იყენებენ მუსიკალური თხრობისათვის უფრო მეტი გამომსახველობის მიზნებისათვის.

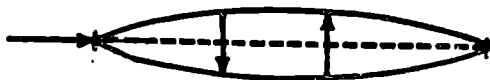
გარდა ამისა, მუსიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ბგერის გ რ ძ ლ ი ო ბ ა ს. ბგერის ხანგრძლივობა თუ სიმოკლე მის ფიზიკურ ხასიათს არ ცვლის. მუსიკის თვალსაზრისით გრძლიობას, როგორც მის ერთ-ერთ თვისებას, პირველხარისხოვანი/ მისი, ძირითადი თვისებების ტოლფასოვანი/ მნიშვნელობა აქვს. ახლა გავარჩიოთ მუსიკალური ბგერის ყოველი თვისება ცალ-ცალკე.

ბგერის ს ი მ ა ლ ე დამოკიდებულია სხეულის რხევათა სიხშირეზე/სიჩქარეზე/ რაც უფრო ხშირია რხევები, მით უფრო მაღალია ბგერა, და პირიქით.

ბგერის ს ი ძ ლ ი ე რ ე დამოკიდებულია რხევითი მოძრაობის ენერგიაზე, ე. ი. სხეულის (ბგერის წყაროს) რხევის გაქანებაზე. სიგრძეს, რომლის ფარგლებშიც ხდება რხევითი მოძრაობები, რ ხ ე ვ ი ს ა მ პ ლ ი ტ უ დ ა ეწოდება რაც უფრო ფართოა რხევის ამპლიტუდა/გაქანება/, მით უფრო ხმამაღალია /ძლიერია/ ბგერა, და პირიქით:

წონასწორობის
მდგომარეობა

ამპლიტუდა

ამპლიტუდა

ტ ე მ ბ რ ი ეწოდება ბგერის ხარისხობრივ ძხარეს, მის ელფერს. ტემბრის თავისებურებათა განსაზღვრისათვის იყენებენ სიტყვებს შეგრძნების სხვადასხვა სფეროდან; მაგ., ამბობენ: რბილი ბგერა, მკვეთრი, მსუყე, წკრიალა, მღერადი ბგერა და სხვ. ცნობილია, რომ ყოველ საკრავს ან ადამიანის ხმას მისთვის დამახასიათებელი ტემბრი გააჩნია. სხვადასხვა მუსიკალური საკრავის მიერ გამოცემული განსაზღვრული სიმაღლის ბგერა ყოველ ინსტრუმენტზე თავისი ელფერით გამოირჩევა.

ყოველი ბგერისათვის დამახასიათებელი ტემბრების განსხვავება დამოკიდებულია ნაწილობრივი ტონების /ბუნებრივი თანაბგერების/ შემადგენლობაზე.

ნ ა წ ი ლ ო ბ რ ი ვ ი ტ ო ნ ე ბ ი. /ან, სხვანაირად, ობერტონები/ წარმოიქმნება ბგერის ტალღის რთული ფორმის შედეგად /იხ. §3./.

ბგერის გ რ ძ ლ ი ო ბ ა დამოკიდებულია ბგერის წყაროს რხევის ხანგრძლივობაზე. მაგალითად, რაც უფრო ვრცელია რხევის ამპლიტუ-

და ბგერის დაწყების მომენტში, მიღ უფრო ხანგრძლივია მისი კრობის პერიოდი ბგერის წყაროს /სხეულის/ თავისუფალი ვიბრაციის პირობებში.

§ 3. ნაწილობრივი ტონები გუნებაში გვერათობი

ბგერის ტალღის რთული ფორმა წარმოიქმნება რხევადი სხეულის /სიმის/ ვიბრირებისას თანასწორ მონაკვეთებში გარდატეხის შედეგად. ეს მონაკვეთები წარმოქმნიან დამოუკიდებელ რხევებს სხეულის ვიბრაციის საერთო პირობებში, და ქნიან მათი სიგრძის შესაბამის დამატებით ტალღებს. სწორედ დამატებითი /მარტივი/ რხევები იწვევენ ნაწილობრივი ტონების წარმოქმნას. ნაწილობრივი ტონების სიმაღლე სხვადასხვაგვარია, რადგანაც არათანაბარია იმ ტალღების რხევის სიჩქარე, რომლებსგანაც ისინი წარმოიქმნებიან.

მაგალითად, სიმი, რომ მხოლოდ ძირითად ტონს წარმოქმნიდეს, მისი ტალღის ფორმა შესატყვისი იქნებოდა შემდეგი გრაფიკული გამოსახულებისა:

სიმის ერთი ნახევრის რხევისაგან წარმოქმნილი მეორე ნაწილობრივი ტონის სიგრძე ძირითადი ტონის ტალღაზე ორჯერ ნაკლებია, ხოლო მისი რხევის სიხშირე ორჯერ უფრო ჩქარია და ა. შ.

ტალღები ნახევრიდან ორჯერ ჩქარია

ტალღები მესამედლიდან სამჯერ ჩქარია

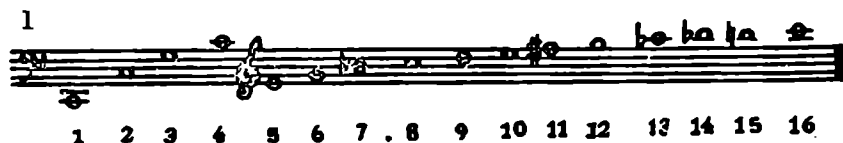
ტალღები მეოთხედლიდან ოთხჯერ ჩქარია და ასე შემდეგ.

თუ სიმის პირველი ბგერის /ძირითადი ტონის/ რხევათა რიცხვს ერთეულად მივიღებთ, მაშინ ნაწილობრივი ტონების რხევათა რაოდენობა გამოისახება მარტივი რიცხვების რიგით:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 და ა. შ.

ბგერათა ასეთ რიგს ბ უ ნ ე ბ რ ი ვ ი ბ გ ე რ ა თ რ ი ჯ ი . ეწოდუ-
ბა.

თუ ძირითად ტონად მივიჩნევთ დიდი ოქტავის ბგერა დო-ს, გვექნე-
ბა ბგერების შემდეგი რიგი:

§ 4. მუსიკალური სისტემა. ზგერათრიგი. ძირითადი საფეხურები და მათი
დასახელებები. ოქტავეები

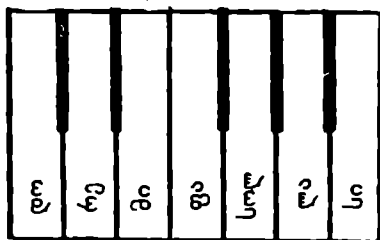
მუსიკალური სისტემა, რომელიც საფუძვლად უდევს თანამედროვე
მუსიკალურ პრაქტიკას, წარმოადგენს ისეთ ბგერათა რიგს, რომლებიც
ერთმანეთთან განსაზღვრულ სიმაღლებრივ დამოკიდებულებაში არი-
ან, სისტემის ბგერათა განლაგებას სიმაღლის მიხედვით ბგერათრიგი
ეწოდება, თითოეულ ბგერას კი—მისი საფეხური. მუსიკალური სისტე-
მის სრული ბგერათრიგი შეიცავს 88 სხვადასხვა ბგერას ამ ბგერათა
რბევები ყველაზე დაბალიდან ყველაზე მაღალ ბგერამდე, წამში 16 - დან
4176-მდე რბევის ფარგლებში თავსდება. ეს ის ბგერებია, რომელთა სიმა-
ღლის განსხვავება შეუძლია ადამიანის ყურს.

მუსიკალური სისტემის ბგერათრიგის ძირითად საფეხურებს აქვთ
შვიდი დამოუკიდებელი სახელწოდება:

დო, რე, მი, ფა, სოლ, ლა, სი

do, re, mi, fa, sol, la, si

ძირითადი საფეხურები შეესაბამება ფორტეპიანოს თეთრი კლავი -
შების ბგერებს:

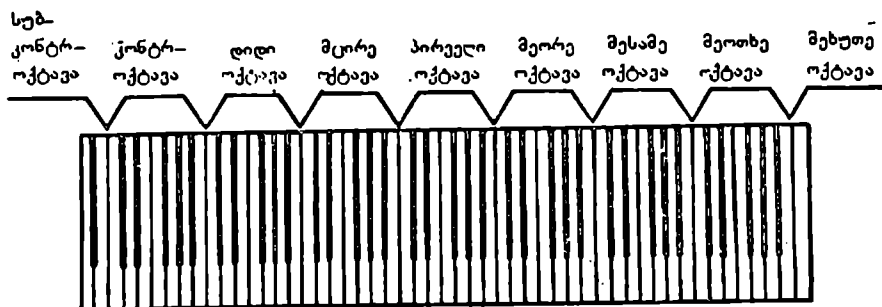

ძირითადი საფეხურების შვიდი სახელწოდება ბგერათრიგში პეროდულად მეორდება და ამრიგად, მოიცავს ყველა ძირითადი საფეხურის ბგერებსა

ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ ყოველი მერვე ბგერა, თუ ქვემოდან ზემოთ დავითვლით (თეთრი კლავიშების მიერ გამოცემულ ბგერათა რიცხვიდან), წარმოიქმნება პირველ ბგერასთან შედარებით გაორმაგებული რაოდენობის რხევებიდან. მაშასადამე, ის შეესატყვისება პირველი /საწყისი/ ბგერის მეორე ნაწილობრივ ტონს და ამიტომ მთლიანად ერწყმის მას.

ერთნაირი საფეხურის ბგერებს შორის მანძილს ოქტავა ეწოდება. ოქტავაა აგრეთვე ბგერათრიგის ის ნაწილი, რომლის შემადგენლობაში შედის შვიდივე ძირითადი საფეხური. ამგვარად, მთელი ბგერათრიგი იყოფა ოქტავეებად. ოქტავის დასაწყისად მიჩნეულია დო საფეხურის ბგერა. მთელი ბგერათრიგი შედგება შვიდი სრული ოქტავისა და ოთხი ბგერისაგან, რომლებიც ქმნიან ორ არასრულ ოქტავას ბგერათრიგის კიდევებში /ფორტეპიანოზე-კლავიატურის კიდევებში/ ოქტავეების დასახელება /დაბალი ბგერიდან მაღალი ბგერისაკენ/ შემდეგნაირია: ს უ ბ კ ო ნ ტ რ ო ქ ტ ა ვ ა, კ ო ნ ტ რ ო ქ ტ ა ვ ა, დ ი დ ი ო ქ ტ ა ვ ა, მ ც ი რ ე ო ქ ტ ა ვ ა, პ ი რ ვ ე ლ ი ო ქ ტ ა ვ ა, მ ე ო რ ე ო ქ ტ ა ვ ა, მ ე ს ა მ ე ო ქ ტ ა ვ ა, მ ე ო თ ხ ე ო ქ ტ ა ვ ა და მ ე ხ უ თ ე ო ქ ტ ა ვ ა.

ქვემოთ მოყვანილია მუსიკალური სისტემის ბგერათრიგის სქემა; იგი გამოსახულია კლავიატურის სახით და დაყოფილია ოქტავეებად:

§ 6. მუსიკალური წყობა. ტანაპირი და მთელი ტონი
წარმოებული საფეხურები და მათი დასახელებები

მუსიკალური სისტემის ბგერათა აბსოლუტური /ზუსტად რეგულირებული/ სიმაღლის თანაფარდობას მუსიკალური წყობა ეწოდება.

თანამედროვე მუსიკალური წყობა გამომდინარეობს პირველი ოქტავის ბგერა ლა - ს 440 რხევიდან წამში.

საყოველთაოდ მიღებულ მუსიკალურ სისტემაში ყოველი ოქტავა იყოფა თორმეტ თანაბარ ნაწილად — ნ ა ხ ე ვ ა რ ტ ო ნ ე ბ ა და ასეთ მუსიკალურ წყობას ტ ე მ პ ე რ ი რ ე ბ უ ლ ი . წყობა ეწოდება ბუნებრივი ბგერათრიგისაგან /წყობისაგან/ ის იმით განსხვავდება, რომ ოქტავის ყველა ნახევარტონი მასში თანაბარია.

იმის გამო, რომ ოქტავა დაყოფილია 12 თანაბარ ნახევარტონად, ნახევარი ტონი არის უმოკლესი მანძილი მუსიკალური სისტემის ბგერებს შორის, ორი ნახევარტონისაგან წარმოქმნილ მანძილს მ თ ე ლ ი ტ ო ნ ი ეწოდება.

ბგერათრიგის ძირითად საფეხურებს შორის ორი ნახევარტონი და ხუთი მთელი ტონია ისინი განლაგებული არიან შემდეგნაირად:

დო	რე	მი	ფა	სოლ	ლა	სი	დო
1 ტ.	1 ტ.	1/2 ტ.	1 ტ.	1 ტ.	1 ტ.	1 ტ.	1/2 ტ.

მთელი ტონები, რომლებიც ძირითად საფეხურებს შორის წარმოიქმნება, დაყოფილია ნახევარტონებად. ბგერები, რომლებიც მათ ნახევარტონებად ყოფენ, ფორტეპიანოს შავ კლავიშებზე გამოიკემა ამ რიგად, ოქტავა შედგება ერთმანეთისაგან თანაბარი მანძილით დაშორებული 12 ბგერისაგან.

ბგერათრიგის ყოველი ძირითადი საფეხური შეიძლება ამაღლდეს, ან დადაბლდეს. ამაღლებული და დადაბლებული საფეხურების შესაბამისი ბგერები წ ა რ მ ო ე ბ უ ლ საფეხურებად ითვლებიან. ამიტომ წარმოებული საფეხურების სახელწოდებები, წარმოდგება ძირითადი საფეხურებისაგან.

ძირითადი საფეხურების ნახევარი ტონით ამაღლება აღინიშნება სიტყვით დ ი ე ზ ი, ნახევარი ტონით დადაბლება—სიტყვით ბ ე მ ო - ლ ი, ორი ნახევარ ტონით ამაღლება—სიტყვებით დ უ ბ ლ - დ ი ე ზ ი, 1 2 მაგალითად, ფა - დ უ ბ ლ - დ ი ე ზ ი; ორი ნახევარტონით დადაბლება

— სიტყვებით დ უ ბ ლ - ბ ე მ ო ლ ი, მაგალითად, ს ი - ღ უ ბ ლ - ბ ე -
მ ო ლ ი.

ძირითადი საფეხურების ზემოთ აღწერილ ამალლებასა და დადაბ -
ლებას ა ლ ტ ე რ ა ც ი ა (შეცვლა) ეწოდება.

§ 6. ბგერების ენაპარმონიზმი

ზემოთ ითქვა, რომ ოქტავის ყველა ნახევარტონი თანაბარია. ამიტომ ერთი და იგივე ბგერის წარმოება შეიძლება მისგან ნახევარი ტონით დაბლა მდებარე ძირითადი საფეხურის ამალლებით, ან მისგან ნახევარი ტონით მაღლა. მდებარე ძირითადი საფეხურის დადაბლებით, მაგალითად, ფა-დიეზი და სოლ-ბემოლი.

ერთი სიმაღლის, მაგრამ სხვადასხვა დასახელებისა და აღნიშვნის მქონე საფეხურების თანასწორობას ბგერების ე ნ ჰ ა რ მ ო ნ ი ზ მ ი ეწოდება.

წარმოებული საფეხური შეიძლება აღმოჩნდეს ძირითადი საფეხუ -
რის სიმაღლეზეც, მაგალითად, სი-დიეზი და დო, ან ფა-ბემოლი და მი. ორმაგი ამალლების ან ორმაგი დადაბლების შემთხვევაშიც იგივე მდგო-
ვარეობაა. მაგალითად, ფა-დუბლ-დიეზი და სოლ; მი-დუბლ-ბემოლი. და
რე და ა. შ.

§ 7. ლიატონური და ქრომატული ნახევარტონები და მთელი ტონები

ზემოთ განვსაზღვრეთ, თუ რას ეწოდება ნახევარტონი და მ-ელი ტონი. ახლა საჭიროა დავადგინოთ განსხვავება ლიატონურ და ქრომა -
ტულ ნახევარტონებსა და მთელ ტონებს შორის.

დ ი ა ტ ო ნ უ რ ი ეწოდება ნახევარტონს, რომელიც წარმოიქმნება ბგერათრიგის ორ მეზობელ საფეხურს შორის, როგორც ითქვა, ბგერათ-
რიგის ძირითადი საფეხურები ქმნის ორ ნახევარ ტონს—მი - ფა და სი -
დო.

გარდა აღნიშნული ნახევარტონებისა, ლიატონური ნახევარტონები შეიძლება წარმოიქმნას ძირითად საფეხურსა და მეზობელ, წარმოებულ (ამალლებულ ან დადაბლებულ) საფეხურს შორის.
მაგალითად:

2

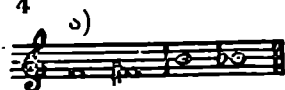
ან ორ წარმოებულ საფეხურს შორის:

3

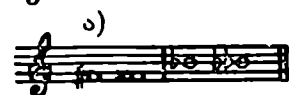
ქ რ ო მ ა ტ უ ლ ი ეწოდება ნახევარტონს, რომელიც წარმოიქმნება
ა/ძირითად საფეხურსა და მის ამალლებას ან დადაბლებას შორის;
მაგალითად: და პირიქით:

4

ბ/ ამალლებულ საფეხურსა და მის ორმაგ ამალლებას, აგრეთვე და -
დაბლებულ საფეხურსა და მის ორმაგ დადაბლებას შორის.
მაგალითად: და პირიქით:

5

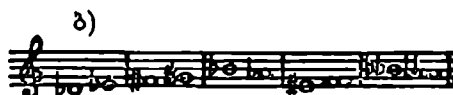

ღ ი ა ტ ო ნ უ რ ი ეწოდება მთელ ტონს, რომელიც წარმოიქმნება
ორ მეზობელ საფეხურს შორის. ძირითადი საფეხურები ხუთ მთელ
ტონს ქმნიან: დო-რე, რე-მი, ფა-სოლ, სოლ-ლა, ლა-სი.

ამას გარდა, დიატონური ტონები შეიძლება წარმოიქმნას ძირითად
და წარმოებულ საფეხურებს შორის, აგრეთვე ორ წარმოებულ საფეხ -
ურს შორის.

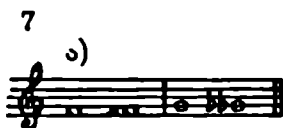
მაგალითად:

6

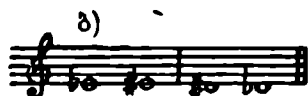

ქ რ ო მ ა ტ უ ლ ი ეწოდება მთელ ტონებს, რომლებიც წარმოიქმნება:

ა/ ძირითად საფეხურსა და ამ საფეხურის ორმაგ ამალლებას, ან ორმაგ დადაბლებას შორის.
მაგალითად:

ბ/ ერთი ძირითადი საფეხურისაგან წარმომდგარ ორ მეზობელ წარმოებულ საფეხურს შორის:

გ/ ერთი საფეხურის გამოტოვებით განლაგებულ საფეხურებს შორის:

§ 8. ზგერების აღნიშვნა ასოითი სისტემით

ბგერების მარცვლოვანი დასახელების გარდა მუსიკალურ პრაქტიკაში გამოიყენება ბგერების ასოითი აღნიშვნის მეთოდი, რომელიც ლათინურ ანბანზეა დაფუძნებული.

შვიდი ძირითადი საფეხური აღინიშნება შემდეგნაირად:

C,	D,	E,	F,	G,	A,	H,
ლა,	რე,	მი,	ფა,	სოლ,	ლა,	სი,

შუა საუკუნეების ადრეულ პერიოდში, ამ სისტემის თავდაპირველად დადგენილ ვარიანტში, დიატონური ბგერათრიგი შედგებოდა ორი

სამღერი ოქტავისაგან: დიდი ოქტავის ლა-დან პირველი ოქტავის ლა-მდე. ამ ბგერათრიგის მეორე საფეხური იხმარებოდა ორი სახით: მა - ღალ ბგერა სი-ს ეწოდებოდა B-durum /B მაგარი/ და აღინიშნებოდა კვადრატული მოხაზულობის ასო B-ით; დაბალ ბგერას სი-ბემოლს ეწო - დებოდა B-mollis /B რბილი/ და აღინიშნებოდა მრგვალი მოხაზულობ - ის ასო B-ით. მოგვიანებით დაიწყო ბგერა სი-ს აღნიშვნა ასო H-ით, ხოლო აღნიშვნა B დამკვიდრდა მხოლოდ ბგერა სი-ბემოლისათვის. ამ სისტემის ბგერათრიგი ოქტავის ფარგლებში გამოიყურებოდა შემდეგნა - ირად:

A, B, C, D, E, F, G, A.
ლა, სი-ბემოლი, დო, რე მი, ფა, სოლ, ლა.

წარმოებული საფეხურების აღსანიშნავად ასოებს ემატება მარ - ცვლები: is-დიეზი; isis-დუბლ-დიეზი; es-ბემოლი; eses-დუბლ-ბემოლი. მაგალითად:

cis-დო-დიეზი, fisis-ფა-დუბლ-დიეზი,
des-რე-ბემოლი, geses-სოლ-დუბლ-ბემოლი

გამონაკლისია წარმოებული საფეხური სი-ბემოლი, რომლის აღსანი - შნავად შემორჩენილია ასო B, b.

a და e ხმოვნებთან ხმარებისას es მარცვალში ასო e გამოთქმის გასაადვილებლად უკუგდებოდა:

მი-ბემოლი არა es, არამედ es;
ლა-ბემოლი არა aes, არამედ as.

ოქტავეების აღსანიშნავად ასოებს ემატება ციფრები, ან ხაზები. დიდი და მცირე ოქტავეები შესაბამისად აღინიშნება ასომთავრულითა და ნუსხური პატარა ასოებით.

მაგალითად, დიდი ოქტავის ლა-A, მცირე ოქტავის სოლ-g. პირველიდან მეხუთე ოქტავამდე ბგერებს აღნიშნავენ პატარა ასოებით, რომლებსაც უმატებენ ოქტავის შესაბამის ციფრს /ასოს თავზე/, ან ამ ციფრის ოდენობის ხაზებს, მაგალითად:

პირველი ოქტავის დო- c ¹	ან $\overline{\text{C}}$
მეორე ოქტავის რე -d ²	ან $\overline{\text{d}}$
მესამე ოქტავის მი- e ³	ან $\overline{\text{e}}$

שיאלי

46

სუბკონტროქტავის ლა- A_2 ან A

1. რას გულისხმობს სიტყვა ბგერა?
2. ერთნაირია თუ არა ჩვენს მიერ აღქმული ბგერების ფიზიკური თვისებები?
3. როგორი თვისებები აქვთ მუსიკალურ ბგერებს? რაზეა დამოკიდებული ეს თვისებები?
4. რას წარმოადგენს არამუსიკალური (ხმაურა) ბგერები?
5. რას ნიშნავს თანაბგერა? რა არის მისი წარმოქმნის მიზეზი?
6. რა არის ბუნებრივი ბგერათრივი?
7. რას ეწოდება მუსიკალური სისტემა და მისი ბგერათრივი?
8. რამდენი ძირითადი საფეხურია ბგერათრივში? ჩამოთვალეთ მათი სახელწოდებები.
9. რა არის ოქტავა?
10. ჩამოთვალეთ ყველა ოქტავის დასახელება, რომელია მათგან სრული?
11. რას გულისხმობს ცნება მუსიკალური წყობა?
12. რა არის ტემპერირებული წყობა?
13. არის ნახევარტონი?
14. რა არის მთელი ტონი?
15. რამდენი ნახევარტონია ბგერათრივის ძირითად საფეხურებს შორის?
16. რომელ საფეხურებს ეწოდება წარმოებული?
17. საიდან წარმოდგება წარმოებული საფეხურების დასახელებები?
18. რას აღნიშნავს სიტყვა ღიეზი?
19. რას აღნიშნავს სიტყვა ბემოლი?
20. რას აღნიშნავს სიტყვები დუბლ-ღიეზი და დუბლ-ბემოლი?

21. რას აღნიშნავს სიტყვა ალტერაცია?
22. როგორი მთელი და ნახევარტონები არსებობს?
23. რით განსხვავდება დიატონური ნახევარტონები და მთელი ტონები, ქრომატულისაგან?
24. რა არის ბგერების ენჰარმონიზმი?
25. როგორია ძირითადი საფეხურების დასახელება და აღნიშვნა ასოითი სისტემის მიხედვით?
26. როგორ წარმოიქმნება წარმოებული საფეხურების დასახელება ასოითი სისტემის მიხედვით?
27. როგორ აღინიშნება ოქტავეები ბგერების ასოითი სისტემით ჩაწერისას?

სავარჯიშოები

ზ ე პ ი რ ი

1

ასოითი სისტემის მიხედვით ჩამოთვალეთ ბგერათრიგის ყველა ძირითადი საფეხური ზევით და ქვევით.

2

ასოითი სისტემის მიხედვით დაასახელეთ ყველა ძირითადი საფეხურის ნახევარტონით ამალეებით ან დადაბლებით წარმოქმნილი წარმოებული საფეხურები.

3

ასოითი სისტემის მიხედვით დაასახელეთ ყველა ძირითადი საფეხურის მთელი ტონით ამალეებით ან დადაბლებით წარმოქმნილი საფეხურები.

4

ააგეთ დიატონური ნახევარტონები ბგერებიდან: დო, რე, სოლ, მიჰ, ფა#, ფაბ, დოჯ, სი ხხ ზევით და ქვევით.

5

ააგეთ ქრომატული ნახევარტონები:

ა/ ბგერებიდან: სი, მი, ფა დო#, სოლ ბ, ლა# ზევით და ქვევით.

ბ/ბგერებიდან: რე~~ხ~~ და სოლ~~ხ~~ ზევით;

გ/ ბგერებიდან: ფა~~ა~~ და სოლ~~ა~~ ქვევით.

6

ააგეთ დიატონური ტონები ბგერებიდან: დო, მი, ფა, რე~~ბ~~, მი~~ბ~~, სოლ~~ბ~~,
ფა~~ა~~ ლახსზევით და ქვევით.

7

ააგეთ ქრომატული ტონები:

ა/ ბგერებიდან: რე, მი, სოლ, ლა, სი ზევით და ქვევით;

ბ/ ბგერებიდან: რე~~ბ~~, სოლ~~ბ~~, სი~~ბ~~, მი~~ბ~~, დო~~ბ~~ ზევით;

გ/ ბგერებიდან: სი~~ა~~, რე~~ა~~, ფა~~ა~~, დო~~ა~~, სოლ~~ა~~ ქვევით.

8

დაასახელეთ სი, რე, ფა, ლა, დო~~ა~~, მი~~ა~~, სოლ~~ა~~, სი~~ბ~~, რე~~ბ~~,
მი~~ბ~~ —ბგერების ენჰარმონიულად თანასწორი ბგერები.

9

დაასახელეთ c, e, g, ais, his, des, ges, aisis, deses, ბგერების
ენჰარმონიულად თანასწორი ბგერები ასოითი სისტემის მიხედვით.

წ ე რ ი თ ი

1

დაწერეთ ბგერათრიგის ძირითადი საფეხურების ასოითი აღნიშვნე-
ბი დიდ, მცირე და პირველ ოქტავეში.

2

დაწერეთ შემდეგი ბგერების ასოითი აღნიშვნები: სუბკონტრაქტა —

ვის სი~~ბ~~, კონტრაქტაჲს რე, დიდ ოქტაჲს ფა~~ა~~, მცირე ოქტაჲს ლა
პირველი ოქტაჲს დო, მეორე ოქტაჲს მი~~ბ~~, მესამე ოქტაჲს სოლ~~ა~~,
მეოთხე ოქტაჲს სი.

მოცემული ბგერების დასახელებები გადაწერეთ ნოტებით, ააგეთ დიატონური ნახევარტონები ამ ბგერებიდან ზევით და ქვევით: სი, რე $\sharp$, ფა $\sharp$, მი, სოლ $\flat$, სი $\sharp$, ფა $\times$, მი $\flat$.

მაგალითად:

ა/ მოცემული ბგერების დასახელებები გადაწერეთ ნოტებით, ააგეთ ქრომატული ნახევარტონები ამ ბგერებიდან ზევით: დო, მი $\flat$, რე, ფა $\sharp$, სოლ, ლა $\flat$, სი $\sharp$.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ბგერებიდან: დო $\sharp$, რე $\flat$, ფა, სოლ $\times$, ლა, სი $\flat$ ქვევით

გადაწერეთ ნოტებით ფა, სოლ $\flat$, ლა $\sharp$, დო, მი $\flat$; ააგეთ მათგან დიატონური ტონები ზევით და ქვევით.

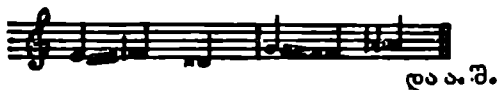
ა/ გადაწერეთ ნოტებით დო, მი $\flat$, რე $\flat$, ლა და ააგეთ ქრომატული მთელი ტონები ამ ბგერებიდან ზევით;

ბ/ იგივე გააკეთეთ ბგერებიდან: ფა, სოლ $\times$, ლა $\sharp$, სი ქვევით.

ნოტებით დაწერეთ ქვემოთმოყვანილი ბგერების ენჰარმონიულად თანასწორი ბგერები:

მაგალითად:

ფორტეპიანოზე

ქვემოთ ჩამოთვლილი ბგერები დაუკარით ფორტეპიანოზე:
 ა/ a, g¹, es, b¹, H, fis², F, d³, G¹, e⁴. Les¹, gis⁴, A₂, dhis¹, ascs.
 ბ/ B₂, h, Dis, a, Heses, fis, c, des, gisis, e,

თავი მეორე სანოტო დამწერლობა

§ 9. ნოტი. გრაფიკობები და მათი აღნიშვნა (მოხაზულობა)
 სანოტო სისტემა

განსაკუთრებული ნიშნებით—ნოტებით¹ ბგერების ჩაწერის ისტორიულად დაკანონებულ სისტემას სანოტო დამწერლობა ეწოდება.

სანოტო ნიშანი წარმოადგენს ცარიელ ან ტუშით დაფარულ პატარა რგოლს.

ბგერების სხვადასხვა გრძლიობის აღსანიშნავად რგოლებს ემატება ვერტიკალური ჯოხები /შტილები/, კუდები და წიბოები— მოკლე გრძლიობების ერთ ჯგუფად შემაერთებული სწორი ჰორიზონტალური ხაზები /იხ. ცხრილი შემდეგ გვერდზე/.

ბგერის სიმაღლის განსაზღვრისათვის ნოტები თავსდება ხუთი პარალელური ხაზისაგან შემდგარ სანოტო სისტემაზე, ეს ხაზები ერთ სანოტო სტრიქონს წარმოადგენს. ხაზები ითვლება ქვევიდან: სანოტო სისტემის ხუთივე ხაზი დასაწყისში შეერთებულია ვერტიკალური ხაზით, რომელსაც ს ა წ ყ ი ს ი ხაზი ეწოდება.

8

1. ნოტი ლათინური სიტყვაა, ნიშნავს ნიშანს.

სანოტო სისტემაზე ნოტები იწერება ხაზებზე და ხაზებს შორისა
 ძაგალითად:

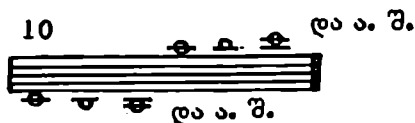
ბგერათა გრძლიობების დასახელებანი და
 მათი აღნიშვნა ნოტებით

ყველაზე დიდი გრძლიობის ბგერა აღინიშნება				- მთელი- ნოტი
მთელზე ორჯერ მოკლე გრძლიობის ბგერა				- ნახევრანით -
ნახევარზე	„	„	„	ან
მეოთხედზე	„	„	„	- მეოთხედით -
				ან
მერვედზე	„	„	„	- მერვედით -
				ან
				ან ჯგუფში
მეთექვსმეტედზე	„	„	„	- მეთექვსმეტედით -
				ან
				ან ჯგუფში
ოცდამეთორმეტედზე	„	„	„	- ოცდამეთორმეტედით -
				ან
				ან ჯგუფში
სამოცდამეთორმეტედზე	„	„	„	- სამოცდამეთორმეტედით -
				ან
				ან ჯგუფში
				ან

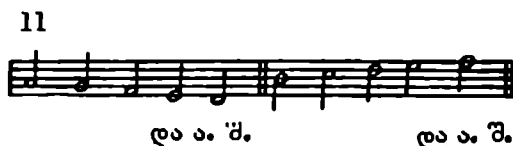
უფრო მოკლე ნოტები იშვიათად იხმარება; ასევე იშვიათია მთელ-ზე ორჯერ მეტი გრძლიობის გამომხატველი ნოტი. მას „ბრევისი“ ეწოდება და აღინიშნება შემდეგნაირად:

ბრევისი საკმაოდ ხშირად გამოიყენებოდა ძველად.

სანოტო სისტემაში, გარდა ძირითადი ხაზებისა, იყენებენ მოკლე, დამატებით ხაზებსაც ცალკეული ნოტებისათვის. ეს ხაზები იწერება სანოტო სისტემის ქვევით და ზევით. მაგალითად:

დამატებითი ხაზები ითვლება შემდეგნაირად: ზედა-პირველი დამატებითი ხაზიდან ზევით, ქვედა-პირველი დამატებითი ხაზიდან ქვევით. თუ ნოტი მოთავსებულია მეორე შუალედში ან მის ქვევით, ჯოხები (შტრილები) სანოტო სისტემაზე იწერება ამ ნოტის რგოლის (თავის) მარჯვნივ და ზევით; ხოლო თუ ნოტი მოთავსებულია მესამე ხაზზე ან მის ზევით, ჯოხები იწერება ნოტის მარცხნივ და ქვევით. მაგალითად:

აგრეთვე ნოტების ჯგუფად შეერთებისას:

ნოტების ჯგუფებად შეერთებისას / როდესაც ნოტები სხვადასხვა სიმაღლეზეა განლაგებული / აუცილებელია ჯოხებისა და წიბოების

ყველაზე უფრო მოსახერხებელი მდებარეობის შერჩევა, სანოტო სისტემის შუაგულზე ორიენტირებით.

მაგალითად:

§ 10. ბასალეზები

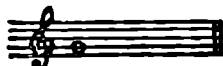
სანოტო სისტემის ხაზებსა და შუალედებში ბგერის განსაზღვრულ სიმაღლეს ამკვიდრებს განსაკუთრებული ნიშანი — გ ა ს ა ლ ე ბ ი.

გასაღები ისმება სანოტო სისტემის დასაწყისში ერთ-ერთ მთავარ ხაზზე ისე, რომ ცენტრში კვეთდეს მას.

ამ ხაზზე დასმულ ნოტს გასაღები უმკვიდრებს განსაზღვრული ბგერის /საფეხურის/ სიმაღლეს /დასახელებას/ და ამ ბგერიდან ხდება სანოტო სისტემაზე სხვა ბგერების განლაგება.

ამეამად იზმარება სამი სხედასხვა გასაღები.

ვილინოს გასაღები /გასაღები სოლ/:

იგი სანოტო სისტემის მეორე ხაზზე აღნიშნავს პირველი ოქტავის
ბეგრად სოლ-ის სიმაღლეს.

ბანის გასაღები (გასაღები ფა):

მეოთხე ხაზზე აღნიშნავს მცირე ოქტავის ბგერა ფა-ს სიმაღლეს, გასაღები დო, ორი სახისაა—ა ლ ტ ი ს ა დ ა ტ ე ნ ო რ ი ს ა :

16

აღტის გასაღები მესამე ხაზზე აღნიშნავს პირველი ოქტავის ბგერა დო-ს სიმაღლეს, ხოლო ტენორისა—იგივე ბგერას მეოთხე ხაზზე.

აღტის გასაღები იხმარება აღტისა და ტრომბონისათვის.

ტენორის გასაღები—ვიოლონჩელოს, ფაგოტისა და ტრომბონისათვის.

ადრე სხვა სახის დო გასაღებიც იხმარებოდა. თუ ის პირველ ხაზზე ისმებოდა, სოპრანოს გასაღებს უწოდებდნენ, თუ მეორეზე —მეცო-სოპრანოს გასაღებს, თუ მეხუთე ხაზზე—ბარიტონის გასაღებს. ასეთი გასაღებები ძირითადად ვოკალურ მუსიკაში იხმარებოდა, ამიტომ მათი დასახელებები შეესაბამება ადამიანის ხმის დიაპაზონს¹.

ადრე არსებობდა აგრეთვე ამეამად ხმარებიდან გამოსული გასაღებები: სოლ პირველ ხაზზე, ე. წ. ძველი ფრანგული გასაღები და ორი აახის გასაღები ფა: ბარიტონისა—მესამე ხაზზე და ბასოპროფუნდოსი—მეხუთე ხაზზე.

სანოტო დამწერლობაში სხვადასხვა გასაღებებს იმისათვის ხმა-რობენ, რომ თავიდან აიცილონ დამატებითი ხაზების დიდი რაოდენობა; ეს აადვილებს ნოტიზის წაკითხვას.

§ 11. ალტერაციის ნიშნები

როგორც §5-ში ითქვა, ძირითადი საფეხურების ამაღლებასა და დადაბლებას ალტერაცია ეწოდება გეაქეს ალტერაციის ხუთი ნიშანი:

1. დიაპაზონი არის მოცულობა. ხმის დიაპაზონი ნიშნავს მოცემული ხმისათვის მისაწვდომ მოცულობას, ყველაზე დაბალიდან უკიდურესამდე მალაღ ბგერამდე.

დიეზი, დუბლ-დიეზი, ბემოლი, დუბლ-ბემოლი და ბეკარი /გაუქმება/.
 ისინი იწერებიან შემდეგნაირად:

დიეზი —	#;
დუბლ-დიეზი	×;
ბემოლი-	b;
დუბლ-ბემოლი	bb;
ბეკარი-	q.

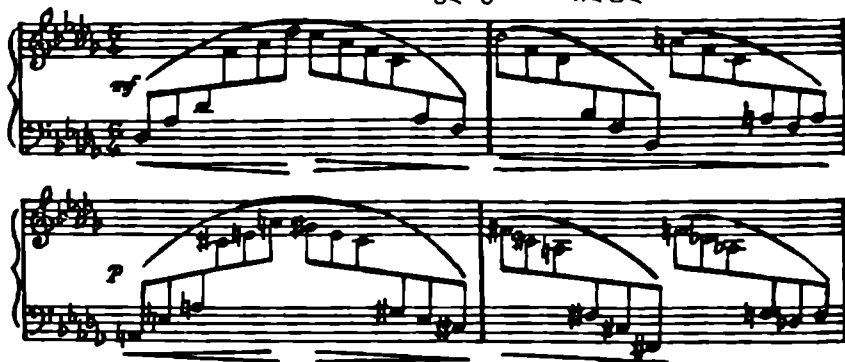
ალტერაციის ნიშნები საჭიროებისამებრ, დაისმის ნოტების წინ, აგრეთვე-გასაღებთან, მისგან მარჯენივ ხაზებზე და შუალედებში. მაგალითად:

17

გასაღებთან დასმულ ალტერაციის ნიშანს ეწოდება საგასაღებო ნიშნები, ნოტებთან დასმულს კი — შემთხვევითი:

18 Moderato, ზომიერად/ რ. გლიერი. პრელუდი, თხზ. 43 № 3

და ა. შ.

ალტერაციის საგასაღებო ნიშნები ძალაშია მთელი მუსიკალური ნაწარმოების მანძილზე ყველა ოქტავისათვის; შემთხვევითი ნიშნები

კი ძალაშია მხოლოდ ერთ ტაქტში და მხოლოდ იმ ოქტავის ნოტისათვის, რომელშიც ის ზის

§ 12. ნოტაჰისათვის დაშვებული ნიშნები გვერდითა გრაფიკის მოსაგებად

§ 9 - ში აღწერილი ძირითადი გრძლიობების გარდა სანოტო დამწერლობაში გამოიყენება გრძლიობის მოსამატებელი ნიშნები. ესენია:
ა/ წ ე რ ტ ი ლ ი, რომელიც მოცემულ გრძლიობას კიდევ ნახევარ გრძლიობას უმატებს. იგი დაისმის ნოტის მარჯვნივ.

19

$$o = 2(o + \text{ქ});$$

$$ქ = 2(ქ + \text{ქ});$$

$$ქ = 3(ქ + \text{ქ});$$

$$\text{ქ} = 4(\text{ქ} + \text{ქ})$$

და ა. შ.

ბ/ ო რ ი წ ე რ ტ ი ლ ი, რომელიც მოცემულ გრძლიობას უმატებს ნახევარს და კიდევ ძირითადი გრძლიობის მეოთხედს;

20

$$o.. = 4(o + \text{ქ} + \text{ქ});$$

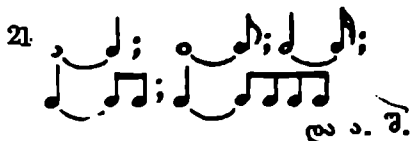
$$ქ.. = 6(ქ + \text{ქ} + \text{ქ});$$

$$ქ.. = 8(ქ + \text{ქ} + \text{ქ});$$

$$\text{ქ}.. = 9(\text{ქ} + \text{ქ} + \text{ქ})$$

და ა. შ.

გ/ ლ ი გ ა, რკალი, რომელიც აერთებს ერთიმეორის გვერდით დასმულ ერთი და იგივე სიმაღლის ნოტებს;

21.

და ა. შ.

ამ გრძლიობების ხანგრძლივობა მათი ჯამის ტოლია:

$$\begin{array}{l} \overset{22}{\text{e}} \text{ } \text{d} = \text{f} \\ \text{d} \text{ } \text{c} = \text{b} \end{array}$$

დ/ ფ ე რ მ ა ტ ა, ნიშანი, რომელიც აღნიშნავს გრძლიობის მომატებას განუთავსებელი დროით. ფერმატა წარმოადგენს პატარა ნახევარწრეს შუაში წერტილით:

$$\overset{23}{\text{a}} \text{ } \text{b}$$

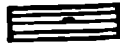
იგი დაისმის ნოტის თავზე ამ მის ქვევით:

$$\text{b} \text{ } \text{c}$$

§ 18. პაუზები

შესვენებას ჟღერადობაში პ ა უ ზ ა ეწოდება. პაუზის ხანგრძლივობა განიზომება იმავე გრძლიობებით, როგორითაც ბგერები:

24

მთელი	ნოტის	ტოლი	პაუზა	იწერება	—	
ნახევარი	„	„	„	„	—	
მეოთხედი	„	„	„	„	—	

მერველი	„	„	„	„	—	✓
მეთექვსმეტელი	„	„	„	„	—	✓
ოცდამეთორმეტელი	„	„	„	„	—	✓
სამოცდამეთხუთელი	„	„	„	„	—	✓

პაუზების მომატებისათვის იყენებენ წერტილებს ისევე, როგორც ნოტებისათვის; წერტილების მნიშვნელობა ამ შემთხვევაშიც ისეთივეა.

§ 14. ორხმიანობის ჩაწერა. მუსიკის ჩაწერა ფორტეპიანოსათვის.
აკოლადა. მუსიკის ჩაწერა ანსამბლებისა და გუნდისათვის

სანოტო სისტემაზე შეიძლება ორი დამოუკიდებელი ხმის ჩაწერა. ამ შემთხვევაში ნოტების ჯონები იწერება თითოეული ხმისათვის ცალ-ცალკე და სხვადასხვა მხარეს, ე. ი. ზედა ხმისათვის დაიწერება ზე-ვით, ხოლო ქვედა ხმისათვის — ქვევით. .

25

რუსული ხალხური სიმღერა

„შენ ჩემო მინდორო“

საკმაოდ ნელა

Уж ты, по - ле мо - е, по - ле чи - сто -

- е, ты, раздоль - е мо - е, ты, ши - ро - ко - о.

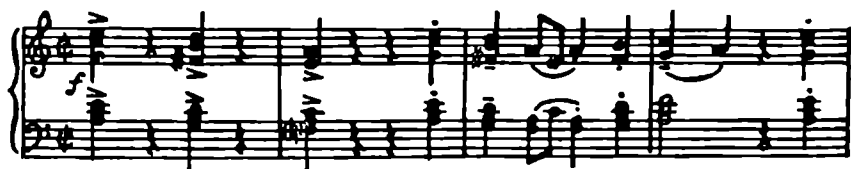
მუსიკა ფორტეპიანოსათვის იწერება ორ სანოტო სტრიქონზე /სანოტო სისტემაზე/, რომლებიც გაერთიანებულია სტრიქონების თავში დასმული დიგურული კავით. ამ კაცს ა კ ო ლ ა დ ა ეწოდება.

საფორტეპიანო მუსიკაში ორხმიანობა და აკორდები /ერთდროულად აღებული რამდენიმე ბეგრე/ ჩვეულებრივ ერთი ჯოხით /შტილით/ იწერება. მაგალითად:

26

დ. კაბალეესკი. სონატინა, თხზ. 13, I ნაწ.

Allegro assai e lusingando /ძალიან ჩქარა და კეკლუცად/

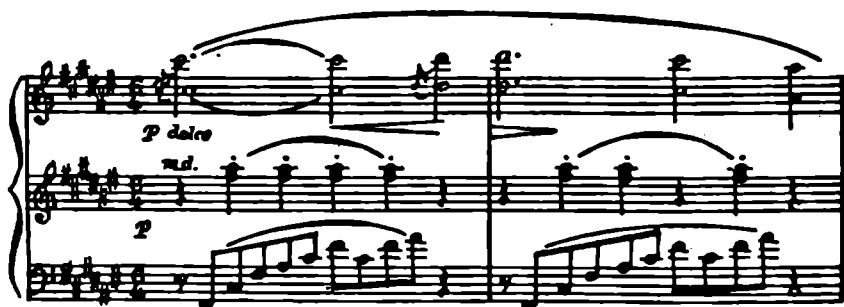
და ა. შ.

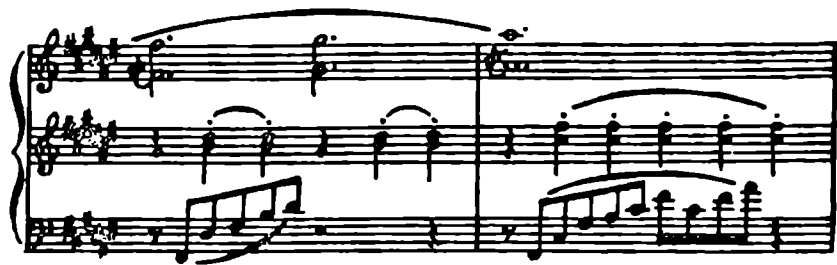
იშვიათ შემთხვევაში მუსიკა ფორტეპიანოსათვის იწერება სამ, ზოგჯერ კი ოთხ სტრიქონზეც. მაგალითად:

27

ე. გრიგი „გაზაფხულზე“, თხზ. 43 № 6, III ნაწ.

Allegro appassionato /ჩქარა, მგზნებარედ/

28

(Lento) Tempo primo

/გაბმულად. პირველი ტემპი/

ს. რახმანინოვი.

პრელუდია, თხზ. მ № 2

სანოტო დამწერლობაში ფიგურული კავი იხმარება აგრეთვე არფისა და ორგანისათვის.

მუსიკა ხმისა ან სოლო საკრავისათვის ფორტეპიანოს თანხლებით იწერება სამ სტრიქონზე შემდეგნაირად:

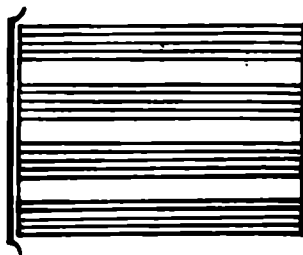
Andantino lamentabile
/მოდრავად, ჩივილით/

მ. გლინკა,
„ნუ ჰიკიკებ, ბუღბუღო“.

სხვადასხვა შემადგენლობის ანსამბლებისა¹ /ფორტეპიანოს თან-
ხლების გარეშე/ და ორკესტრისათვის ფიგურული კავის ნაცვლად იხ-
მარება ყველა სანოტო სისტემის შემაერთებული სწორი კავი.

მაგალითად:

30

1. ანსამბლი ეწოდება რამდენიმე შემსრულებლისათვის (მაგალითად, დუეტი, ტრიო, კვარტეტი და სხვ.) დაწერილ მუსიკალურ ნაწარმოებს. სხვა მნიშვნელობით სიტყვა ანსამბლი გულისხმობს შემსრულებელთა ნებისმიერი შემადგენლობით მუსიკალური ნაწარმოების შეთანხმებულ, ერთობლივ შესრულებას.

მუსიკა სამხმიანი გუნდისათვის იწერება ორ ან სამ სტრიქონზე.
მაგალითად:

31

პოლონური ხალხური სიმღერა
„იჭიკჭიკე, მგალობელო ფრინველო.“

მოდრავად

დამუშავებული ა. სვეშნიკოვის მიერ

ს. *mp*

ა. Пой, пой, пе - ву - нья пти - чка, взвей - ся внебо го - лу - бо - е,
в не - бе од - на лишь зорь - ка встретит нас с то - бо - ю.

32.

„უდაბურ ჩრდილოეთში“

ა. დარგომიესკი

ნელა

ს. I

ს. II

ა.

На се - ве - ре ди - ком сто - ит о - ди -

მუსიკა ოთხხმიანი გუნდისათვის, ერთგვაროვანი /მხოლოდ ბავ - შეთა, მხოლოდ ქალთა, ან მხოლოდ მამაკაცთა / გუნდისათვის იქნება ეს თუ შერეულისათვის, იწერება ორ ან ოთხ სტრიქონზე .

გუნდის, სიმებიანი კვარტეტის, სხვადასხვა ანსამბლისა და ორკესტრისათვის მუსიკის ჩაწერის ფორმას: ა რ ტ ი . ტ უ რ ა ეწოდება.

ქ 16. შემოკლების ნიშნავი სანოტო დამწერლობაში

სანოტო დამწერლობის გაადვილებისა და შემოკლების მიზნით იხ - მარება სხვადასხვა ნიშნები:

ა/ დიდი რაოდენობის დამატებითი ხაზები აძნელებს ნოტების წა - კითხვას; ამის თავიდან ასაცილებლად არსებობს დაწერილი მუსიკის ოქტავით ზევით ან ოქტავით ქვევით გადატანის ნიშანი .

მაგალითად:

33

ოქტავით ზევით ან ქვევით გადატანა წყდება იქსადაც მთავრდება პუნქტური.

ბ/განმეორების ნიშანი რ ე პ რ ი ზ ა გამოიყენება ნაწარმოების რომელიმე ნაწილის ან მთელი ნაწარმოების (ჩვეულებრივ, პატარა ნაწარმოების, მაგალითად, ხალხური სიმღერის) განმეორებისას.

34

იხ. აგრეთვე, მაგალითი 25

თუ განმეორებისას მოცემული ნაწილის, ან მთელი ნაწარმოების ბოლო იცვლება, მაშინ იმ ტაქტების თავზე, რომლებიც იცვლება, დაისმება კვადრატული ფრჩხილი. მათ შემდეგ იწერება ტაქტები, რომლებიც სრულდება განმეორებისას; მათ თავზე ასევე დაისმის კვადრატული ფრჩხილი. ფრჩხილების ქვეშ კი იწერება ციფრები 1. და 2. რაც აღნიშნავს პირველ ვოლტას და მეორე ვოლტას, ე. ი. პირველი შესრულებისას და მეორე შესრულებისას.

მაგალითად:

რუსული ხალხური სიმღერა
„ფრიალო კლდე“ /მისამღერი/

35

ნელა

И сто - ит сот - ни лет, толь - ко

мо - хом о - дет, ни нуж - ды, ни за - бо - ты не

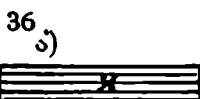
зна - я, и сто - // - ды, ни за - бо - ты не зна - я.

გ/თუ სამნაწილიანი ფორმის ნაწარმოებებში, მესამე ნაწილი პირველის ზუსტ განმეორებას წარმოადგენს, იგი აღარ დაიწერება; მის ნაცვლად მეორე ნაწილის ბოლოს წერენ: *Da capo al fine*, რაც ნიშნავს – თავიდან ბოლომდე; პირველი ნაწილის ბოლოს კი დაიწერება სიტყვა – *Fine* /დასასრული/.

თუ პირველი ნაწილი დასაწყისიდანვე არ მეორდება, მაშინ იმ ტაქტის თავზე, რომლიდანაც იწყება განმეორება, დაისმის ნიშანი: *♩* /*segno* /, ხოლო მეორე ნაწილის ბოლოს იწერება: *Dal segno al fine*, რაც ნიშნავს: ნიშნიდან/სენიო/ ბოლომდე.

თუ დასასრულზე გადასვლა მთელი გასამეორებელი ნაწილის დამთავრებამდე ხდება, იწერება: *Da capo al segno poi coda*, რაც ნიშნავს: თავიდან ნიშნამდე, შემდეგ კოდა.¹

დ/რომელიმე ტაქტის ერთხელ, ან რამდენიმეჯერ მიყოლებით განმეორებისას წერენ ნიშანს:

მაგალითად:

ე/ თუ რომელიმე მელოდირი ფიგურა ტაქტში ერთხელ ან რამდენიმეჯერ მეორდება, მას ცალკე კი არ გამოწერენ, არამედ ცვლიან გრძლიობის შესაბამისი ხაზებით.

მაგალითად:

1. სიტყვა კოდა ნიშნავს დასკვნას

ვ/ განმეორებული ბგერა ან აკორდი შემდეგნაირად აღინიშნება:

38 დაწერილია სრულდება

ბ) დაწერილია სრულდება გ) დაწერილია სრულდება

ზ/ ტ რ ე მ ო ლ /tremolo / - ორი ბგერის ან თანხმიანობის სწრაფი, თანაბარი, მრავალჯერადი მონაცვლეობა-იწერება შემდეგნაირად:

39

ა) დაწერილია სრულდება

ბ) დაწერილია

სრულდება

ტრემოლოში, ბგერის განმეორებისას, სავარაუდო ფიგურის, საერთო გრძლიობა აღინიშნება შესაბამისი ნოტით; ხოლო ხაზები აღნიშნავენ, თუ როგორი გრძლიობებით უნდა შესრულდეს ფიგურა.

თ/ მოცემული ბგერის ოქტავაში გასაორმაგებლად ნოტის ზევით ან ქვევით იწერება ციფრი 8;-ეს ნიშნავს იმას, რომ მოცემული ბგერა უნდა გაორმაგდეს ოქტავაში.

მაგალითად;

40

ა) დაწერილია სრულდება

ბ) დაწერილია სრულდება

ბგერა ბოლომდე მიყოლებით ოქტავაში გაორმაგებისას იწერება:
all' 8va -გაორმაგება ზევით და all' 8va bassa— გაორმაგება ქვევით.

კითხვები გამეორებისათვის

1. რა არის სანოტო დამწერლობა?
2. რა არის ნოტი?
3. რას წარმოადგენს სანოტო ნიშანი?
4. როგორ გამოისახება ნოტებით ბგერების სხვადასხვა გრძლიობა?
5. ჩამოთვალეთ ბგერების ძირითად გრძლიობათა გამომსახველი ყველა ნოტი.
6. რა არის სანოტო სისტემა? რისგან შედგება იგი?
7. როგორი წესით ითვლება სანოტო სისტემის ხაზები?
8. რა არის საწყისი ხაზი?
9. როგორ თავსდება ნოტები სანოტო სისტემაზე?
10. რა არის და საიდან ითვლება დამატებითი ხაზები?
11. როგორი წესით არის განლაგებული სანოტო სისტემაზე ნოტების ჯოხები /შტილები/ ? ათითოეული ნოტის ცალკე წერისას? ბ/ნოტების ჯგუფებად გაერთიანებისას?
12. რას ნიშნავს სიტყვა გასაღები სანოტო დამწერლობაში?
13. როგორი გასაღებები იხმარება? ახსენით თითოეული გასაღების მნიშვნელობა, მათი განლაგება სანოტო სისტემაზე.
14. რომელ გასაღებებში იწერება ნოტები ფორტეპიანოსათვის, ვიოლინოსათვის, ჩელოსათვის?
15. რომელი საკრავებისათვის იწერება ნოტები ალტის გასაღებში? ტენორის გასაღებში?
16. რა არის ალტერაციის ნიშნები? ჩამოთვალეთ ისინი.
17. სად იწერება ალტერაციის ნიშნები სანოტო სისტემაზე? რა ეწოდება მათ იმისდა მიხედვით, თუ სად იწერებიან?
18. როგორი ნიშნები არსებობს გრძლიობათა მოსამატებლად? მათი მნიშვნელობა.

19. რას ნიშნავს პაუზა?
20. როგორ განიზომება პაუზების ხანგრძლივობა?
21. სად და როგორ იწერება პაუზები? /დაწერეთ/.
22. როგორი წესით ხდება ორხმიანობის ჩაწერა ერთ სანოტო სისტემაში?
23. როგორ ჩაიწერება მუსიკა ფორტეპიანოსათვის?
24. რა არის აკოლადა?
25. როგორ ჩაიწერება მუსიკა ხმისა ან სოლო ინსტრუმენტისათვის ფორტეპიანოსთან ერთად?
26. იგივე—სხვადასხვა შემადგენლობის ანსამბლებისათვის ფორტეპიანოს გარეშე?
27. იგივე—სამხმიანი და ოთხხმიანი გუნდისათვის?
28. რა ეწოდება გუნდის ანსამბლებისა და ორკესტრისათვის მუსიკის ჩაწერის ფორმას?
29. როგორი ნიშნები იხმარება სანოტო დამწერლობის შესამოკლებლად? ჩამოთვალეთ ეს ნიშნები და ახსენათ თითოეული მათგანის მნიშვნელობა.

სავარჯიშოები

ზ ე პ ი რ ი

1

რამდენი ნახევარი, მეოთხედი, მერვედი, მეთექვსმეტედი, ოცდამეთორმეტედი, სამოცდამეოთხედია მთელ ნოტში?

2

რამდენი მერვედია ნახევარში, მეთექვსმეტედი მეოთხედში, ოცდამეთორმეტედი მერვედში, სამოცდამეოთხედია მეთექვსმეტედში?

3

რამდენი ნახევარი და მეოთხედი გრძლიობის ნოტია წერტილიან მთელ ნოტში; რამდენი მერვედია წერტილიან ნახევარში, მეოთხედში; რამდენი მეთექვსმეტედი წერტილიან მერვედში?

რამდენი მეოთხედია ორწერტილიან მთელ ნოტში; რამდენი მერვე - დია ორწერტილიან ნახევრიანში, მეთექვსმეტედი—ორწერტილიან მეოთხედში, ოცდამეთორმეტედი—ორწერტილიან მერვედ ში?

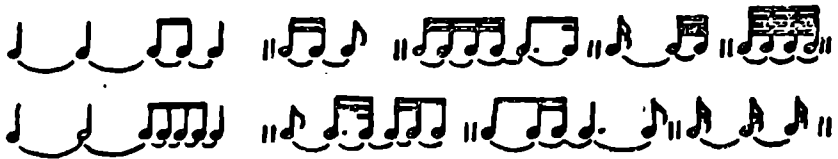
წ ე რ ი თ ი

1

ივარჯიშეთ სანოტო სისტემაზე გასაღებების მართლწერაში, სხვადასხვა გრძლიობათა ნოტების, ალტერაციის ნიშნებისა და პაუზების წერაშია.

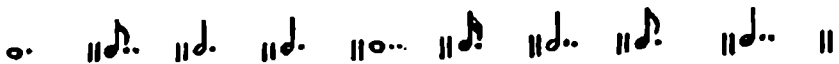
2

ერთი ნოტით გამოსახეთ ქვემოთ მოყვანილი ნოტების ყველა ჯგუფის გრძლიობათა ჯამი:

3

მოცემული გრძლიობები გადაიწერეთ და წერტილები შეცვალეთ ლიგით გაერთიანებული ნოტებით:

4

მოცემული გრძლიობები შეცვალეთ პაუზებით:

ა/მოცემული მელოდიები გადაწერეთ ალტის გასაღებში.

რუსული ხალხური სიმღერა „ციცაბო ნაპირებზე“

უკრაინული ხალხური სიმღერა
„მიდიოდა კობზარი“

დინჯად

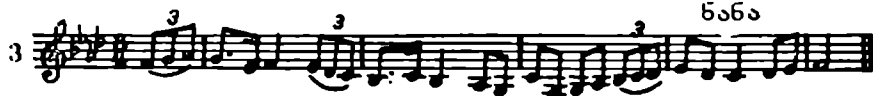

ბ/იგივე ტენორის გასაღებში.

ი. შაპორინი.

Lento /გაბმულად/

„კულიკოვის ველზე“
ნანა

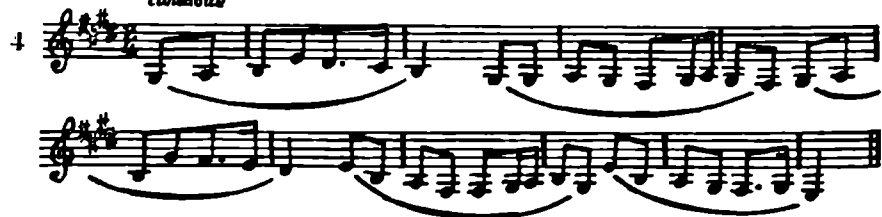
Andante sostenuto

ფ. მენდელსონი.

/მშვიდად, თავშეკავებით/

„საბავშვო პიესები“, თხზ. 72 №2

cantabile

ფორტეპიანოზე

დაუკარით ფორტეპიანოზე შემდეგი მელოდიები:

რუსული ხალხური სიმღერა

„სალამოს მინდორში დავსეირნობდი“

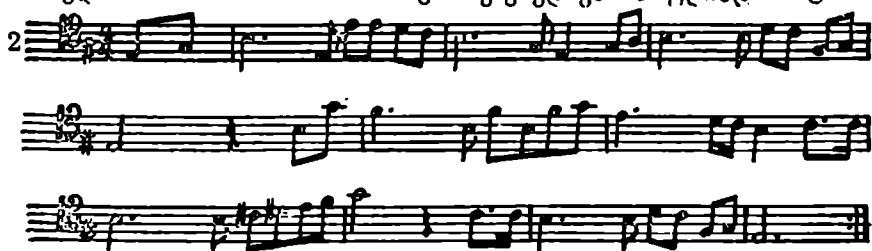
ნელა

რუსული ხალხური სიმღერა

„გზაზე გავდივარ სრულიად მარტო“

ნელა

Moderato /ზომიერად/

ფ. შუბერტი. „მეწიისქვილე და ნაკადული“,

თხზ. 25 №19

Andante grarioso
/მშვიდად ნარნარად/

ვ. ა. მოცარტი.
სონატა № II, I ნაწილი.

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

რ ი ტ მ ი ღ ა მ ი ტ რ ი

§ 16. რიტმი. გრძლიობათა ძირითადი და თავისუფალი დაყოფა

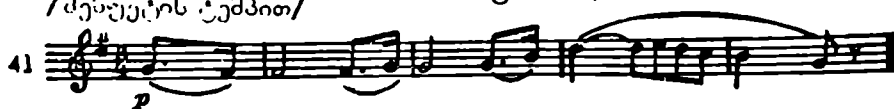
• რ ი ტ მ ი ე წ ო დ ე ბ ა ბ გ ე რ ე ბ ი ს გ რ ძ ლ ი ო ბ ა თ ა
თ ა ნ ა ზ ო მ ი ე რ მ ო ნ ა ც ე ლ ე ო ბ ა ს.

მუსიკაში ხდება ბეგრების გრძლიობათა მონაცვლეობა, რის შედეგადაც მათ შორის წარმოიქმნება განსხვავებული დროითი თანაფარდობები. განსაზღვრულ თანამიმდევრობებში გაერთიანებული ბეგრათა გრძლიობები კმნიან რიტმულ ჯგუფს /ფიგურებს/, რომელთაგანაც, თავის მხრივ, იქმნება მუსიკალური ნაწარმოების საერთო რიტმული ნახაზი.

მაგალითად:

Tempo di menuetto
/მენუეტის ტემპით/

ლ. ბეთჰოვენი.
სონატა № 20, თხზ. 49. II ნაწილი.

რიტმული ჯგუფები-4

Allegretto /ოცხლად/ რუსული ხალხური სიმღერა
„ქვაზე ვზივარ“

42

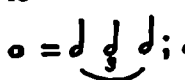
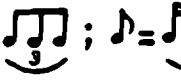
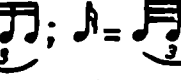
რიტმული ჯგუფები-4

მუსიკაში გამოიყენება: 1 /ძირითადი, ლუწი დაყოფის/ გრძლი -
ბები /მათ შესახებ საუბარი იყო მეორე თავში; ეს არის მთელი, ნახე -
ვარი, მეოთხედი და ა. შ. / და 2 / გრძლივები, რომლებიც წარმოიქ -
მნება ძირითად გრძლიობათა თავისუფალი /პირობითი/ დაყოფით ნე -
ბისმიერი რაოდენობის თანაბარ ნაწილებად

მათ რიცხვში ყველაზე უფრო ხშირად გვხვდება ძირითად გრძლიო -
ბათა თავისუფალი დაყოფის შემდეგი ფორმები:

ა/ ტ რ ი ო ლ ი, რომელიც წარმოიქმნება ძირითადი გრძლიობის
ორ ნაწილად დაყოფის ნაცვლად სამ ნაწილად დაყოფით:

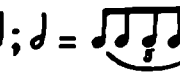
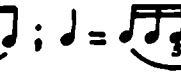
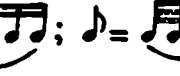
43

○ = ; ; ; ;

/იხ. აგრეთვე მაგალითები 50, 51/

ბ/ კ ვ ი ნ ტ ო ლ ი, რომელიც წარმოიქმნება ძირითადი გრძლიობ -
ის ოთხად დაყოფის ნაცვლად ხუთ ნაწილად დაყოფით:

44

○ = ; ; ;

/იხ. აგრეთვე მაგალითი 52/

გ/ს ე ქ ს ტ ო ლ ი, რომელიც წარმოიქმნება ძირითადი გრძლიობის ოთხად დაყოფის ნაცვლად ექვს ნაწილად დაყოფით:

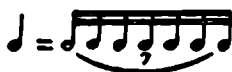
45

/იხ. აგრეთვე მაგალითი 52/

დ/ს ე ქ ს ტ ო ლ ი, რომელიც წარმოიქმნება ძირითადი გრძლიობის ოთხად დაყოფის ნაცვლად შვიდ ნაწილად დაყოფით:

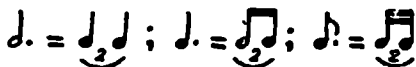
46

/ იხ. აგრეთვე მაგალითი 53 /

ე/ დ უ ო ლ ი, რომელიც წარმოიქმნება ძირითადი წერტილიანი გრძლიობის ორ ნაწილად დაყოფით:

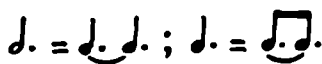
47 ა)

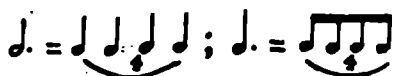
/იხ. აგრეთვე მაგალითი 54 /

რაც ჩვეულებრივი დაყოფისას უდრის:

ბ)

ვ/ კ ე ა რ ტ ო ლ ი, რომელიც წარმოიქმნება ძირითადი წერტილიანი გრძლიობის ოთხ ნაწილად დაყოფით:

/იხ. აგრეთვე მაგალითი 55/

გრძლიობათა ჯგუფში შეიძლება შედიოდეს ამ ჯგუფის გრძლიობებიდან ერთ-ერთის ტოლი პაუზა:

49

/იხ. აგრეთვე მაგალითი 56/

იშვიათად გვხვდება ძირითადი გრძლიობების უფრო მცირედ დაყოფის შემთხვევებიც, მაგალითად, არსებობს 9, 10, 11 და მეტი ბგერის შემცველი ჯგუფები.

ქვემოთ მოყვანილია გრძლიობათა თავისუფალი დაყოფის მაგალითები:
ა/ ტრიოლი;

ძველი რევოლუციური სიმღერა „ისმინე“

50 გაბედულად

51 Moderato
/ზომიერად/

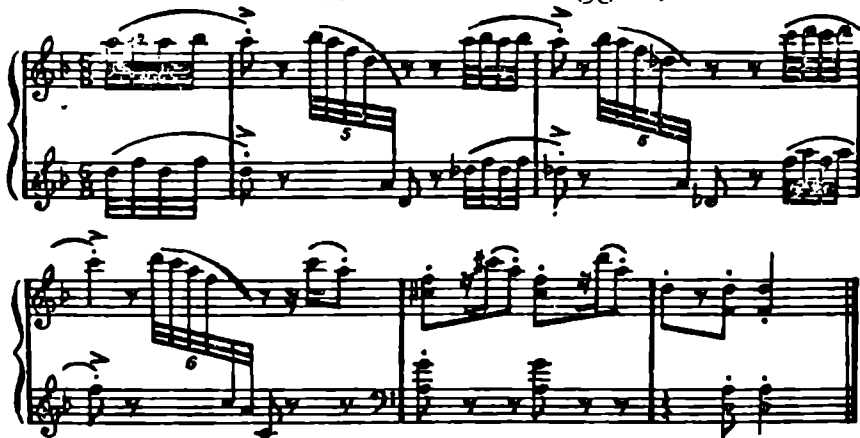
პ. ჩაიკოვსკი.
„ტოროლას სიმღერა“, თხზ. 39 №22

ბ/კვინტოლი და სექსტოლი:

52 Allegro leggiero
/ჩქარა, მსუბუქად/ ♩=88

ე. გრიგი.
„ჩიტუნა“, თხზ. 13 № 4

ბ/სეპტოლ:

53 Intermezzo /ინტერმეცო/

ე. გრიგი.
„ღარაჯის სიმღერა“, თხზ. 12 № 3

დ/ დუოლი:

54 *Allegro appassionato*

ე. გრიგი.

/ჩქარა, მგზნებარედ/

„გაზაფხულზე“, თხზ. 43 № 6

მ/ კ ვ ა რ ტ ო ლ ი

55 *Andante cantabile*

პ. ჩაიკოვსკი.

/მშვიდად, მღერადად/

„მძინარე ძზეთუნახავი“

ვ/ პაუზები ჯგუფებში:

56

რაბშანიროვი. „გაზაფხულის ნაკადები“

Allegro vivace
/ჩქარა, ცოცხლად/

§ 17. აპცენტი. მეტრი. ზოგა. ტაქტი. ტაქტის ხაზი. გარეტაქტი.

მუსიკაში ბგერები ორგანიზებულია დროში. დროის ნაწილების მიხედვით, თანაბარ ბგერათა მონაცვლეობა მუსიკაში ქმნის თანაბარ მოძრაობას /როგორც იტყვიან, პულსაციას/. ამ მოძრაობაში დროის ზოგიერთი ნაწილის ბგერები პერიოდულად გამოიყოფიან მახვილებით. ასეთ მახვილებს „აქცენტები“ ეწოდება.

დროის იმ ნაწილს, რომელზედაც აქცენტი მოდის, ძლიერი დრო პქვია; იმ ნაწილს, რომელსაც აქცენტი არ ხვდება- სუსტი დრო.

ძლიერი და სუსტი დროების თანაბარ მონაცვლეობას მეტრი ეწოდება.

ძლიერ დროთა მონაცვლეობა ხდება ერთი ან ორი სუსტი დროის შემდეგ და მუსიკაში ქმნის განმეორებადი მეტრული რგოლების განუწყვეტელ მოძრაობას.

მეტრული რგოლის ფარგლებში. დროის ნაწილების მონაცვლეობას, ძლიერი დროდან მომდევნო ძლიერ დრომდე, ტაქტი ეწოდება.

მეტრის დრო შეიძლება გამოიხატოს სხვადასხვა გრძლიობით.

მეტრის განსაზღვრული სანოტო გრძლიობები- ბით გამოსახვას ზომა ეწოდება.

სანოტო დამწერლობაში ზომები აღინიშნება ორი ციფრით: ისინი თავსდება გასაღებთან ალტერაციის ნიშნების შემდეგ და ერთიმეორის ქვეშ.

მაგალითად,

57

ზედა ციფრი აღნიშნავს მოცემულ ზომაში მეტრული ნაწილების რაოდენობას, ხოლო ქვედაიმ გრძლიობას, რომლითაც გამოხატულია ეს მეტრული ნაწილები ში.

სანოტო დამწერლობაში ტაქტები ერთიმეორისაგან განცალკევებულია ვერტიკალური ხაზით. ამ ხაზს ტ ა ქ ტ ი ს ხ ა ზ ი ეწოდება ტაქტის ხაზი დაისმის ძლიერი დროის წინ, რათა გამოყოფს იგი.

მუსიკის დაწყებას სუსტი დროით გ ა რ ე ტ ა ქ ტ ი ეწოდება. გარეტაქტი არასრული ტაქტია, რომელიც, უმეტეს შემთხვევაში, არ აღემატება ტაქტის ნახევარს. იგი შეიძლება წარმოიქმნას მუსიკალური ნაწარმოების შუაშიც, მისი ნებისმიერი ნაწილის წინ. იმ შემთხვევაში, როცა მუსიკა სუსტი დროით იწყება, ტაქტის ხაზი, რომელიც შელოდითური ნაგებობის შუაში აღმოჩნდება, საზღვრად ედება მის სუსტსა და ძლიერ დროებს.

გარეტაქტით დაწყებული მუსიკალური ნაწარმოებები ან მათი ნაწილები, უმეტეს შემთხვევაში, არასრული დასკვნითი ტაქტით მთავრდება; ამით მუსიკალური ფორმა თანაბრდება და გარეტაქტთან სრულ ტაქტს წარმოქმნის ნაწარმოების, ან მისი ნებისმიერი ნაწილის ბოლოს იწერება ორმაგი დასკვნითი ხაზი.

/ გარეტაქტის მაგალითები:

58

ა. გურილოვი. პოლკა—მაზური

მაზურის ტემპი

სამოქალაქო ომის დროინდელი
 რუსული ხალხური სიმღერა
 „დასეირნობდა ურალში გმირი ჩაპაევი“

სწრაფად, გამალეზით

ჩქარა, დიდებულიად

დ. შოსტაკოვიჩი.
 „მშვიდობის სიმღერა“

/არც იმდენად ჩქარა/ ფ. შენდელსონი. „უსიტყვო სიმღერა“

№ 20

ჭ 18. მარტივი მეტრები და ზომები.

გრაფიკულად დაჯგუფება მარტივი ზომების ტაქტებში

მეტრს, რომელშიც აქცენტები /ძლიერი დრო/ ყოველი ნაწილის შემდეგ თანაბრად მეორდება, ო რ წ ი ლ ა დ ი ეწოდება; მეტრს, რომელშიც აქცენტები თანაბრად მეორდება ორ-ორი ნაწილის შემდეგ—ს ა მ წ ი ლ ა დ ი .

ფ თ ი თ ო . ა ქ ც ე ნ ტ ი ს მ ქ ო ნ ე ო რ წ ი ლ ა დ ს ა მ წ ი ლ ა დ მ ე ტ რ ე ბ ს მ ა რ ტ ი ვ ი მ ე ტ რ ე ბ ი ეწოდება. მარტივი ზომა ეწოდება აგრეთვე მათ გამომხატველ ყველა ზომას.

ა/ორწილადი ზომები - $\frac{2}{2}, \frac{2}{4}, \frac{2}{8}$

/იხ. მაგალითი 26/.

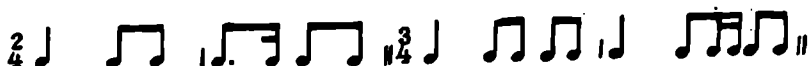
ბ/სამწილადი ზომები — $\frac{3}{2}, \frac{3}{4}, \frac{3}{8}$ იშვიათად გვხვდება $\frac{3}{16}$

ტაქტის შიგნით რიტმული ჯგუფის წარმოქმნას გრძლიობების დ ა ჯ-
გ უ ფ ე ბ ა ეწოდება.

მარტივ ზომებში გრძლიობათა დაჯგუფებისას ტაქტის ძირითადი დროები /მეტრული ნაწილები/ ერთიმეორისაგან გამოყოფილი უნდა იყოს.

მაგალითად:

62

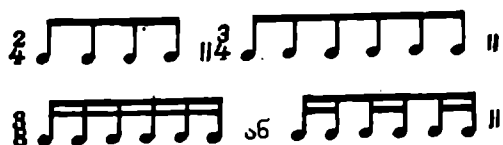

მარტივ ზომებში გრძლიობების დაჯგუფებისას გვხვდება შემდეგი გამოწვევები:

1 / ყველა გრძლიობის გაერთიანება საერთო ხაზით შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუ გრძლიობები ერთნაირია .

შეკითხვა: **ქაგალითად:**

63

³₈ ზომაში ტექსტის მცირე ნაწილების გამო, შესაძლებელია ასეთი

დაჯგუფება:

64

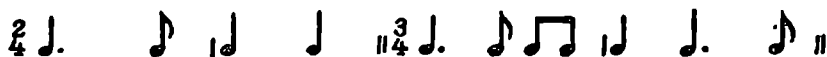
2 /თუ ბგერა მთელ ტაქტს იკავებს, ის გამოისახება ერთი ნოტიო ლიგის გამოუყენებლად.

3/გამონაკლისი დაიშვება იმ შემთხვევაშიც, როცა მეტრული ნაწილის დამწყები ნოტი წერტილიანია.

მაგალითად:

65

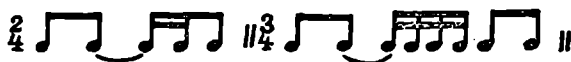
ა)

ბ)

სწორია

პაუზების დაჯგუფება ხდება იმავე წესით, როგორც ნოტებისა. დაჯგუფების მაგალითები მარტივ ზომებში:

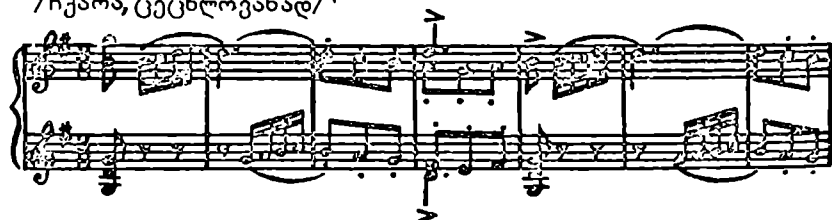
66

ა. გელიცე.

Allegro con brio

„მინიატურები“, თხზ. 8 №7

/ჩქარა, ცეცხლოვანად/

67

ვ. კოსენკო.

Andantino cantabile

„მელოდია“, თხზ. 15 №12

/ზომიერად, მღერადად/ ♩=80

Allegro /ჩქარა/

69

პ. ჩაიკოვსკი

Moderato
/ზომიერად/

„ხის ჯარისკაცების მარში“, თხზ. 39

70

მ. ნ. მიასკოვსკი.

Andante serioso

ფუგა, თხზ. 78 №1

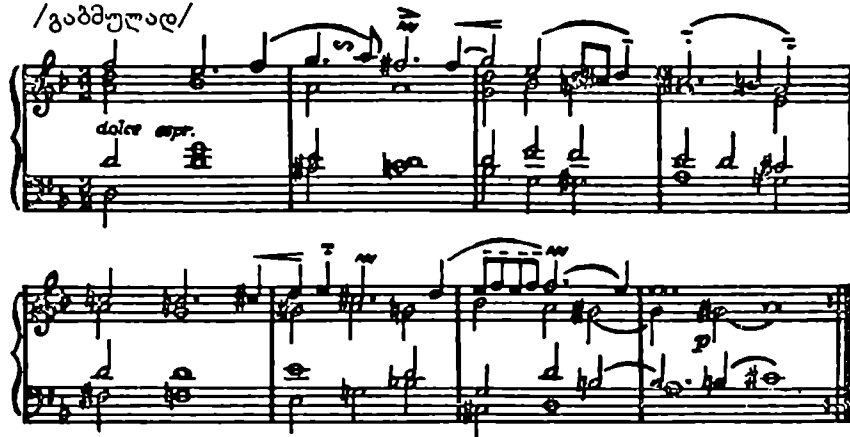
/მშვიდად სერიოზულად/

lento

„ინგლისური სუიტები“, №6, სარაბანდა

/გაბმულად/

§ 18. რთული მეტრაჟი და ზომები. ზედათაგანით ძლიერი დრო.
გრძელირებათა დაჯგუფება რთული ზომების ტაქტებში

მარტივი ერთგვაროვანი მეტრების შეერთებით წარმოიქმნება რთული მეტრები.

რთული მეტრი შეიძლება შედგებოდეს ორი ან მეტი მარტივი მეტრისაგან. ამის გამო რთულ მეტრს აქვს რამდენიმე ძლიერი დრო. ძლიერი დროების რაოდენობა რთულ მეტრში შეესაბამება მის შემადგენლობაში მყოფი მარტივი მეტრების რაოდენობას.

რთული მეტრის პირველი დროის აქცენტი მის დანარჩენ აქცენტებზე ძლიერია, ამიტომ ამ ნაწილს ძლიერი დრო ეწოდება, ხოლო უფრო სუსტი აქცენტების მქონე ნაწილებს—შედარებით ძლიერი დრო.

რთული ზომები ეწოდება აგრეთვე რთული მეტრების გამომხატველ ყველა ზომას. ამიტომ რთული მეტრების შემადგენლობის შესახებ ზემოთ ნათქვამი თანაბრად ეხება რთულ ზომებსაც.

რთული მეტრის გამომხატველად ყველაზე უფრო ხშირად იყენებენ შემდეგ რთულ ზომებს:

ა/ოთხწილადი ზომები:

$\frac{4}{4}$, $\frac{4}{8}$, იშვიათად გვხვდება $\frac{4}{2}$.

ბ/ექვსწილადი ზომები:

$\frac{6}{4}$, $\frac{6}{8}$, იშვიათად გვხვდება $\frac{6}{16}$

გ/ცხრაწილადი ზომები:

$\frac{9}{8}$, იშვიათად გვხვდება $\frac{9}{4}$ და $\frac{9}{16}$.

დ/თორმეტწილადი ზომები:

$\frac{12}{8}$, იშვიათად გვხვდება $\frac{12}{16}$

რთულ ზომებში დაჯგუფება იმაში მდგომარეობს, რომ რთული ზომების შემდგენელი მარტივი ზომები საერთო რიტმულ ჯგუფებში კი არ ერთიანდებიან, არამედ ცალკე, დამოუკიდებელ ჯგუფებს ქმნიან.

ბგერა, რომლის გრძლიობა იკავებს მთელ რთულ ტაქტს, იწერება საერთო გრძლიობის /ერთი ნოტის/ სახით, მაგრამ ზოგჯერ იგი გამოი-სახება ლიგით შეერთებული ნოტებით, რომელთა გრძლიობა მარტივი ტაქტების ტოლია. ეს უკანასკნელი ხერხი უფრო შეესაბამება რთულ ზომებში დაჯგუფების წესს.

რთული ზომების და მათში დაჯგუფების მაგალითები $\frac{4}{4}$ ზომაში იხ. მაგალითები 99 და 100/:

72 Andante
/მშვიდად/ $\text{M.M.} = 76$

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.
„სადკო“, ნანა

73 ა)

Allegretto con moto e un poco rubato

/ცოცხლად, მოძრავად,

ტემპის მხრივ თავისუფლად/

პ. ჩაიკოვსკი.

„ენძელა“, თხზ. 37

bis №4

ბ)

poco piu mosso

/ცოტა უფრო ცოცხლად/

/ნაწვეტი შუა ნაწილიდან/

74

Allegretto semplice

/ცოცხლად, სადად/

ე. გრიგი. „მწირო“, თხზ. 43 № 2

75

Allegro cominodo ♩ = 108

/ჩქარა, მაგრამ მშვიდად/

ე. კოსენკო.

„ზღაპარი“, თხზ. 15 № 22

76

Andante ♩ = 89

/მშვიდად/

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.

„თოვლის ქალი“, ყვავილები გუნდი

бе _ лиз_ну тво_их ла_нит,
 бе _ лый лан : дыш, лан - дыш чи_стый,
 том _ной не - гой о - за_рит,

77 *Larghetto*
 /საქმაოდ ნელა, ფართოდ/

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.
 „ოთველის ქალი“, ფინალი

pp

ს. რაზმანიზოვი. „იასამანი“, თბზ. 21

78 *Allegretto*
 /ცოცხლად/

2 *sempre*
 По ут -

tranquillo

— ру, на-де-ре, по ро-зи, тра-ре-
этой

mf cantabile

un poco ten. a tempo

и по-лу-жи-ти у-тро-му-и-ть.

p

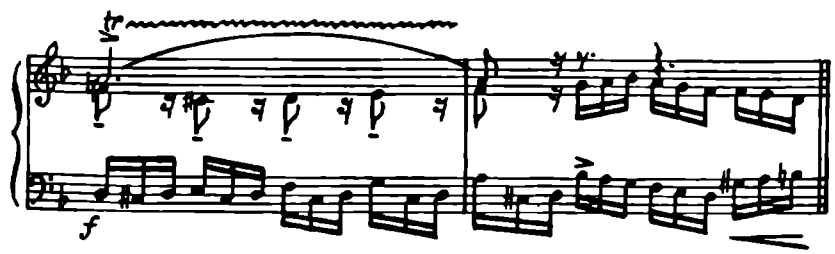
79

ი. ს. ბახი.

Molto vivace
/ძალიან სოცხლად/

„ინგლისური სუიტები“, №6, ჟიგა

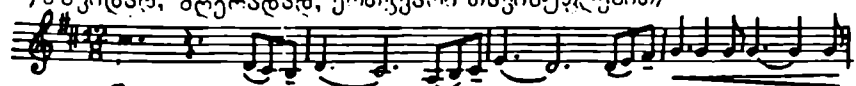
f non legato

80 3. ჩაიკოვსკი, მეხუთე სიმფონია, მე-2 ნაწილი

Andante cantabile con alcuna licenza

/მშვიდად, მღერადად, ეროვნული თავისუფლებით/

P dolce con molto espressione

animando un poco

molto sosten.

p

animando

sostenuto

p

poco accel.

p

§ 20. შერეული მხატვარი და ზომები. გრძლიობათა დაჯგუფება.
შერეული. ზომების ტაქტეზი.

როგორც § 19-შია ნათქვამი, მარტივი მეტრები შეიძლება გაერთიანდნენ რთულ მეტრად, ორი ან რამდენიმე მარტივი ს ხ ე ა დ ა ს ხ ე ა :

გ ვ ა რ ო ვ ა ნ ი მეტრის შეერთებისაგან წარმოიქმნება რ თ უ ლ ი მ ე რ ე უ ლ ი მ ე ტ რ ე ბ ი . უფრო მეტი სიმარტივისათვის მათ უწოდებენ მ ე რ ე უ ლ მეტრებს, ხოლო მათ გამომსახველ ზომებს მ ე რ ე უ ლ ზ ო მ ე ბ ს .

შერეული ზომები მუსიკაში უფრო იშვიათად გვხვდება, ვიდრე მარტივი და რთული ზომები.

მათგან უფრო ხშირად გამოიყენება ხუთწილადი და შვიდწილადი ზომები:

5 5 7 7
4 8 4 8

იშვიათად გვხვდება სხვა შერეული ზომებიც, მაგალითად, 11 . შერეული ზომები რთული ზომებისაგან განსხვავდება ზოგიერთი⁴ თავისებურებებით:

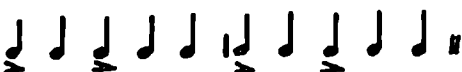
1 / შერეული ზომების აგებულება დამოკიდებულია მათი შემადგენელი მარტივი ზომების მიმდევრობაზე, რაც გავლენას ახდენს აგრეთვე ტაქტის ძლიერი და შედარებით ძლიერი დროების მონაცვლეობაზე;

2 /ტაქტის ძლიერი და შედარებით ძლიერი დროების მონაცვლეობა ხდება არათანაბრად.

მაგალითად:

ა/ხუთწილადი ზომები:

81

5(2+3)

5(2+2)

პირველ შემთხვევაში აქცენტი ხვდება პირველ და მესამე ნაწილებზე, მეორე შემთხვევაში-ტაქტის პირველ და მეოთხე ნაწილებზე.
ბ/შვიდწილადი ზომები:

82

აქ, პირველ შემთხვევაში, მახვილი ხვდება ტაქტის პირველ, მეოთხე და მეექვსე ნაწილებზე, მეორე შემთხვევაში კი-ტაქტის პირველ, მესამე და მეხუთე ნაწილებზე.

მუსიკაში თითქმის არ გვხვდება ტაქტის ამგვარი აღნაგობა

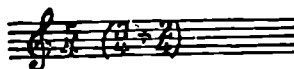
$$\frac{7}{4} \left(\frac{2}{1} + \frac{3}{4} + \frac{2}{4} \right)$$

ზოგ შემთხვევაში, ერთსა და იმავე მუსიკალურ ნაწარმოებში იცვლება შეჩვეული ზომის შემადგენელი მარტივი ზომების მონაცვლეობის რიგი.

ნოტების მოხერხებული წაკითხვისათვის შეჩვეულ ზომაში ზოგჯერ ძირითადი აღნიშვნის გვერდით ფრჩხილებში წერენ დამხმარე აღნიშვნას ტაქტში მარტივი ზომების მონაცვლეობის სახით.

მაგალითად:

83

ამის გარდა, ზოგჯერ გამოიყენება ტაქტში მარტივი ზომების დაწყების მაჩვენებელი დამხმარე პუნქტირული ტაქტის ხაზი /იხ. მაგალითები 89 და 90/.

შეჩვეულ ზომებში გრძლიობების დაჯგუფება ხდება იმავე წესით, როგორც რთულ ზომებში, მათში დაჯგუფების თავისებურებაა რიტმული ჯგუფების ერთანაბრობა, რაც გამოწვეულია შეჩვეული ზომების

შემადგენლობაში შემავალი მარტივი ზომების სხვადასხვაგვარობით.
შე რეული ზომების მაგალითები:

84

ვ. კალინიკოვი. „ნაღვლიანი სიმღერა“

Andante

/მშვიდად/

(3+2)

mus.

pp

85

Moderato

პ. ჩაიკოვსკი.

„მაზეზა“, კალიშვილების გუნდი

(2+3) /ზომიერად/

C.

A.

Я за-за-ве-мой ду-ши-ст-ый,
-Вью, Вью-нок

алой-той из ко-сы из вол-ни-стой
пен-

86

ბელა

რუსული ხალხური სიმღერა „ხმება ველზე ბალახი“

Сох - нет, вя - нет в по - ле трав - ка,

87

ზომიერად

ი. კირესკუ. ტრაქტორისტი

88

თურქმენული ხალხური სიმღერა

„ჩვენი მზიანი მხარე“

აუჩქარებლად, მდორედ

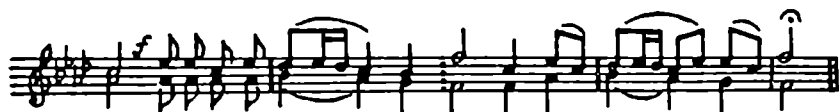
89

რუსული ხალხური სიმღერა

„პოი, ძახველო“

არც ძალიან ნელა

— ка! Ой, да ты не стой, не стой на го-ре кру-той.

90

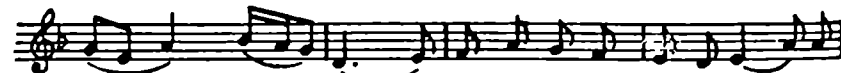
რუსული ხალხური სიმღერა

(2+2+3) $\text{♩} = 76$

„პეი, ლურჯ ზღვაზე“.

Ой, да как по мо-рю, ой, да как

по мо-рю, как по мо-рю, мо-рю си-пе-

- му, как по мо-рю, мо-рю си-пе-му. // му.

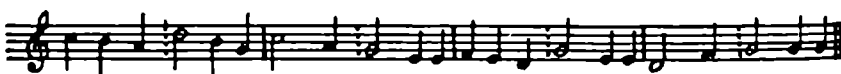
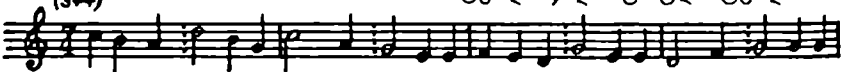
91

Moderato /ზომიერად/

რუსული ხალხური სიმღერა

(3+4)

„ტყიდან, დაბურული ტყიდან“

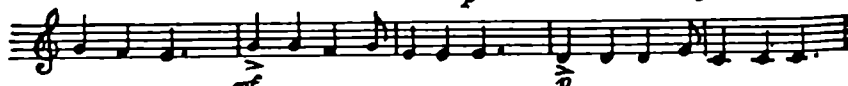
92

ს. გოლემოვი.

Allegro /ჩქარა/

„ბულგარული ხალხური მელოდია“

(4+3)

მუსიკაში არის შემთხვევები, როცა ერთი ნაწარმოების განმავლობაში იცვლება მეტრი, და მაშასადამე, ზომაც. ასეთ ზომებს ცვლადი ზომები ეწოდება.

ცვლადი ზომები გვხვდება ხალხურ სიმღერებში, რუს კლასიკოსთა და საბჭოთა კომპოზიტორების ნაწარმოებებში.

ზომების მონაცვლეობა შეიძლება იყოს თანაბარი და არათანაბარი. თანაბარი მონაცვლეობის დროს მონაცვლე ზომების აღნიშვნა შეიძლება გასაღებთან დაიწეროს ორი წილადის სახით, /იხ. მაგალითი 93/. ზომების არათანაბარი მონაცვლეობისას მათი აღნიშვნა სანოტო ტექსტში იწერება ზომის შეცვლის წინ. ასეთი სახის ცვლადი ზომები გაილეხით უფრო ხშირად გვხვდება.

ცვლადი ზომების მაგალითები:

93

ლათვიური ხალხური სიმღერა.

Andantino /მოდერად/

94

რუსული ხალხური სიმღერა

არც ძალიან ნელა

„დასცხე გრიგალო“

По - вянь, по - вянь, бурь. по - го - душ -

- ка, во мой зе - лен сад. Во мой

зе - лен сад...

В мо - ем

са - ду,

да во

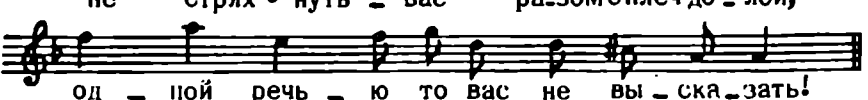

95

Lento /გაბმულად/

ს. რაბმან. ანოვი.

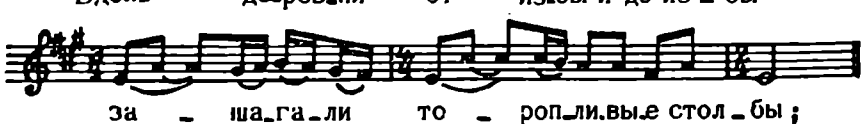
„შენ ჩემო ყანავ,“ თბზ 4 № 5

96

ოცებლად

ვ. ზახაროვი „სოფლის გაყოლებით“ 1

მუსიკაში გვხვდება აგრეთვე სხვადასხვა მეტრის ე რ თ დ რ ო უ -
ლ ი შეთანხმება, რომელსაც პ ო ლ ი მ ე ტ რ ი ა ეწოდება.

პოლიმეტრიის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მუსიკალური ნაწარ-
მოების ცალკეული ხმები /პარტიები/ მოცემულია სხვადასხვა მეტრში,
თანაც მეტრული აქცენტები მათში შეიძლება ემთხვეოდეს ან არ ემ-
თხვეოდეს.

§ 22. სინკოპა

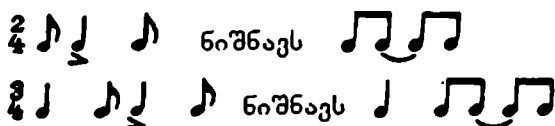
რ ი ტ მ უ ლ თ ა ნ მ ი მ დ ე ვ რ ო ბ ა ს, რ ო მ ლ ი ს დ რ ო -
ს ა ც რ ი ტ მ უ ლ ი და მ ე ტ რ უ ლ ი ა ქ ც ე ნ ტ ე ბ ი არ ე მ თ ხ -
ვ ე ვ ა ე რ თ მ ა ნ ე თ ს, ს ი ნ კ ო პ ა ეწოდება.

მუსიკაში სინკოპა ხშირად გვხვდება; ის წარმოიქმნება იმ შემ-
თხვევებში, როცა მეტრის სუსტი დროის ბგერა ეღერას განაგრძობს მო-
მდევნო ძლიერ დროშიც. ამის შედეგად ხდება ა ქ ც ე ნ ტ ი ს გ ა დ ა -
ნ ა ც ვ ლ ე ბ ა ს უ ს ტ მ ე ტ რ უ ლ დ რ ო ზ ე.

იგივე ხდება იმ შემთხვევებშიც, როდესაც ნ ე ბ ი ს მ ი ე რ ი
მ ე ტ რ უ ლ ი ნ ა წ ი ლ ი ს ს უ ს ტ ი დ რ ო ი ს ბგერა შენარჩუ -
ნებულია მომდევნო მეტრული ნაწილის ძლიერ დროში /იხ. მაგალითე -
ბი 98 და 101/.

მაგალითად:

97

უფრო ხშირად გვხვდება სინკოპების შემდეგი, ძირითადი ფორმები:
ა/ ტაქტებსშორისი სინკოპები ორწილადი და სამწილადი;

ბ/ ტაქტებსშიდა სინკოპები ორწილადი და სამწილადი.

გარდა ამისა, სინკოპა შეიძლება წარმოიქმნას ისეთი პაუზის შემ-
დეგ, რომელიც ემთხვევა აქცენტირებულ დროს.

ტაქტებსშიდა სინკოპების მართლწერაში დასაშვებია გრძლიობა -
თა დაჯგუფების წესიდან გადახვევა. ასე, მაგალითად, ტაქტებსშიდა
სინკოპებს ჩვეულებრივ წერენ სუსტ და ძლიერ დროთა ერთ ნოტში შე-

რწყმით, მაგრამ ასევე – ლიგის საშუალებითაც, ორი ნოტი დაჯგუფების წესის დაცვით.

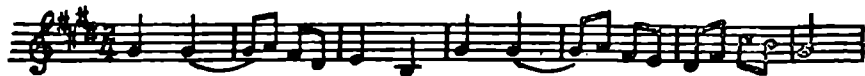
ტაქტებსშორის სინკოპებს წერენ ორი ნოტი, რომლებიც ტაქტის ხაზს აკეთ-იქით ერთდება ლიგით.

სინკოპის სხვადასხვა ფორმების მაგალითები:

98

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

მ. გლინკა. „ივან სუსანინი“,
ვანიას სიმღერა

99 ფართოდ

მ. ფრადკინი. „სიმღერა დნეპრზე“

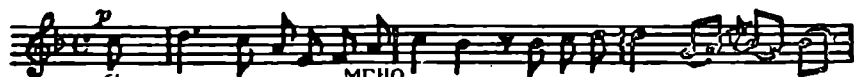

У при- -ных у -со-ких и -би-ли и -ли
-бреж-лоз, вы- круч лю- мы рос-

100

მ. გლინკა. „მახსოვს წამი მშვენიერი“

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

Ге-ний чис-кра-ты, как ге-ний -той -со-ты.
-той -со- чис-кра-

101

Andante doloroso e molto cantabile

პ. ჩაიკოვსკი.

/მშვიდად, სევდიანად და
ძალიან მღერადად/

„შემოდგომის სიმღერა,“

თხზ. 37 bis № 10

102

Andantino quasi allegretto

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.

/მოდრივად, ცოცხლად/

„შეპერაზადა“

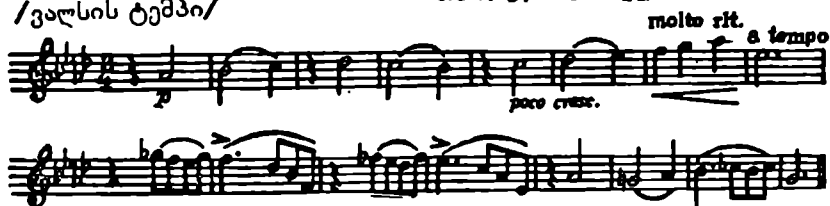
103

Tempo di valse

პ. ჩაიკოვსკი. „ვალსი“

/ვალსის ტემპი/

თხზ. 37 bis № 12

§ 23. დაჯგუფება ვოკალურ მუსიკაში

ხმისათვის დაწერილ ტექსტიან მუსიკაში გრძლიობათა დაჯგუფება დაკავშირებულია სიტყვის მარცვლოვან შემადგენლობასთან. ცალკეული გრძლიობა, რომელიც ცალკე მარცვალზე მოდის, არ ერთიანდება

ჯგუფში ძეზობელ გრძლიობებთან. თუ მარცვალზე რამდენიმე ბგერა მოდის, მაშინ მათი გრძლიობები ერთიანდება ჯგუფებში საერთო წესის თანახმად.

მაგალითად:

რუსული ხალხური სიმღერა
„მდინარე ვოლგის გაყოლებით“

104

Вниз по Вол-ге, ре-ке, с Нижня Новгоро-да сна-ря-жен стру-
- жок, как -ла ле-тит, как -ла ле-тит.
стре- стре-

§ 24. ტემპი

მოძრაობის სიჩქარეს ტემპი ეწოდება მუსიკაში ტემპი, რო-გორც გამომსახველობის ერთ-ერთი ხერხი, დამოკიდებულია მუსიკალუ-რი ნაწარმოების შინაარსზე.

ტემპები დაიყოფა სამ ძირითად ჯგუფად: ნელი, ზომიერი და ჩქარი.

ტემპების განსაზღვრისათვის ძირითადად იხმარება იტალიური აღ-ნიშვნები. ამ ბოლო დროს საბჭოთა გამოცემებში და საბჭოთა კომპო-ზიტორების მუსიკაში ტემპის აღნიშვნა დაიწყო რუსულ ენაზე.

ქვემოთ მოყვანილია ტემპების ძირითადი აღნიშვნების სია:
ნელი ტემპები:

Largo — ფართოდ

Lento — გაბმულად

Adagio — ნელა

Grave — მძიმედ

ზომიერი ტემპები:

Andante — მშვიდად, აუჩქარებლად

Andantino — andante — ზე უფრო მძლავრად

Moderato — ზომიერად

Sostenuto — თავშეკავებით

Allegretto — ცოცხლად

Allegro moderato— ზომიერად ჩქარა

ჩქარი ტემპები:

Allegro — ჩქარა

Vivo— ცოცხლად

Vivace— ცოცხლად

Presto— სწრაფად

Prestissimo— ძალიან სწრაფად

მოძრაობის ელფერის დასაზუსტებლად, მისი ძირითადი ტემპიდან გადახვევის დროს გამოიყენება ზოგიერთი დამატებითი აღნიშვნა:

molto— ძალიან

assai — მეტად

con moto— ცოცხლად, მოძრავად

commodo— მოხერხებულად

non troppo— არც ძალიან

non tanto— არც იმდენად

sempre— გამუდმებით

meno mosso— ნაკლებად მოძრავად

Piu mosso— უფრო მოძრავად

მუსიკალური ნაწარმოების შესრულებისას, უფრო მეტი გამომსახველობისათვის, გამოიყენება საერთო მოძრაობის თანდათანობითი აჩქარება ან შენელება. სანოტო ტექსტში ეს აღინიშნება ასეთი სიტყვებით:

ა/შენელებისათვის:

ritenuto— შეკავებით

ritardando— დაყოვნებით

allargando— გაფართოებით

rallentando— შენელებით

ბ/აჩქარებისათვის:

accelerando— აჩქარებით

animando— აღფრთოვანებით

stringendo— აჩქარებით

stretto— შეკუმშვით

მოძრაობის საწყისი ტემპის დასაბრუნებლად გამოიყენება შემდეგი აღნიშვნები:

a tempo— ტემპში

tempo primo— საწყისი ტემპი

tempo 1° — საწყისი ტემპი

1° istesso tempo — იგივე ტემპი

მუსიკაში გამოყენებული ყველა ტემპის სიტყვიერი აღნიშვნა მიხაზოებითი, ან როგორც იტყვიან პირობითია

უფრო ზუსტი ტემპის დასადგენად იყენებენ ხელსაწყოს, რომელ - საც მ ი ტ რ ო ნ ო მ ი ეწოდება. ყველაზე უფრო გავრცელებულია გამომგონებელ მელცელის მეტრონომი. ამიტომ მეტრონომი შემოკლებ - ით აღინიშნება — M. M., რაც ნიშნავს „მელცელის მეტრონომი“.

მეტრონომი ქანქარით გადათვლის დარტყმათა საჭირო რაოდენო .

ბას წუთში. სიჩქარის რეგულირება ხდება პატარა მოძრავი საწონით. მეტრონომის ქანქარა მოძრაობაში მოჰყავს მოსამართ მექანიზმს. ყო - ველი დარტყმა ჩაითვლება, როგორც დროის ერთეული—მოცემული მეტ - რის ნაწილი და დაითვლება ზომის შესაბამისად, როგორც ნახევრის, მეოთხედის თუ მერვედის და ა. შ. ტოლი გრძლიობა .

ტემპის მეტრონომით აღნიშვნას კომპოზიტორი იძლევა მისი სი - ტყვიერი აღნიშვნის შემდეგ.

მაგალითად:

Allegro M. M. $\text{♩} = 180$ ან $\text{♩} = 180$

ავტორისეული ტემპიდან შემსრულებლის მიერ დაშვებული უ მ ნ ო შ ვ ნ ე ლ ო გადახრები, დამოკიდებულია არტისტის მხატვრულ ინდი - ვიდუალობაზე. ჩვეულებრივ ეს გადახრები გაცლენას არ ახდენს შეს - რულების მხატვრულ მხარეზე, რადგანაც იგი დაკავშირებულია ავტო - რისეული მუსიკალური სახის შემსრულებლისეულ გააზრებასთან, წაკი - თხვასთან.

§ 26. ღირიურობის ხარხვაი

ღირიურობა, ამ სიტყვის ფართო გაგებით, გულისხმობს გუნდის, ორკესტრის ან სხვა დიდი ანსამბლების მიერ მუსიკალური ნაწარმოებ - ის შესრულების მართვას.

სიმღერასთან ან სოლფეჯიოსთან დაკავშირებით, ღირიურობას მიიჩნევენ: ჯერ ერთი, თვლის ე ა ი ტაქტის ნაწილთა დროის ხანგრძლი

ვობისა და მათი ცვლის ჩვენების და, მეორე, მოცემული ნაწარმოების ტემპის დადგენის საშუალებად.

ღირეურობის ხერხებს საფუძვლად უდევს ხელის მოძრაობის ორწილადი, სამწილადი და ოთხწილადი ფიგურები.

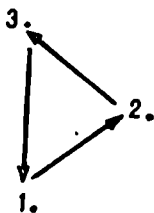
ისინი მდგომარეობს შემდეგში /ყველა სქემა მოცემულია მარჯვენა ხელისათვის/:

ა/ყველა მარტივი ორწილადი ზომის ღირეურობა ხდება ორი მოძრაობით—ქვევით და ზევით:

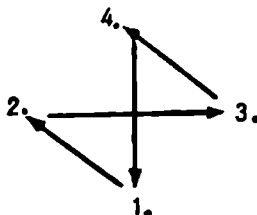

შ ე ნ ი შ ე ნ ა : ტაქტის ყოველი ნაწილის დასაწყისი დგება ხელის აქნევის დამთავრების მომენტში, მოძრაობის საყრდენ წერტილში.

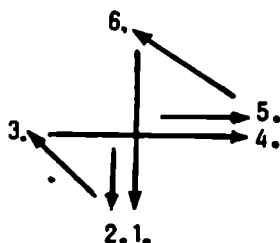
ბ/ყველა მარტივი სამწილადი ზომის ღირეურობა ხდება სამი მოძრაობით—ქვევით, მარჯვნივ და ზევით:

გ/ოთხწილადი ზომისა—ხელის ოთხი მოძრაობით—ქვევით, მარცხნივ, მარჯვნივ და ზევით:

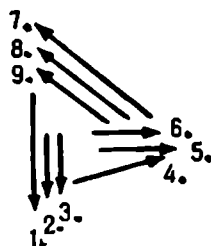

დ/ ექვსწილადი ზომების ღირებურობის ხერხს /ექვსი მოძრაობით/ საფუძვლად უდევს ოთხწილადი ფიგურა, რომელშიც ორმაგდება მოძრაობები ქვევით და მარჯვნივ:

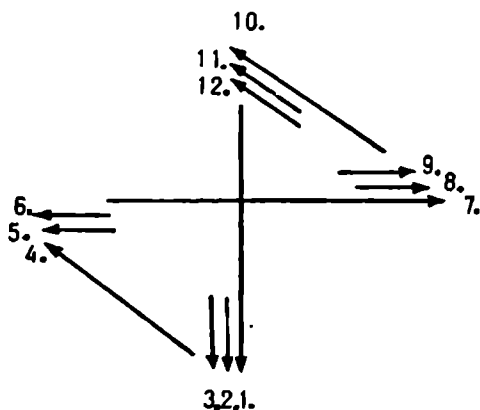
ჩქარ ტემპში $\frac{6}{8}$ და $\frac{6}{4}$ ზომების საღირებურო გაძღოლა ისეთივეა როგორც მარტივი ორწილადი ზომებისა—სამ—სამი ნაწილი თითო მოძრაობაზე.

ე/ ცხრაწილადი ზომების ღირებურობა ხდება ცხრა მოძრაობით ამ ხერხს საფუძვლად უდევს სამწილადი ფიგურა, რომელშიც, გასამმაგებულია ყველა მოძრაობა:

ჩქარ ტემპში ცხრაწილადი ზომების ღირებურობის ხერხი ისეთივეა, როგორც მარტივი სამწილადი ზომებისა—სამ—სამი ნაწილი თითო მოძრაობაზე.

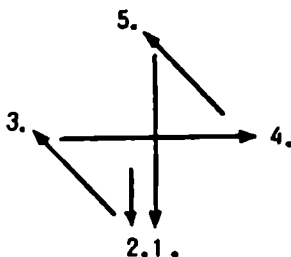
ვ/თორმეტწილადი ზომების ღირებურობა ხდება თორმეტი მოძრაობით. ამ ხერხს საფუძვლად უდევს ხელის მოძრაობის ოთხწილადი ფიგურა, მოძრაობის ყოველი მიმართულება შეესაბამება მარტივ ტაქტს. ამ ფიგურის ყოველი მოძრაობა გასამმაგებულია:

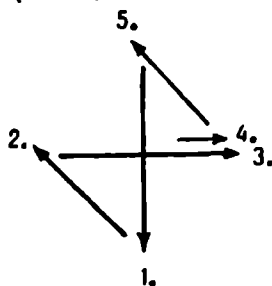
ჩქარ ტემპში თორმეტწილადი ზომის ღირებურობა ისევე უნდა, როგორც ითხწილადი ზომისას.

ზ/ხუთწილადი ზომების ღირებურობას ხუთი მოძრაობა სჭირდება. ამ სერხს საფუძვლად უდევს ოთხწილადი ფიგურა, რომელშიც გაორმაგებულია მოძრაობა ქვევით ან მოძრაობა მარჯვნივ, იმისდა მიხედვით თუ როგორია მარტივი ტაქტების თანმიმდევრობა:

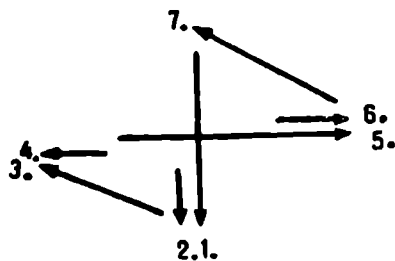
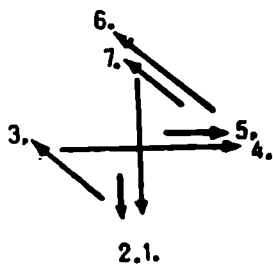
1. (3 + 2)

2. (2 + 3)

თ. შვიდწილადი ზომების ღირებურობა ხდება შვიდი მოძრაობით. ამ სერხს საფუძვლად უდევს ოთხწილადი ფიგურა, რომელშიც მარტივი ტაქტების $3 + 2 + 2$ თანმიმდევრობისას გაორმაგებულია მოძრაობა ქვევით, მარჯვნივ და ზევით, ხოლო $2 + 2 + 3$ თანმიმდევრობისას - ქვევით, მარცხნივ და მარჯვნივ;

§ 20. რიტმის, მეტრისა და ტემპის მნიშვნელობა მუსიკაში

რიტმს, მეტრსა და ტემპს მუსიკაში ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვთ; ისინი განსაზღვრავენ მუსიკის მოძრაობას, ორგანიზებულობასა და ხასიათს

მუსიკის ზოგიერთი ენარი დაკავშირებულია განსაზღვრულ მეტრ - თან და რიტმთან; ეტყევათ, ისეთი მუსიკალური ენარები, როგორიც არ - ის მარში, მაზური, პოლკა, ვალსი და სხვ.

მაგალითად:

105

ა) ვალსი — $\frac{3}{4}$ ||

ბ) $\text{♩} = 126$

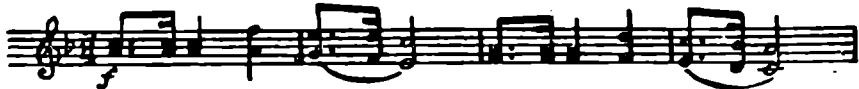
რ. გლიერი. ვალსი, თხზ. 31 № 6

106 ა) მაზური — $\frac{3}{4}$ ||

ფ. შოპენი. მაზური, თხზ. 68 № 3

ბ) Allegro ma non troppo /ჩქარა, მაგრამ არც ძალიან/

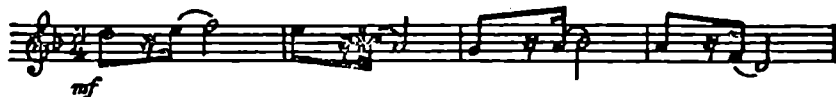
107 ა) ა6 $\frac{3}{4}$ ||

ბ)

პ. ჩაიკოვსკი. მახური, თხზ. 39 № 10

Allegro non troppo

/არც იმდენად ჩქარა/

108

ა) პოლკა - $\frac{2}{4}$

ბ)

Moderato

პ. ჩაიკოვსკი. პოლკა, თხზ. 39 № 14

/ზომიერად/

109

ა) მარში - $\frac{4}{4}$

ბ)

მარშის ტემპი

ძველი რევოლუციური სიმღერა-მარში

„ამხანაგებო, წინ მხნედ“

/ან $\frac{2}{4}$, იხ. მაგალითი 69 /

რიტმის მაორგანიზებელი მნიშვნელობა შეიძლება ილუსტრირებულ იქნეს დაფდაფის ცემით, რომლითაც სარგებლობენ კოლექტიური მარ-შირებისას თანაბარი ნაბიჯის გამოსამუშავებლად:

110

დაფდაფის ცემა - $\frac{4}{4}$

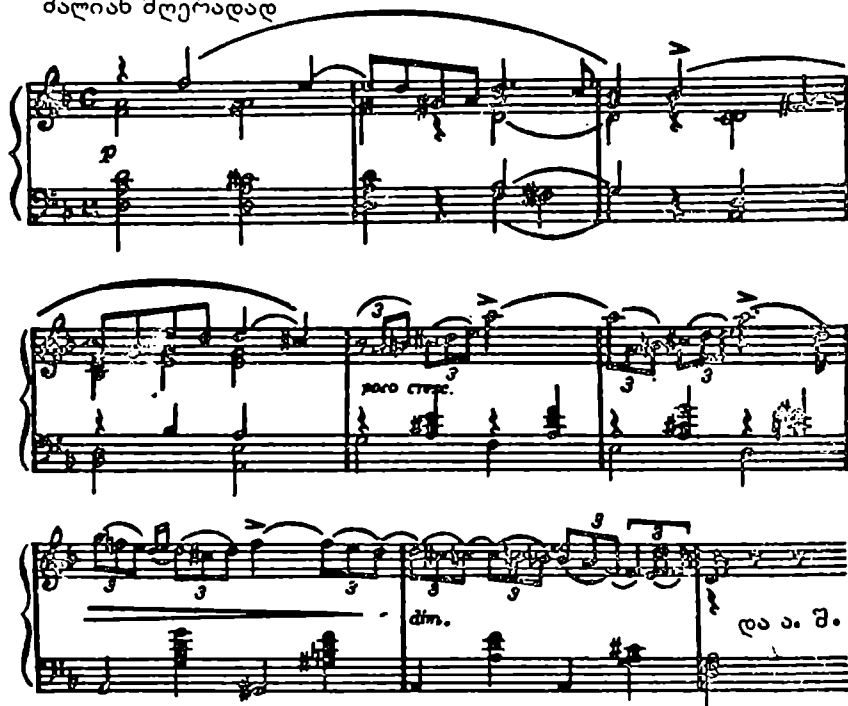
მუსიკაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ტემპს. არასწორად ალე-ბული ტემპი ამახინჯებს მუსიკალურ სახეს.

მაგალითად, ისეთი პიესა, როგორცაა ჩაიკოვსკის „შემოდგომის სიმღერა“, ჩქარ ტემპში რომ შეეცადო, მისი მღერადი და სევდი-

ნი ხასიათი სრულიად დაიკარგება. ამ მუსიკისთვის დამახასიათებელია
ნელი, მშვიდი მოძრაობა:

111 პ. ჩაიკოვსკი. „შემოდგომის სიმღერა“, თხზ. 37 №10

მშვიდად, სევდიანად და
ძალიან მღერადად

პ. ჩაიკოვსკის „როკაპი“ „საბავშვო ალბომიდან“ ნელა თუ შეს-
რელდა, მუსიკალური სახე დამახინჯდება, რადგანაც, პირიქით, ამ მუ-
სიკისათვის დამახასიათებელია ჩქარი მოძრაობა, რომელიც აცოცხლებს
„როკაპის“ ზღაპრულ სახეს:

112 Presto

პ. ჩაიკოვსკი. „როკაპი“, თხზ. 39 № 20

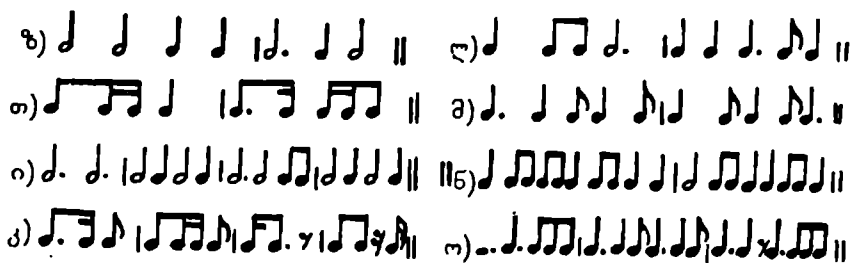
/სწრაფად/

კითხვები გამეორებისათვის

1. რა არის რიტმი?
2. ახსენით განსხვავება გრძლიობათა ძირითად და თავისუფალ და -
ყოფათა შორის.
3. ძირითადი გრძლიობების თავისუფალი დაყოფისაგან წარმოქმნილ
რომელ გრძლიობათა ჯგუფები გვხვდება უფრო ხშირად?
4. რა არის მეტრი?
5. რა ეწოდება მეტრის იმ ნაწილებს, რომლებზედაც მახვილი მოდის?
6. რა ეწოდება მეტრის იმ ნაწილებს, რომლებზედაც მახვილი არ მო-
დის?
7. რა არის ზომა?
8. როგორ აღინიშნება ზომა სანოტო დამწერლობაში და სად დაის-
მის ზომის აღმნიშვნელი ნიშანი?
9. რა არის ტაქტი და ტაქტის ხაზი?
10. რა არის გარეტაქტი?
11. ახსენით განსხვავება ორწილად და სამწილად მეტრებს შორის.
12. ახსენით განსხვავება მარტივ და რთულ მეტრებსა და ზომებს შო-
რის.
13. ჩამოთვალეთ მარტივი ზომები.

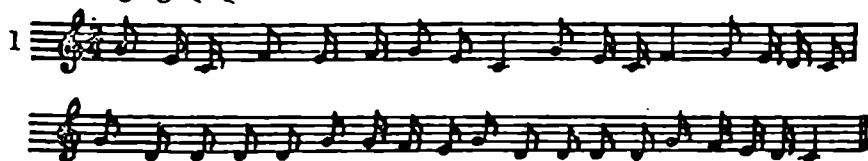

წ ე რ ი თ ი

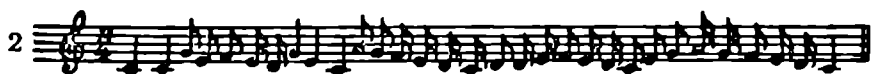
მოცემული მელოდიები დაჟავით ტაქტებად და სწორად დააჯგუფეთ:

Allegretto
/ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა

რუსული ხალხური სიმღერა

Allegretto
/ცოცხლად/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

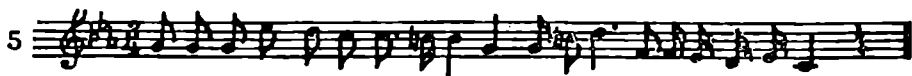
Allegro
/ჩქარა/

რუსული ხალხური სიმღერა

Moderato
/ზომიერად/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

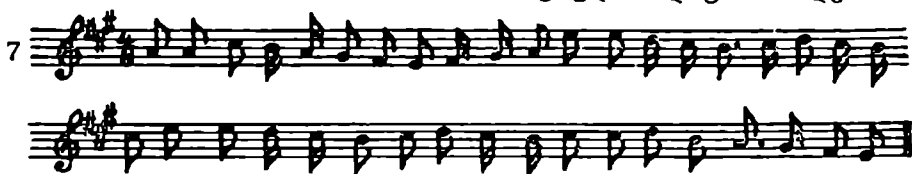

Molto andante
/ ძალიან მშვიდად/

რუსული ხალხური სიძეგრა

რუსული ხალხური სიმღერა:

რუსული ხალხური სიმღერა

Andante
/მშვიდად/

რუსული ხალხური სიძღერა

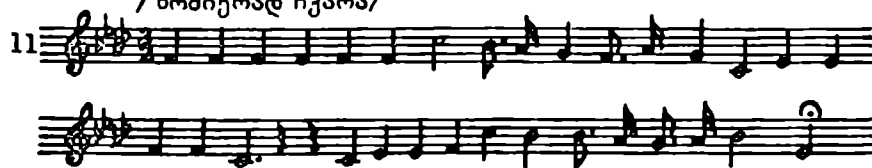
Moderato
/ზომიერად/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

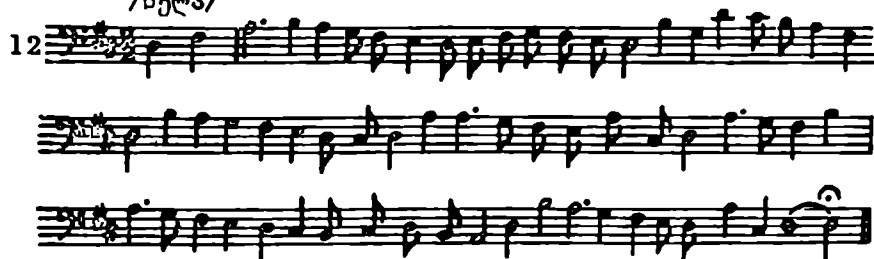
Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

რუსული ხალხური სიმღერა

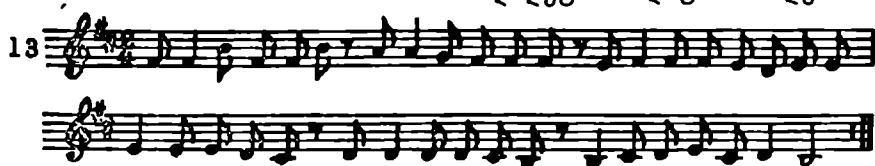

Adagio
/ნელა/

რუსული ხალხური სიმღერა

ადილეური ხალხური სიმღერა

Adagio
/ნელა/

რუსული ხალხური სიმღერა

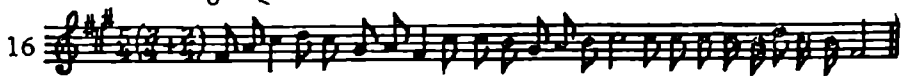
Adagio cantabile
/ნელა, მღერადად/

უკრაინული ზალხური სიმღერა

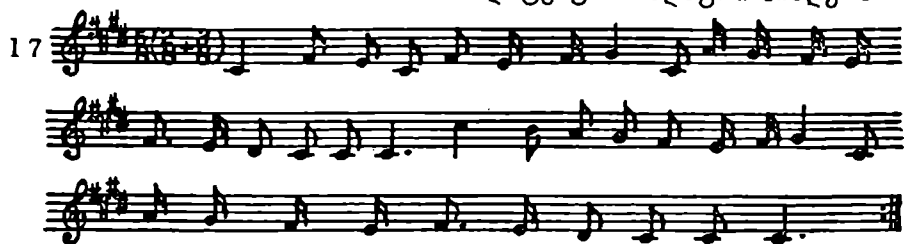

Andantino
/ზომიერად/

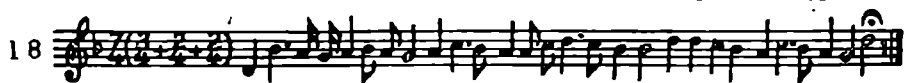
რუსული ხალხური სიძღერა

ლატვიური ხალხური სიმღერა

უკრაინული ხალხური სიმღერა

უკრაინული ხალხური სიმღერა

ფორტეპიანოზე

1

ზემოთ მოყვანილი მელოდიები სწორად დააჯგუფეთ და დაუკარით დათვლით.

2

განსაზღვრეთ ქვემოთ მოყვანილი მელოდიების ზომები და დაუკარით დათვლით:

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი
„შეპერეზადა“, მე-3 ნაწილი

Andantino gnasi allegretto

/ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„მოიარა ქალიშვილმა“

Moderato

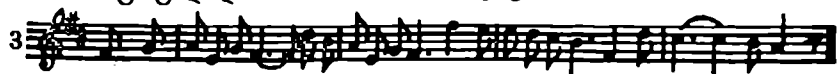
/ზომიერად/

Allegretto.

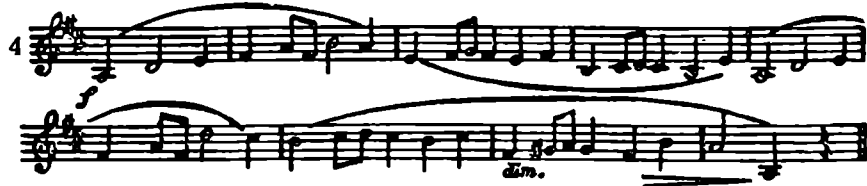
/ცოცხლად/

ც. კიუი. „შორს აცაშეაშადა“

Gajamente
/მხიარულად/

რ. გლიერი. „ესკიზი“.

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი
„სალთან-მეფის ზღაპარი“, გუნდი

Poco piu lento
/ოდნავ გაბმულად/

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.
„სალთან-მეფის ზღაპარი“,
სცენა მესამე მოქმედებიდან

Poco lento e dolce
/(ორა გაბმულად და ნაზად/

ე. გრიგი. „მზის ჩასვლა“

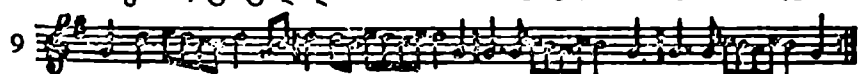
largo
/ფართოდ/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

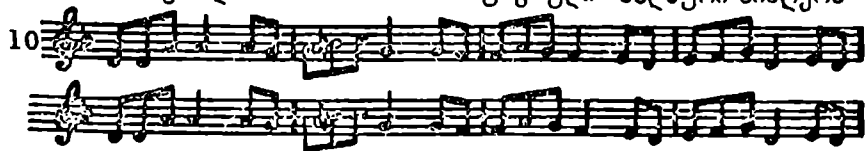
Allegro vivo
/ჩქარა, ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა

Moderato
/ზომიერად/

ბელა ბარტოკი.
უნგრული ხალხური სიმღერა

Andante
/მშვიდად/

მ. მუსორგსკი.
„ბორის გოდუნოვი“, კსენიას ტირილი

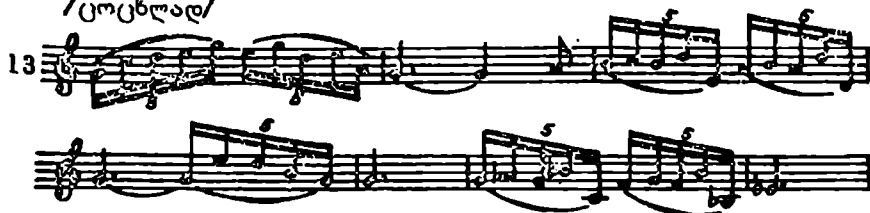
Larghetto amoroso
/ფართოდ, სიყვარულით/

მ. მუსორგსკი.
„ბორის გოდუნოვი“, ღუეტი

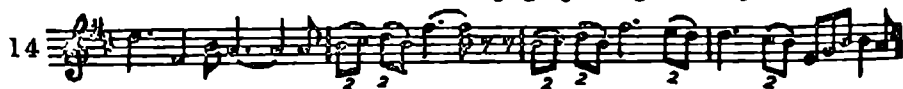
Allegretto
/ცოცხლად/

ა. ლიადოვი. „პრელუდია“, თხზ. 40

Andante cantabile
/მშვიდად, მღერადად/

პ. ჩაიკოვსკი.
მეხუთე სიმფონია, მე-2 ნაწილი

3

ქვემოთ მოყვანილ მელოდებში განსაზღვრეთ ზომები და სინკოპები, დაუკარით ისინი დათვლით:

პოლონური ხალხური სიმღერა „კრაკოვიაკი“

ცოცხლად

ვ. მურადელი.

მარშის ტემპით, გმირულად

„ახალგაზრდობის სიმღერა“

Andante grazioso

მ. გლინკა.

/მშვიდად, ნარნარად/ „ივან სუსანინი“, „ქალიშვილების გუნდი“

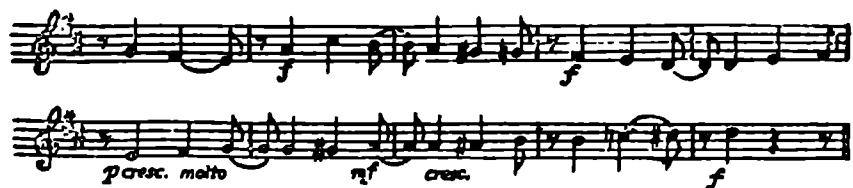
Allegro con anima

პ. ჩაიკოვსკი.

/ჩქარა, გულანად/

მეხუთე სიმფონია, 1 ნაწილი

Allegro /ჩქარა/

ი. ჰაიდნი, ალგრო

თავი მეოთხე ინტერვალები

§ 27. ინტერვალი

ორი ბგერის ერთდროულ ან თანამიმდევრულ შეხამებას ინტერვალ¹ ეწოდება.

ინტერვალის ბგერები, აღებული თანამიმდევრულად, ქმნიან მელოდირ ინტერვალს.

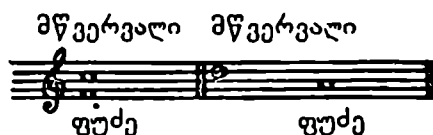
ინტერვალის ბგერები, აღებული ერთდროულად, ქმნიან ჰარმონიულ ინტერვალს.

1. ინტერვალი ლათინურად ნიშნავს შუალედს, შუა მანძილს.

ინტერვალის ქვედა ბგერას ინტერვალის ფუძე ეწოდება, ხოლო ზედას-ინტერვალის მწვერვალი.

მაგალითად:

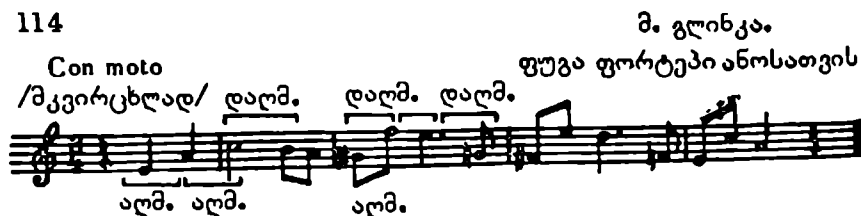
113

მელოდიურ მოძრაობაში წარმოიქმნება აღმავალი და დაღმავალი ინტერვალები.

მაგალითად:

114

ყველა ჰარმონიული ინტერვალი და აღმავალი მელოდიური ინტერვალი იკითხება ფუძიდან ზევით, დაღმავალი მელოდიური ინტერვალი იკითხება ქვევით, ამასთან აღინიშნება მოძრაობის მიმართულებაც.

§ 28. ინტერვალუების რაოდენობრივი და თვისებრივი სიდიდე.
მარტივი ინტერვალუები. ღიატონური ინტერვალუები

ყოველი ინტერვალი განისაზღვრება ორი სიდიდით— რაოდენობრივით და თვისებრივით.

რ ა ო დ ე ნ ო ბ რ ი ვ ი ეწოდება იმ სიდიდეს, რომელიც გამოიხატება ინტერვალის შემადგენელი საფეხურების რაოდენობით.

თ ვ ი ს ე ბ რ ი ვ ი ეწოდება სიდიდეს, რომელიც გამოიხატება ინტერვალის შემადგენელი ტონებისა და ნახევარტონების რაოდენობით.

ოქტავის ფარგლებში წარმოქმნილ ინტერვალებს მარტივი ინტერვალები ეწოდება. სულ არსებობს რვა მარტივი ინტერვალი. მათი სახელწოდება დამოკიდებულია იმ საფეხურების რაოდენობაზე, რომლებსაც

ისინი მოიცავენ. ინტერვალების სახელწოდებად იყენებენ რიგითი რიცხვითი სახელების ლათინურ დასახელებებსა ეს რიცხვითი სახელები აღნიშნავენ თუ მისი ქვედა ბგერიდან მერამდენე საფეხურია ინტერვალის ზედა ბგერა. შემოკლებისათვის გამოიყენება ინტერვალის ციფრობრივი აღნიშვნაც.

ქვემოთ ჩამოთვლილია ყველა მარტივი ინტერვალი და მოყვანილია მათი აგება ღო ბგერიდანაა ზევით და ქვევით.

პრიმა-1, პირველი

/ორი ბგერის უღერა უნისონში/1

სეკუნდა-2, მეორე

ტერცია-3, მესამე

კვარტა-4, მეოთხე

კვინტა-5, მეხუთე

სექსტა-6, მეექვსე

სეპტიმა-7, მეშვიდე

ოქტავა - 8, მერვე

115

§ 5 - ში ითქვა, რომ მანძილი ერთმანეთის მეზობლად მდებარე საფეხურებს შორის შეიძლება იყოს ნახევარტონის ან მთელი ტონის თანაბარი. აქედან გამომდინარეობს, რომ სეკუნდა შეიძლება შედგებოდეს ნახევარი ან მთელი ტონისაგან.

მაგალითად, სეკუნდა მი-ფა = $\frac{1}{2}$ ტონს, სეკუნდა ფა-სოლ = 1 ტონს. ტონების რაოდენობის მიხედვით ასევე არაერთნაირია სხვა ერთგვაროვანი ინტერვალები.

მაგალითად, ტერცია ღო - მი = 2 ტონს; ტერცია რე - ფა = $1\frac{1}{2}$ ტონს. ზემოხსენებულისაგან გამომდინარეობს, რომ ინტერვალის თვისებები რიგი სიდიდე განსაზღვრავს ერთგვაროვანი ინტერვალების ხმოვანების სხვადასხვაობას.

ინტერვალის თვისებრივი სიდიდე გამოისახება სიტყვებით: პატარა, დიდი, წმინდა, გადიდებული, შემცირებული.

1. უნისონი სიტყვასიტყვით ნიშნავს ბგერების გაერთიანებას. უნისონი შეესატყვისება პრიმას, როგორც პარმონიულ ინტერვალს.

ბგერათრიგის /ოქტავის ფარგლებში/ ძირითად საფეხურებს შორის წარმოიქმნება შემდეგი ინტერვალები:

1. წმინდა პრიმები = 0 ტ	8. შემცირებული კვინტა = 3 ტ
2. პატარა სეკუნდები = $\frac{1}{2}$ ტ	9. წმინდა კვინტები = $3\frac{1}{2}$ ტ
3. დიდ სეკუნდები = 1 ტ	10. პატარა სექსტები = 4 ტ
4. პატარა ტერციები = $1\frac{1}{2}$ ტ	11. დიდი სექსტები = $4\frac{1}{2}$ ტ
5. დიდი ტერციები = 2 ტ	12. პატარა სეპტიმები = 5 ტ
6. წმინდა კვარტები = $2\frac{1}{2}$ ტ	13. დიდი სეპტიმები = $5\frac{1}{2}$ ტ
7. გადიდებული კვარტა = 3 ტ	14. წმინდა ოქტავეები = 6 ტ

მაგალითად:

116

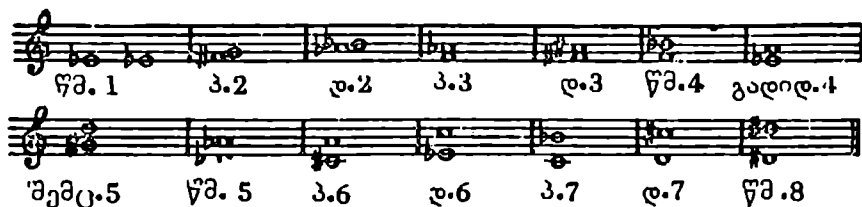
ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ ინტერვალს ძ ი რ ი თ ა დ ი ინტერვალის ეწოდება. გარდა ამისა, მუსიკის კლასიკურ თეორიაში მათ დ ი ა ტ ო - ნ უ რ ინტერვალებსაც ეწოდებენ, ვიზიდან ისინი წარმოიქმნება ბუნებრივი მაჟორისა და ბუნებრივი მინორის საფეხურებს შორის.

ამეჟამად, თეორიული მუსიკისმცოდნეობა დიატონიზმის სფეროს უფრო ფართო მნიშვნელობით განსაზღვრავს, ამის გამო დიატონურ ინტერვალთა რიცხვში შეაქვთ ზოგიერთი ისეთი ინტერვალის, რომლებიც სხვა დიატონური კილოების საფეხურებს შორის წარმოიქმნება /იხ. მე-სუთე და მეექვსე თავები/.

ყველა დიატონური ინტერვალის შეიძლება აიგოს ნებისმიერი ძირითადი თუ წარმოებული საფეხურიდან ზევით ან ქვევით.

მაგალითად:

117

ლიატონური ინტერვალები მელოდიის საფუძველია. მელოდიური ინტერვალების სხვადასხვა მიმდევრობით შეხამება მელოდიურ მოძრაობას მრავალფეროვან გამომსახველობას ანიჭებს.

მაგალითად:

118

Adagio /ნელა/

უკრაინული ხალხური სიმღერა
„ისტეპს იქით მზე ჩაესვინა“

119

Allegro /ჩქარა/

ლ. ბეთჰოვენი. „სწრაფვა“

120

Andante non tanto

პ. ჩაიკოვსკი. „რომანსი“

/არც ისე მშვიდად/

ყოველი დიატონური ინტერვალი შეიძლება გადიდდეს ან შემცირდეს მის შემადგენლობაში შეხავალი ერთ-ერთი საფეხურის ქრომატული ნახევარტონით ამალღებისა თუ დადაბლების საშუალებით. გადიდებული ინტერვალებს წარმოქმნა შეიძლება წმინდა და დიდი ინტერვალებსაგან, ხოლო შემცირებულისა – წმინდა და პატარა ინტერვალებსაგან. გამოწაკლისია წმინდა პრიმა, მისი შემცირება არ შეიძლება.

გადიდებულ და შემცირებულ ინტერვალებს, რომლებიც წარმოიქმნებათ ერთი ძირითადი და მეორე – ქრომატული ნახევარტონით შეცვლილი საფეხურისაგან, ან კიდევ ორი ერთდროულად შეცვლილი საფეხურისაგან, ქრომატული ინტერვალები¹ ეწოდება.

ქრომატულ ინტერვალებში არ უნდა აფერიოთ გადიდებული კვარტა და შემცირებული კვინტა /ტრიტონი/, რომლებიც დიატონურ ინტერვალებს წარმოადგენენ.

გადიდებული ინტერვალები:

ა/წარმოქმნილი ზედა საფეხურის /მწვერვალის/ ამალღებით:

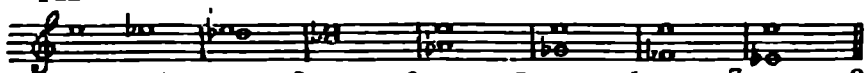
121

გადიდ.1 გადიდ.2 გადიდ.3 გადიდ.5 გადიდ.6 გადიდ.7 გადიდ.8

ბ/ ქვედა საფეხურის /ფუძის/ დადაბლებით:

122

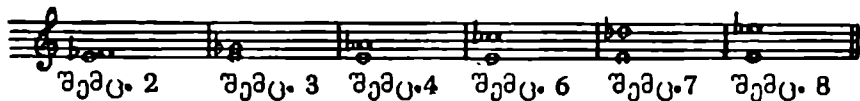
გადიდ.1 გადიდ.2 გადიდ.3 გადიდ.5 გადიდ.6 გადიდ.7 გადიდ.8

1. გამოწაკლისია დამახასიათებელი ინტერვალები, რომლებიც დიატონურ ინტერვალებს მიეკუთვნებიან (იხ. გვ. 151 – 153, 157, 159).

შემცირებული ინტერვალები:

ა/წარმოქმნილი ზედა საფეხურის /მწვერვალის/ დადაბლებით:

123

ბ/ ქვედა საფეხურის /ფუძის/ ამაღლებით:

124

თითოეული ზემოთ ჩამოთვლილი ინტერვალის ტონების რაოდენობა ემთხვევა რომელიმე ძირითადი ინტერვალის ტონების რაოდენობას.

მაგალითად: გადიდ. 2 = პ. 3 / $1\frac{1}{2}$ ტ. /; შემც. 7. ♯ დ. 6 / $\frac{1}{2}$ ტ. /;

125

გადიდ. 2 = პ. 3 შემც. 7 = დ. 6

ინტერვალებს, რომლებიც განსხვავდება რაოდენობრივი სიდიდით, მაგრამ ერთნაირია ტონური შემადგენლობით /ელერადობით/, ენ პ ა რ მ ო ნ ი უ ლ ა დ თანასწორი ინტერვალები ეწოდება.

ენჰარმონიულად თანასწორ ინტერვალებს შესაძლოა ერთნაირი რაოდენობრივი სიდიდეს ჰქონდეთ, თუ კი დაპირისპირებული ინტერვალებიდან ერთ-ერთში ენჰარმონიულად შეიცვლება ორივე ბგერა:

126

დ. 2 = დ. 2 წმ. 4 = წმ. 4

ჩამოთვლილი ინტერვალების გარდა გვხვდება ორჯერ გადიდებული და ორჯერ შემცირებული ინტერვალები, რომლებიც წარმოიქმნება ინტერვალის ორივე საფეხურის ერთდროული, სხვადასხვა მიმართულებით ალტერაციით.

უფრო ხშირად იხმარება ორჯერ გადიდებული კვარტა და ორჯერ შემცირებული კვინტა:

127

ორჯერ გადიდ. 4 ორჯერ. შემც. 5

/იხ. მაგალითი 167, ტაქტები 2 და 7/

§ 80. ინტერვალების შეზღუდვა

ინტერვალის ბგერების ისეთ გადანაცვლებას, როდესაც ქვედა ბგერა გადაიქცევა ზედად, ხოლო ზედა-ქვედად, ინტერვალის შეზღუდვა ეწოდება.

არსებობს ბგერების გადანაცვლების ორი ხერხი, სახელდობრ:

1. ინტერვალის ფუძის /ქვედა ბგერის/ გადატანა ოქტავით ზევით;

2. ინტერვალის მწვერვალის /ზედა ბგერის/ გადმოტანა ოქტავით

ქვევით.

მოცემული ინტერვალის შეზღუდვების შედეგად წარმოიქმნება ახალი ინტერვალი:

128

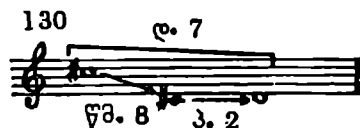

როგორც წესი, უველა წმინდა ინტერვალის გადაიქცევა წმინდა ინტერვალად, პატარა-დიდად, დიდი-პატარად, გადიდებული-შემცირებულიად, შემცირებული-გადიდებულად, ორჯერ გადიდებული-ორჯერ შემცირებულად, ორჯერ შემცირებული-ორჯერ გადიდებულად /გამონაკლისია გადიდებული ოქტავა, რომელიც არ შებრუნდება/. მოცემული ინტერვალის და მისი შებრუნება რომ შევცარიბოთ, მივიღებთ ოქტავას ამიტომ, ერთიმეორეში შებრუნებული ინტერვალების რაოდენობრივი სიდიდის ჯამი მუდამ ექვსი ტონის ტოლი იქნება.

იმისათვის, რათა გაადვილდეს სექსტებისა და სეპტიმების აგება მოცემული ბგერიდან ზევით და ქვევით, რეკომენდებულია ინტერვალების შებრუნების გამოყენება. ამა თუ იმ ინტერვალის ზევით ასაგებად უნდა აიგოს ოქტავა საწყისი ბგერიდან ზევით და გამოაკლდეს მას მოცემული ინტერვალის შებრუნება ზევიდან ქვევით. მაგალითად, პატარა სექსტა ფა ბგერიდან ზევით იქნება:

მოცემული ინტერვალის ქვევით ასაგებად იღებენ ოქტავას საწყისი ბგერიდან იმავე მიმართულებით და მას აკლებენ ამ ინტერვალის შებრუნებას ქვევიდან ზევით. მაგალითად, დიდი სეპტიმა ბგერა დო-დი-ზი-დან ქვევით იქნება:

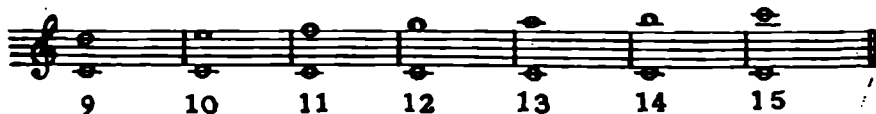

§ 81. შედგენილი ინტერვალები

მარტივი ინტერვალების გარდა მუსიკაში გვხვდება ოქტავაზე უფრო ფართო ინტერვალებიც. მათ შედგენილი ინტერვალები ეწოდება ისინი წარმოიქმნება მარტივი ინტერვალზე ოქტავის დამატებით. ამ გზით მიიღება იგივე ინტერვალები, ოღონდ ერთი ოქტავის იქით. მათ სახელწოდებას ამართლებს მათი აგების წესი:

ყოველ შედგენილ ინტერვალს, მის შემადგენლობაში შემავალ სა -			
ფეხურთა რაოდენობის მიხედვით, დამოუკიდებელი სახელწოდება აქვს:			
ნონა	9,	სეკუნდა	ოქტავით იქით
დეციმა	10,	ტერცია	“-
უნდეციმა	11,	კვარტა	“-
დუოდეციმა	12,	კვინტა	“-
ტერცდეციმა	13,	სექსტა	“-
კვარტდეციმა	14,	სეპტიმა	“-
კვინტდეციმა	15,	ოქტავა	“-

131

შედგენილი ინტერვალების თვისებრივი სიდიდე, ისევე აღინიშნება როგორც მარტივი ინტერვალებისა, ე. ი. წმინდა, ღილი, პატარა, გადი-
ლებული და შემცირებული ინტერვალები.

ბგერათრივის ძირითად საფეხურებს შორის ორი ოქტავის ფარგლებ-
ში წარმოიქმნება შემდეგი ინტერვალები:

1. პატარა ნონები = $6\frac{1}{2}$ ტ.
2. ღილი ნონები = 7 ტ.
3. პატარა დეციმები = $7\frac{1}{2}$ ტ.
4. ღილი დეციმები = 8 ტ.
5. წმინდა უნდეციმები = $8\frac{1}{2}$ ტ.
6. გადილებული უნდეციმა = 9 ტ.
7. შემცირებული დუოდეციმა = 9 ტ.
8. წმინდა დუოდეციმები = $9\frac{1}{2}$ ტ.
9. პატარა ტერცდეციმები = 10 ტ.
10. ღილი ტერცდეციმები = $10\frac{1}{2}$ ტ.

11. პატარა კვარტლეციმები - 11 ტ.
12. დიდი კვარტლეციმები - 11 $\frac{1}{2}$ ტ.
13. წმინდა კვინტლეციმები - 12 ტ.

შედგენილი ინტერვალების შებრუნებისას ბგერების გადანაცვლებ-
ის წესები შემდეგნაირია: ა/ინტერვალის ერთ-ერთი ბგერის ორი ოქტა-
ვით გადანაცვლება /ქვედა ბგერისა ზევით, ან ზედა ბგერისა ქვევით);
ბ/ შედგენილი ინტერვალის ორივე ბგერის ერთი ოქტავით გადანაცვლე-
ბა შემხვედრი მიმართულებით /ჯვარედინად/.

მაგალითად:

132

დ. 10 პ. 6 წმ. 12 წმ. 4 პ. 13 დ. 3

შესაძლებელია წმინდა კვინტლეციმაზე უფრო ფართო შედგენილი
ინტერვალების წარმოქმნაც /ორმაგი ოქტავეები/. ასეთ შემთხვევებში
შენარჩუნებულია მარტივი ინტერვალების დასახელება, ოღონდ მათ
ემატება სიტყვები: ორი /ან სამი/ ოქტავით იქით.

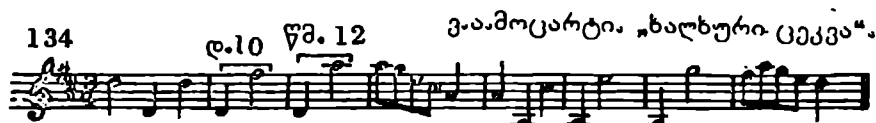
მაგალითად: დ. ვ ორი ოქტავის იქით:

133

შესაძლებელია შედგენილი ინტერვალების შებრუნება შედგენილ
ინტერვალებად. ამ შემთხვევაში ხმები მოძრაობენ ერთიმეორისაკენ,
ორ ოქტავაზე გადანაცვლებით.

შედგენილი ინტერვალების მაგალითები:

§ 82. კონსონირებული და დისონირებული ინტერვალები

დიატონური ინტერვალები ჰარმონიულად იყოფა კონსონირებულ და დისონირებულ ინტერვალებად.

სიტყვა კონსონანსი მუსიკაში ნიშნავს შეთანხმებულ, შეწყობილ ელერას /თანაელერადობას/.

სიტყვა დისონანსი ნიშნავს შეუწყობელ, მკვეთრ, შეუთანხმებელ ელერას.

კონსონირებული ინტერვალებია:

ა/ წმინდა პრიმა	}	სავსებით სრული კონსონანსი;
წმინდა ოქტავა		
ბ/ წმინდა კვარტა	}	სრული კონსონანსი;
წმინდა კვინტა		
გ/ პატარა ტერცია	}	არასრული კონსონანსი.
დიდი ტერცია		
პატარა სექსტა		
დიდი სექსტა		

დისონირებული ინტერვალებია:

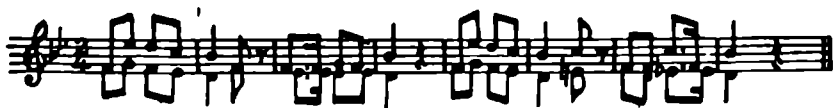
პატარა სეკუნდა,	შემცირებული კვინტა;
დიდი სეკუნდა,	პატარა სეპტიმა;
გადიდებული კვარტა,	დიდი სეპტიმა.

შებრუნებისას ყველა კონსონირებული ინტერვალი, როგორც წესი,

კონსონირებულ ინტერვალადვე გადაიქცევა, ხოლო დისონირებული—დისონირებულ ინტერვალად.

ჰარმონიული ინტერვალების მაგალითები:

136 Moderato /ზომიერად/ ა. ვარლამოვი. „მთის მწვერვალები“

137 Andanté
/მშვიდად/

ს. ტანეევი „ფიქვი“

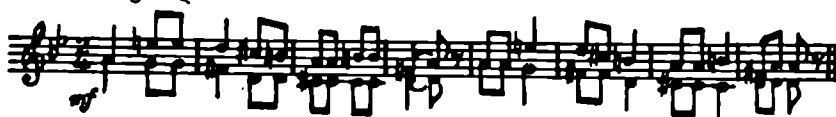
138

Moderato

/ზომიერად/

ა. გრეჩანინოვი.

„გაშლილ ველზე მუხა დგას“, თხზ. 31

კითხვები გამეორებისათვის.

1. რა არის ინტერვალი?
2. რა განსხვავებაა ჰარმონიულ და მელოდირ ინტერვალებს შორის?
3. რა ეწოდება ინტერვალის ქვედა და ზედა ბგერებს?
4. როგორი მიმართულებები წარმოქმნიან ინტერვალებს მელოდირ მოძრაობაში?
5. როგორ წაიკითხება ინტერვალები?
6. როგორ განისაზღვრება ინტერვალის სიდიდე?
7. რას ნიშნავს ინტერვალის რაოდენობრივი სიდიდე?
8. რას ნიშნავს ინტერვალის თვისებრივი სიდიდე?
9. რომელ ინტერვალებს ეწოდება მარტივი?

10. ჩამოთვალეთ ყველა მარტივი ინტერვალი-
11. რა არის უნისონი?
12. რა სიტყვებით აღინიშნება ინტერვალების თვისებრივი სიდიდე?
13. ჩამოთვალეთ ბგერათრიგის ძირითად საფეხურებს შორის წარმოქმნილი ინტერვალები.
14. რა ეწოდება ძირითად ინტერვალებს სხვაგვარად?
15. რას უდრის ყოველი დიატონური ინტერვალის რაოდენობრივი სიდიდე?
16. რას ნიშნავს ტრიტონი?
17. რომელ ინტერვალებს ეწოდება გადიდებული და შემცირებული?
18. ინტერვალების რომელ ჯგუფს მიეკუთვნება გადიდებული და შემცირებული ინტერვალები?
19. რაში მდგომარეობს ქრომატული ინტერვალების ენჰარმონიზმი?
20. რა თვისებები ახასიათებს ენჰარმონიულად თანასწორ ინტერვალებს?
21. ჩამოთვალეთ ყველა გადიდებული და შემცირებული ინტერვალი და მიუთითეთ მათი თვისებრივი სიდიდე.
22. რაში მდგომარეობს ინტერვალების შებრუნება?
23. შებრუნების დროს ინტერვალის ბგერათა გადანაცვლების რა ხერხები არსებობს?
24. რა ინტერვალებად გადაიქცევა შებრუნებისას წმინდა ინტერვალები? პატარა? დიდი? გადიდებული? შემცირებული?
25. რას უდრის ურთიერთშებრუნებული ინტერვალების თვისებრივი სიდიდე ჯამში?
26. შებრუნებისას რომელ ინტერვალებში ხდება ტონების რაოდენობის დამთხვევა?
27. რა ეწოდება ოქტავაზე ფართო ინტერვალებს? ჩამოთვალეთ მათი დასახელებანი ორმაგი ოქტავის ფარგლებში.
28. რისგან შედგება შედგენილი ინტერვალების რაოდენობითი სიდიდე? ჩამოთვალეთ მათში ტონების რაოდენობა.
29. რა გზით ხდება შედგენილი ინტერვალების შებრუნება?
30. რომელ ინტერვალებად გადაიქცევა შებრუნებისას შედგენილი ინტერვალები?
31. რას ნიშნავს კონსონანსი?

32. რას ნიშნავს დისონანსი?
33. დიატონური ინტერვალებიდან რომლებია კონსონირებული და რომლები—დისონირებული?
34. რომელი ელერადობის ინტერვალებად გადაიქცევა შებრუნებისას კონსონირებული ინტერვალები? დისონირებული ინტერვალები?

ს ა ვ ა რ ჯ ი შ ო ბ ი

ზ ე პ ი რ ი

1

ააგეთ /დაასახელეთ/ ყველა მარტივი ინტერვალი ძირითადი საფეხურებიდან /ბგერებიდან/ ზევით და ქვევით; საფუძვლად აიღეთ მხოლოდ ინტერვალის რაოდენობრივი სიდიდე.

მაგალითად: ტერციები ზევით — დო — მი, რე — ფა მი — ხოლ და ა. შ.
კვარტები ქვევით — დო — სოლ, სი — ფა, ლა — მი და ა. შ.

2

იგივე გააკეთეთ ერთნაირი ინტერვალების აღმავალი და დაღმავალი თანმიმდევრობისათვის.

მაგალითად: დო ბგერიდან კვარტები ზევით: დო-ფა-სი-მი-ლა-რე-სოლ-დო.

3

ა/ძირითადი საფეხურებიდან ზევით და ქვევით მათი თვისებრივი სიდიდის გათვალისწინებით ააგეთ ყველა მარტივი ინტერვალი.

მაგალითად: დიდი ტერციები ზევით — დო-მი, რე-ფა^{##}; მი-სოლ[#] და ა. შ.

ბ/ იგივე გააკეთეთ წარმოებული საფეხურების ბგერებიდან. მაგალითად: პატარა ტერციები ზევით დო[#] მი, რე^{##}-ფა^{##} და ა. შ. ან რე^b - ფა^b, მი^b - სოლ^b და ა. შ.

4

ააგეთ ყველა მარტივი ინტერვალის რიგი ზევით და ქვევით /ჯაჭვურად/ ძირითადი და წარმოებული საფეხურებიდან მათი თვისებრივი სიდიდის გათვალისწინებით. მაგალითად: დიდი ტერციები ქვევით მი ბგერიდან: მი-დო-ლა^b - ფა^b.

ა/დაასახელოთ ყველა გადიდებული ინტერვალის ენკარმონიულად
თანასწორი ინტერვალები.

ბ/დადასახელეთ ყველა შემცირებული ინტერვალის ენჰარმონიულად
თანასწორი ინტერვალეზია.

მაგალითად: წინა პრიმა-წმინდა ოქტავაში, პატარა სეკუნდა-დიდ
სეპტიმაში და ა. შ.

ააგეთ შედგენილი ინტერვალები ძირითადი და წარმოებული საფე -
ხურებიდან ზევით და ქვევით.

i

ა/დაწერეთ ყველა ძირითადი საფეხურიდან ზევიდ, რიგრიგობით, მარტავე დიატონური ინტერვალები.

დ. 3 ზევით

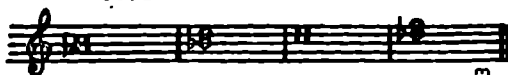

1 (K6)

ბ/ იგივე გააკეთეთ ქვევით.

მაგალითად:

დ. 3. ქვევით

და ა. შ.

გ/ იგივე გააკეთეთ ზევით ბგერებიდან:

დო#, რე#, ფა#, სოლ#, ლა#

რეხ მიხ სოლხ, ლახ : სიხ

მაგალითად:

პ. 2 ზევით

და ა. შ.

დ/იგივე გააკეთეთ ქვევით.

მაგალითად:

პ. 2 ქვევით

და ა. შ.

2

ა/ დაწერეთ გადიდებული ინტერვალები ყველა ძირითადი საფეხურიდან ზევით და ქვევით.

ბ/ ასევე დაწერეთ შემცირებული ინტერვალები.

3

ა/ დაწერეთ გადიდებული ინტერვალები ყველა წარმოებული საფეხურიდან ზევით და ქვევით.

ბ/ ასევე დაწერეთ შემცირებული ინტერვალები.

მოცემული ინტერვალები გადაწერეთ და აწარმოეთ მათგან:
ა/დიდი და შემცირებული:

1

ა/ააგეთ /დაუკარით/ ყველა ბგერიდან აღებული ყველა დიატონური ინტერვალის ქრომატული თუ ნებისმიერი თანამიმდევრობით ზევით და ქვევით;

ბ/გააკეთეთ იგივე შებრუნებებითა :

2

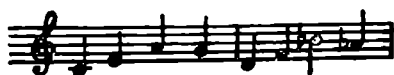
ა/ყველა ბგერიდან ზევით და ქვევით ააგეთ გადიდებული და შემცირებული ინტერვალები, თან ხმამაღლა დაასახელეთ ინტერვალის ფუძე და მწვერვალი.

ბ/გააკეთეთ იგივე შებრუნებებითა .

3

დაუკარით სეკვენციები /მელოდიური ფიგურები/ ინტერვალებისა - გან, ზევით და ქვევით მათი თითო ტონით თუ ნახევარტონით გადაადგილების მეშვეობითა .

მაგალითად:

და ა. შ.

და ა. შ.

4

სხვადასხვა ბგერიდან ააგეთ შედგენილი ინტერვალები თავისი შებრუნებებითა.

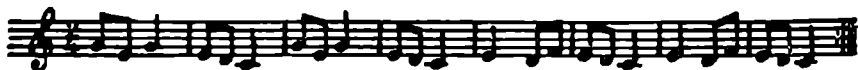
კილო და ტონალოება

§ 88. მუარი გგერეგი. ტონიკა. გერეგი გგერეგი
მათი გადეფეგება. კილო

მუსიკალური ნაწარმოების მოსმენის ან შესრულების დროს ვამჩნევთ რომ მისი შემქმნელი ბგერები ერთმანეთს შორის განსაზღვრულ დამოკიდებულებაში იმყოფებიან. პირველ ყოვლისა ეს გამოიხატება იმაში, რომ მუსიკის, კერძოდ, მელოდიის განვითარების პროცესში, ზოგიერთი ბგერა გამოიყოფა საერთო მასიდან და ს ა ყ რ დ ე ნ ი ბგერის ხასიათს იძენს მელოდია, ჩვეულებრივ, ერთ-ერთი ასეთი საყრდენი ბგერით მთავრდება. მაგალითად:

139 რუსული ხალხური სიმღერა „პოი, ქალაქში“

Moderato /ზომიერად/

მოცემული მაგალითის პირველ ნაწილში საყრდენი ბგერებია სოლ და დო, მეორე ნაწილში - მი და დო.

საყრდენ ბგერებს, ჩვეულებრივ, მყარ ბგერებს უწოდებენ. ასეთი განსაზღვრა შეესაბამება საყრდენი ბგერების ხასიათს, რადგან მელოდიის დამთავრება საყრდენ ბგერაზე ქმნის სიმყარის, სიმშვიდის შთაბეჭდილებას.

ჩვეულებრივ, მყარი ბგერებიდან ერთ-ერთი სხვებზე მეტად გამ. აირჩევა. იგი თითქმის მთავარი საყრდენია. ასეთ მყარ ბგერას ტონიკა ეწოდება.

ზემოთ მოვეხილ მაგალითში ტონიკად გვევლინება ბგერა დო.

მყარი ბგერების საწინააღმდეგოდ, სხვა ბგერებს, რომლებიც მელოდიის შემქმნაში მონაწილეობენ, მერყევი ბგერები ეწოდება. მერყევი ბგერებისთვის დამახასიათებელია მყარი ბგერებისაკენ მისწრაფება /მიზიდულობა/. ეს მდგომარეობა დამახასიათებელია მყარი ბგერებიდან სეკუნდით დაშორებული მერყევი ბგერებისათვის.

Allegro /ჩქარა/

ამ მაგალითში მყარი /საყრდენი/ ბგერებია: სოლ, მი და დო /ისინი აღნიშნული არიან > ნიშნით/. მათკენ მიიზიდება მერყევი ბგერები: ლა სოლისკენ, ფა მისკენ და რე დოსკენ . .

ბგერა დო მოცემულ მელოდიაში წარმოადგენს ტონიკას.

მერყევი ბგერის მყარ ბგერაში გადასვლას გ ა დ ა წ ყ ვ ე ტ ა ეწოდება. 140-ე მაგალითში მერყევი ბგერის მყარში გადაწყვეტა განსაკუთრებით ნათლად შეიგრძნობა რე ბგერის დო ბგერაში (ტონიკაში) გადასვლისას .

ზემოთ ნათქვამიდან შეგვიძლია გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ სიმპოლის მიხედვით ბგერების ურთიერთობა მუსიკაში განსაზღვრულ სისტემას ექვემდებარება .

მყარ და მერყევი ბგერებს შორის ურთიერთობის სისტემას კ ი ლ ო ეწოდება.

ცალკეულ მელოდიას თუ მთელ მუსიკალურ ნაწარმოებს ყოველთვის განსაზღვრული კილო უდევს საფუძვლად .

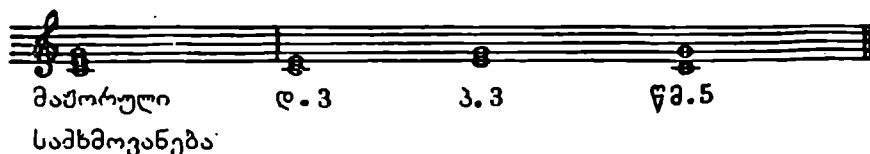
კილო მუსიკაში ბგერათა სიმალღებრივი ურთიერთობის მაორგანიზებელი საწყისია. სხვა გამომსახველ საშუალებებთან ერთად კილო მუსიკას ანიჭებს შესაბამის შინაარსობრივ ხასიათს .

§ 84. მათორული კილო. გუნდობრივი მათორის გაგა. მათორული კილოს საფუძვარი. მათორული კილოს საფუძვარების დასახელებები, აღნიშვნები და თვისებები

ხალხურ მუსიკაში გვხვდება სხვადასხვაგვარი კილოები. კლასიკურ მუსიკაში (რუსულსა და საზღვარგარეთულში) ამა თუ იმ ზომით აირეკალა ხალხური შემოქმედება და, მაშასადამე, მისთვის ჩვეული კილოთა სხვადასხვაგვარობაც, მაგრამ მაინც ყველაზე ხშირად მათორული და მინორული კილოები გამოიყენება .

მ ა ჯ ო რ უ ლ ი ! ეწოდება კილოს, რომლის მყარი ბგერები /თანამიმ-
დეგრულად თუ ერთდროულად აჟღერებული /ქმნიან დიდ ანუ მაჟორულ სამ-
ხმოვანებას—აკორდს? რომელიც სამი ბგერისაგან შედგება. მაჟორუ-
ლი სამხმოვანების ბგერები განლაგებულია ტერციებად: დიდი ტერცია
—ქვედა და შუა ბგერებს შორის და პატარა—შუა და ზედა ბგერებს შო-
რის. სამხმოვანების კიდურა ბგერებს შუა წარმოიქმნება ინტერვალი
—წმინდა კვინტა. მაგალითად:

141

ტონიკაზე აგებულ მაჟორულ სამხმოვანებას ტონიკური სამხმოვ-
ნება ეწოდება.

მერყევი ბგერები მყარ ბგერებს ესაზღვრება და მათ შორის არის
განლაგებული.

მაჟორული კილო შვიდი ბგერისაგან შედგება.

კილოს ბგერების განლაგებას სიმალის მიხედვით /დაწყებული ტო-
ნიკიდან შემდეგი ოქტავის ტონიკამდე / კილოს ბგერათრივი ანუ გ ა -
მ ა 3 ეწოდება.

ბგერებს, რომლებიც გამას ქმნის, საფეხურები ეწოდება.

მაჟორული კილოს გამაში შვიდი საფეხურია. გამის საფეხურები
რომაული ციფრებით აღინიშნება:

142

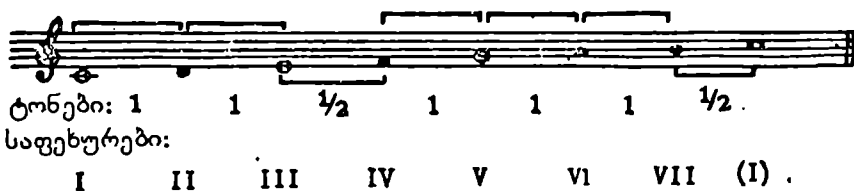
1. მაჟორი სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს ღიღს.
2. აკორდი ნიშნავს თანხმოვანებას დაწვრილებით აკორდის შესახებ
იხ. მეშვიდე თავში
3. გამა ბერძნული ანბანის ასოს სახელწოდებაა; წინათ იგი იხმარებო-
და ყველაზე დაბალ ბგერის აღსანიშნავად.

არ უნდა ავეუროთ ერთმანეთში კილოს საფეხურები და მუსიკალური სისტემის საფეხურები /იხ. თავი პირველი, § 4/. მუსიკალური სისტემის ბგერათრივის საფეხურებს არ გააჩნიათ ციფრობრივი აღნიშვნები და განლაგებული არიან სიმალის მიხედვით მთელი მუსიკალური დიაპაზონის ფარგლებში.

მაუროული გამის საფეხურები სეკუნდების მიმდევრობას ქმნის საფეხურებისა და სეკუნდების განლაგების რიგი შემდეგნაირია:

ღ 2, ღ 2, პ 2, ღ 2, ღ 2, ღ 2, პ 2.

143

გამას, რომლის საფეხურები განლაგებულია ზემოთ აღნიშნული რიგით, ბუნებრივი მაუროული გამა ეწოდება; ხოლო კილოს, რომელიც ამ რიგით გამოისახება — ბუნებრივი მაჟორი.

ციფრობრივი აღნიშვნის გარდა, კილოს ყოველ საფეხურს აქვს დამოუკიდებელი სახელწოდება;

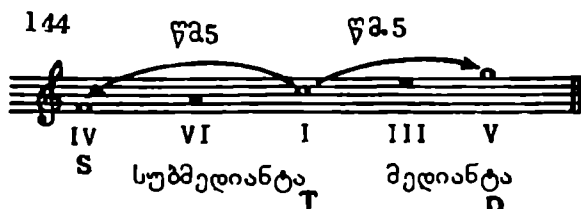
- I საფეხური — ტონიკა /T/
- II საფეხური — დამავალი შემავალი ბგერა;
- III საფეხური — მედიანტა (საშუალო, შუა);
- IV საფეხური — სუბდომინანტა /S/;
- V საფეხური — დომინანტა /D/;
- VI საფეხური — სუბმედიანტა, (ქვედა მედიანტა);
- VII საფეხური — დამავალი შემავალი ბგერა.

ტონიკა, სუბდომინანტა და დომინანტა მთავარი საფეხურებია; დანარჩენი — დამხმარე საფეხურები.

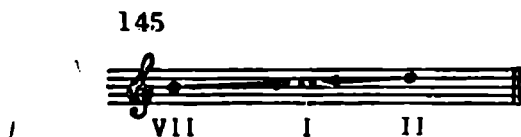
დომინანტა¹ ტონიკაზე წმინდა კვინტით მაღლა მდებარეობს. მათ შორის არის მესამე საფეხური, რომელსაც ამიტომ მედიანტა ეწოდება. სუბდომინანტა /ქვედა დომინანტა/ მდებარეობს ტონიკაზე კვინტით

1. სატყევა დომინანტა ნიშნავს გაბატონებულს, ან მთავარს.

დაბლა; აქედან წარმოდგება მისი სახელწოდებაც. სუბმედიანტა კი მდებარეობს სუბდომინანტასა და ტონიკას შორის. ქვემოთ მოყვანილია ამ საფეხურების განლაგების სქემა:

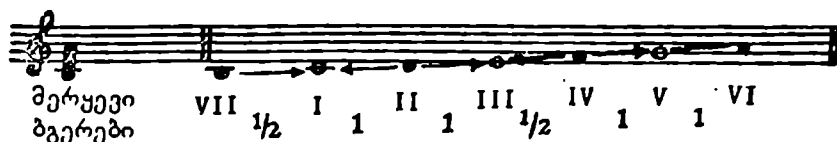
შემავალმა ბგერებმა სახელწოდება მიიღეს ტონიკისაგან თავიანთი მისწრაფების გამო: ქვედა შემავალმა ბგერამ—აღმაველი მიმართულებით, ხოლო ზედა—დაღმაველი მიმართულებით.

ზემოთ ითქვა, რომ მაჟორში სამი მყარი ბგერაა: I, III და V საფეხურები მათი სიმყარის ხარისხი ერთნაირი არ არის. პირველი საფეხური, ტონიკა, მთავარი საყრდენი ბგერაა და ამიტომ ყველაზე უფრო მყარია: III და V საფეხურები კი ნაკლებ მყარია.

მაჟორული კილოს I, IV, VI და VII საფეხურები მერყევიან მათი მერყეობის ხარისხი სხვადასხვაა და დამოკიდებულია: I / მანძილზე მერყევ და მყარ ბგერებს შორის; 2 / იმ ბგერის სიმყარის ხარისხზე, რომლისკენაც მიიზიდება მერყევი ბგერა. უფრო მძაფრი მიზიდვა და მახასიათებელია შემდეგი საფეხურებისათვის: VII-ისა — I-სკენ, IV-ისა — III - ისკენ/მყარი ბგერებიდან დაშორებული არიან ნახევარი ტონით/ და II-ისა — I - სკენ /I საფეხურის სიმყარის ხარისხის მიხედვით/.

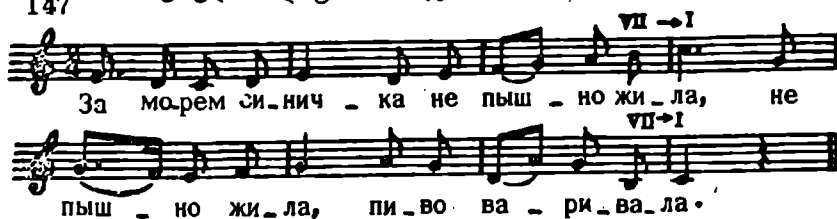
ერთმანეთისაგან შედარებით ნაკლებად მიიზიდებიან შემდეგი საფეხურები: V — IV-ისკენ, II — III - ისკენ და IV — V - ისკენ, ქვემოთ მოყვანილია მერყევი ბგერების მიზიდულობის სქემა:

მაგალითები მერყევი ბგერების გადაწყვეტაზე:

147

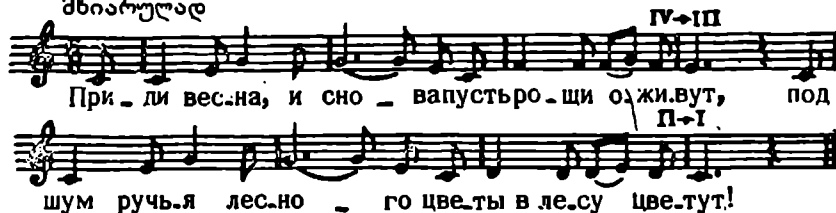
რუსული ხალხური სიმღერა „ზღვის გაღმა წიწკანა“

148

ვ. ა. მოცარტი „საგაზაფხულო“

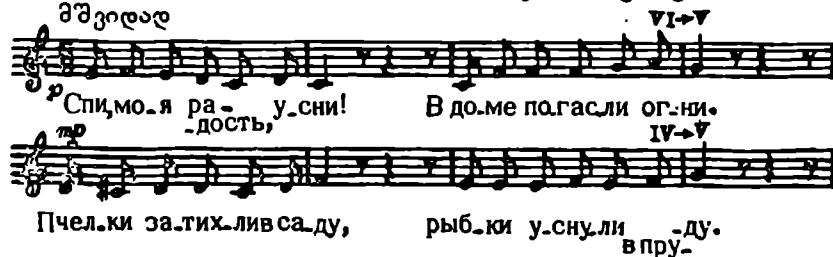
მზიარულად

149

ვ. ა. მოცარტი „ნაზა“

მშვილად

ბუნებრივი მათორული კილო შეიძლება აიგოს მუსიკალური ბგერათ -
რიგის ნებისმიერი /ძირითადი თუ წარმოებული/ საფეხურიდან იმ პი -
რობით, თუ შენარჩუნებული იქნება საფეხურების განლაგების წინა
პარაგრაფში აღწერილი სისტემა

სიმალეს, რომელზეც მდებარეობს კილო, ტონალობა ეწო -
დება სახელწოდება წარმოდგება ტონიკად მიღებული ბგერის სახელწო -
დებიდან. ტონალობის სახელწოდებას ადგენენ ტონიკისა და კილოს აღ -
ნიშვნისაგან, ე. ი. სიტყვა მაჟორისაგან.

მაგალითად: დო მაჟორი ან $C-dur$ /ასოითი სისტემით/.

სოლ მაჟორი ან $G-dur$ და ა. შ.

მაჟორული კილოს იმ ტონალობას, რომელიც აგებულია დო ბგერი -
დან, დო მაჟორი ეწოდება. მის შემადგენლობაში შედის მუსიკალური
ბგერათრიგის ყველა ძირითადი საფეხური. ამ ტონალობის აგებულება
ზემოთ იყო მოყვანილი, როგორც მაჟორული კილოს მაგალითი /იხ. §34/.

მუსიკალური ბგერათრიგის სხვა საფეხურებიდან აგებული მაჟორუ -
ლი კილოს ტონალობათა შემადგენლობაში შედის წარმოებული საფეხუ -
რებიც. მათი რაოდენობა ყოველ ტონალობაში სხვადასხვაა. ზოგიერთ
მაჟორულ ტონალობაში გამოიყენება მხოლოდ ამჟღავნებული საფეხურები;
მათი აღნიშვნისათვის საჭიროა დიეზების შესაბამისი რაოდენობა. სხვა
ტონალობებში მხოლოდ დადაბლებული საფეხურები გამოიყენება და მათი
აღნიშვნისათვის საჭიროა ბემოლების შესაბამისი რაოდენობა. ამიტომ
მაჟორული ტონალობები, რომელთა აღნიშვნაში არის ალტერაციის ნი -
შნები, იყოფა დიეზიან და ბემოლიან ტონალობებად.

[მუსიკალურ პრაქტიკაში გვხვდება შვიდი დიეზიანი და შვიდი ბე -
მოლიანი ტონალობა. ალტერაციის ნიშნებს ამ ტონალობებში გასაღებ -
თან წერენ და მათ საგასაღებო ნიშნებს უწოდებენ.]

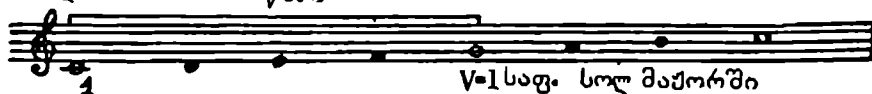
ერთმანეთისაგან ერთი საგასაღებო ნიშნით განსხვავებული ტონა -
ლობები მონათესავე ტონალობები, რადგან მათ შემადგენლობაში ექვ-

1. Dur ლათინურად ნიშნავს მაგარს.

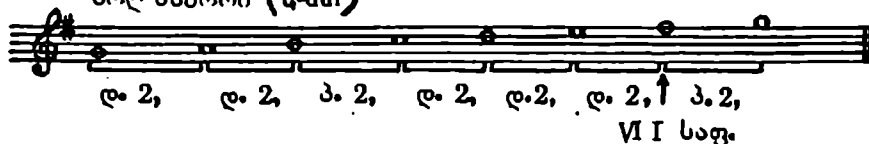
სი საერთო ბგერაა დო მაჟორის მონათესავე დიეზიანი ტონალობაა
სოლ მაჟორი. მისი პირველი საფეხური მდებარეობს დო მაჟორის ტონიკიდან წმინდა კვინტით მაღლა:

150 (C-dur)

დო მაჟორი წმ. 5

151 სოლ მაჟორი (G-dur)

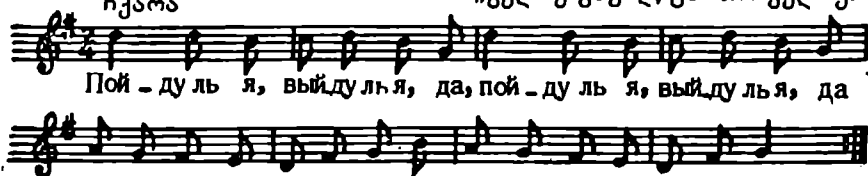
გამა სოლ მაჟორის V11 საფეხურზე მოდის პირველი დიეზი ფა#:

152

ჩქარა

რუსული ხალხური სიმღერა

„ველზე გავალ, ფართო ველზე.“

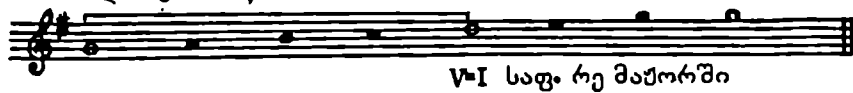
во доль, во до-ли:нуш-ку, да, во доль, во ши-ро-ку-ю.

მოცემულ მაგალითში ტონიკად გვევლინება ბგერა სოლ. ფა-დიეზის გაჩენა გამოწვეულია აღმავალი შემავალი ბგერის წარმოქმნის აუცი -
ლებლობით: ფა# – სოლ, რადგანაც V11 და I საფეხურებს შორის უნდა იყოს პ. 2 / 1 ტ/.

სოლ მაჟორიდან წმინდა კვინტით ზევით მდებარეობს ტონალობა რე მაჟორი:

153 (G-dur)

სოლ მაჟორი წმ. 5

რე მაჟორი (D-dur)

რე მაჟორის VII საფეხურზე მოდის მეორე დიეზი – დო#:

ბ. შეხტერი. „პიონერული ოცნებები“

ნელა. მღერადად

თუ ყოველი ახალი გამის საფუძველად წინა ტონალობის მეხუთე საფეხურს ავიღებთ, თანდათან მივიღებთ ყველა დიეზიან მაჟორულ ტონალობას. ყოველ მათგანში წარმოიქმნება ახალი საგასაღებო ნიშანი – დიეზი, რომელიც მოდის გამის VII საფეხურზე; ასე გრძელდება თანმიმდევრობით შვიდ ნიშნამდე. შვიდნიშნიანი ტონალობა უკანასკნელია, რადგანაც მასში შემაჯავლი ყველა ბგერა წარმოებული საფეხურია. ყველა დიეზი იწერება გასაღებთან იმ რიგით, რომლითაც ისინი იმატებენ წმინდა კვინტით მაღლა მდებარე ყოველ ახალ ტონალობაში.

ყველა მონათესავე დიეზიანი ტონალობის თანმიმდევრული განლაგება გეაძლევს მათორულ დიეზიან ტონალობათა შემდეგ რიგს:

156

მე. ბგ. მერყ. ბგ.

სოლ მაჟორი
G-dur

რე მაჟორი
D-dur

ლა მაჟორი
A-dur

მი მაჟორი
E-dur

სი მაჟორი
F-dur

ფა# მაჟორი
F#-dur

დო# მაჟორი
C#-dur

მონათესავე ბემოლიან მაჟორულ ტონალობათა განლაგებაც ამავე გზით ხდება, ოღონდ წმინდა კვინტებით ქვევით.

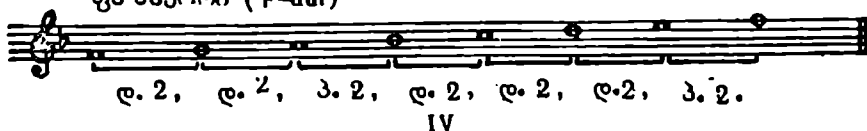
დო მაჟორის მონათესავე ბემოლიანი ტონალობაა ფა მაჟორი. ფა მაჟორის პირველი საფეხური დო მაჟორის ტონიკიდან წმინდა კვინტით ქვევით მდებარეობს და ემთხვევა მის I V საფეხურს (სუბლომინანტას):

157

დო მაჟორი (C-dur) წმ. 5

I IV საფ. ფა მაჟორში

ფა მაჟორი (F-dur)

დ. შოსტაკოვიჩი.

„სიმღერა შემხედურზე“

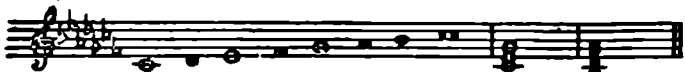
Allegretto /ტოცხლად/

შემდეგ, თუ წინა ტონალობის ტონიკიდან ქვევით თანმიმდევრობით ავაგებთ წმინდა კვინტებს და თითოეულს ახალი ტონალობის საფუძვლად მივიჩნევთ, თანდათან მივიღებთ ყველა ბემოლიან მაჟორულ ტონალობას.

ყოველ ბემოლიან ტონალობაში ახალი /მორიგი/ საგასაღებო ნიშანი — ბემოლი /b/ გამის მეთხე საფეხურზე მოდის.

ყველა მონათესავე ბემოლიანი ტონალობის განლაგება გვაძლევს მაჟორულ ბემოლიან ტონალობათა შემდეგ რიგს:

ფა მაჟორი
F-durსი ბ მაჟორი
B-durმი ბ მაჟორი
Es-durლა ბ მაჟორი
As-durრე ბ მაჟორი
Des-durსოლ ბ მაჟორი
Ges-durდო ბ მაჟორი
Ces-dur

ხუთ, ექვს და შვიდღიეზიანი მაჟორული ტონალობები ენჰარმონიულად თანასწორია ერთ-ერთი ხუთი, ექვსი ან შვიდი ბემოლიანი ტონალობისა და პირიქით.

ენჰარმონიულად თანასწორია ერთი და იმავე სიმალის, მაგრამ სხვადასხვა აღნიშვნის /დასახელების / მქონე ტონალობები.

მუსიკაში ხმარებულ მაჟორულ ტონალობათა რიცხვიდან ენჰარმონიულად თანასწორია:

161

სი მაჟორი

=დო-ბემოლ მაჟორისა

ფა-ღიეზ მაჟორი

=სოლ-ბემოლ მაჟორისა

დო-ღიეზ მაჟორი

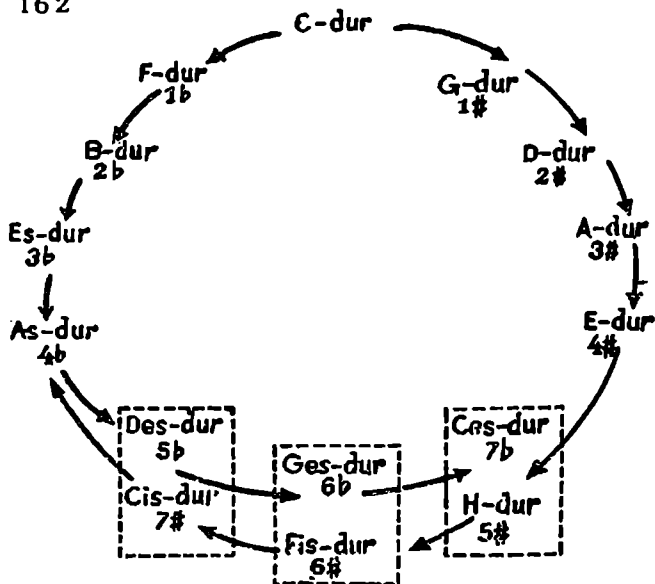
=რე-ბემოლ მაჟორისა

ენჰარმონიულად თანასწორ ტონალობათა საგასაღებო წიშნების ჯამია 12. მაჟორულ დიეზიან ტონალობათა რიგს, რომელიც განლაგებულია წმინდა კვინტებით ზევით და მაჟორულ ბემოლიან ტონალობათა რიგს, განლაგებულს წმინდა კვინტებით ქვევით კ ვ ი ნ ტ უ რ ი წ რ ე ეწოდება

მაჟორულ ტონალობათა კვინტური წრე

162

პრაქტიკულად მუსიკაში /ენჰარმონიზმის გამო/ კვინტური წრე იკეტება, რადგან ქმნის დიეზიან და ბემოლიან ტონალობათა საერთო წრეს, მაგრამ თეორიულად კვინტური წრეები /როგორც დიეზიანი, ასევე ბემოლიანი/ დამოუკიდებლად არსებობენ და, თავის მხრივ, ე. წ. სპირალებს წარმოადგენენ. ეს აიხსნება იმით, რომ მოძრაობის წმინდა კვინტებით ზევით გაგრძელებისას წარმოიქმნება სულ ახალი ტონალობები დიეზების/დუბლ-დიეზების/ რაოდენობის თანდათანობითი მატებით, ხოლო მოძრაობის წმინდა კვინტებით ქვევით გაგრძელებისას - ახალი ტონალობები ბემოლების /დუბლ-ბემოლების/ რაოდენობის თანდათანობითი მატებით.

მაგალითად: ა/ დიეზებისაკენ.

163 სოლ-დიეზ მაჟორი რე-დიეზ მაჟორი

ბ) ბემოლებისაკენ

164 ფა-ბემოლ მაჟორი სი-დუბლ-ბემოლ მაჟორი

§ 36. ჰარმონიული და მელოდირი მაჟორი

მუსიკაში ხშირად შეიძლება შევხვდეთ VI საფეხური დადაბლებულ მაჟორს ასეთი სახის მაჟორულ კილოს ჰარმონიული მაჟორი ეწოდება.

ჰარმონიული მაჟორი საკმაოდ ხშირად გამოიყენებოდა რუსულ კლასიკურ მუსიკაში. მას ვხვდებით საზღვარგარეთულ კლასიკურ მუსიკაშიც.

VI საფეხურის ნახევარი ტონით დადაბლება უფრო ამძაფრებს მის მიზიდულობას V საფეხურისაკენ. დადაბლებული VI საფეხურის მქონე მელოდირი მიმოქცევები მაჟორულ კილოს თავისებურ მინორულ ელფერს ანიჭებენ /იხ. ქვემოთ ჰარმონიული მაჟორის მაგალითი/.

ამის გარდა, დადაბლებული VI საფეხური ცვლის იმ აკორდების აგებულებას, რომლებშიც ის შეიძლება შედიოდეს /ამის შესახებ დაწვრილებით იქნება მოთხრობილი მეშვიდე თავში/, რაც ასევე გავლენას ახდენს მელოდირის ჰარმონიული თანხლების ხასიათზე. აქედან წარმოდგება კილოს დასახელებაც-ჰარმონიული მაჟორი.

VI საფეხურის დადაბლების ნიშანი საჭიროებისდა მიხედვით ტექსტში იწერება ნოტის წინ და შემთხვევითი ნიშანი ეწოდება. მაგალითად:

165 დო მაჟორი ჰარმონიული

გადიდ. 2

I II III IV V VI VII (I)

პარმონიული მაჟორის გამაში სეკუნდების თანმიმდევრობა ასეთია:
 და 2, და 2, პა 2 და 2 პა 2 გადიდა 2, პა 2.

პარმონიული მაჟორული გამის დამახასიათებელი თავისებურებაა
 გადილებული სეკუნდა VI და VII საფეხურებს შორის:

166

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.

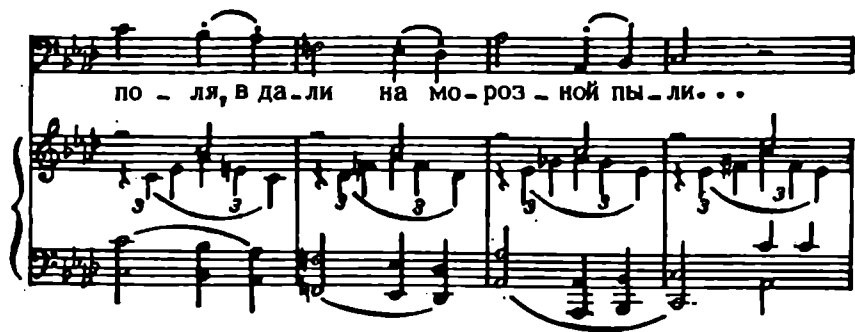
Allegro /ჩქარა/

„თოვლის ქალი“, თოვლის პაპის სიმღერა

Из лес - ку по до - рож - ке за во - зом

воз; на ноч. лег по - спе. ша - ет скри - пу - чий о - боз. Я о -

- боз сте - ре - гу и впе - ред за - бе - гу по край

მუსიკაში გაცილებით უფრო იშვიათად გამოიყენება მ ე ლ ო დ ი -
უ რ ი მ ა უ ო რ ი . ამ სახის მაუორში დადაბლებულია VI და VII სა -
ფეხურები. იგი იხმარება უმთავრესად მელოდის დაღმავალი მიმართუ -
ლებით მოძრაობისას და ჟღერადობის ხასიათით ბუნებრივ მინორს წაა -
გავს.

მაგალითად:

პ. ჩაიკოვსკი.

167

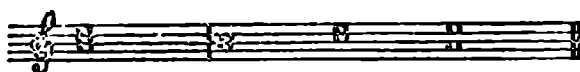
„ვევგენი ონეგინი“, წერილის სცენა

Andante / მშვიდად/

მ ი ნ ო რ უ ლ ¹ ეწოდება ისეთ კილოს, რომლის მყარი ბგერები
ქმნიან / თანმიმდევრულად ან ერთდროულად აედერებული/ პ ა ტ ა -
რ ა ანუ მ ი ნ ო რ უ ლ სამხმოვანებას მინორული სამხმოვანების
მყარი ბგერები განლაგებულია ტერციებად: პატარა ტერცია – I და
III საფეხურებს შორის, და დიდი ტერცია – III და V საფეხურებს შო -
რის; მინორული სამხმოვანების კიდურა ბგერები ქმნიან წმინდა კვინ-
ტას.

168

მინორული პ.3 და 3 წმ. 5
სამხმოვანება

მაეორულ სამხმოვანებასთან შედარებით, მინორულ სამხმოვანება -
ში ტერციები განლაგებულია შებრუნებით.

მინორული კილო ისევე, როგორც მაეორული, შვიდი საფეხურისაგან
შედგება. მინორული კილოს გამა განსხვავდება მაეორული გამისაგან
სეკუნდების მიმდევრობით.

ბუნებრივ მინორულ გამაში სეკუნდების მიმდევრობის რიგი ასეთია:
და 2, პა 2, და 2, და 2, პა 2, და 2 და 2.

ბუნებრივი მინორული გამის საფეხურებს ისეთივე ციფრობრივი აღ-
ნიშვნები და დასახელებები აქვთ, როგორც მაეორში:

169

ლა მინორი /a-moll/
ტონები: 1 1/2 1 1 1/2 1 1
საფეხუ რები: I II III IV V VI VII (I)

1. მინორი სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს მცირეს, პატა-
რას.

მერყევი ბგერების განლაგება ბუნებრივ მინორში განსხვავდება მაჟორში მათი განლაგებისაგან. მინორში ნაბევაარი ტონით II საფეხური მიიზიდება III -სკენ და VI კი - V-სკენ. შემავალი ბგერები მიიზიდება ტონიკოსაკენ მთელი ტონით.

ქვემოთ მოყვანილია ბუნებრივ მინორში მერყევი საფეხურების მიზიდულობის სქემა:

170

ლა მინორი /a-moll/

ტონები: VII I II III IV V VI

1 1 1/2 1 1 1/2

მუსიკის მაგალითები ბუნებრივ მინორში:

171

რუსული ხალხური სიმღერა „ქვაზე ვზივარ“

$\text{♩} = 112$

Я на ка-муш-ке си-жу, я то-пор в руках дер-жу.

Ай, ли, ай, лю-ли, я то-пор в ру-ках дер-жу.

172

ნელა ან. ალექსანდროვი. „ჰეი, ზამთარო, ზამთარო“

Уж ты, зи-мушка зи-ма, зи-ма снеж-на-я бы-ла, зи-ма

снеж-на-я бы-ла, все до-раги заме-ла.

ფართოდ ♩ = 76

„ქალაქ როსტოვის მახლობლად“

Воз-ле го-ро-да Ростова, не да-ле. ко от Донца, ко-мис-

- са-ра мо-ло-до-го вражья пу-ля - сек-ла. Ко // ла.

под- - мис

დ მხ. ჰარმონიული და მელოდუიკი მიმდრკი. მიმდრკის ტონალოგიაჲი. პარა-
ლელური ტონალოგიაჲი. მიმდრკულ¹ ტონალოგიათა კვინტუკრი წრე.

მუსიკის განვითარების პროცესში მინორული კილო სახეს იცვლიდა. მინორული კილოს ეს სახეცვალება ვლინდებოდა მისი ზოგიერთი ძირითადი საფეხურის ალტერაციაში, რაც თავის მხრივ, გავლენას ახდენდა მერყევი ბგერების მიზიდულობის ხარისხზე.

ბუნებრივი მინორის გარდა, ფართო გამოყენება პოვა მინორის ჰარ-
მონიულმა და მელოდირმა სახეებმა.

3 ა რ მ ი უ ლ ი მინორი განსხვავდება ბუნებრივი მინორისგან ამაღლებული VII საფეხურით. VII საფეხურის ამაღლება გამოიწვია აღმავალი შემაველი ბგერის მიზიდულობის გამძაფრების მოთხოვნილებამ.

პარმონიულ მიწორულ გამაში სეკუნდების თანმიმდევრობის რიგი ასეთია: და 2, პა 2, და 2, და 2, პა 2, გადიდა 2, პა 2.

174 ლა პინოჩი /a-moll/ ჰარმონიული

ტონები: 1 1 1/2 1 1 1 1/2 1 1/2 1/2 (I)
საფეხ- I II III IV V VI VII (I)
რები:

საფეხუ- I II III IV V VI VII (I)

რეზი:

ჰარმონიული მინორული გამის დამახასიათებელი თავისებურებაა გადიდებული სეკუნდა VI და VII საფეხურებს შორის.

ჰარმონიულ მინორში დაწერილი მუსიკის მაგალითები:

175

უკრაინული ხალხური სიმღერა

Moderato /ზომიერად/

„ო, ნუ ანათებს მთვარევ“

Ой, не сві - ти, мі - ся - чень - ку, не сві - ти - ні -
 - ко - му. Тіль - ки сві - ти ми - лень - ко - му,
 як і - де до до - му, як і - де до до - му.

176

პოლონური ხალხური სიმღერა

მოდერად

„იკიკიკიკე, მგალობელო ჩიტუნა“

Пой, пой, пе - вунь - я пти - чка - ся - бо - гду - бо - е,
 взвей в не -
 в не - бе од - на зорь - ка - тит нас с то - бо - ю.
 лишь встре
 Ус - по - кой - ся, вы - ше - ся ро - ди - мой ни - вой,
 взвей над
 здесь, где я па - шу и се - ю ты най - дешь по - жи - ву.

177

Presto /სწრაფად/

მ. გლინკა „მეზავრული“

poco meno mosso

Нет, тай' - на - я ду - ма бы - стре - е ле - тит...

178 მარშის ტემპით,
გმირულად

გ. მურადელი.
„მშვიდობის მომხრეთა სიმღერა“¹

В борь-бе еди-нство

мы нашли! За прочный мир зана-ше счас-тье вста-

-вай-те,лю-ди всей земли, раз.ве.ем вой-ны не-на-стье!

მ ე ლ ო დ ი უ რ ი მინორი ბუნებრივი მინორისაგან განსხვავდება ამაღლებული VI და VII საფეხურებით. ამაღლებული VI საფეხური /მელოდიური მინორული გამის აღმავალი მოძრაობისას/ ხელს უწყობს საფეხურების თანაბარ განლაგებას გამის ზედა ნაწილში; ამასთანავე უცვლელი რჩება აღმავალი შემავალი ბგერა, რომელიც ნახევარი ტონით მიიზიდება პირველი საფეხურისაკენ. გამის დაღმავალი მოძრაობისას ამაღლებული საფეხურები დაბლდება. ქვევითკენ მოძრაობა მიჰყვება

1. ნაწარმოების ორიგინალი ფა მინორშია.

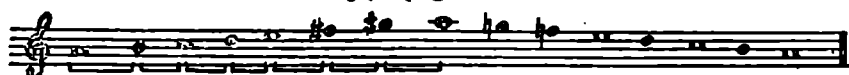
ბუნებრივი მინორის საფეხურებს ეს აიხსნება მოთხოვნალებით, აღდგეს დაღმავალი მოძრაობისას ბუნებრივი მინორის VI საფეხურის თავისე - ბურება, კერძოდ, მისი მიზიდულობა V საფეხურისაკენ. გარდა ამისა, დაღმავალი მოძრაობისას ისპობა VII საფეხურის ამალღების აუცილებლობა.

მაგრამ ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ მუსიკაში გვხვდება მელოდიური მინორული გამის დაღმავალი მოძრაობა ამალღებული VI და VII საფეხურების შენარჩუნებით.

მელოდიური მინორული გამის აღმავალი მოძრაობისას სეკუნდების მიმდევრობის რიგი ასეთია: დ. 2, პ. 2, დ. 2, დ. 2, დ. 2, დ. 2, პ. 2;

179

ლა მინორი /a-moll/ მელოდიური

ტონები: 1 $\frac{1}{2}$ 1 1 1 1 $\frac{1}{2}$
საფეხუ.-I II III IV V VI VII (I)
რები:

მუსიკის მაგალითები მელოდიურ მინორში:

180

დ. კაბალეცკი.

„ადვილი ვარიაციები“, თხზ. 40 № 2

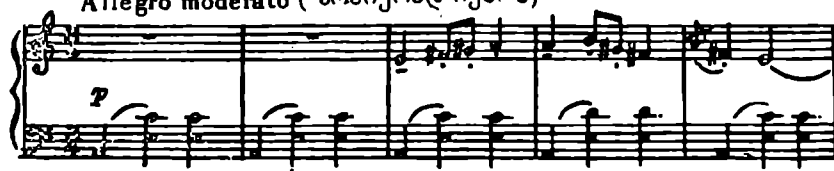
Moderato con moto /ზომიერად მოძრაი/

181

ე. გრივი.

Allegro moderato (ზომიერად ჩქარა) ვალსი, თხზ. 12 № 2

ბუნებრივი, პარმონიული და მელოდირი მინორული
ბაშების უმდარბითი ცხრილი.
(ტონებში და ნახევარტონებში)

ბუნებრივი — 1, 1/2, 1, 1, 1/2, 1, 1.
პარმონიული — 1, 1/2, 1, 1, 1/2, 1 1/2 1/2.
მელოდირი — 1, 1/2, 1, 1, 1, 1, 1/2.

მინორულ ტონალობათა წარმოქმნაში მონაწილეობენ მუსიკალური ბგერათრიგის იგივე ძირითადი წარმოებული საფეხურები, რომლებიც მაჟორულ ტონალობებშია.

მინორული კილოს ტონალობები ისეთივე ურთიერთნათესაურ კავშირში არიან, როგორც მაჟორული ტონალობები. ამიტომ მათი განლაგება ალტერაციის ნიშნების თანდათანობით მომატების მიხედვით ისეთივეა, როგორც მაჟორულ ტონალობებში, ე. ი. წმინდა კვინტებით ზევით—დიუზიანების და წმინდა კვინტებით ქვევით ბემოლიანებისა.

იმ მაჟორულ და მინორულ ტონალობებს, რომელთა ბუნებრივ სახეებს ერთი და იგივე ბგერითი შედგენილობა აქვთ, ანდა, სხვაგვარად, მაჟორისა და მინორის იმ ტონალობებს, რომლებსაც ერთნაირი საგასაღებო აღნიშვნები აქვთ, პ ა რ ა ლ ე ლ უ რ ი ტონალობები ეწოდება. მაგალითად:

ზემოთ მოყვანილი მაგალითიდან ჩანს, რომ პარალელური მინორის ტონიკა მაჟორის ტონიკიდან პატარა ტერციით დაბლა მდებარეობს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პარალელური მინორის ტონიკა არის მი-

სი პარალელური მანერის VI საფეხური. ამგვარად, თუ მტკიცედ გვე -
ცოდინება მანერული ტონალობები, ადვილად ვიპოვნით ნებისმიერი რა -
ოდენობის ნიშნების მქონე მინორულ ტონალობებს

მინორულ გამებში დიეზების გაჩენის თანმიმდევრობა ემთხვევა
ყოველი გამის II საფეხურს, ბემოლებისა - VI საფეხურს.

მინორულ ტონალობათა ალტერაციის ნიშნები იწერება გასაღებთან.
ალტერაციის შემთხვევითი ნიშნები, რომლებიც დაკავშირებულია VI
და VII საფეხურების შეცვლასთან, იწერება უშუალოდ ნოტების წინ.

მინორულ ტონალობათა რაოდენობა შეესაბამება მანერულ ტონა -
ლობათა რაოდენობას, ე. ი. მათი რიცხვი 15 -ია. მათი დასახელებები
ისევე წარმოიქმნება, როგორც მანერული ტონალობებისა. ასოითი სი -
სტემით მინორული კილო აღინიშნება სიტყვით *mol*¹.

მაგალითად: ლა მინორი ან *a-mol* , დო მინორი ან *c - mol* .

ყველა მონათესავე მინორული ტონალობის განლაგება იძლევა
ტონალობათა შემდეგ რიგს:

დიეზიანი მინორული ტონალობები

183

ბუნებრივი

ჰარმონიული

მი მინორი
e-mol

სი მინორი
h-mol

ფა # მინორი
fis-mol

დო # მინორი
cis-mol

სოლ # მინორი
gis-mol

რე # მინორი
dis-mol

ლა # მინორი
ais-mol

¹. Mol ლათინურად ნიშნავს რბილს.

მერყევი ბგერები
ჰარმ.
მინორში

მელოდიური მყარი

მი მინორი
e-moll

სი მინორი
h-moll

ფა # მინორი
fis-moll

დო # მინორი
cis-moll

სოლ # მინორი
gis-moll

რე # მინორი
dis-moll

ლა # მინორი
ais-moll

184 ბემოლიანი მინორული ტონალობები
ბუნებრივი ჰარმონიული

რე მინორი
d-moll

სოლ მინორი
g-moll

დო მინორი
c-moll

ფა მინორი
f-moll

სი ბ მინორი
b-moll

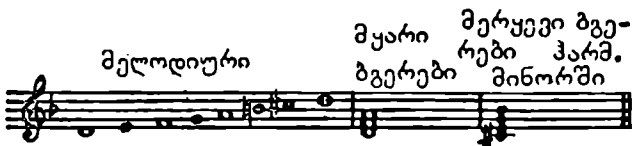
მი $\flat$ მინორი es-moll

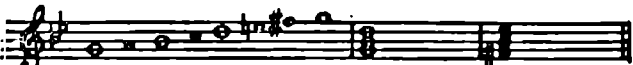
ლა $\flat$ მინორი as-moll

რე მინორი d-moll

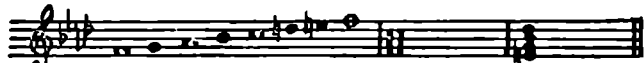
სოლ მინორი g-moll

დო მინორი c-moll

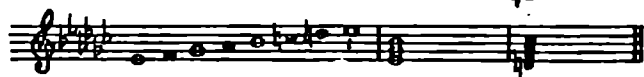
ფა მინორი f-moll

სი $\flat$ მინორი b-moll

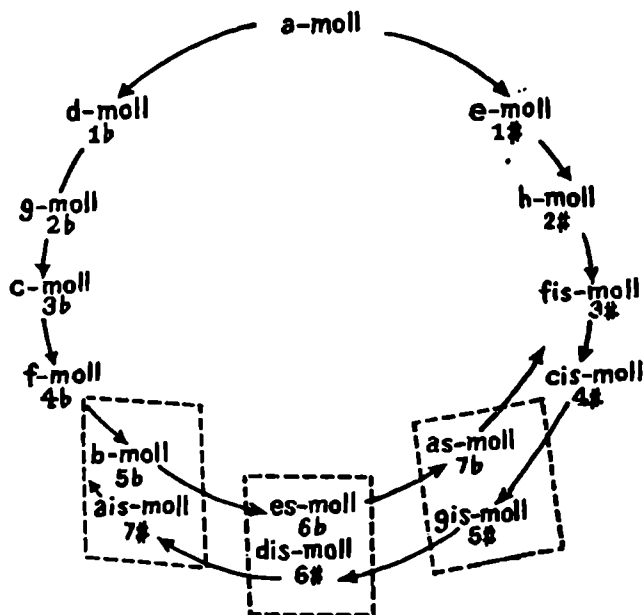
მი $\flat$ მინორი es-moll

ლა $\flat$ მინორი as-moll

რადგან მონათესავე მინორული ტონალობები ერთმანეთისაგან წმინდა კვინტის მანძილზეა განლაგებული, მინორული კილოს ყველა ტონალობა დამოუკიდებელ კვინტურ წრეს ქმნის

მინორულ ტონალობათა საერთო რიცხვში, ისევე როგორც მაჟორულ ტონალობებში, ექვსი ტონალობაა, რომელთაგანაც სამი დიეზიანი ენჰარმონიულად თანასწორია სამი ბემოლიანი ტონალობისა და პირიქით, ესენია:

სოლ – დიეზ მინორი,	თანასწორია ლა – ბემოლ მინორისა;
რე – დიეზ მინორი,	თანასწორია მი – ბემოლ მინორისა;
ლა – დიეზ მინორი.	თანასწორია სი – ბემოლ მინორისა.

5 თი. ერთსახელიანი ტონალობები. მავთრისა და მინორის ზოგირათი მსაპ-
სება და განსხვავება; მათი ურთიერთშეღწევა. მავთრული და მინორული
კილოს მნიშვნელობა მუსიკაში

ერთი და იგივე ტონიკის მქონე მათორულ და მინორულ ტონალობებს
ერთსახელიანი ეწოდება

ბუნებრივი ერაზსახილიანი ტონალობები ერთმანეთისაგან განსხვავდება სამი საფეხურით: I11, VI და VII. თითოეული ამ საფეხურთაგან მინორში მაჟორის იმავე საფეხურებზე ქრომატული ნახევარი ტონით დაბლაა:

186

ბუნებრივი მაჟორი განსხვავდება ერთსახელიანი ჰარმონიული მი-
ნორისაგან ორი საფეხურით - III და VI:

187

პარმონიული მათორიც ასევე ორი საფეხურით - III და VII- ით განსხვავდება ერთსახელიანი ბუნებრივი მინორისაგან.

188

ერთსახელიანი ჰარმონიული კილოები მხოლოდ III საფეხურით განსხვავდება ერთმანეთისაგან. მათი ურთიერთმსგავსი თვისებაა—გადი - დებული სეკუნდა VI და VII საფეხურებს შორის:

189

ბუნებრივი მაჟორი განსხვავდება ერთსახელიანი მელოდიური მი -
ნორისაგან III საფეხურით:

190

მელოდიური მაჟორიკ ასევე მხოლოდ III საფეხურით განსხვავდება
ბუნებრივი მინორისაგან:

191

სხვადასხვა სახის ერთსახელიანი მაჟორისა და მინორის ბგერათა
შემადგენლობის ზემოთ მოყვანილი დაპირისპირება გვიჩვენებს, რომ
ერთი კილოს ელემენტების უღწევა მეორეში ხდება თანდათან.

ჩვენს მიერ განხილული ძაჟორისა და მინორის სახეები დიატონურ
კილოებს¹ წარმოადგენენ. ეს კილოები კილოებრივი ორგანიზაციის და-
დგენილი ფორმებია. ნაკლებ დამოუკიდებლობას ამჟღავნებენ ის მელო-
დიური კილოები, რომელთა მიმოქცევები მუსიკაში უმეტესად, ჰარმო-
ნიული კილოების აკორდულ საფუძველზე გვხვდება.

აღტერირებული VI და VII საფეხურები ჰარმონიულ და მელოდიურ
კილოებში კილოს ბუნებრივ საფეხურებს ენაცვლებიან. ისინი ასრულე-
ბენ მათთვის დამახასიათებელ ფუნქციებს, მხოლოდ მცირეოდენი გან-
სხვავებით მოსაზღვრე საფეხურებისაგან მიზიდულობის ხარისხში.

როგორც უკვე ითქვა, მუსიკის გამომსახველობითი შესაძლებლობა -
ნი ყალიბდება იმ სხვადასხვა საშუალებათა ურთიერთქმედებით, რომელ-
თაც იგი ფლობს. მათგან მუსიკის საშუალებით გარკვეული შინაარსი -
სა და ხასიათის გადმოცემის თვალსაზრისით დიდი ადგილი უჭირავს კი-
ლოს.

1. ი. ა. ტიულინი შეცვლილსაფეხურებიან მაჟორულ და მინორულ კილო -
ებს - აღტერაციულ-დიატონურს უწოდებს. იხ. Учение о гармонии,
"Музыка", М., 1966, გვ. 110.

ერთსა და იმავე კილოს შეუძლია სხვა ელემენტებთან განსაზღვრული შეხამებისას სხვადასხვაგვარი გამომსახველობითი ელფერი მიანიჭოს მუსიკას მაგალითად, ჩვენს თანამედროვე მუსიკას, კერძოდ საბჭოთა კომპოზიტორების სიმღერებს რომ მივმართოთ, შეიძლება შევხვალად დავადგინოთ, რომ სევედიანი, მკაცრი, დრამატული შინაარსის გამოხატველი მუსიკისათვის დამახასიათებელია მინორული კილო.

მაგალითად:

192

ვ. სოლოვიოვ-სედოი.

ნელა, დიდი გრძნობით

„სალამო რეიდზე“

Спо - ем - те, дру - зья, ведь за - втра в по - ход уй -
 - дем в предрассветный ту - ман. Спо - ем ве - се - лей, пусть
 нам под - по - ет се - дой бо - е - вой ка - пи - тан.

193

ვ. მოკროუსოვი. „ნატერისტვალი“

დინჯად, ფართოდ

Хо - лод - ны - е вол - ны възды - ма - ет ла -
 - ви - ной ши - ро - ко - е Чер - но - е мо - ре.

არც ძალიან სწრაფად

Вста - вай, стра - на о - гром - на - я, вста -
- най на смерт.ный бой с фа - шист - ской си - лой
тем - но - ю, с про - кля - то - ю ор - дой!

სადღესასწაულო, სასიხარულო, გამარჯვების შინაარსის გამოშვან .
ტეელი მუსიკისათვის დამახასიათებელია მაჟორული კილო.
მაგალითად:

მარშის ტემპით

Ши - ро - ка стра - мо - род - я, мно - гов - пей ле - по - и
- на - и - на - сов, лей
рек! Я дру - гой та стра - ны не зна - ю, где так
- кой
воль - но дышит че - ло - век, Я дру - гой та - кой - ны не
стра -
зна - ю, где так воль - но ды - че - ло - век. (конец)
- шит
От Мос - квы до са - до о - кра - ин, с юж. гор до вер - мо -
- мых - ных се - лых

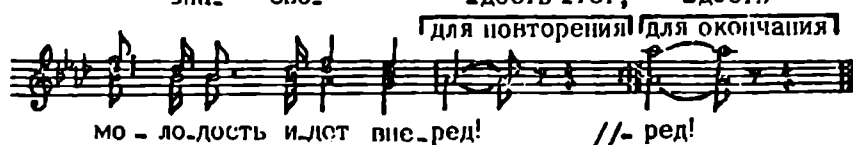
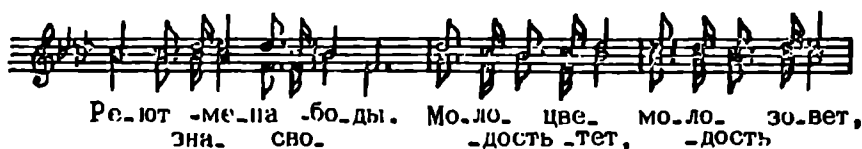
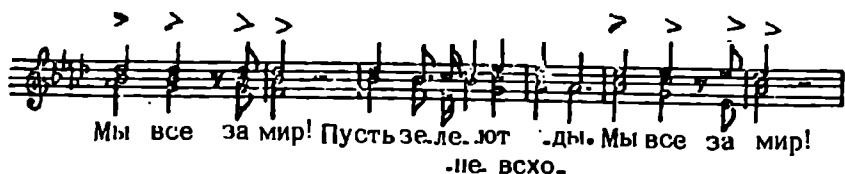

- рей че - ло.век про.хо. как хо.зя - ин не.объ. - дит
- ят - ной Роди.ны сво.ей. Всю.ду жизнь при. - но и ши. -
- ро - ко, точ. - но Вол - га пол.на - я, те. -
- чет. Мо.ло.дым вез.де у нас до.ро - га, ста.ри. -
- кам вез.де у нас по. - чет. Ши - ро -

196 ს. ტულიკოვი. „საბჭოთა ახალგაზრდობის მარში“
მარშის ტემპით ენერგიულად და ხალისიანად

Мы жи.вем под солн. Зо.ло. друж.но жи.вем. -цем - тым,
Мы гор - ды О.те.чест. своим, люб.им свой дом. -вом
Мы гор.ды О.те. -вом -им, пу.ти от. -ты мо.ло. -чест. сво. все -кры. -дым.
Свет.лы.е края ро.ди.намо.я, всю.ду у те.бядру.зья.
Мы все за мир! Клят. - ву да.ют на - ро. - ды.

კითხვები გამეორებისათვის

1. რომელ ბგერებს ეწოდება მყარი?
2. რა ეწოდება მთავარ მყარ ბგერას?
3. რა ეწოდება მელოდიის იმ ბგერებს, რომლებიც მყარ ბგერებად არ გამოიყოფა?
4. რაში გამოიხატება მერყევი ბგერების მიზიდულობა?
5. რა ეწოდება მერყევი ბგერის მყარში გადასვლას?
6. რა არის კილო?
7. რომელ კილოს ეწოდება მაჟორული?
8. რამდენი ბგერისაგან შედგება მაჟორული კილო?
9. რა არის გამა?
10. რა ეწოდება გამის წარმომქმნელ ბგერებს?
11. როგორ არის განლაგებული საფეხურები მაჟორულ გამაში?
12. როგორ აღინიშნება მაჟორული გამის საფეხურები?
13. რა დასახელება აქვს გამის თითოეულ საფეხურს ციფრობრივი აღნიშვნის გარდა? ჩამოთვალეთ ეს დასახელებები და ახსენით თითოეულის მნიშვნელობა.
14. რომელ საფეხურებს ეწოდება მთავარი?
15. რომელი საფეხურებია მყარი?
16. გამის რომელი საფეხურები და რომელი მიმართულებით მიიზიდება

მყარი საფეხურებისაკენ?

17. რა არის ტონალობა?
18. რისგან იქმნება ტონალობის დასახელება?
19. როგორ იყოფა მაჟორული ტონალობები ?
20. ჩამოთვალეთ ყველა დიეზიანი მაჟორული ტონალობა.
21. ჩამოთვალეთ ყველა ბემოლიანი მაჟორული ტონალობა.
22. რომელ ტონალობებს ეწოდება მონათესავე?
23. დიეზიანი მაჟორული გამების რომელ საფეხურზე მოდის მორიგი /ახალი / დიეზი? ანდა ბემოლიან მაჟორულ გამებში—ბემოლი?
24. ჩამოთვალეთ დიეზიან და ბემოლიან ტონალობათა საგასაღებო ნიშნები მათი თანმიმდევრობის მიხედვით.
25. რა ეწოდება მონათესავე ტონალობათა თანმიმდევრობით განლაგებას?
26. დაასახელეთ ენჰარმონიულად თანასწორი მაჟორული ტონალობები.
27. რას წარმოადგენს ჰარმონიული მაჟორი?
28. რომელ კილოს ეწოდება მინორული? .?
29. ჩამოთვალეთ სეკუნდების თანმიმდევრობის რიგი ბუნებრივ მი - ნორულ გამაში.
30. რომელი მიმართულებით და რა ინტერვალზე მიიზიდება მერყევი ბგერები ბუნებრივ მინორში?
31. რომელი სახის მინორს ეწოდება ჰარმონიული? ჩამოთვალეთ სეკუნდების თანმიმდევრობა ჰარმონიულ მინორულ გამაში.
32. რომელი სახის მინორს ეწოდება მელოდირი? ჩამოთვალეთ სეკუნდების თანმიმდევრობა მელოდირ მინორულ გამაში.
33. რომელ ტონალობებს ეწოდება პარალელური?
34. მაჟორის რომელი საფეხურია პარალელური მინორის ტონიკა?
35. მინორული გამის რომელ საფეხურზე მოდის თანმიმდევრულად წარმოქმნილი დიეზები და ბემოლები?
36. ჩამოთვალეთ ყველა დიეზიანი მინორული გამა. ჩამოთვალეთ ყველა ბემოლიანი მინორული გამა.
37. ჩამოთვალეთ შემთხვევითი ნიშნები ყველა დიეზიან მინორულ გამაში. იგივე – ბემოლიან მინორულ გამებში.
38. დაასახელეთ ენჰარმონიულად თანასწორი მინორული ტონალობები.

39. რომელ ტონალობებს ეწოდება ერთსახელიანი?
40. რამდენი საგასაღებო ნიშნით განსხვავდება ერთმანეთისაგან ერთსახელიანი ტონალობები?
41. რომელი საფეხურებით განსხვავდება ერთმანეთისაგან ბუნებრივი მაჟორისა და მინორის ერთსახელიანი ტონალობები? ბუნებრივი მაჟორისა და ჰარმონიული მინორის ერთსახელიანი ტონალობები?
42. რომელ საფეხურით განსხვავდებიან ჰარმონიული მაჟორისა და მინორის ერთსახელიანი ტონალობები? ჰარმონიული მაჟორისა და ბუნებრივი მინორის ერთსახელიანი ტონალობები?
43. რომელი საფეხურით განსხვავდებიან ბუნებრივი მაჟორისა და მელოდიური მინორის, მელოდიური მაჟორისა და ბუნებრივი მინორის ერთსახელიანი ტონალობები?

სავარჯიშოები

ზ ე პ ი ი

1

დაასახელეთ მაჟორული გამების ბგერები მათ აღმავალ და დაღმავალ საფეხურებრივ მოძრაობაში.

2

დაასახელეთ მყარი და მერყევი საფეხურები ყველა მაჟორულ ტონალობაში.

3

დაასახელეთ ყველა მაჟორული ტონალობის მერყევი საფეხურები და ყოველი მათგანის შემდეგ-მყარი საფეხური, რომლისკენაც ისინი მიიწოდება.

მაგალითად, სოლ მაჟორულ ტონალობაში: ფა# – სოლ, ლა – სოლ, ლა – სი, დო – სი, დო – რე, მი – რე.

4

დაასახელეთ ჰარმონიული მაჟორული გამების ბგერები მათ აღმავალ და დაღმავალ საფეხურებრივ მოძრაობაში.

ა/ დაასახელეთ ყველა ბუნებრივი მინორული გამის ბგერები მათ აღმავალ და დაღმავალ საფეხურებრივ მოძრაობაში.

ბ/იგივე--ჰარმონიულ მინორში.

გ/იგივე – მელოდირ მინორში.

6

დაასახელეთ ყველა მინორული /ბუნებრივი და ჰარმონიული/ გამის მყარი და მერყევი საფეხურები.

7

დაასახელეთ მერყევი საფეხურები ყველა ჰარმონიული სახის მინორულ ტონალობაში და უოველი მათგანის შემდეგ –მყარი ბგერა, რომ ლისკენაც ისინი მიიზიდება /იხ. მე-3 სავარჯიშოს მაგალითი/.

8

დაასახელეთ ყველა სახის მაჟორული და მინორული გამის ბგერები მათ აღმავალ და დაღმავალ მოძრაობაში ერთი საფეხურის გამოტოვებით.

– მაგალითად, გამა რე მაჟორი –აღმავალი მოძრაობისას: რე--ფაჰ - ლა – დოჰ –მი – სოლ – სი – რე; დაღმავალი მოძრაობისას: რე – სი –სოლ – მი – დოჰ –ლა – ფაჰ – რე.

9

ასოითი სისტემით დაასახელეთ ყველა მაჟორული და მინორული ტონალობა.

წ ე რ ი თ ი

1

ა/დაწერეთ ყველა ბუნებრივი მაჟორული გამა, მათი აღმავალი და დაღმავალი მოძრაობა; დასვით ალტერაციის ნიშნები ნოტებთან.

ბ/ იგივე--ჰარმონიული მაჟორისათვის.

2

ა/ დაწერეთ მერყევი ბგერების მყარისაკენ მიზიდვის სქემები ყველა ბუნებრივ მაჟორულ ტონალობაში /იხ. მაგალითი 146/.

ბ/იგივე – ჰარმონიულ მაჟორში.

3

ა/ დაწერეთ ყველა ბუნებრივი მინორული გამა, მათი აღმავალი და დაღმავალი მოძრაობა; დასვით ალტერაციის ნიშნები ნოტებთან.

ბ/იგივე – ჰარმონიული მინორისათვის.

ვ/იგივე – მელოდირი მინორისათვის.

4

დაწერეთ მერყევი ბგერების მწარისაკენ მიზიდვის სქემები ყველა ბუნებრივ და ჰარმონიულ ტონალობაში /იხ. მაგალითი 170/.

5

ა/ დაწერეთ ყველა მაჟორული ტონალობის ასოითი. აღნიშვნა კვირტური წრით.

ბ/იგივე – მინორული ტონალობებისათვის.

ფორტეპიანოზე

1

ა/ დაუკარით მაჟორული ტონალობები აღმავალი და დაღმავალი მოძრაობით.

ბ/ იგივე – სხვადასხვა საფეხურიდან.

მაგალითად, გამა ლა მაჟორი III საფეხურიდან.

2

მოცემული ბგერიდან დაუკარით ის მაჟორული გამები, რომელთა შემადგენლობაშიც შედის ეს ბგერა.

მაგალითად, ბგერა ფა – დან ეს იქნება შემდეგი გამები: ფა მაჟორი / I საფ., მიზ მაჟორი / II საფ., რეზ მაჟორი / III საფ., ლო მაჟორი / IV საფ., სიზ მაჟორი / V საფ., ლაზ მაჟორი / VI საფ., სოლზ მაჟორი / VII საფ.

3

დაუკარით ჰარმონიული მაჟორის გამები.

4

ა/ დაუკარით ბუნებრივი ჰარმონიული და მელოდირი მინორული გამები აღმავალი და დაღმავალი მიმართულებით.

ბ/ იგივე – სხვადასხვა საფეხურებიდან.

მაგალითად, მელოდირი სოლ მინორის გამა 1 V საფეხურიდან:

5

დაუკარით მოცემული ბგერიდან: ბუნებრივი, ჰარმონიული და მელოდირი გამები, რომელთა შემადგენლობაშიც შედის ეს ბგერა.

მაგალითად, ბგერა დო $\sharp$ –დან ეს იქნება შემდეგი ჰარმონიული მინორული გამები: დო $\sharp$ მინორი / I საფ., სი მინორი / II საფ., ლა $\sharp$ მინორი / III საფ., სოლ $\sharp$ მინორი / IV საფ., ფა $\sharp$ მინორი / V საფ., რე მინორი / VI საფ.

6

ა/ დაუკარით ბუნებრივ და ჰარმონიულ მაჟორულ ტონალობათა მერყევი ბგერები მათი გადაწყვეტით მყარ ბგერებში.

ბ/ იგივე – ბუნებრივ და ჰარმონიულ მინორში.

7

დაუკარით დიატონური სეკვენციები მაჟორულ ტონალობებში, ქვემოთ მოყვანილი მელოდირი ფიგურები გამის ყველა საფეხურზე გადაადგილეთ აღმავალი და დაღმავალი მიმართულებით:

დაუკარით დიატონური სეკვენციები ყველა ჰარმონიულ და მელი-
დიურ მინორულ ტონალობაში; ქვემოთ მოყვანილი მელოდირაი ფიგუ-
რები გამის ყველა საფეხურზე გადაადგილეთ აღმავალი და დაღმავა-
ლი მიმართულებით:

1.

2.

3.

4.

ინტერვალები მაჟორულ და მინორულ ტონალობებში

§ 40. ბუნებრივი მაჟორისა და ბუნებრივი მინორის ინტერვალები

მეოთხე თავში დაწვრილებით იყო აღწერილი ყველა სახის ინტერვალი ახლა საჭიროა განვიხილოთ, თუ რომელი მათგანი წარმოიქმნება ბუნებრივ მაჟორსა და მინორში, და რომელი — პარმონიულ მაჟორსა და მინორში.

ბუნებრივი მაჟორისა და მინორის საფეხურები დიატონურ ინტერვალებს ქმნიან.

ყოველი საფეხურიდან შეიძლება აიგოს ყველა მარტივი ინტერვალი. პრიმადან დაწყებული ოქტავამდე ამოცანას წარმოადგენს თითოეული მათგანის თვისებრივი სიდიდის გარკვევა, ანუ განსაზღვრა იმისა, თუ რომელი ინტერვალია წმინდა, რომელი პატარა, დიდი და ა. შ. ყოველი სახის ინტერვალის საერთო რაოდენობა კი შეესაბამება კილოს საფეხურების რიცხვს, ე. ი. შვიდს.

ქვემოთ მოყვანილია ბუნებრივი მაჟორის ინტერვალების ცხრილი /იხ. მაგალითი შემდეგ გვერდზე/.

მოცემულმა ცხრილმა ინტერვალების შესწავლისას სარგებლობა რომ მოიტანოს, აუცილებელია მხედველობაში მივიღოთ შემდეგი:

1. ბუნებრივ მაჟორსა და მინორში წარმოიქმნება ერთნაირი ინტერვალები და მათი რაოდენობა ერთმანეთს ემთხვევა.

2. მაჟორის ინტერვალების შესწავლა უნდა დაიწყოს ყველაზე ადვილად დასამახსოვრებელი ინტერვალებით: წმინდა პრიმებითა და ოქტავებით, პატარა და დიდი სეკუნდებით /ზგერათრიგის მიხედვით/, დიდი ტერციებით /მთავარი საფეხურები/, ტრიტონებით, წმინდა კვარტებითა და კვინტებით და ა. შ.

3. ბუნებრივ მიზორში მაჟორთან შესაბამისი ყველა ინტერვალი განლაგებულია ორი საფეხურით ზევით, ვიდრე მაჟორში. ამიტომ, მაჟორში ინტერვალების შესწავლის შემდეგ, ძნელი არ არის მათი მოძებნა პარალელურ მიზორში.

მაგალითად, მაჟორში დიდი ტერციები აიგება I, IV და V საფეხურებზე, ხოლო მინორში - III, VI და VII საფეხურებზე:

197

198

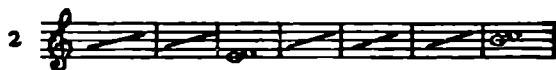
ბუნებრივი მაჟორის ინტერვალების ცხრილი

მოცემული სახის ინტერვალების დასახელება		აგება საფეხურებიდან
ინტერვალების რაოდენობა		დო მაჟორი /C-dur/

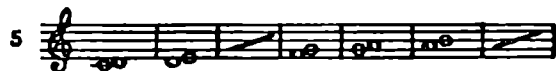
წმინდა პრიმა

პატარა სეკუნდა

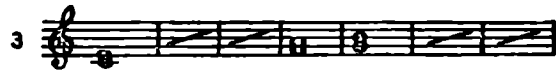
დიდი სეკუნდა

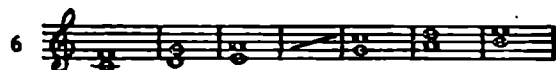
პატარა ტერცია

დიდი ტერცია

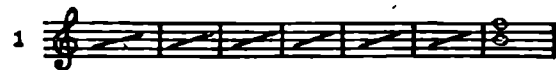
წმინდა კვარტა

გაღიღებული კვარტა

შემცირებული კვინტა

წმინდა კვინტა

პატარა სექსტა	3	
დიდი სექსტა	4	
პატარა სეპტიმა	5	
დიდი სეპტიმა	2	
წმინდა ოქტავა	7	

§ 41. ჰარმონიული და მელოდიური მავორისა და მინორის ინტერვალები.
დამახასიათებელი ინტერვალები

ჰარმონიული მავორისა და მინორის ინტერვალთა აგებულება განსხვავდება ბუნებრივი კილოების ინტერვალთა აგებულებისაგან. მავორში ეს დამოკიდებულია VI საფეხურის დ ა დ ა ბ ლ ე ბ ა ზ ე, ხოლო მინორში – VII საფეხურის ა მ ა ლ ლ ე ბ ა ზ ე. ბუნებრივ კილოებში არსებულ ინტერვალთა გარდა, ჰარმონიულ მავორსა და მინორში წარმოიქმნება კიდევ ოთხი ახალი ინტერვალი: გადიდა 2, შემცა 7, გადიდა 5 და შემცა 4. მათ ჩვეულებრივ დ ა მ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ე ლ ინტერვალებს უწოდებენ, ვინაიდან ასეთი ინტერვალები დამახასიათებელია მხოლოდ ჰარმონიული მავორისა და მინორისათვის:

199

C-dur ჰარმონიული

გადიდა 2	შემცა 7	გადიდა 5	შემცა 4
VI საფ-დან	VI I საფ-დან	VI საფ-დან	III საფ-დან.

a-moll პარმონიული

გადიდ. 2 შემც. 7 გადიდ. 5 შემც. 4
VI საფ-დან VI საფ-დან III საფ-დან VI საფ-დან

დამახასიათებელი ინტერვალების აღნიშნული ჯგუფი დიატონური ინტერვალების რიცხვს მიეკუთვნება. მათ შემადგენლობაში შემავალი ალტერირებული საფეხურები, როგორც უკვე აღინიშნა ზემოთ /იხ. თავი V, § 19/, ესაყვება კილოს ძირითად საფეხურებს: ამასთან უნარჩუნებს რა მათ ფუნქციურ თვისებებს, მხოლოდ ამჟღავნებს საფეხურების შიდაკლოებრივ ურთიერთობას.

დამახასიათებელი ინტერვალების წარმოქმნის გარდა, პარმონიულ კილოებში იცვლება აგრეთვე 'ზოგიერთი ძირითადი ინტერვალის სახე-სა, მაგალითად, გადიდ. 4 და შემც. 5 სახით წარმოიქმნება კიდევ ორი ტრიტონი შესაბამისი საფეხურების წმინდა კვარტისა და წმინდა კვინტის ნაცვლად:

201

C-dur პარმონიული

გადიდ. 4 შემც. 5
VI საფ-დან II საფ-დან

a-moll პარმონიული

გადიდ. 4 შემც. 5
IV საფ-დან VI საფ-დან

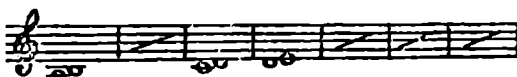
შემდეგ ვვერდზე მოგვყავს პარმონიული მინორის ინტერვალთა ცხრილი.

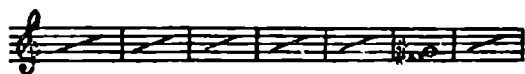
შ ე ნ ი შ ე ნ ა თუ პრაქტიკული სავარჯიშოებისათვის საჭიროა ბუნებრივი მაჟორისა და პარმონიული მინორის საფეხურებიდან აგებული ყველა ინტერვალის ცოდნა, პარმონიულ მაჟორში საკმარისია იმის მტკიცე ცოდნა, თუ რომელი საფეხურებიდან წარმოიქმნება: ა/დამა-ხასიათებელი ინტერვალები, ბ/პატარა და დიდი სეკუნდები, გ/პატარა და დიდი ტერციები, დ/ გადიდებული კვარტები და შემცირებული კვინტები.

ინტერვალების დასახელება	მოცემული სახის ინტერვალების რაოდენობა	აგება საფეხურებიდან
		ლა მინორი

წმინდა პრიმა 7

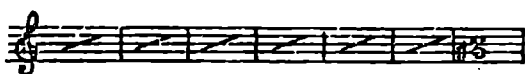
პატარა სეკუნდა 3

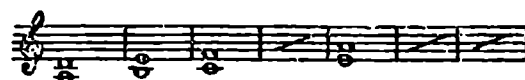
დიდი სეკუნდა 3

გადიდებული სეკუნდა I¹

პატარა ტერცია 4

დიდი ტერცია 3

შემცირებული კვარტა II

წმინდა კვარტა 4

1. კვადრატით აღნიშნულია დამახასიათებელი ინტერვალები.

მელოდიურ კილოებში ახალი ინტერვალები არ წარმოიქმნება, დამახასიათებელი ინტერვალების რიცხვიდან აქ იმავე საფეხურებზე რჩება შემც. 4 და გადიდ. 5 გარდა ამისა, ხდება ზოგიერთი ინტერვალის გადანაცვლება, კერძოდ, ურთიერთშებრუნებული ტრიტონების ორი წყვილი, ერთმანეთის მეზობელ საფეხურებზე აღმოჩნდება:

203

§ 42. მყარი და მერყევი ინტერვალები. განსხვავება სიმყარასა და კონსონანსს შორის, კონსონანსის მერყეობასა და დისონანსს შორის. მერყევი ინტერვალის გადაწყვეტა მიზიდულობით. დისონირებული ინტერვალის გადაწყვეტა

ამა თუ იმ კილოს საფეხურებით შექმნილი ყოველი ინტერვალი, გარდა თავისი აკუსტიკური, ე. ი. კონსონირებული ან დისონირებული უღერადობისა, იძენს სხვაგვარ ელფერსაც, რომელიც დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი საფეხურიდან წარმოიქმნება იგი—მყარიდან თუ მერყევიდან. ეს განსაზღვრავს მის მდგომარეობას კილოში.

განიხილავენ რა ინტერვალებს აღნიშნული თვალსაზრისით, მათ ყოფენ კონსონირებულ—მყარ და მერყევე, და დისონირებულ ინტერვალე - ბად. აქ, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა დავადიგინოთ, რომ ყველა კონსონირებული ინტერვალი კილოს თვალსაზრისით მყარი არ არის მაგალითად:

204

გ. კალინიკოვი, „ფიქცები“

Moderato /ზომიერად/

მოცემულ ნაწევებში მყარი ინტერვალია და 3 - ლა-ბემოლ-დო, დანარჩენი ინტერვალები კი, თუმცა ისინი კონსონანსებს წარმოადგენენ, მერყევია.

მაშასადამე, მყარია ის კონსონირებული ინტერვალები, რომლებიც მხოლოდ მყარი საფუძვრებიდან წარმოიქმნება. ხოლო ნებისმიერი კონსონირებული ინტერვალი, თუ კი ის შექმნილია მერყევი ბგერებით, ან ერთი მყარი და მეორე მერყევი ბგერით, ყოველთვის მერყევია.

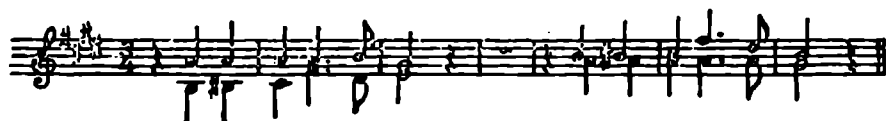
ნებისმიერი დისონირებული ინტერვალი, რა მდგომარეობაზეც უნდა ჰქონდეს მას კილოში, ყოველთვის მერყევია.

მაგალითად:

205

პ. ჩაიკოვსკი. „განთიადი“

Allegro moderato /ზომიერად ჩქარა/

За-ня-ла-ся за-ря,

ско-ро -це -дет...
солн- взо-й-

მოცემულ მაგალითში დისონირებული ინტერვალები კონსონირებულით იცვლება, მაგრამ ერთიც და მეორეც მერყევია. ამ ნაწევებში მყარი ინტერვალებია: ტერცია მი-სოლ-დიეზ და ტერცია სოლ-დიეზ-სი, (ამ მაგალითის დამაბოლოებელი ნაწილები).

გადავდივართ მერყევი და დისონირებული ინტერვალების გადაწყვეტის საკითხზე.

მერყევი ინტერვალის გადაწყვეტა ეწოდება მის გადასვლას მყარი ინტერვალში, ხოლო დისონირებული ინტერვალის გადაწყვეტა -- მის გადასვლას კონსონირებულ ინტერვალში.

მერყევი და დისონირებულ ინტერვალთა გადაწყვეტის შესწავლა უნდა ხდებოდეს კილოს საფუძველზე, ვინაიდან მუსიკაში მათი პრაქტიკა -

კული გამოყენება და გადაწყვეტა ემყარება მერყევი ბგერების მიზი -
 ღულობის პრინციპს. ამიტომ, ამა თუ იმ ინტერვალის გადაწყვეტისას,
 აუცილებელია დაეადგინოთ ტონალობა, რათა ვიცოდეთ, თუ როგორი
 თვალსაზრისით განვიხილოთ იგი.

ქვემოთ მოყვანილია მერყევი კონსონანსებისა და დისონირებული
 ინტერვალების გადაწყვეტის მაგალითები ბუნებრივ მაჟორში.¹

206 C-dur ბუნებრივი

პ. 2 ღ. 2
 III VII I II IV ღ. 3 IV V VI
 პ. 3 ღ. 3
 ვა. 4 II III VI VII I IV ვა. 4
 შვ. 5 II ვა. 5 III V VI VII IV
 VII I II III 6 IV V VI
 პ. 6 ღ. 6
 III VI VII I II IV 7 V
 პ. 7 ღ. 7
 II III V V VI VII I IV

ლიატონური ინტერვალების გადაწყვეტის შემოთ მოყვანილი მაგა-
 ლითების განხილვას მივყევართ შემდეგ დასკვნამდე:

ჯერ ერთი, კონსონირებულ ინტერვალებში არის ყოველი სახის
 თითო მყარი ინტერვალი, სახელდობრ — პ. 3 III საფეხურიდან, ღ. 3 I
 საფეხურიდან,

1. გადაწყვეტის მოცემულ მაგალითებში არ შედის წმინდა პრიმები
 და წმინდა ოქტავეები, რომლებიც წარმოქმნილია ერთი და იგივე
 საფეხურებისაგან.

წმ. 4 V საფეხურიდან, წმ. 5 I საფეხურიდან, და 6 III საფეხურიდან.

მეორე, მერყევი და დისონირებული ინტერვალების გადაწყვეტა ხდება მერყევი ბევრების მიზიდულობის პრინციპით. ინტერვალში ერთი მყარი ბევრის არსებობისას, იგი ადგილზე რჩება, ხოლო მერყევი ბევრა მიზიდულობის მიმართულებით მეზობელ მყარ საფეხურში გადადის. თუ ინტერვალში ორი მერყევი ბევრია, მიზიდულობით ორივე მყარ საფეხურებში გადადის ვინაიდან, მეორე და მეოთხე საფეხურების გადაწყვეტა ორი მიმართულებით შეიძლება, დასაშვებია მერყევი ინტერვალების გადაწყვეტის ვარიანტები.

მესამე, ტრიტონის გადაწყვეტის დროს ორივე ბევრა ერთი საფეხურით გადაინაცვლებს მიზიდულობის მიმართულებით, თან, როგორც წესი — საწინააღმდეგო მოძრაობით. გადიდებული კვარტის ბევრები რაქტობით, ხოლო შემცირებული კვინტისა — შემხვედრი მიმართულებით. ხმების მოძრაობის წესის თანახმად, ბევრების მოძრაობა პარალელური კვინტებით, აგრეთვე ოქტავეებით, დაუშვებელია.

მეოთხე, ხშირად გამოიყენება V საფეხურის წმინდა კვარტით (I საფეხურში). აღმასვლის ვარიანტი მეოთხე საფეხურის და 2-ის და მეხუთე საფეხურის 3. 7-ის გადაწყვეტისას

ტრიტონების გადაწყვეტის მაგალითები მუსიკაში:

207

ვ. ა. მოცარტი. სონატინა № 4 მე-3 ნაწ.

Allegro /ჩქარა/

The musical score is for the 3rd movement of V. A. Mozart's Sonata No. 4. It is in G major, 3/4 time, and marked 'Allegro /ჩქარა/'. The score consists of two systems. The first system shows the piano part (left) and violin part (right). The piano part has a tritone resolution (F#4 to G4) and the violin part has a tritone resolution (B3 to C4). The second system shows the piano part (left) and violin part (right). The piano part has a tritone resolution (F#4 to G4) and the violin part has a tritone resolution (B3 to C4).

Andante sostenuto / მშვიდად, თავშეკავებით /

ახლა განვიხილოთ ინტერვალების გადაწყვეტის ხერხები ჰარმონიულ მინორში. გვერდზე მოყვანილი ინტერვალების ცხრილი მოწმობს, რომ ჰარმონიული მინორის ინტერვალური შემადგენლობა უფრო მრავალფეროვანი და რთულია, ვიდრე ბუნებრივი მაჟორისა.

ჰარმონიული მინორის ინტერვალთა გადაწყვეტის ხერხები უფრო იოლი გზით ასათვისებლად ეს ინტერვალები დაყოფილია სამ ჯგუფად: კონსონირებულ, დისონირებულ და დამახასიათებელ ინტერვალებად. მათი გადაწყვეტის მაგალითები მოცემული გვაქვს ღო მინორში, რათა უფრო გაადვილდეს ერთსახელიანი მაჟორის იმავე საფეხურების ინტერვალებთან მათი შედარება.

ჰარმონიული მინორის ინტერვალების გადაწყვეტის მაგალითები:

1. კონსონირებული ინტერვალები

209 c-moll ჰარმონიული

210 2. დისონირებული ინტერვალები

211 3. დამახასიათებელი ინტერვალები

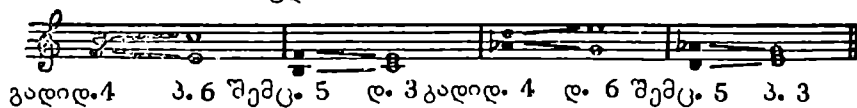
დამახასიათებელი ინტერვალები ენჰარმონიულად კონსონირებული ინტერვალების თანასწორია, ამიტომ კილოს გარეთ ისინი არ ქმნიან დისონირებული ინტერვალების შთაბეჭდილებას. დამახასიათებელი ინტერვალები მხოლოდ გახსაკუთრებული წყობის პირობებში იძენენ კილოებრივ დამოკიდებულებას. დაიქვეყნა მკაფიოდ გამოხატულ მერყევ ელემენტად / კილოებრივ დისონანსად /.

დამახასიათებელი ინტერვალების გადაწყვეტის პრინციპი ისეთივეა, როგორც სხვა მერყევი ინტერვალებისა, კერძოდ: ორი მერყევი ბგერის არსებობის შემთხვევაში, ორივე მ ი ზ ი დ უ ლ ო ბ ი ო გადადის მყარში / გადიდ. 2 და შემც. 7 /; ხოლო ერთი მყარი ბგერის არსებობის შემთხვევაში, რომელიც ადგილზე რჩება, მერყევი ბგერის გადაწყვეტა ხდება მიზიდულობით / შემც. 4. და გადიდ. 5 /.

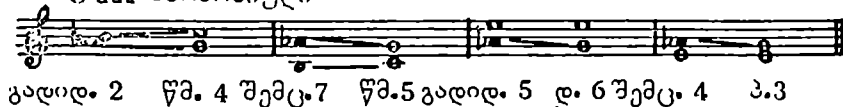
ტრიტონებისა და დამახასიათებელი ინტერვალების გადაწყვეტა პ ა რ მ ო ნ ი უ ლ მ ა ე ო რ შ ი შესაბამემა მათი გადაწყვეტის ხერხს მისიორში. თავისებურია მხოლოდ ხმების მოძრაობა, რომელიც აქ დაკავშირებულია VI საფეხურის დადაბლებასთან.

მაგალითად:

212 C-dur ჰარმონიული

213 C-dur ჰარმონიული

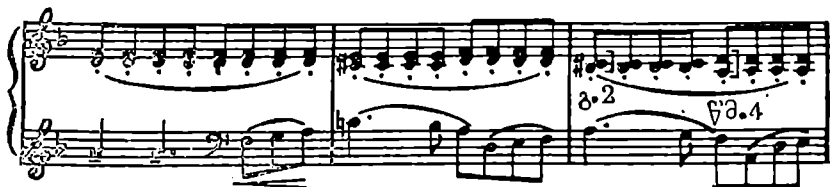
მუსიკალური მაგალითები დამახასიათებელ ინტერვალზე:

214

ა. გელიკე

„მინიატურები“, ოპ. 8 № 2

Sostenuto / თავშეკავებით /

215 Allegretto con moto
/ცოცხლად, მოძრავად/

ე. ვრიგი. „იმპროვიზაცია“,
თხზ. 29 № 1

216 Moderato
/ზომიერად/

ს. რახმანინოვი.
მე-2 კონცერტი ფ. პ-სათვის, მე-3 ნაწ.
შემც. 4

217 Moderato
/ზომიერად/

ს. პროკოფიევი.
„სინანული“, თხზ. 65 № 5

218 Allegro non troppo
/არც ძალიან ჩქარა/

კ. მოსტრასი. „აღმოსავლური ცეკვა“

219 Vivo

ნ. რაკოვი.

„სკერცინო“

/ცოცხლად/

220

პოლონური ხალხური სიმღერა

„ფეტესა ეთესლი“

მაზურის მსგავსად

შემც. 7

შ ე ნ ი შ ე ნ ა ტრიტონი შეიძლება წარმოიქმნას რომელიმე საფეხურის გამღვლეი ქრომატული შეცვლის შედეგად. გადაწყვეტისას მის შემადგენლობაში მყოფი მყარი ბგერა ადგილზე რჩება, ხოლო მეორევი მოძრაობს მიზიდულობის მიმართულებით.

მაგალითად:

221

C-dur

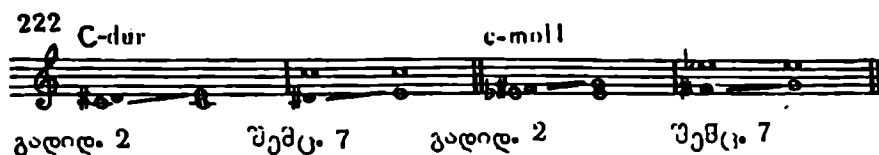

გადილ. 4

გადილ. 4

გადაწვევების ამგვარი სერები გამოიყენება იმ შემთხვევებშიც, როცა ვაღიღ. 2 და შემც. 7 ასევე წარმოიქმნება გამკლელი ქრომატული /ალტერირებული/ საფეხურისაგან.

მაგალითად:

კითხვები გამეორებისათვის

1. რომელი ინტერვალები წარმოიქმნება ბუნებრივი მაჟორისა და ბუნებრივი მინორის საფეხურებით?

2. ა/ჩამოთვალეთ, რამდენი წმინდა პრიმის აგება შეიძლება ბუნებრივი მაჟორის საფეხურებიდან და დაასახელოთ, რომელი საფეხურებიდან შეიძლება მათი აგება.

იგივე – პატარა სეკუნდის;

იგივე – დიდი სეკუნდის;

იგივე – პატარა ტერციის;

იგივე – დიდი ტერციის;

იგივე – წმინდა კვარტის;

იგივე – გადიდებული კვარტის;

იგივე – შემცირებული კვინტის;

იგივე – წმინდა კვინტის;

იგივე – პატარა სექსტის;

იგივე – დიდი სექსტის;

იგივე – პატარა სეპტიმის;

იგივე – დიდი სეპტიმის;

იგივე – წმინდა ოქტავის

პ/ იგივე – ბუნებრივი მინორის საფეხურებიდან.

3. რა ეწოდება ინტერვალებს, რომლებიც წარმოიქმნება მაჟორში VI საფეხურის დადაბლებით და მინორში VII საფეხურის ამაღლებით და რომლებიც არ გვხვდება ბუნებრივ მაჟორსა და მინორში?

1. სულ რამდენი დამახასიათებელი ინტერვალ არსებობს? ჩამოთვალეთ და მიუთითეთ, რომელი საფეხურებიდან აიგება ისინი ჰარმონიულ მაჟორსა და ჰარმონიულ მინორში.

5. ა/რამდენი გადიდა 4 და შემც. 5-ია ჰარმონიულ მაჟორში?
ბ/იგივე – ჰარმონიულ მინორში?
 6. რომელ ინტერვალებს ეწოდება მყარი?
 7. როგორ შემთხვევებშია კონსონირებული ინტერვალები მერყევი?
 8. ახსენით, რა განსხვავებაა ცნებებს–მერყევი ინტერვალსა და დისონირებულ ინტერვალს შორის.
 9. ახსენით, რა განსხვავებაა ცნებებს –მერყევი ინტერვალის გადაწყვეტას და დისონირებული ინტერვალის გადაწყვეტას შორის.
 10. რაში მდგომარეობს მერყევი ინტერვალების გადაწყვეტის წესი?
 11. ახსენით, როგორ ხდება დისონირებული ინტერვალების გადაწყვეტა.
 12. როგორ ხდება ტრიტონის გადაწყვეტა?
 13. როგორ ხდება დამახასიათებელი ინტერვალების გადაწყვეტა?
- მოიყვანეთ ყველა დამახასიათებელი ინტერვალის გადაწყვეტის მაგალითი ჰარმონიულ მინორში და ჰარმონიულ მაჟორში.

სავარჯიშოები

ზ ე პ ი ი

1

ააგეთ /დაასახელეთ/ ბუნებრივი მაჟორის საფეხურები საგან წარმოქმნილი ინტერვალები ყველა ტონალობაში შემდეგი წესით:

ა/პატარა სეკუნდები თანმიმდევრობით ყველა ტონალობაში; დიდი სეკუნდები; პატარა ტერციები და ა. შ.

ბ/ მოცემულ ტონალობაში დაასახელეთ ყველა წარმოქმნილი ინტერვალი, პატარა სეკუნდით დაწყებული და ა. შ.

გ/ მოცემულ ტონალობაში გამოსაცდელი საფეხურიდან ზევით ოქტავის ფარგლებში ააგეთ ინტერვალები. განსაზღვრეთ ეს ინტერვალები.

მაგალითად, სიხ მაჟორში III საფეხურიდან: რე – მიხ = პ. 2; რე – ფა = პ. 3; რე – სოლ = წმ. 4; რე – ლა = წმ. 5; რე – სიხ = პ. 6; რე – დო = პ. 7; რე – რე = წმ. 8.

2

ა/ ჰარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში დაასახელეთ კონ - სონირებული ინტერვალები.

ბ/ იგივე – დისონირებული ინტერვალების: პა. 2, და 2, გადიდ. 4, შემც. 5, პა. 7, და 7-ის მიმართ.

გ/ იგივე – დამახასიათებელი ინტერვალების: გადიდ. 2, შემც. 7, შემც. 4 და გადიდ. 5 - ის მიმართ.

3

ა/ ჰარმონიული მაჟორის ყველა ტონალობაში დაასახელეთ: პა. $\frac{7}{2}$ და 2, პა. 3 და 3 გადიდ. 4 და შემც. 5.

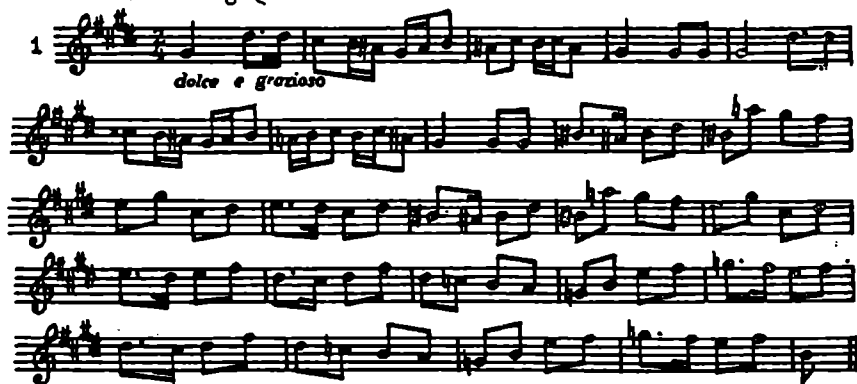
ბ/ ჰარმონიული მაჟორის ყველა ტონალობაში დაასახელეთ დამა - ხასიათებელი ინტერვალები.

4

ქვემოთ მოყვანილ მელოდიაში განსაზღვრეთ ყველა დამახასიათე - ბელი ინტერვალი:

ნ. რიმსკი-კორსაკოვის „თოვლის ქალი“,
მეფე ბერენდისა და კუპავას ღუეტი

Andantino
/მოდრავად/

ნ. ჩიმსკი-კორსაკოვი.
„სალთან-მეფის ზღაპარი“,
მილიტრისას არიოზო

Larghetto
/ფართოდ, გაუქიანურებლად/

2

Audante
/შევიდალ/

რ. გლიერი. პრელუდია, თხზ. 31 № 1

3

Allegretto serioso
/ცოცხლად, სერიოზულად/

ე. გრიგი „ვარდობის ეამს“

4

წ ე რ ი თ ი

1

ა/ დაწერეთ ინტერვალები ბუნებრივი მაჟორის ყველა დიეზიანი ტონალობის საფეხურებიდან პ. 2-დან დაწყებული დ. 7-მდე: ამასთან - ნავე გადაწყვიტეთ მერყევი და დისონირებული ინტერვალები მიზიდულობის მიხედვით.

ბ/იგივე - ბუნებრივი მაჟორის ყველა ბემოლიანი ტონალობის მიმართ.

2

დაწერეთ ჰარმონიული მინორის დიეზიან ტონალობებში:

ა/კონსონირებული ინტერვალები, მერყევი ინტერვალების გადაწყვიტით-მიზიდულობის მიხედვით.

ბ/ დისონირებული ინტერვალები გადაწყვიტით.

გ/ დამახასიათებელი ინტერვალები გადაწყვიტით.

დაწერეთ ჰარმონიული მინორის ბემოლიან ტონალობებში ყველა ინტერვალი იმ თანამიმდევრობით, როგორც ჩამოთვლილია წინა დავალებასში.

დაწერეთ ჰარმონიული მაჟორის ყველა დიეზიან ტონალობაში:
 ა/ ტრიტონები გადაწყვეტით.
 ბ/ დამახასიათებელი ინტერვალები — გადაწყვეტით.
 გ/ იგივე, — ჰარმონიული მაჟორის ყველა ბემოლიანი ტონალობის მიმართ.

ბგერებიდან: რე, მი, ფა[♯], სოლ, ლა, სი დაწერეთ გადიდ. 2, შემც. 7, გადიდ. 5 და შემც. 4, განსაზღვრეთ და აღნიშნეთ ჰარმონიული მინორის ტონალობები, / რომლებშიც მოცემული ინტერვალები გვხვდება/. გადაწყვეტეთ ეს ინტერვალები.

ბგერიდან: დო, რე, ფა, სოლ, სი[♯], ლა დაწერეთ გადიდ. 2, შემც. 7, გადიდ. 5 და შემც. 4 განსაზღვრეთ და აღნიშნეთ ჰარმონიული მაჟორის ტონალობები / რომლებშიც მოცემული ინტერვალები გვხვდება/. გადაწყვეტეთ ეს ინტერვალები.

ქვემოთ მოყვანილი ინტერვალები შესაძლებელი ხერხებით გადაწყვეტეთ მაჟორისა და მინორის ტონალობებში / რომლებშიც ისინი გვხვდება/, ამასთან აღნიშნეთ ინტერვალები და ტონალობები.

განსაზღვრეთ მაჟორისა და მინორის ტონალობები, რომლებშიც ქვემოთ მოყვანილი ინტერვალები მერყევია. აღნიშნეთ ისინი და გადაწვეით:

ფორტეპიანოზე

1

ააგეთ /დაუკართ/ ინტერვალები ბუნებრივი მაჟორის საფეხურებიდან ყველა ტონალობაში, მერყევი და დისონირებული ინტერვალების გადაწვევით.

2

ააგეთ /დაუკართ/ ინტერვალები ბუნებრივი მინორის საფეხურებიდან ყველა ტონალობაში, მერყევი და დისონირებული ინტერვალების გადაწვევით.

3.

ააგეთ ინტერვალები ჰარმონიული მინორის საფეხურებიდან ყველა ტონალობაში:

- ა/ კონსონირებული ინტერვალები.
- ბ/ დისონირებული ინტერვალები.
- გ/ დამახასიათებელი ინტერვალები.

4

ააგეთ ჰარმონიული მაჟორის ყველა ტონალობაში:

- ა/ ტრიტონები გადაწვევით.
- ბ/ დამახასიათებელი ინტერვალები გადაწვევით.

5

დაუკართ სხვადასხვა ბგერიდან აგებული ყველა კონსონირებული ინტერვალის შესაძლებელი გადაწვევები იმ ტონალობებში, რომლებშიც ისინი გვხვდება.

დაუკარით სხვადასხვა ბგეროდან აგებული ყველა კონსონირებული ინტერვალის შესაძლებელი გადაწყვეტა იმ ტონალობებში, რომლებშიც ისინი მერყევია.

თ ა ვ ი მ ე შ ვ ი დ ი აკორდები

§ 48. აკორდი. სამხმოვანება. სამხმოვანების სახეები. კონსონირებული და დისონირებული სამხმოვანებები. სამხმოვანებების შეგრუნება

ერთდროულ შეთანხმებას სამი ან სამზე მეტი ბგერისა, რომელიც დალაგებულია ან შეიძლება დალაგდეს ტერციებად, ა კ ო რ დ ი ეწოდება.

სამი ბგერისაგან ტერციებად დალაგებულ აკორდს ს ა მ ხ მ ო ვ ა - ნ ე ბ ა ეწოდება.

აკორდი აიგება ქვედა ბგერიდან ზევით.

სამხმოვანების სახე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი ტერციები მონაწილეობენ მის წარმოქმნაში და რა თანამიმდევრობით არიან ისინი განლაგებულნი.

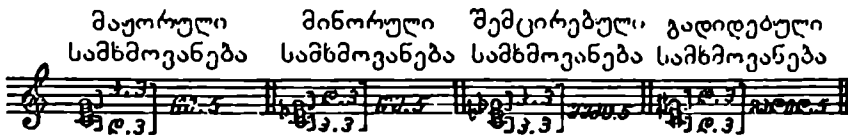
დიდი და პატარა ტერციებისაგან წარმოიქმნება სამხმოვანების ოთხი სახე:

1. მ ა უ რ უ ლ ი ანუ დ ი დ ი სამხმოვანება შედგება და 3 და პ. 3-ისაგან; კიდურა ბგერებს შორის წარმოიქმნება წმ. 5

2. მ ი ნ ო რ უ ლ ი ანუ პ ა ტ ა რ ა სამხმოვანება შედგება პ. 3 და ლ. 3-ისაგან; კიდურა ბგერებს შორის წარმოიქმნება წმ. 5.

3. გ ა დ ი დ ე ბ უ ლ ი სამხმოვანება შედგება ორი და 3-ისაგან; კიდურა ბგერებს შორის წარმოიქმნება გადიდი 5.

4. შ ე მ ც ი რ ე ბ უ ლ ი სამხმოვანება შედგება ორი პ. 3-ისაგან; კიდურა ბგერებს შორის წარმოიქმნება შემც. 5.

მაჟორულ და მინორულ სამხმოვანებათა შემადგენელი ყველა ინ-
ტერვალი კონსონირებულია გადიდებულ და შემცირებულ სამხმოვანე-
ბათა შემადგენელ ინტერვალებს შორის გვხვდება დისონირებული ინ-
ტერვალებიც /გადიდ. 5 და შემც. 5 /

აქედან გამომდინარე, მაჟორული და მინორული სამხმოვანებები
კონსონირებულია, ხოლო გადიდებული და შემცირებული-დისონირებუ-
ლია.

როცა აკორდის ბგერები ტერციებადაა დალაგებული, მის მდებარეობას ძირითადი ეწოდება.

აკორდის ყოველ ბგერას თავისი დასახელება აქვს. ეს დასახელებები მომდინარეობს იმ ინტერვალებიდან, რომლებიც წარმოიქმნებიან აკორდის ძირითად მდებარეობაში — ქვედა ბგერიდან მომდევნო ბგერი-
საკენ.

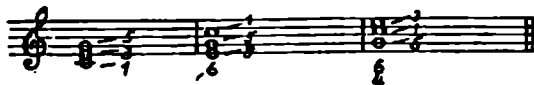
სამხმოვანების ძირითად ანუ ქვედა ბგერას პ რ ი მ ა ეწოდება.
მეორეს ანუ შუას — ტ ე რ ც ი ა, მესამეს, ანუ ზედას — კ ვ ე ნ ტ ა.

სამხმოვანების ისეთ მდებარეობას, როდესაც სამხმოვანების ბგე-
რათა წყობა იცვლება და მის ქვედა ბგერად იქცევა ტერცია ან კვინტა,
შ ე ბ რ უ ნ ე ბ ა ეწოდება.

სამხმოვანებას აქვს ორი შებრუნება: პირველი შებრუნება:

ს ე ქ ს ტ ა კ ო რ დ ი, რომელიც მიიღება პ რ ი მ ი ს გადატანით
ოქტავით ზევით; მეორე შებრუნებაა კ ვ ა რ ტ ი ს ე ქ ს ტ ა კ ო რ დ ი
რომელიც მიიღება პ რ ი მ ი ს ა და ტ ე რ ც ი ი ს გადატანით ოქტავით
ზევით. სექსტაკორდში ქვედა ბგერად იქცევა ტერცია, ხოლო კვარტ-
სექსტაკორდში — კვინტა.

224 C-dur

I შებრუნება II შებრუნება

სექსტაკორდი აღინიშნება ციფრით ექვსი / 6 /, ვინაიდან ამ აკორდის ქვედა ბგერიდან ზევით გადატანილ პრიმამდე წარმოიქმნება სექსტა. კვარტსექსტაკორდი აღინიშნება ციფრებით ოთხი — ექვსი / 4 / იმ ინტერვალების მიხედვით, რომლებიც წარმოიქმნებიან ქვედა ბგერიდან პრიმამდე და ტერციამდე.

განსაზღვრულ ტონალობაში ტონიკური სექსტაკორდის ან კვარტსექსტაკორდის ასაგებად, საწყისად უნდა ავიღოთ სამხმოვანების ძირითადი მდებარეობა და შემდეგ შებრუნების საშუალებით ვეძებოთ საჭირო აკორდი.

მაგალითად, ასაგებია სექსტაკორდი რე მაჟორში:

225

ან კვარტსექსტაკორდი სი მინორში:

226

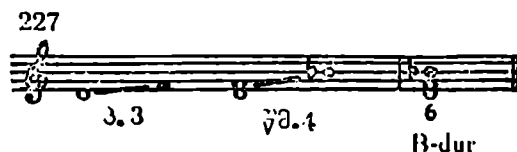
იმისათვის, რომ ნებისმიერი ბგერიდან შევიძლოთ მაჟორულ და მინორულ სამხმოვანებათა შებრუნებების სწრაფი აგება და მათი ტონალობების დადგენა, უნდა ვიცოდეთ: 1 / რომელი ინტერვალები წარმოიქმნება აკორდის მეზობელ ბგერებს შორის და 2 / რომ პრიმა სექსტაკორდში ზედა ბგერაა, ხოლო კვარტსექსტაკორდში — შუა ბგერა.

ქვემოთ მოყვანილია მაჟორულ და მინორულ სამხმოვანებათა შებრუნებების ინტერვალური აგებულების ცხრილი:

მაჟორული სექსტაკორდი	პ. 3 + წმ. 4
მინორული სექსტაკორდი	დ. 3 + წმ. 4
მაჟორული კვარტსექსტაკორდი	წმ. 4 + დ. 3
მინორული კვარტსექსტაკორდი	წმ. 4 + პ. 3

თუ გვეცოდინება მაჟორულ და მინორულ სამხმოვანებათა შებრუნებების ინტერვალური აგებულება და მათში ძირითადი ბგერის მდებარეობა, ადვილად ავაგებთ საჭირო აკორდს.

მაგალითად, რე ბგერიდან უნდა ავაგოთ მაჟორული სექსტაკორდი:

მივიღეთ სი-ბემოლ მაჟორის სექსტაკორდი.

რე ბგერიდან უნდა ავაგოთ მინორული კვარტსექსტაკორდი:

მივიღეთ სოლ მინორის კვარტსექსტაკორდი და ა. შ.

**§ 44. მთავარი სამხმოვანებათა მათროსა და მინორში.
მთავარ სამხმოვანებათა შეპერთება**

სამხმოვანებათა აგება მაჟორისა და მინორის ყველა საფეხურზე შეიძლება. სამხმოვანებებს თუ ბუნებრივი მაჟორის საფეხურებზე ავაგებთ, ენახავთ, რომ სამი მათგანი (აგებული მთავარ საფეხურებზე), კერძოდ I, IV და V საფეხურების სამხმოვანებები, იქნება მაჟორული. თითოეულ სამხმოვანებას თავისი დასახელება აქვს /სახელწოდება მომდინარეობს იმ საფეხურის დასახელებიდან, რომელზედაც სამხმოვანება აიგება/.

I საფეხურის სამხმოვანებას ეწოდება ტონიკური.

IV საფეხურის სამხმოვანებას – სუბდომინანტური.

V საფეხურის სამხმოვანებას – დომინანტური.

რადგან ეს სამხმოვანებები მაჟორულია, ისინი ყველაზე უფრო მეტად დამახასიათებელია მაჟორული კილოსათვის და ყველა სხვა სამხმოვანებაზე უფრო მკაფიოდ ავლენენ კილოებრივ ფუნქციებს /ე.ი. მუარი

და პერყევი ბგერების ურთიერთდამოკიდებულებას/.

ამის გამო მათი მთავარი სამხმოვანებებს უწოდებენ და ისევე აღნიშნავენ, როგორც მთავარ საფეხურებს – T, S, D:

229

დო მაჟორი /C-dur/

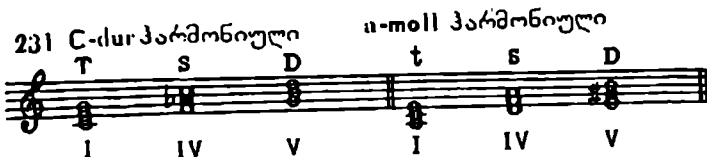
კილოს ყველა ბგერა შედის მთავარ სამხმოვანებათა შემადგენლობაში. სამხმოვანებათა შემადგენლობაში შემაველი ბგერების /საფეხურების/ კილოებრივ მნიშვნელობაზეა დამოკიდებული მთავარ სამხმოვანებათა როლი კილოში, მათი პარამონიული ფუნქცია.

სამხმოვანებებს თუ ბუნებრივი მინორის ყველა საფეხურზე ავა-ვები, ვნახათ, რომ მაჟორისაგან განსხვავებით, მინორის მთავარი სამხმოვანებები მინორულია. მათ ისევე აღნიშნავენ, როგორც მაჟორის სამხმოვანებებს, მაგრამ პატარა ასოებით – t, s, d:

230 ლა მინორი a-moll

მთავარ სამხმოვანებათა აგებულება პარამონიულ მაჟორსა და მინორში სხვაა, ხოლო ბუნებრივი სხვა-მაჟორში VI საფეხურის დადაბლებით წარმოიქმნება მინორული სუბდომინანტური სამხმოვანება, რომელიც პარამონიულ მაჟორს უფრო რბილ ხასიათს ანიჭებს; ხოლო მინორში VII საფეხურის ამალვებით წარმოიქმნება მაჟორული დომინანტური სამხმოვანება, რომელსაც მინორში მაჟორული კილოს ზოგიერთი თვისება შეაქვს:

იმის გამო, რომ მთავარი სამხმოვანებები კილოს ჰარმონიულ საფუძველს წარმოადგენენ, მათ ფართოდ იყენებენ მუსიკაში; ამიტომ აუცილებელია ვიცოდეთ მათი უმარტივესი შეერთებები.

აკორდების შეერთება ეწოდება მათ თანამიმდევრობას ხმების მდორე მოძრაობის დროს.

რამდენიმე აკორდის მიერ წარმოქმნილ თანამიმდევრობას ჰარმონიული მიმოქცევა ეწოდება.

ქვემოთ მოყვანილია მთავარ სამხმოვანებათა უმარტივესი შეერთებებისა და მათი შებრუნებების მაგალითები:

232 C-dur: T-D-T

I V₆ I I₆ V₆₄ I₆ I₆₄ V I₆₄

233 C-dur: T-S-T

I IV₆₄ I I₆ IV I₆ I₆₄ IV₆ I₆₄

234 a-moll: t-D-t

I V₆ I I₆ V₆₄ I₆ I₆₄ V I₆₄

235 a-moll: t-s-t

I IV₆₄ I I₆ IV I₆ I₆₄ IV₆ I₆₄

236 c-dur: T-S-D-T

I IV₆₄ V₆ I I₆ IV V₆₄ I₆ I₆₄ IV₆ V I₆₄

237 a-moll: t-s-D-t

I IV₆₄ V₆ I I₆ IV V₆₄ I₆ I₆₄ IV₆ V I₆₄

§ 45. მათორისა და მინორის დამხმარე სამხმოვანებაჲი.

სამხმოვანებაჲი ბუნებრივი და ჰარმონიული მათორისა და მინორის საფუძვრზე.

მთავარი საფეხურების გარდა, ყველა დანარჩენის, კერძოდ II, III, VI და VII საფეხურების სამხმოვანებებს დამხმარე ეწოდება. მთავარ საფეხურებთან შედარებით, კილოში მათ მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვთ.

ბუნებრივ მაჟორში დამხმარეა სამი მინორული და ერთი შემცირებული / VII საფეხურზე / სამხმოვანება;

ბუნებრივ მინორში კი დამხმარეა სამი მაჟორული და ერთი შემცირებული / II საფეხურზე / სამხმოვანება;

ჰარმონიულ მაჟორში – ერთი მინორული III საფეხურზე, ორი შემცირებული II და VII საფეხურებზე და ერთი გადიდებული – VI საფეხურზე;

ჰარმონიულ მინორში – ერთი მაჟორული VI საფეხურზე, ორი შემცირებული II და VII საფეხურებზე და ერთი გადიდებული – III საფეხურზე.

ქვემოთ მოყვანილია ბუნებრივი და ჰარმონიული მაჟორისა და მინორის საფეხურებზე სამხმოვანებათა აგების მაგალითები და მათი ვანღაება სახეების მიხედვით¹:

C - dur ბუნებრივი

238	მაჟორული	მინორული	შემცირებული
	სამხმოვანებები	სამხმოვანებები	სამხმოვანება

I IV V II III VI VII

მთავარი დამხმარე
სამხმოვანებები სამხმოვანებები

1. მელოდური კილოს საფეხურებზე სამხმოვანებათა აგებულების შესახებ იხ. §50-ში.

C - dur პარმონიული

მაჟორული მინორული შემც. გადიდ.

239 სამხმოვანებები სამხმოვანებები სამხმოვანება სამხმოვანებები

I V IV III VII II VI

მთავარი დამხმარე
სამხმოვანებები სამხმოვანებები

G-moll ბუნებრივი.

240 მინორული მაჟორული შემც. სამხმ.

სამხმოვანებები სამხმოვანებები სამხმ.

I IV V III VI VII II

მთავარი დამხმარე
სამხმოვანებები სამხმოვანებები

G-moll პარმონიული

241 მინორული მაჟორული შემც. გადიდ.

სამხმოვანებები სამხმოვანებები სამხმოვანებები სამხმ.

I IV V VI II VII III

მთავარი დამხმარე
სამხმოვანებები სამხმოვანებები

ამგვარად, სამხმოვანებათა საერთო რიცხვია:

1. ბუნებრივ მაჟორსა და მინორში - 3 მაჟორული, 3 მინორული და ერთი შემცირებული სამხმოვანება;

2. პარმონიულ მაჟორსა და მინორში - 2 მაჟორული, 2 მინორული, 2 შემცირებული და ერთი გადიდებული სამხმოვანება;

გადიდებული სამხმოვანება გადაწყდება ტონიკურ აკორდში. გადიდებული სამხმოვანების შემადგენლობაში შემავალი ორი მყარი ბგერა, როგორც ტონიკურ სამხმოვანებასთან საერთო ბგერები, ადვილზე რჩე-

ბა, ხოლო მესამე, მერყევი ბგერა გადაწყდება მიზიდულობით: მაჟორ -
ში VI დადაბლებული საფეხური პ. 2-ით დაღმავალი სელით V საფეხურ-
ში, ხოლო მინორში - VII საფეხური - პ. 2-ით ზევით - I საფეხურში.

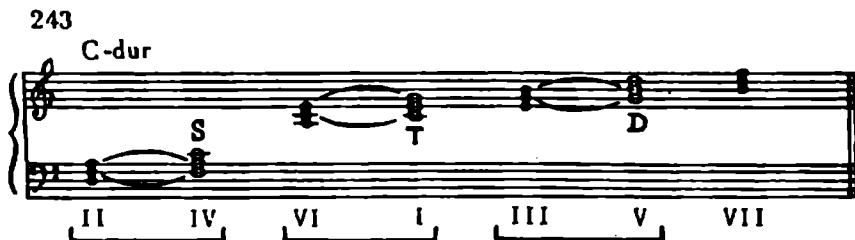
მაგალითად:

მაშასადამე, მაჟორში გადიდებული სამხმოვანება გადაწყდება
ტონიკურ კვარტექსტაკორდში, ხოლო მინორში - ტონიკურ სექსტაკორ-
დში.

შემცირებული სამხმოვანება ჰარმონიაში მხოლოდ სექსტაკორდის
სახით გამოიყენება.

თუ კილოს ყველა სამხმოვანებას ტერციებად დავალაგებთ, აკორდუ-
ბის ამ რიგში დავინახავთ მთავარ და დამხმარე სამხმოვანებათა მო-
ნაცვლებას. გარდა ამისა, აღმოჩნდება, რომ ბუნებრივი კილოების
ყოველ სამხმოვანებას ორ-ორი საერთო ბგერა ექნება მეზობელ აკორ-
დებთან.

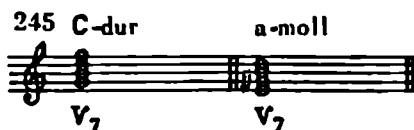

თუ საერთო ბგერებს შორის გვაქვს ერთ-ერთი მთავარი სამხმოვანების პრიმა, მაშინ მაჟორში ყოველი მინორული სამხმოვანება მიეკუთვნება მას, როგორც პარალელური ტონალობის ტონიკა. ამგვარად, ბუნებრივ მაჟორში ყველა მინორული სამხმოვანება მთავარის პარალელურია მთავარ /მინორულ/ და დამხმარე მაჟორულ სამხმოვანებებს შორის ასეთივე დამოკიდებულება წარმოიშობა ბუნებრივ მინორშიც, ისინი ერთმანეთის პარალელურია. პარალელური დამხმარე სამხმოვანებები მინორში მთავარ სამხმოვანებებზე ტერციით მაღლა მდებარეობს. პარმონიულ მაჟორსა და მინორში მთავარი და დამხმარე საფეხურების ერთმანეთთან დამოკიდებულების აღნიშნული წესი ირლევება მათთვის დამახასიათებელი ალტერაციით /მაჟორში VI საფეხურის დადაბლებით და მინორში VII საფეხურის ამაღლებით/. გარდა უკვე არსებული შემცირებული სამხმოვანებისა, მათში წარმოიქმნება კიდევ ორი დისონირებული აკორდი /იხ. მაგ. 239 და 241 /.

§ 48. სეპტაკორდი. დომინანტსეპტაკორდი და მისი შეპარუნებაჲი. დომინანტსეპტაკორდისა და მისი შეპარუნებაჲის გაყვანება

ტერციებად დალაგებული ოთხი ბგერისაგან შედგენილ აკორდს სეპტაკორდი ეწოდება სეპტაკორდის კიდურა ბგერები ქმნიან ინტერვალ სეპტიმას, და აქედან წარმოდგება აკორდის დასახელებაც. მუსიკაში სხვადასხვა სეპტაკორდების საკმაოდ დიდი რაოდენობა გამოიყენება ყველაზე უფრო გავრცელებულია მაჟორში და პარმონიულ მინორში V საფეხურზე აგებული სეპტაკორდი. მას დომინანტსეპტაკორდი ეწოდება. დომინანტსეპტაკორდი შედგება მაჟორული სამხმოვანების და მის ზემოთ დამატებული პატარა ტერციისაგან /და 3 + პ. 3 + პ. 3/. დომინანტსეპტაკორდის ბგერებს, დაწყებულს მთავარი ბგერიდან, ეწოდება: პრიმა /აკორდის ფუძე/, ტერცია, კვინტა და სექტიმა /აკორდის მწვერვალი/.

დომინანტსეპტაკორდი აღნიშნება შემდეგნაირად - V_7 :

დომინანტსექტაკორდს აქვს სამი შებრუნება: 1 შებრუნება – კვინტსექსტაკორდი / $\frac{6}{5}$ /, II შებრუნება – ტერცკვარტაკორდი / $\frac{4}{3}$ / და III შებრუნება – სექუნდაკორდი / $\frac{2}{7}$ /.

დომინანტსექტაკორდის შებრუნებათა დასახელებები მომდინარეობს იმ ინტერვალებიდან, რომლებიც წარმოიქმნება აკორდის ქვედა ბგერიდან მის ფუძემდე და მის მწვერვალამდე.

დომინანტსექტაკორდისა და მისი შებრუნებების ასაგებად ტონალობაში ან მოცემული ბგერიდან, საჭიროა ვიცოდეთ ამ აკორდების შეიქმნევილი ინტერვალების განლაგების წესი და საფუძვრები, რომლებზედაც ისინი აიგება:

V ₇ – დ. 3 + პ. 3 + პ. 3	V საფუძვრზე
V _{6/5} – პ. 3 + პ. 3 + დ. 2	V II
V _{4/3} – პ. 3 + დ. 2 + დ. 3	II
V ₂ – დ. 2 + დ. 3 + პ. 3	IV

დომინანტსექტაკორდი დისონირებული აკორდია. მის შემადგენლობაში შედის ორი დისონირებული ინტერვალი – პ. 7 და შემც. 5

დომინანტსექტაკორდის შებრუნებებში ეს დისონირებული ინტერვალები შესაბამისად შებრუნდება და 2 – ად და გადიდ. 4 – ად.

აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ დომინანტსექტაკორდი და მისი შებრუნებები მოითხოვენ გადაწყვეტას ისინი გადაწყდებიან მერყევი ბგერების მყარში მიზიდულობის პრინციპით.

დომინანტსებტაკორდი გადაწყდება არასრულ ტონიკურ სამხმოვანებაში გამოტოვებული კვინტით და გასამმაგებული ძირითადი ბგერით; V, VII და II საფეხურები გადადის I საფეხურში, ხოლო IV საფეხური – III-ში /V საფეხური ნახტომით კვარტით ზევით ადის/.

კვინტსებტაკორდი გადაწყდება სრულ ტონიკურ სამხმოვანებაში გაორმაგებული პრიმით; VI და II საფეხურები გადადის I საფეხურში, IV – III საფეხურში, V რჩება ადგილზე.

ტერცკვარტაკორდი გადაწყდება სრულ ტონიკურ სამხმოვანებაში გაორმაგებული ოქტავეში ძირითადი ბგერით; II საფეხური გადადის I საფეხურში, IV – III-ში, V რჩება ადგილზე, ხოლო VII გადადის I საფეხურის ოქტავე გაორმაგებაში.

სეკუნდაკორდი გადაწყდება ტონიკურ სეპტაკორდში გაორმაგებული პრიმით; IV საფეხური გადადის III საფეხურში, V რჩება ადგილზე, VII და II საფეხურები გადადის I საფეხურში:

248

C-dur

249

ლა მინორი /a-moll/

მიუხედავად იმისა, რომ V საფეხური დომინანტსებტაკორდისა და ტონიკური სამხმოვანების საერთო ბგერაა, ძირითადი სახის დომინანტსებტაკორდის გადაწყვეტისას ის, როგორც ზემოთ დავინახეთ, ნახტომით გადადის I საფეხურში. ეს ხდება იმისათვის, რომ გადაწყვეტის დროს ბანში /უფრო მეტი სიმყარისათვის/ გეჰონდეს ტონიკური სამხმოვანების ძირითადი ბგერა...

სხვა სეპტაკორდებიდან ყველაზე ხშირად იხმარება შემაჯავალი სეპტაკორდები. ისინი აიგება ბუნებრივი და ჰარმონიული მაჟორისა და, აგრეთვე, ჰარმონიული მინორის VII საფეხურზე; ამიტომ მას ეწოდება შემაჯავალი სეპტაკორდი.

ბუნებრივ მაჟორში შემაჯავალი სეპტაკორდის კიღურა ბგერები ქმნიან პატარა სექტიმას, რის გამოც მას მცირე შემაჯავალი სეპტაკორდი ეწოდება მცირე შემაჯავალი სეპტაკორდი შედგება შემცირებული სამხმოვანებისა და მის ზემოთ დამატებული დიდი ტერციისაგან /პ. 3 + პ. 3 + დ. 3/

ჰარმონიულ მაჟორსა და ჰარმონიულ მინორში შემაჯავალი სეპტაკორდის კიღურა ბგერები ქმნიან შემცირებულ სექტიმას, რის გამოც მას შემცირებული შემაჯავალი სეპტაკორდი ეწოდება შემცირებული შემაჯავალი სეპტაკორდი შედგება შემცირებული სამხმოვანებისა და მის ზემოთ დამატებული პატარა ტერციისაგან /პ. 3 + პ. 3 + პ. 3/.

შემაჯავალი სეპტაკორდები აღინიშნება ასე: - VII

250 C-dur a-moll

ბუნებრივი ჰარმონიული ჰარმონიული

პ. 7 შემც. 7 შემც. 7
მც. VII 7 შემც. VII 7 შემც. VII 7

შემაჯავალი სეპტაკორდები გადაწყდება ტონიკურ სამხმოვანებაში გაორმაგებული ტერციით:

251 C-dur a-moll

/შემც/მც. VII 7 შემც. VII 7

შემავალი სეპტაკორდის გადაწყვეტისას, ხმების მოძრაობა ემყარება კლასიკურ პარმონიაში არსებულ წესს, რომლის თანახმადაც ხმების მოძრაობა პარალელური კვინტებით არ შეიძლება.

შემავალი სეპტაკორდების შემადგენლობაში მყოფი კვინტები საწინააღმდეგო მოძრაობით უნდა გადაწყდეს:

252 C-dur C-dur n-moll

ბუნებრივი პარმონიული პარმონიული

შემც. 5 წმ. 5 შემც. 5 შემც. 5 შემც. 5 შემც. 5

შემავალ სეპტაკორდებსაც სამი შებრუნება აქვთ. შემავალი სეპტაკორდები იხმარება. როგორც ძირითადი სახით, ასევე შებრუნებებითაც. ვარდა იმ სეპტაკორდებისა, რომელთა შესახებ ზემოთ ითქვა, მუსიკაში იხმარება II საფეხურის სეპტაკორდი, რომელიც სუბდომინანტური აკორდების ფუნქციურ ჯგუფს მიეკუთვნება; ამიტომ მას სხვანაირად სუბდომინანტური სეპტაკორდს უწოდებენ.

მაეორში II საფეხურზე წარმოიქმნება მცირე მინორული სეპტაკორდი:

253 C-dur

მინორული სამხმოვანება

პ. 7

მც. მ. II₇

მინორში II საფეხურზე წარმოიქმნება მცირე სეპტაკორდი:

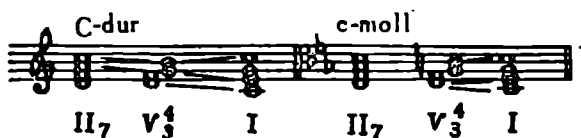
254 c-moll

შემც. სამხმ. პ. 7

მც. II₇

მათი ყველაზე უფრო ბუნებრივი გადაწყვეტა ასეთია:

255

11₇ - ის შებრუნებებიდან ყველაზე მეტად იხმარება 11_{6,5}, როგორც სუბლომინანტის /IV საფ. ბანში/ ყველაზე სრულად გამომხატველი.

256

მუსიკაში აკორდები იხმარება არა მხოლოდ როგორც მოცემული მელოდიის თანხლება /აკომპანეშენტი/, როცა მელოდიის მოძრაობა მოკლეა აკორდის ბეგრებს (პარმონიული ფიგურაცია), მაშინ ეს აკორდები ხშირად თვით მელოდაშიც ჩნდება.

მუსიკაში აკორდების გამოყენების მაგალითები:

ვ. ა. მოცარტი. მენუეტი

257

258. Moderato /ზომიერად/

ფ. შუბერტი. „საით?“

259

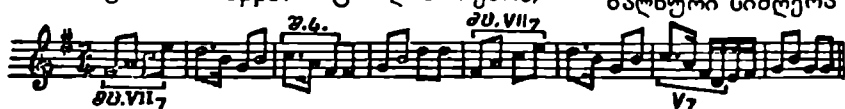
Moderato /ზომიერად/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

260

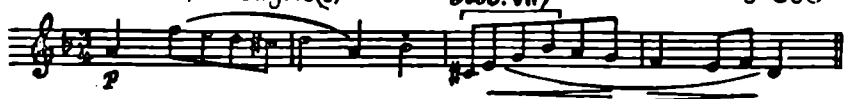
Allegro no.. troppo /არც ძალიან ჩქარა/

პოლონური
ხალხური სიმღერა

261

Moderato /ზომიერად/

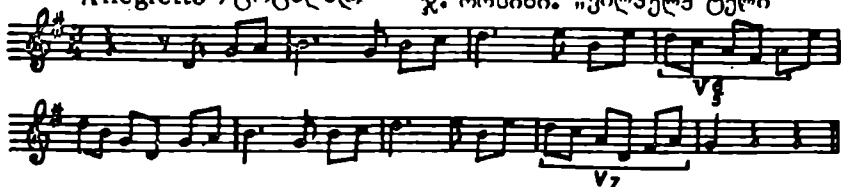
ი. ს. ბახი. მენუეტი

262

Allegretto /ცოცხლად/

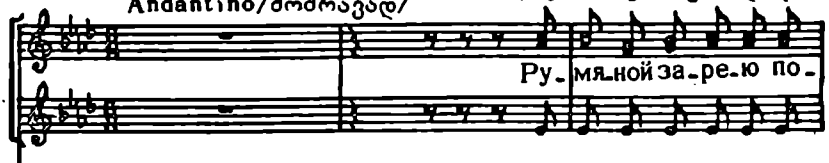
ჯ. როსინი. „ვილჰელმ ტელი“

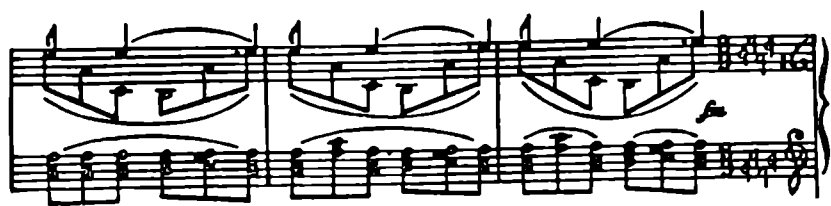
263

Andantino /მოდრავად/

მ. იპოლიტოვ-ივანოვი. „დილა“

Andantino /მოდრავად/

კითხვები ვამეორებისათვის

1. რა არის აკორდი?
2. რომელ აკორდს ეწოდება სამხმოვანება?
3. რამდენი სახის სამხმოვანება არსებობს და რა ეწოდება თითოეულს?
4. როგორია თითოეული სახის სამხმოვანების აგებულება? რომელია მათგან კონსონირებული და დისონირებული?
5. რა ეწოდება სამხმოვანების ბგერებს?
6. რა არის აკორდის ძირითადი მდგომარეობა?
7. ვარდა ძირითადისა, აკორდის კიდევ როგორი მდგომარეობები არსებობს?
8. რამდენი შებრუნება აქვს სამხმოვანებას? როგორ წარმოიქმნება, რა ეწოდება მათ და როგორ აღინიშნება ისინი?
9. რა ეწოდება სამხმოვანებებს, რომლებიც აგებულია კილოს I, IV და V საფეხურებზე? რა დამოუკიდებელი დასახელება აქვს თითოეულ მათგანს? რა მნიშვნელობა აქვთ მათ კილოში?
10. ა/როგორია ბუნებრივი მაჟორის მთავარ სამხმოვანებათა აგებულება?
ბ/პარმონიული მაჟორისა?
გ/ ბუნებრივი მინორისა?
დ/ პარმონიული მინორისა?
ე/ რას ნიშნავს აკორდების შეერთება?

11. რომელ სამხმოვანებებს ეწოდება დამხმარე?
12. ა/ როგორია დამხმარე სამხმოვანებების აგებულება ბუნებრივ და ჰარმონიულ მაჟორში და მინორში?
ბ/ რომელ აკორდში და როგორ გადაწყდება ჯადიდებული სამხმო - ვანება მაჟორში და მინორში?
გ/ როგორ ფუნქციურ ჯგუფებს ქმნიან ბუნებრივი მაჟორისა და ჰარ - მონიული მინორის სამხმოვანებები? ჩამოთვალეთ მათი შემადგენ - ლობა.
13. რა არის სეპტაკორდი?
14. რომელ ინტერვალს ქმნის სეპტაკორდის კიდურა ბგერები?
15. რა ეწოდება სეპტაკორდის ბგერებს?
16. რა ეწოდება სეპტაკორდს, რომელიც აგებულია მაჟორისა და ჰარ - მონიული მინორის V საფეხურზე? როგორია მისი აგებულება?
17. რამდენი შებრუნება აქვს დომინანტსეპტაკორდს და რა ეწოდება მათ?
18. საიდან მომდინარეობს დომინანტსეპტაკორდის შებრუნებათა და სახელებები?
19. როგორი პრინციპით ხდება დომინანტსეპტაკორდისა და მისი შებ - რუნებების გადაწყვეტა?
20. ახსენით, როგორ და რომელ აკორდში გადაწყდება დომინანტსეპ - ტაკორდი და მისი შებრუნებები.
21. რომელ სეპტაკორდს ეწოდება შემავალი?
22. რომელი შემავალი სეპტაკორდები წარმოიქმნება მაჟორში და მინორში?
23. როგორია მცირე და შემცირებული შემავალი სეპტაკორდების აგებულება?
24. რომელ აკორდში და როგორ გადაწყდება შემავალი სეპტაკორ - დები?
25. რომელ სეპტაკორდს ეწოდება სუბდომინანტური? ჩამოთვალეთ მისი სახელები.

სავარჯიშოები ზ ე პ ი რ ი

1

ა/ დაასახელეთ ყველა სახის სამხმოვანება ძირითად და წარმოე-
ბულ საფეხურებზე /ბგერებზე/ ზევით და ქვევით, (მოცემული ბგერა
უნდა ჩაითვალოს აკორდის ფუძედ და მწვერვალად).

ბ/ იგივე გააკეთეთ შებრუნებებით.

2

დააწასხელეთ მოცემული მაჟორული და მინორული სამხმოვანებების
შებრუნებები.

3

ა/ დაასახელეთ მაჟორული და მინორული სექსტაკორდები და კვარტ-
სექსტაკორდები ძირითად საფეხურებზე.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ბგერებიდან: დო|| მიბ, ფა# სიბ.

4

დაასახელეთ მთავარი სამხმოვანებები ბუნებრივი და ჰარმონიული
მაჟორისა და მინორის ყველა ტონალობაში.

5

დაასახელეთ /ააგეთ/ დამხმარე სამხმოვანებები ბუნებრივი და ჰარ-
მონიული მაჟორისა და მინორის ყველა ტონალობაში. განსაზღვრეთ მა-
თი სახეები.

6

დაასახელეთ შემცირებული და გადიდებული სამხმოვანებები ჰარ-
მონიული მაჟორისა და მინორის ტონალობებში.

7

ა/ დაასახელეთ დომინანტსექტაკორდი ყველა მაჟორულ და მინო-
რულ ტონალობაში.

ბ/ იგივე გააკეთეთ შებრუნებებით.

ა/ დაასახელეთ დომინანტსებტაკორდის შებრუნებები მოცემული ბგერადან.

ბ/ იგივე გააკეთეთ მაჟორისა და მინორის ტონალობის განსაზღვრით.

ა/ დაასახელეთ შემავალი სებტაკორდები ბუნებრივი და ჰარმონიული მაჟორისა და ჰარმონიული მინორის ტონალობებში.

ბ/ იგივე გააკეთეთ მოცემული ბგერებიდან.

ა/ დაასახელეთ სუბდომინანტური სებტაკორდი ბუნებრივი მაჟორის ტონალობებში.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ჰარმონიული მინორის ტონალობებში.

წ ე რ ი თ ი

ა/ დაწერეთ მაჟორული, მინორული, შემცირებული და გადიდებული სამხმოვანებები ძირითად საფეხურებზე.

ბ/ იგივე გააკეთეთ, ოღონდ ეს საფეხურები ჩათვალეთ სამხმოვანების ტერციულ და კვინტურ ბგერებად.

დაწერეთ მაჟორული და მინორული სამხმოვანებები და მათი შებრუნებები შემდეგი ბგერებიდან: დო #, მი ბ, ფა #, ლა ბ, სი ბ.

ა/ დაწერეთ მაჟორული სექსტაკორდები და კვარტსექსტაკორდები შემდეგი ბგერებიდან: სი, დო #, მი #, სოლ, სოლ #.

ბ/ იგივე გააკეთეთ, ოღონდ მინორული აკორდები ბგერებიდან: დო, რე, ფა #, სოლ ბ, სი ბ.

ბუნებრივი და ჰარმონიული მაჟორისა და მინორის ტონალობებში დაწერეთ სამხმოვანებები საფეხურებზე, დააჯგუფეთ ისინი სახეების მიხედვით და აღნიშნეთ საფეხურები.

მაგალითად:

	მინორული	მაჟორული	შემცი -	ვალი -
	სამხმ.	სამხმ.	რებული	დებული
			სამხმ.	სამხმ.

d-moll
/ჰარმონიული/

I IV V VI VII II III

5

ა/ დაწერეთ გადღებული სამხმოვანება და გადაწყვეტეთ ჰარმონიული მათორის ყველა ტონალობაში.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ჰარმონიული მინორის ტონალობებში.

6

ა/ ყველა მათორულ ტონალობაში დაწერეთ დომინანტსეპტაკორდი და მისი შებრუნებები გადაწყვეტით.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ჰარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში.

7

ა/ ბუნებრივი და ჰარმონიული მათორის ყველა ტონალობაში დაწერეთ შემადგალი სეპტაკორდები გადაწყვეტით.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ჰარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში.

8

ა/ ბუნებრივი მათორის ყველა ტონალობაში დაწერეთ II საფეხურის სეპტაკორდი.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ჰარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში.

ფორტეპიანოზე

1

ააგეთ მათორული და მინორული სამხმოვანებები ოქტავის ყველა ბუკრიდან ქრომატული რიგით, სახელეთ მიღებულ სამხმოვანებათა ტონალობები.

ა/ ოქტავის ყველა ბგერიდან, ქრომატული წესით ააგეთ შემცირებული და გადიდებული სამხმოვანებები.

ბ/ გააკეთეთ იგივე და ამასთანავე დაასახელეთ სამხმოვანების ბგერები და განსაზღვრეთ, მაჟორისა და მინორის რომელ ტონალობაში და რომელ საფეხურზე გვხვდება მიღებული სამხმოვანება. იქ, სადაც ეს აუცილებელია, ისარგებლეთ ენჰარმონიული შენაცვლებით:

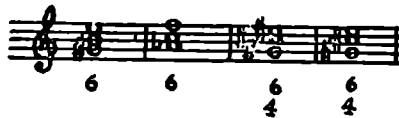
VII საფ. Ges-dur VII საფ. Fis-dur

II საფ. cs-moll II საფ. dis-moll

VII საფ. fis-moll

ოქტავის ყველა ბგერიდან ააგეთ მაჟორული და მინორული სექსტაკორდები და კვარტსექსტაკორდები ქრომატული წესით; დაასახელეთ ტონალობები და გამოიყენეთ ენჰარმონიული შენაცვლება იმ შემთხვევებში, სადაც ეს აუცილებელია.

მაგალითად:

ა/ ყველა მაჟორულ ტონალობაში დაუკარიტ მთავარ სამხმოვანებათა შეერთება, დაწყებული სხვადასხვა მდებარეობიდან, შემდეგი წესით:

I - V-I; I - IV-I.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ჰარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში.

ა/ ყველა მაჟორულ ტონალობაში დაუკარიტ მთავარ სამხმოვანებათა შეერთება, დაწყებული სხვადასხვა მდებარეობიდან, შემდეგი წესით:

I - IV - V - I.

ბ/ იგივე გააკეთეთ პარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში.

6

ა/ ააგეთ გადიდებული სამხმოვანება და გადაწყვიტეთ იგი პარმონიული მაჟორის ყველა ტონალობაში.

ბ/ იგივე გააკეთეთ პარმონიული მინორის ყველა ტონალობაში.

7

ა/ ააგეთ დომინანტსებტაკორდი და მისი შებრუნებები მაჟორულ და მინორულ ტონალობაში.

ბ/ გააკეთეთ იგივე გადაწყვეტით.

8

ააგეთ დომინანტსებტაკორდი და მისი შებრუნებები მოცემული ბგერიდან; დაადგინეთ ტონალობა.

9

ა/ ააგეთ შემავალი სებტაკორდები მაჟორულ და მინორულ ტონალობებში.

ბ/ გააკეთეთ იგივე გადაწყვეტით.

10

ააგეთ შემავალი სებტაკორდები მოცემული ბგერიდან, გამოარკვეთ ტონალობა, გადაწყვიტეთ ეს აკორდები.

11

ა/ ააგეთ სუბდომინანტური სებტაკორდი მაჟორსა და მინორში.

ბ/ გააკეთეთ იგივე გადაწყვეტით.

ხალხური მუსიკის კილოები. სხვა კილოები

§ 48. მოკლე ზოგადი მიმოხილვა

ეს თავი გვაცნობს ხალხური მუსიკის კილოებს, რომლებიც ყველაზე უფრო ხშირად გვხვდება ჩვენი ქვეყნის ხალხთა სასიმღერო შემოქმედებაში.

თავისი მრავალსაუკუნოვანი განვითარების პროცესში მუსიკა, ისევე როგორც ხელოვნების სხვა ნებისმიერი დარგი, სხვადასხვა ხალხებთან სხვადასხვანაირად ყალიბდებოდა თანდათან წარმოიქმნა ის კილოებიც, რომლებიც მსოფლიო მუსიკალურ პრაქტიკაში საყოველთაოდ აღიქმებული და დამკვიდრებულია და ისინიც, რომლებიც ხალხის სასიმღერო შემოქმედებაში გვხვდება.

სიმღერა ხალხური მუსიკალური შემოქმედების საფუძველია. იგი სათავეს უძველესი დროიდან იღებს. სიმღერის ჩანასახები უკავშირდება პირველყოფილი საზოგადოების შრომით პროცესებსა და წეს-ჩვეულებებს. ქველი ჰანგები მოცულობის მხრივ შეზღუდულია მათი დიპაზონი არ აღემატება სეკუნდას —კვარტას. ასეთი ჰანგების უმეტესობა წარმოადგენს ერთგვარ წამოძახილებს, რომლებიც უმარტივესი რიტმული თანაფარდობით მეორდება.

ასეთ პრიმიტიულ ჰანგებში ჯერ კიდევ ძნელია აღმოვაჩინოთ კილო იმ მნიშვნელობით, როგორითაც იგი დღეს გვესმის. თითო საყრდენიან ჰანგებს, რომლებსაც შემოსამღერი საფეხურები არ გააჩნიათ, არა აქვთ სხვადასხვა სიმაღლის ბგერების თანადაქვემდებარებაზე დამყარებული კილოებრივი კავშირები. ცნობილია ხალხური სიმღერები, რომლებიც აგებულია მხოლოდ და მხოლოდ ორ ან სამ ბგერაზე¹.

¹ ამ თავში მუსიკის მაგალითებად ძირითადად გამოყენებულია რუსული და მისი მონათესავე უკრაინული და ბელორუსული ხალხური სიმღერები.

264

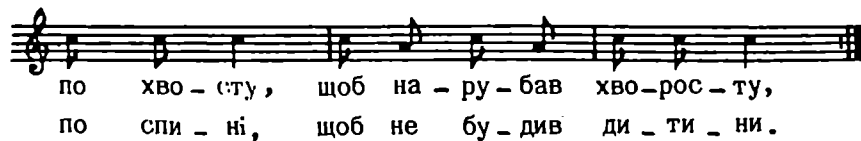
რუსული ხალხური სიმღერა „მდიდარი წიწკანა“

265

Adagio /ნელა/

უკრაინული ხალხური სიმღერა. იავენანა

266

Andantino /მოდრავად/

რუსული ხალხური სიმღერა

„თხა მობაკუნებს რქიანი“

სხვადასხვა ინტონაციის¹ გაერთიანებით იქმნებოდა მელოდიური მიმოქცევები, ყოველ ეროვნებას მათი დამღერების თავისი ჩვეული მანერა აქვს.

ჰანგების განვითარების ამ სტადიაზე უკვე შეიძლება თვალი მივადევნოთ მათი ჩამოყალიბების თავისებურებას, რუსულ ხალხურ სიმღერაში ეს პროცესი უპირატესად ორი მიმართულებით ვითარდებოდა.

ზოგი ჰანგისათვის დამახასიათებელია მელოდიური მიმოქცევები, რომლებშიც არ არის ნახევარტონები, მაგალითად:

267 რუსული ხალხური სიმღერა „ადრე დგებოდა“

Moderato /ზომიერად/

Вста - ва - ла ра - не - шень - ко, у - мы - ва - ла - ся бе -
- ле - шень - ко, про - го - ня - ла ко - ров на ре -
- ку, у - ви - да - ла мед - ве - дя во ле - су.

268 რუსული ხალხური სიმღერა, საქორწილო სადიდებელი

Moderato /ზომიერად/

1. Ой, на той го - ре ка - ли - на сто - ит,
2. На ка - ли - нуш - ке со - ло - вей си - дит,
Ой, лю - ли, лю - ли, ка - ли - на сто - ит.
Ой, лю - ли, лю - ли, со - ло - вей си - дит.

1.^ა ჰანგებისათვის, პირიქით, დამახასიათებელია წყობა, სადაც გამოიყენეს ნახევარტონიანი შეუღლებები.

1. ამ შემთხვევაში სიტყვა ინტონაცია გულისხმობს პირველად მელოდიურ ელემენტს.

მაგალითად:

269

რუსული ხალხური სიმღერა „მკის სიმღერა“

Moderato / ზომიერად /

Жи - те жне - и, жне - и мо - ло - ды - е,
сер - ны сталь - ны ... (с) Об - жи - най - ем - ся вс -
- ве - чер - ком, хо - лод - ком, а ле - соч - ком к дво ... (ру)

ბგერათრიგი

270

Allegretto scherzando

/ ცოცხლად, ხუმრობით /

რუსული ხალხური სიმღერა

„ყველიერს ველით“

А мы на сле - пи - цу до - жи - да - ем, до - жи -
- да - ем, ду - ше, до - жи - да - ем. ბგერათრიგი

271 არც ძალიან ნელა ბელორუსული ხალხური სიმღერა „ლილილოები“

Ха - дзіу, па - ха - дзіу Ясь па по -
- лю се - яу, рас - ся - вау ва - сі - леч - кі.

ბგერათრიგი

272 აუჩქარებლად

ბელორუსული ხალხური სიმღერა „მწვერი“

На - ша пе - ре - пел - ка старень - ка - я ста - ла.
Ты ж мо - я, ты ж мо - я, пе - ре - пе - лоч - ка,
ты ж мо - я, род - на - я пе - ре - пе - лоч - ка! ბგერათრიგი

უნახევარტონო ჰანგების შემდგომ განვითარებას მოჰყვა სრული პენტატონური სისტემის წარმოქმნა /იხ. § 49/.

ნახევარტონიან შეუღლებათა მქონე მელოდიებში დიაპაზონი გამუდმებით ფართოვდებოდა კილოს საყრდენი ბეგრების მომიჯნავე საფეხურების ხარჯზე.

ხუთსაფეხურიან და ექვსსაფეხურიან ბეგრაათა შექადგენლობის მქონე ჰანგებში კილოს გარკვევა, უმეტეს შემთხვევაში, ადვილია იმის წყალობით, რომ ამ ჰანგებში არსებული საყრდენი ბეგრები ქმნიან მაჟორულ ან მინორულ სამხმოვანებებს.

მაგალითად:

273

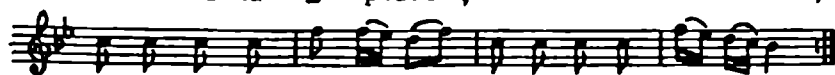
Allegretto /ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა

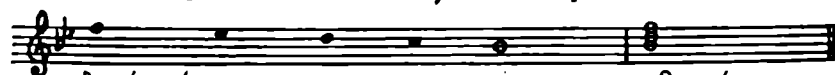
„კოლოსთან ერთად ვცეკვავდი“

Я с ко - ма - ри - ком, я с ко - ма - ри - ком, ах,

с ко - ма - ри - ком пля - са - ли, с ко - ма - ри - ком пля - са - ла

ბეგრათრიგი

მაჟორული

სამხმოვანება

274

Allegro vivo

/ჩქარა, ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა

„სადიერხულო“

Уж ты, си - зень - кий пе - тун, де - ре - вен - ский хло - по -

- тун, ты за - ра - вста - ешь, го - ло - си - сто по - ешь?

- чем - но

ბეგრათრიგი

მინორული

სამხმოვანება

275

Allegro con brio
/ჩქარა, ცეცხლოვნად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„ოჰ, იხვო ჩემო, მდელოსი“

Ой, у - ту - шка мо - я лу - го - ва - я, ой, у - ту - шка
мо - я лу - го - ва - я, ой, лу - го - ва - я,
ой, лу - го - ва - я! ბგერათრიგი მინორული
სამხმ.

276

Andantino
/მოდრავად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„დობრინიას შესახებ“

Что не бе - ла - я бе - ре - за к зем - ле
кло - нит - ся, не шел - ко - ва - я тра - ва
при - кло - ня - ет - ся, ბგერათრიგი მაჟორული
სამხმ.

ხუთსაფეხურიანი ბგერათრიგისათვის კვინტური ჩონჩხის მოსაზღვრე საფეხურების /ზევიდან VI საფეხურის, ხოლო ქვევიდან VII საფეხურის/ დამატებით უმარტივესი გზით იქმნება სრული შვიდსაფეხურიანი კილო.

ზოგიერთ მელოდიაში იგი ქვედა კვარტის IV-1, გამწვანებული საფეხურებით შევსების შედეგია, რაც ტიპურია რუსული ხალხური სიმღერისათვის. თუმცა საფეხურების რაოდენობით ასეთი კილო ემთხვევა ბუნებრივ მაჟორსა და მინორს, მაგრამ მისი მელოდიები აგებულების თვალსაზრისით, მყარი ბგერების შემომღერების ხერხებით და მათი გადანაცვლებით ინარჩუნებენ ხალხური მიმოქცევისათვის დამახასიათებელ თვისებებს.

მაგალითად:

277

Moderato
/ზომიერად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„ოქროსა ემარხავ“

Уж я зо - ло - то хо - ро - ю, хо - ро -
- ню, чис - то се - реб - ро хо - ро - ю, хо - ро -
- ню. Га - дай, га - дай, де - ви - ца, от - га - ды - вай, крас - на - я!

278

Cantando
/მღერადად/

ბელორუსული ხალხური სიმღერა
„მზე გაღიწვერა“

Ужо сон - ца ні - звань - ка, ужо ве - чар блі - зень - ка, пры -
- бы - вай, пры - бы - вай, ка - за - ча са - р - день - ка!

279

Allegretto
/ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„ჰე, იმ მთაზე რომ მუხბაა“

Ай, на го - ро дуб, дуб, ай, на го - ре .
дуб, дуб, что бе - ла бе - ре -
- за, что бе - ла бе - ре - за V I

ხალხურ მუსიკაში გვხვდება საფეხურების სხვადასხვა დიატონური თანამიმდევრობის მქონე შვიდსაფეხურიანი კილოები. საფეხურების განსხვავებული თანამიმდევრობა კილოში დამოკიდებულია ბგერათრიგში ღიდი და პატარა სეკუნდების განლაგებაზე. ხალხური მუსიკის კილოები ამით განსხვავდება ბუნებრივი მაჟორისა და მინორისაგან /და ერთმანეთისაგანაც/, მაგრამ, ვინაიდან მათში ტონიკებს წარმოადგენენ ან მაჟორული ან მინორული სამხმოვანებები, მათი განხილვა მიზანშეწონილია, როგორც მაჟორული და მინორული მიხრილობის შვიდსაფეხურიანი დიატონური კილოების განსაკუთრებული სახეებისა (ნაირსახეობებისა).

ამ კილოებიდან ყველაზე უფრო გავრცელებულია შემდეგი ფორმები: 1. ორი მაჟორული მიხრილობის კილო: დაბალი V11 და მაღალი 1V საფეხურით.

2. ორი მინორული მიხრილობის კილო: მაღალი VI და დაბალი 11 საფეხურით.¹

მაჟორული კილო დაბალი V11 საფეხურით საკმაოდ ხშირად გვხვდება ხალხურ სიმღერებში. დაბალი V11 საფეხური არ ამჟღავნებს მიზიდულობას ზევით 1 საფეხურისაკენ; პირიქით, ის უფრო მიიწვრავს ქვემოთ, რათა V1 საფეხურის გავლით მდორედ გადავიდეს V საფეხურისაკენ. მისი ინტონაციური თავისებურება მოგვაგონებს ბუნებრივი მინორის V11 საფეხურს.

1. ხალხური მუსიკის დიატონური კილოებისა და შუასაუკუნეების დასავლეთევროპულ მუსიკაში არსებული ოქტავური ბგერათრიგის გარეგანი დამთხვევის გამო, მათ ტრადიციისამებრ მიენიჭათ ამ ძველი კილოების დასახელებები:

მაჟორულ კილოს დაბალი V11 საფეხურით უწოდეს მიქსოლიდიური კილო

მაჟორულ კილოს მაღალი 1V საფეხურით — ლიდიური კილო.

მინორულ კილოს მაღალი VI საფეხურით — დორიული კილო.

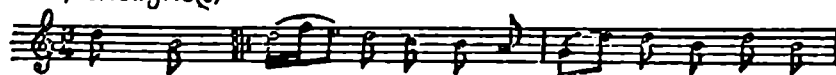
მინორულ კილოს დაბალი 11 საფეხურით — ფრიგიული კილო.

ამ კილოს პირველი საფეხურიდან წარმოიქმნება პატარა სექტიმა.
მაგალითად:

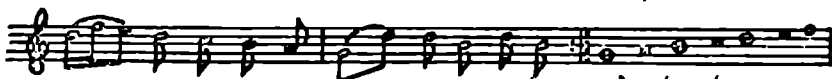
280

Moderato
/ზომიერად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„ვინ არის ჩვენში ყველაზე ღიდი“

Уж и кто ж у нас больш-ой, на больш-ий, уж и

кто ж у нас во-е-во-до-ю? ბგერათრიგი

281

მღორედ

ბელორუსული ხალხური სიმღერა „გუგული“

Зя-зюль, зя-зюль, зя-зю-ка, не куй ра-на ра-ню, сень-ка
-лень-

გაცილებით იშვიათად გვხვდება მაჟორული კილო მაღალი IV საფეხურით. მასში პირველი საფეხურიდან წარმოიქმნება გაღიღებული კვარტა.

მაგალითად:

282

უკრაინული ხალხური სიმღერა
/გრიბინიუკის ჩანაწერებიდან/

ბგერათრიგი

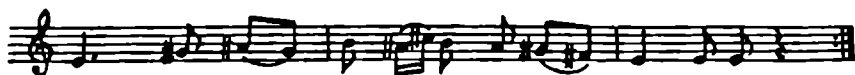
283

უკრაინული ხალხური სიმღერა
„საგაზაფხულო“

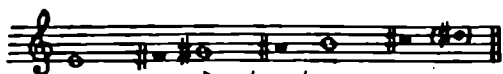
ნელა

Ой, вес-на, вес-на, вес - ни-ця; що то-бі, дів-ко,

при - сии - ца, шо то - би, дів - ко, при - сии - ца?

ბგერათრიგი

ხალხურ სიმღერებში შედარებით ხშირად გვხვდება მინორული კი -
ლო მაღალი VI საფეხური. მასში პირველი საფეხურიდან წარმოიქ -
მნება დიდი სექტა.

მაგალითად:

284

Moderato

/ზომიერად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„სამშობლო ჩემო მხარეო“

Что - ро - на ль ты, мо - я сто - ро -

- нуш - ка, что - ро - на ль да ро - ци...

да ро - ди ма - я. I ბგერათრიგი

285

Allegro non troppo

/არც ძალიან ჩქარა/

რუსული ხალხური სიმღერა
„სათერხული“

Ка - тень - ка ве - се - ла - я, Ка - тя чер - но -

- бро - ва - я! Про - й - ди, Ка - тя, го - рен - кой,

топ - ши ра - дость по - жен - кой. VII I

ბგერათრიგი

მინორული კილო დაბალი 11 საფეხურით – ყველაზე უფრო იშვიათად გვხვდება რუსულ ხალხურ სიმღერებში. თუმცა მის ნიმუშებს მაინც ვხვდებით როგორც ძველ სიმღერებში, ასევე თანამედროვე ჩანაწერებშიც.

ამ კილოს პირველი საფეხურიდან წარმოიქმნება პატარა სეკუნდა. მაგალითად:

რუსული ხალხური სიმღერა
„არყის ხე იდგა წყლის პირას“

286

M. M. $\text{♩} = 96$

Сто - я - ла бе - ре - бе - рез - ка близ - ко у ре - ки ,
близ - ко у ре - ки . Ах, да у э - той бе -
- ре - зань - ки во - да, вода - ня - лась . ბგერათრივი
ПОД -

287

რუსული ხალხური სიმღერა
„დაართე ძაფი, არ დაიზარო“

Andante
/მშვიდად/

Пря - ди, мо - я пря - ха, пря - ди не ле - ни - ся; ра - да бы я
пря - сти ме - ня в гос - ти зва - ли . ბგერათრივი

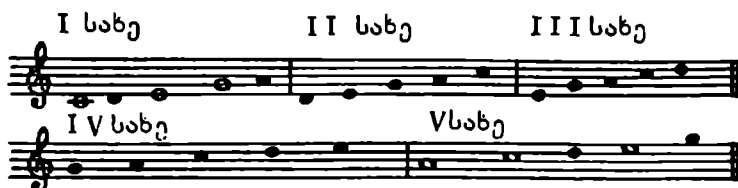
ხალხურ სიმღერაში შვიდსაფეხურიანი კილოების განსაკუთრებულ სახეებს იყენებენ კილოს სხვა სახეებთან ერთადაც ასეთი ცვლადობის მაგალითები მოცემულია წინამდებარე თავის სავარჯიშოთა ნაწილში /იხ. მაგ. 9, 11, 17 და 18/.

პენტატონიკა ეწოდება ხუთი საფეხურისაგან შემდგარ კილოს, რომელიც ბგერათრიგში დიდი სეკუნდებითა და პატარა ტერციებითაა განლაგებული.

ფორტეპიანოს შავ კლავიშებზე, ოქტავის ფარგლებში, ნებისმიერი საფეხურებრივი წესით აღებული ბგერები ქმნიან პენტატონიკის ბგერათრიგს. მაშასადამე, პენტატონიკის შემადგენლობაში შედის: ერთი პატარა ტერცია და სამი დიდი სეკუნდა, ან ორი პატარა ტერცია და ორი დიდი სეკუნდა.

288

პენტატონიკის სახეები

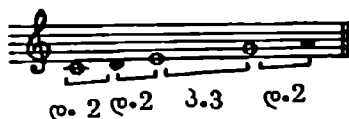

ამ კილოს თავისებურება ის არის, რომ მის ბგერათა შემადგენლობაში არ გვხვდება პატარა სეკუნდები (ნახევარტონები). ამის გამო პენტატონიკაში არ არის მკვეთრი მიზიდულობის მქონე მერყევი ბგერები, რაც დამახასიათებელია შვიდსაფეხურიანი კილოებისათვის. პენტატონიკის საფეხურები არ ქმნიან ტრიტონს.

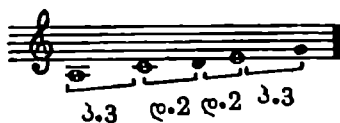
ყველაზე უფრო ფართოდ გავრცელდა პენტატონიკის ის ორი სახე, რომლებსაც საფუძვლად უდევს ამ კილოების პირველ საფეხურებზე წარმოქმნილი მაჟორული და მინორული სამხმოვანებები.

პირველი სახის პენტატონიკაში, ბუნებრივ მაჟორთან შედარებით, გამოტოვებულია IV და V¹ საფეხურები:

289

მეხუთე სახის პენტატონიკაში, ბუნებრივ მინორთან შედარებით, გამოტოვებულია II და VI საფეხურები.

პენტატონიკა, ისევე როგორც ზემოთ განხილული ხალხური კილოები, წარმოადგენს დიატონურ კილოს.

პენტატონიკა გვხვდება რუსულ ხალხურ სიმღერაში. სსრკ-ის ზოგიერთ ხალხთა, მაგალითად, თათრულ, ბაშკირულ, ჩუვაშურ, მარჩულ და მთელ რიგ სხვა ეროვნებათა მუსიკაში იგი ძირითადი კილოა.

მაგალითები ხალხური სიმღერებისა, სადაც გვხვდება პენტატონიკა:

291

Allegro
/ჩქარა/

რუსული ხალხური სიმღერა:
„მინდორში, ველად“

292

Moderato
/ზომიერად/

რუსული ხალხური სიმღერა
„ფიფქი თოვლის ჩამოსულა მიწაზე“

მუსიკაში გვხვდება მაგალითები მაფორული და მინორული პენტატონიკის დაპირისპირებისა, როგორც პარალელურ ტონალობათა თანაფარდობა

მაგალითად:

293

რუსული ხალხური სიმღერა

„ველზე გაყალ“

Allegro /ჩქარა/

პირველი ნაწილის ბგერათრივი მეორე ნაწილის ბგერათრივი

რეალისტური მუსიკის სათავე უოველთვის იყო და არის ხალხური შემოქმედება /სიმღერები/. ამიტომაც, რუსულ კლასიკურ მუსიკაში ხშირად გამოიყენება ხალხური კილოები. ხალხური შემოქმედება გამოხატულებას პოულობს, აგრეთვე, საბჭოთა კომპოზიტორების მუსიკაშიც /იხ. მაგალითები 294 295 და 342 /.

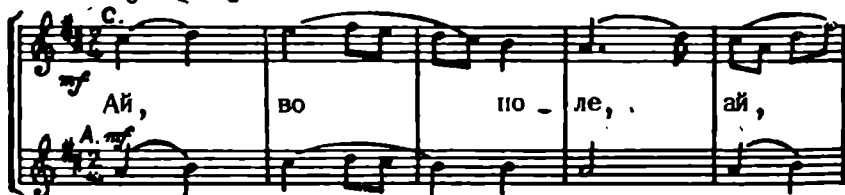
294

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი. „თოვლის ქალი“,

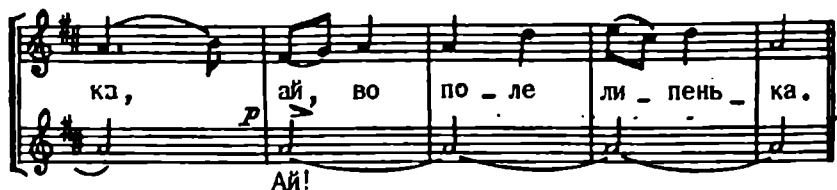
Allegro moderato

/ზომიერად ჩქარა/

გუნდი „ცაცხვის ხე მინდვრად“

Ай!

295

Allegro giusto e con forza
/ჩქარა, თითქოს ძალით/

მ. მუსორგსკი.
„ბორის გოდუნოვი“,
ვარლამის სიმღერა

гроз-ный царь пи-ро-вал да ве-се-лил - ся.

§ 50. ცვლადი კილოვაზი. ცვლადპარალელური კილო და მათორულ-მინორი სხვა კილოვაზი

ზემოთ აღწერილი კილოების გარდა, არსებობს ორი კილოს გამაერთიანებელი კილოები. მათი ტონიკები მუსიკაში მონაცვლეობით ვლინდება, ამიტომ მათ ცვლადი კილოები ეწოდება.

ამგვარი კილოს ერთ-ერთ სახეს ცვლად-პარალელური კილო ეწოდება. ერთნაირი ბგერათა შემადგენლობის გამო პარალელური მაჟორი და მინორი შეიძლება ერთ კილოდ გაერთიანდეს. ამგვარ კილოში, მელოდიის განვითარების პროცესში, მონაცვლეობით ვლინდება ორი ტონიკა: მაჟორული და მინორული; თავიანთ სამხმოვანებათა შემადგენლობაში მათ ორ-ორი საერთო ბგერა აქვთ.

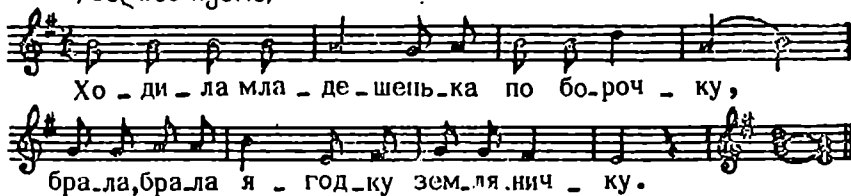
მაგალითად:

რუსული ხალხური სიმღერა

296

Allergro molto
/ძალიან ჩქარა/

„ტყეში მარწყვს კრეფდა გოგონა“

297

რუსული ხალხური სიმღერა

ზომიერად

„გაიფურჩქნე ველზე ყვავილო“

მეორე სახის ცვლადი კილო ისაა, რომელშიც დაპირისპირებუ -
ლია ერთსაზნეულის მათორი და მინორი. ასეთ კილოს ეწო -
დება ერთსაზნეულის მათორ-მინორი ან მინორ-
მათორი, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი კილო ჭარბობს დაპირის -
პირებული კილოებიდან. გვხვდება მათორ-მინორის ისეთი მაგალითე -
ბი, როცა მელოდის /ან მუსიკალურ ნაწარმოებს/ იწყებს და ამთავ -
რებს ერთი ამ კილოთაგანი.

298 Allegretto
/ცოცხლად/

ბელორუსული ხალხური სიმღერა

მაგრამ არის ისეთი მაგალითებიც, როცა მელიოღია იწყება მა-
ჟორში და მთავრდება ერთსახელიან მინორში:

299 Lento
/გაბმულად/

რუსული ხალხური სიმღერა „რა ბალახია“

ამეჟმად ერთსახელიანი მაჟორულ-მინორული კილო ხშირად გამოი-
ყენება საბჭოთა კომპოზიტორების მუსიკაში.

მაგალითად:

300

დ. კაბალეესკი

Allegro molto e con brio

კონცერტი ვიოლინოსათვის, I ნაწ.

/ჩქარა, ცეცხლოვნად/

Allegro

/ჩქარა/

მეორე კონცერტი ფ-პ-სათვის, III ნაწ.

ერთსაიელიანი კილოს ვანვითარების ისტორია დროის მწაშენე -
ლოვან პერაოდს მოიცავსა, როგორც ცნობილია, მაჟორისა მინორში,
ხოლო მინორის მაჟორში შეღწევის დასაბამი იყო პარპონიული კილოები
/მაჟორული დოჰინანტა მინორში და მინორული სუბდოჰინანტა მაჟორში.
მაჟორისა და მინორის დაახლოების დამახასიათებელი გამოვლინებაც,
აგრეთვე, ერთსაიელიანი ტონიკების დაპირისპირება იყო, რომელიც
მუსიკაში მიღებულია ჯერ კიდევ რ. ს. ბახისა და დ. სკარლატის დრო-
იდან. მაჟორ-მინორს უფრო მრავალფეროვანი სახით იყენებდნენ დას-
ავლეთეეროპულ მუსიკაში რომანტიზმის პერიოდში, ხოლო შემდეგ რუ-
სულ კლასიკოსთა მუსიკაშიც.

მაჟორული და მინორული ტონიკების დაპირისპირების მაგალითად
შეიძლება დავასახელოთ ნაწყვეტი ლ. ბეთჰოვენის №16 საფორტეპიანო
სონატიდან.

Allegro vivace

/ჩქარა, ცოცხლად/

ლ. ბეთჰოვენი.

მეთექვსმეტე სონატა

ფ-პ-სათვის, ნაწ. I

ფ. შუბერტის დო-მაჟორულ „მუსიკალურ მომენტში“ მხოლოდ ერთი წინადადებაა ფარგლებშიც კი შეიძლება აღმოვაჩინოთ მთელი რიგი მაჟორულ-მინორული კილოს აკორდებისა.

303

ფ. შუბერტი.

Moderato
/ზომიერად/

მუსიკალური მომენტი, თხზ. 94 № 1

I მინ. VII დ. III დ. V მინ. V₇

როგორც უკვე ვიცით, ერთსახელიანი კილოების ყველაზე დიდი ურთიერთ შელწევის საფუძველი გახდა მინორისა და მაჟორის მელოდით - რი სახეები. ამით ვამთავრებთ ერთსახელიანი მაჟორულ-მინორული სისტემის მოკლე მიმოხილვას და მოგვყავს მელოდითური კილოების საფეხურზე სამხმოვანებათა აგების მაგალითები.

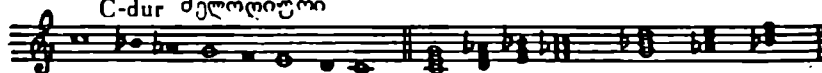
304

c-moll, მელოდითური

305

C-dur მელოდითური

ყურადღება მივაქციოთ სუბდომინანტურ და დომინანტურ სამხმო-
ენებათა აგებულებას: მელოდიურ მინორში ისინი მ ა ე ო რ უ ლ ი ა,
ხოლო მელოდიურ მაჟორში — მ ი ნ ო რ უ ლ ი ა.

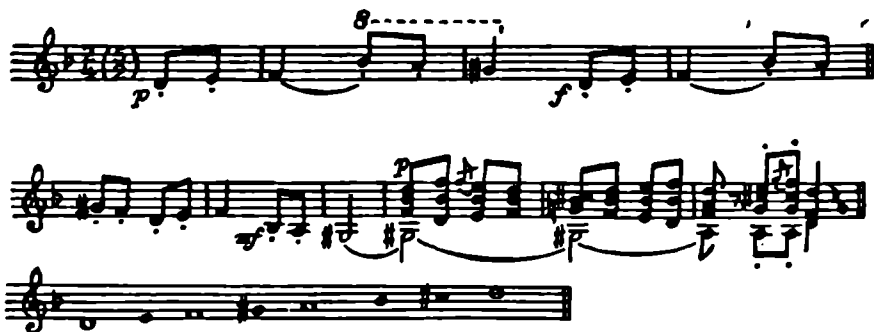
მუსიკაში გვევლება მინორული კილო ორი გადიდებული სეკუნდით.
ბუნებრივ მინორთან შედარებით მასში ამალღებულია IV და VII საფე-
სურები. მას უწოდებენ აგრეთვე ორმაგად კ ა რ მ ო ნ ი უ ლ კილოს.
შავალითად:

306

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.

Allegro alla marcia
/ჩქარა, მარშისებურად/

„თოვლის ქალი“, მეფე ბერენდის
სელა

ბგერათრიგი

მუსიკაში ზოგჯერ შეიძლება შეგვევდეს მთელი ტონებისაგან შემ-
დგარი კილო. ამგვარი კილოს ვამას მ თ ე ლ ტ ო ნ ი ა ნ ი ეწოდება მის
ყველა საფეხურზე წარმოიქმნება გადიდებული სამხმოვანებები. ამი-
ტომ მას გადიდებულ კილოსა ც უწოდებენ.

მთელტონიანი გამის მაგალითი:

307

რუსი კომპოზიტორები მთელტონიან გამას იყენებენ ფანტასტი-
კურ საბუთა საილუსტრაციოდ. მაგალითად, ოპერებში: მ. გლინკას
„რუსლან და ლუდმილა“, ა. ბორცოვსკის „ქვის სტუმარი“, ნ. რიმსკი-
კორსაკოვის „სადკო“.

[Presto] /ჩქარა/

კითხვები გამეორებისათვის

1. რაზეა დამოკიდებული საფეხურების დიატონური თანამიმდევრობა ხალხური მუსიკის შეიღსაფეხურიან კილოებში?
2. დიატონური შეიღსაფეხურიანი კილოს რა სახეები გვხვდება ხალხურ სიმღერებში? შეადარეთ მათი აგებულება ბუნებრივ მაჟორსა და ბუნებრივ მინორში.
3. რა ეწოდება კილოს, რომლის საფეხურებიც პატარა სეკუნდებს არ ქმნიან?
4. რამდენი საფეხურისაგან შედგება პენტატონიკის ბგერათრივი?
5. რა და რა ინტერვალები წარმოიქმნება პენტატონიკის საფეხურებრივ თანამიმდევრობაში?
6. რამდენი სახის პენტატონიკა არსებობს?
7. როგორია ინტერვალების მიმდევრობა მაჟორულ პენტატონიკაში? იგივე – მინორულ პენტატონიკაში?
8. როგორ კილოებს ეწოდება ცვლადი კილოები?
9. რა არის ცვლად-პარალელური კილო?
10. რა არის მაჟორ-მინორი?

საეარჯიშოები

ზ ე პ ი რ ი

გამოარკვეთ მოცემული მელოდიების კილოები:

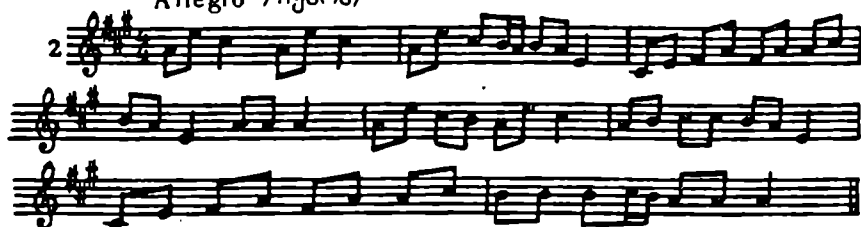
მშვიდად

უირგიზული ხალხური სიმღერა

Allegro /ჩქარა/

რუსული ხალხური სიმღერა

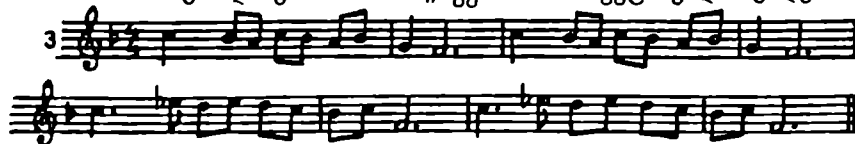

Allegro moderato

/ზომიერად ჩქარა/

რუსული ხალხური სიმღერა

„ჩვენ რომ მოგვცა ქალიშვილებს“

ნელა, მდორედ

მარიული ხალხური სიმღერა

„ჩიტუნა მდელაზე“

Moderato

/ზომიერად/

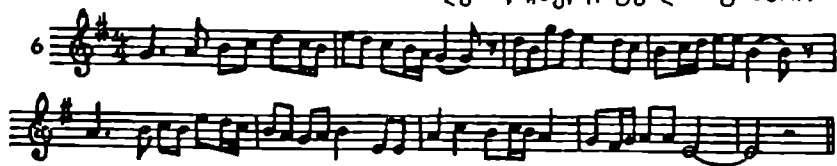
რუსული ხალხური სიმღერა

„რეკდნენ ზარები“

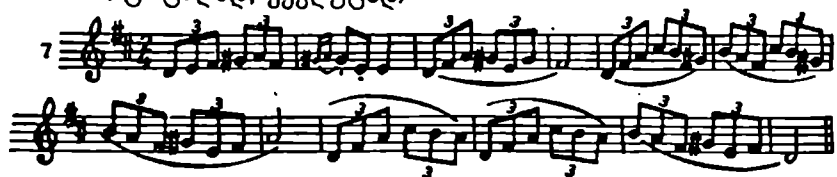
Adagio /ნელა/

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი.
„სადკო“, „ჰე, გაუვალო მუხნარო“

Allegretto alla burla
/ცოცხლად, აეკლუცად/

ე. გრიგი.
სუიტიდან „პერ გიუნტი“

მხნელ, მხიარულად

რუსული ხალხური სიმღერა
„ჰე, ბაბუა, ბაბუა“

ზომიერად

რუსული ხალხური სიმღერა „ეს რა გულია“

ნელა, მშვიდად

თათრული ხალხური სიმღერა
„დუმს მდინარე“

Мол - чит ре - ка, мол - чат по - ля, вста.

რუსული ხალხური სიმღერა „სტეპი“

Largo /ფართოდ/

/მღერადად/

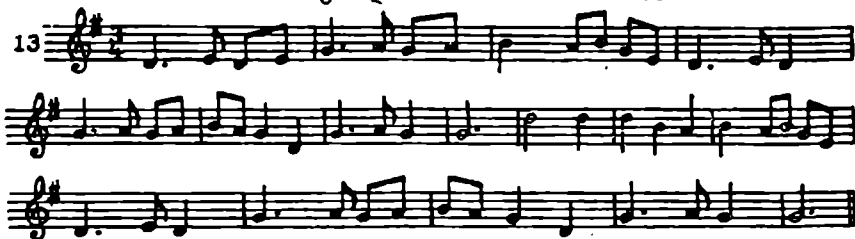
ე. სუხონი. „მორევი“, სიმღერა

კორეული ხალხური სიმღერა

Moderato /ზომიერად/

„არირან“

ვ. ბელი. „ნორჩი პარტიზანი“

Andantino con moto

/მშვიდად, მოძრავად/

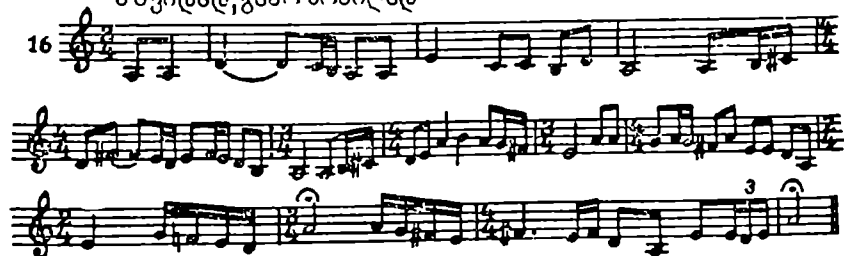
რ. გლიერი. მონგოლური სიმღერა

მარშის ტემპით

რუსული ხალხური სიმღერა „ჩაესვენა მზე მეწამული“

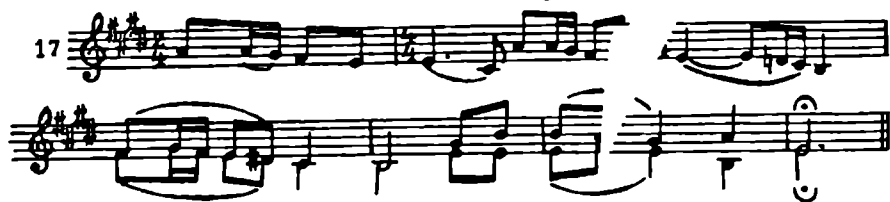
მშვილად, გამოზომილად

Allegretto /ცოცხლად/

რუსული ხალხური სიმღერა

„ქმება ბალახი მინდორში“

Adagio /ნელა/

რუსული ხალხური სიმღერა

„ნუ ხმაურობ, მწვეანე მუხნარო“

Moderato /ზომიერად/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

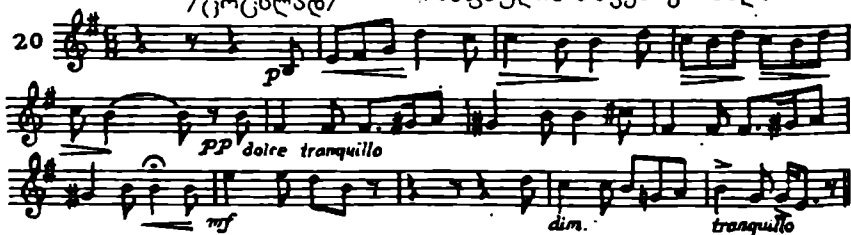
„დედაო, დილის ცისკარო“

Allegretto
/ცოცხლად/

ე. გრიგი

„ზაფხულის მშვენიერ საღამოს“

წ ე რ ი თ ი

1

დაწერეთ მოცემული თავის ზეპირ სავარჯიშოებში მოტანილი მელოდების ბგერათრიგები.

2

დაწერეთ პენტატონიკის ბგერათრიგები 1 საფეხურზე მაჟორული სამხმოვანებით შემდეგი ბგერებიდან: რე, მიჰ, მი, ფა, ფაჰ, სოლ, ლა სიჰ.

3

დაწერეთ პენტატონიკის ბგერათრიგები 1 საფეხურზე მინორული სამხმოვანებით შემდეგი ბგერებიდან: დო, დოჰ, მი, ფა, ფაჰ, სოლ, სოლჰ, ლა, სი.

ფ ო რ ტ ე პ ი ა ნ ო ზ ე

1

ა/ სხვადასხვა ბგერიდან დაუკარით ხალხური მუსიკის შვიდსაფეხურიანი კილოების ბგერათრიგები.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ბგერების დასახელებით.

2

ა/ სხვადასხვა ბგერიდან დაუკარით პენტატონიკის ბგერათრიგები მაჟორული და მინორული სამხმოვანებებით 1 საფეხურზე.

ბ/ იგივე გააკეთეთ ბგერების დასახელებით.

§ 51. ტონალოგიათა ნათესაობა

ყველა მათეორული და მინორული ტონალობა წარმოქმნის ჰარმონიული თვალსაზრისით მონათესავე ტონალობათა ჯგუფებს.

დი ა ტ ო ნ უ რ მ ო ნ ა თ ე ს ა ვ ე ტონალობებად ითვლება ისინი, რომელთა ტონიკური სამხმოვანებებიც აიგება მოცემული ბუნებრივი და ჰარმონიული მათეორიის ან მინორიის საფუძვრებზე.¹

მუსიკალური ნაწარმოების საწყის ტონალობას ეწოდება მთ ა ვ ა რ ი, ხოლო მასზე დაქვემდებარებულ ყველა სხვა ტონალობას, რომლებიც მუსიკის განვითარების პროცესში ჩნდება — დ ა მ ხ მ ა რ ე .²

ყოველ ტონალობას ექვსი დიატონური მონათესავე ტონალობა აქვს მაგალითად:

დო მათეორიის მონათესავე ტონალობები

/ I საფე — მთავარი ტონალობა /

ფა მათეორი, I I საფე — სუბდომინანტის ტონალობა;

სოლ მათეორი, I საფე — დომინანტის ტონალობა;

ლა მინორი, V I საფე — მთავარი ტონალობის პარალელური;

რე მინორი, II საფე — სუბდომინანტის ტონალობის პარალელური;

მი მინორი, III საფე — დომინანტის ტონალობის პარალელური;

ფე მინორი, I V საფე — მინორული სუბდომინანტის ტონალობა;

1. მეუხედავად იმისა, რომ მელოდიური კილოებიც ასევე დიატონურია, ის ტონალობები, რომელთა ტონიკები შეიძლება წარმოადგენდნენ მათში წარმოქმნილ ახალ სამხმოვანებებს (V I საფე-ის ამალღებით მინორში და V I I საფე-ის დადაბლებით მათეორში), აქამდე მაინც არ

შედიოდა დიატონურ მონათესავე ტონალობათა რიცხვში იმის გამო, რომ აღნიშნული საფუძვრების ალტერაცია კი არ უკავშირდება მათი კილოებრივი მიზიდულობის გამწვავებას, არამედ იგი წარმოქმნილია მელოდიური მოძრაობით.

2. სხვა ტონალობებში ვადასვლის შესახებ დაწვრილებით ვისაუბრებო. მეთერთმეტე თავში — „მოდულაცია“.

დო მინორის მონათესავე ტონალობები

/1 საფ. – მთავარი ტონალობა/

ფა მინორი, 1 V საფ. – სუბდომინანტის ტონალობა;

სოლ მინორი, V საფ. – დომინანტის ტონალობა;

მი-ბემოლ მაჟორი, III საფ. – მთავარი ტონალობის პარალელური;

ლა-ბემოლ მაჟორი, VI საფ. – სუბდომინანტის ტონალობის პარალელური;

სი-ბემოლ მაჟორი, VII საფ. – დომინანტის ტონალობის პარალელური;

სოლ მაჟორი, V საფ. – მაჟორული დომინანტის ტონალობა.

ამჟამად, თეორიულ მუსიკისმკოდნობაში ვლინდება მისწრაფება – გაერთიანდეს ტონალობები უფრო ახლო პარამეტრებში. ახლო პარამეტრები პრინციპითაც, რომელიც ემყარება ერთსახელიანი მაჟორულ-მინორული და მინორულ-მაჟორული კილოს სისტემას /იხ. თავი 8, § 50 /. ამ შემთხვევაში ახლო მონათესავე ტონალობათა ჯგუფში შევათიორმეტი ტონალობა. ზემოთ ჩამოთვლილ ტონალობებს ემატებათ შემდეგი ტონალობები:

დო მაჟორში

სოლ მინორი, V საფ. – მინორული დომინანტის ტონალობა

სი-ბემოლ მაჟორი, VII და საფ. – მინორული დომინანტის პარალელური ტონალობა;

დო-მინორი, I საფ. – მთავარი ტონალობის ერთსახელიანი ტონალობა;

მი-ბემოლ მაჟორი, III და საფ. – ერთსახელიანი ტონიკის პარალელური ტონალობა;

ლა-ბემოლ მაჟორი, VI და საფ. – მინორული სუბდომინანტის პარალელური ტონალობა

დო მინორში

ფა მაჟორი, 1 V საფ. – მაჟორული სუბდომინანტის ტონალობა;

რე მინორი, II საფ. – მაჟორული სუბდომინანტის პარალელური ტონალობა;

დო მაჟორი, I საფ. – მთავარი ტონალობის ერთსახელიანი ტონალობა;

მი მინორი, III და საფ. – მაჟორული დომინანტის პარალელური ტონალობა;

ლა მინორი, VI მ. საფ. — ერთსახელიანი ტონიკის პარალელური ტონალობა.

როგორც ზემოთ მოტანილი ცხრილებიდან ჩანს, ჩამოთვლილ ტონალობათა ტონიკური სამხმოვანებები წარმოიქმნება ერთსახელიანი მაჟორ-მინორისა და მინორ-მაჟორის საფეხურებზე ქრომატიზმის მონაწილეობის გარეშე. ამასთან დაკავშირებით, აუცილებელია იმის აღნიშვნა, რომ ერთსახელიანი მაჟორ-მინორის მონათესავე ტონალობათა გვთვს უერთდება პარამონიული კავშირის მიხედვით მათი ტოლფასოვანი ტონალობები. ესენია: დო მაჟორში — მი მაჟორი, ტონიკური პარალელის დომინანტა და დო მინორში — ლა — ბემოლ მინორი, პარალელური ტონალობის მინორული სუბდომინანტა.

§ 22. ძროხატიონი. ალტერაცია

ქრომატიზმი ზოგადად ეწოდება დიატონური კილოების ძირითადი საფეხურების შეცვლას მათი ამალღებით ან დადაბლებით. ამ გზით წარმოქმნილი ახალი საფეხური წარმოებულია და ამიტომ ისევე აღინიშნება, როგორც ძირითადი, ოღონდ მას ემატება ალტერაციის ნიშანი. ნიშანი, რომელიც საფეხურის შეცვლას მიუთითებს, იწერება უშუალოდ ნოტთან და არა გასაღებთან.

კილოს მხრივ ძირითადი საფეხურების შეცვლას სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. შეიძლება ურიანი კილოს ფარგლებში ძირითადი საფეხურის ყოველი შეცვლა ზრდის ბგერათა რიცხვს, მაგრამ არ უმატებს ახალ საფეხურებს. როცა შეცვლილი საფეხური კილოს მე რ ყ ე ვ დიატონურ საფეხურს ენაცვლება, მაშინ მისი დანიშნულებაა, გაამწეავოს მოცემული მერყევი ფუნქციის მიზიდულობა მყარი, ბგერის მიმართულებით. საფეხურების ამგვარ შეცვლას კ ი ლ ე ბ რ ი ვ ი ა ლ ტ ე რ ა ც ი ა ან მოკლედ ა ლ ტ ე რ ა ც ი ა ეწოდება.

ალტერაცია /შეცვლა/ შეიძლება მხოლოდ იმ საფეხურისა, რომელიც მყარი საფეხურიდან დიდი სეკუნდის მანძილზეა დაშორებული. ამგვარად, მაჟორში შეიძლება:

- II საფეხურის ამაღლება და დადაბლება,
- IV საფეხურის ამაღლება,
- VI „ დადაბლება.

მინორში შეიძლება:

II საფეხურის დადაბლება,

IV ამაღლება და დადაბლება,¹

V II „ ამაღლება.

შეგახსენებთ, რომ ამაღლებული V II საფეხური მელოდირ მინორში და დადაბლებული V II საფეხური მელოდირ მაჟორში სხვადასხვა ხასიათისაა. მათ აქვთ მელოდირი მნიშვნელობა, რითაც ხელს უწყობენ ბგერათრიგში საფეხურებრივი მოძრაობის თანაბრობის აღდგენას /იხ. თავი V, §§ 36 და 38/.

სხვა მნიშვნელობისაა ნებისმიერი დიატონური საფეხურის შეცვლა, რომელსაც დროებითი, დამხმარე ხასიათი აქვს და რომლის დროსაც მელოდირ მოძრაობაში წარმოიქმნება ქრომატული ნახევარტონები (გადიდებული პრიმები). ძირითადი საფეხურების ასეთ შეცვლას ქრომატიზმი ეწოდება.

ალტერაციის სქემები მაჟორში და მინორში:

309

ალტერაციის მაგალითები:

310

პ. ჩაიკოვსკი „ზამთრის დღეა“

ა) Allegro /ჩქარა/

/ორი ნაწევრეტი/, თხზ. 39 № 2

1. IV საფეხურის დადაბლება მინორში ხშირად ენჰარმონიულად იცვლება III საფეხურის ამაღლებით, ტონალობათა ნათესაობაზე დამყარებული ქრომატული გამების მართლწერის შესაბამისად.

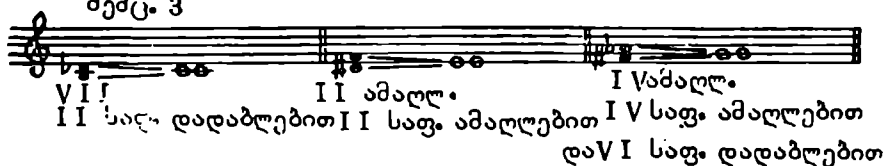
ალტერაციის შედეგად მაჟორულ და მინორულ კილოებში წარმოიქმნება მთელი რიგი ქრომატული ინტერვალებისა, რომელთაგანაც უფრო ხშირად გვხვდება შემცირებული ტერციები და გადიდებული სექსტები.

შემც. 3 გადაწყდება წმინდა პრიმაში, ხოლო გადიდ. 6 – წმინდა ოქტავაში.

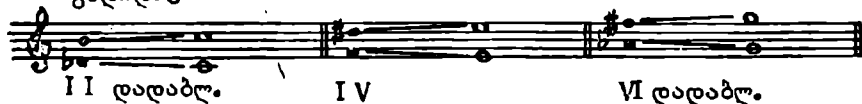
მაგალითად:

311 C-dur

შემც. 3

გადიდ. 6

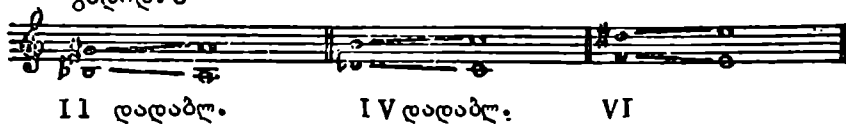
312 a-moll

შემც. 3

II საფ. დადაბლ. IV საფ. დადაბლ. IV საფ. ამაღლებით.

გადიდ. 6

§ 50. ქრომატული გამა

ქრომატული გამის მართლწერა

ქრომატული გამა წარმოადგენს ბგერების ნახევარტონებით თანამიმდევრობას. იგი არ წარმოქმნის დამოუკიდებელ კილოს; მას საფუძვლად უდევს ბუნებრივი მაჟორის ან მინორის ბგერათრიგები და მათ გართულებულ სახეს წარმოადგენს. ქრომატული გამა აიგება დიდი სეკუნდების ამაღლებული და დადაბლებული საფეხურებით შევსების საშუალებით.

ქრომატული გამის მართლწერის წესი დამყარებულია ტონობათა ნათესაობაზე.

მაჟორში ეს წესი მდგომარეობს შემდეგში: გამის ყველა ძირითადი საფეხური უცვლელი რჩება, აღმავალი მოძრაობისას დიდი სეკუნდები შეივსება I, II, IV და V საფეხურების ამაღლებით და VII საფეხურის დადაბლებით, ნაცვლად VI საფეხურის ამაღლებით; დაღმავალი მოძრაობისას – VII, VI, III, და II საფეხურების დადაბლებით და IV საფეხურის ამაღლებით, ნაცვლად V საფეხურის დადაბლებით.

მაგალითად:

313

VII საფეხურის დადაბლება აღმავალი მიმართულებით და IV საფეხურის ამაღლება დადმავალი მოძრაობისას აუცილებელია იმისათვის, რომ ყველა შეცვლილი საფეხური შეესაბამებოდეს ბუნებრივი ან ჰარმონიული მაჟორის მონათესავე ტონალობათა ბგერებს.

წავალითად, ბგერები ლა-დიეზი და სოლ-ბემოლი არ არის დო მაჟორის მონათესავე ტონალობებში. ამიტომ არ შეიძლება ქრომატულ გამაში, ხევიტ მოძრაობისას VI საფეხურის ამაღლება და ქვევით მოძრაობისას V საფეხურის დადაბლება.

314

ოცხლად

ვ. ა. მოცარტი. ცეკვა

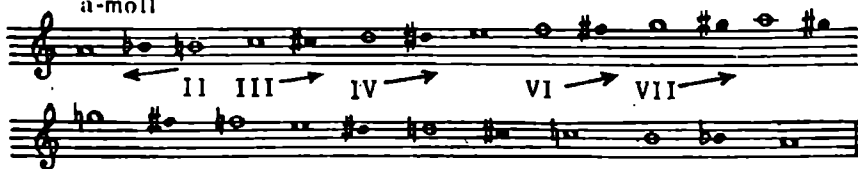

მინორში აღმავალი მიმართულების ქრომატული გამის მართლწერა შეესაბამება პარალელურ მაჟორს. მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის, რომ მინორის I საფეხური პარალელურ მაჟორში VI საფეხურად გვევლინება და, ამის გამო, იგი არ უნდა ამაღლდეს; მის ნაცვლად დაბლდება II საფეხური. დადმავალი მიმართულებით მინორის ქრომატული გამა იწერება, როგორც ერთსახელიანი მაჟორული გამა.

მაგალითად:

315

a-moll

მუსიკალურ ლიტერატურაში ზოგჯერ ვხვდებით ქრომატული გამის მართლწერის აღნიშნული წესიდან გადახვევას. ეს შემთხვევითი არ არის და მისი ლოგიკური საფუძველი მდგომარეობს შემდეგში: როგორც უკვე ითქვა, ქრომატული გამები იგივე დიატონური ბგერათრიგებია, ოღონდ შევსებულია ძირითადი საფეხურების შემავალი ტონებით. ამგვარად, მაჟორში, აღმავალი მოძრაობისას, VI საფეხურის ამალეზის შემთხვევები აიხსნება ავტორის სურვილით—მიუთითოს VII საფეხურის მიმართ ამ ინტონაციის შემავალი ტონის ხასიათი. იგივე ხდება დაღმავალი მოძრაობის დროს V საფეხურის დადაბლების შემთხვევაშიც; კერძოდ, წარმოიქმნება IV საფეხურის შემავალი ტონი. ზოგჯერ ეს გადახრები გამოწვეულია წმინდა ტექნიკური მიზეზებით მაგალითად, ტერციებით ქრომატული მოძრაობის დროს ნოტების უფრო მოხერხებულად წაკითხვით, რათა ზოგ შემთხვევაში თავიდან ავიცილოთ ტერციების სხვა ინტერვალებით ენჰარმონიული შენაცვლების აუცილებლობა.

ანალოგიურადვე აიხსნება მინორში ქრომატული გამების მართლწერის წესებიდან შესაძლებელი გადახრები.

კითხვები გამეორებისათვის

1. რომელ ტონალობებს ეწოდება მონათესავე ტონალობები?
2. ა/ რომელი ტონალობებია მოცემული მაჟორული ტონალობების მო-

ნათესავე? მიუთითეთ მათი პარმონიული კავშირი, მოიყვანეთ მაგალითი.

ბ/ იგივე გააკეთეთ მინორული ტონალობების მიმართ.

3. რა არის ქრომატიზმი?

4. როგორ აღინიშნება ქრომატული საფეხურები?

5. ა/ ქრომატიზმის რომელ სახეს ეწოდება ალტერაცია?

ბ/ რომელი ინტერვალები წარმოიქმნება ალტერაციის შედეგად?

გ/ როგორ გადაწყდება ისინი?

6. რა არის ქრომატული გამა? რის საფუძველზე აიგება იგი?

7. რაზეა დამყარებული ქრომატული გამის მართლწერის წესი?

8. რაში მდგომარეობს: ა/ მაჟორული ქრომატული გამის მართლწერის წესი?

ბ/ მინორული ქრომატული გამის მართლწერის წესი?

სავარჯიშოები

ზ ე კ ი ი

1

დაასახელეთ ყველა დიეზიანი და ბემოლიანი მაჟორული ტონალობების მონათესავე ტონალობები.

2

დაასახელეთ ყველა დიეზიანი და ბემოლიანი მინორული ტონალობების მონათესავე ტონალობები.

3

ა/ წაიკითხეთ მაჟორული ქრომატული გამების აღმავალი და დაღმავალი მიმართულებით (დაასახელეთ მათი ბგერები).

ბ/ იგივე გააკეთეთ მინორული ქრომატული გამის მიმართ.

წ ე რ ი თ ი

1

დაწერეთ მერყევი ბგერების ალტერაციის სქემები ყველა მაჟორულ და მინორულ ტონალობაში.

დაწერეთ მათორისა და მინორის ქრომატული გამები აღმავალი და დაღმავალი მიმართულებით ყველა ხმარებულ ტონალობაში.

ფორტეპიანოზე

დაუკარიტ მოცემული მულოდები, განსაზღვრეთ მათი ქრომატული საფეხურები:

Allegretto
/ცოცხლად/

კ. ვილბოა. „მეზღვანერები“

ვ. რებიკოვი. ვალსი

Valse lente /ნელი ვალსი/

Allegretto /ცოცხლად/

პ. ჩაიკოვსკი. სერენადა

Andante /მშვიდად/

ა. ბოროდინი, „ოცნებები“

თ ა ვ ი მ ა თ ა

ტონალოზის განსაზღვრა. ტრანსპოზიცია

§ 54. ტონალოზის განსაზღვრა

მოცემული მელოდის კილო და ტონალობა ძირითადად განისაზღვრება შემდეგი ნიშნებით: საგასაღებო და ალტერაციის შემთხვევითი ნიშნებით; თვით მელოდის აგებულებით; მისი ტონიკითა და საყრდენი ბგერებით, რომლებიც ტონიკურ სამხმოვანებას გამოხატავენ.

მელოდის ბოლო ბგერის მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ მისი ტონიკის შესახებ, მაგრამ ყოველთვის არაა. არც თუ ისე იშვიათად ბოლო ბგერა პირველ საფეხურს არ წარმოადგენს; მსგავსი შემთხვევები ხშირია ხალხურ სიმღერებში.

არც მელოდირის საწყისი ბგერაა მუდამ პირველი საფეხური.
მაგალითად:

317

რუსული ხალხური სიმღერა
„იციკვე კურდღელო“

D-dur

ეს მაგალითი – საყოველთაოდ ცნობილი რუსული სიმღერა – V საფეხურით იწყება პირველი ნაწილის საყრდენი ბგერაა ლა, რომელიც მონაცვლეობს სხვა საყრდენ ბგერა-ფა# -თან /111 საფეხური/, მაგრამ ორივე ეს ბგერა ბოლომდე არ ავლენს ტონიკას. მხოლოდ სიმღერის მეორე ნაწილში ჩნდება ტონიკური სამხმოვანების /წმინდა კვინტა რე – ლა/ კონტურები. სიმღერა 111 საფეხურით მთავრდება.

მოვიყვანთ კიდევ ერთ მაგალითს მინორში. აქ საგასაღებო და შემთხვევითი ნიშნების მიხედვით და თვით მელოდირის აგებულებითაც შეიძლება დავადგინოთ, რომ ეს ტონალობა მი მინორია, თუმც მელოდია იწყება V საფეხურით და მთავრდება 11 საფეხურით:

318

უკრაინული ხალხური სიმღერა „მოფრინდა მტრელი“

თუ მელოდიას აქვს თანხლება, კილოსა და ტონალობის გამოჩვენება
გაცილებით ადვილია. ამას ხელს უწყობს თანხლების აკორდები. ბო-
ლო აკორდი, იშვიათი გამოჩენის გარდა, თითქმის მუდამ ტონი-
კური სამხმოვანებაა.

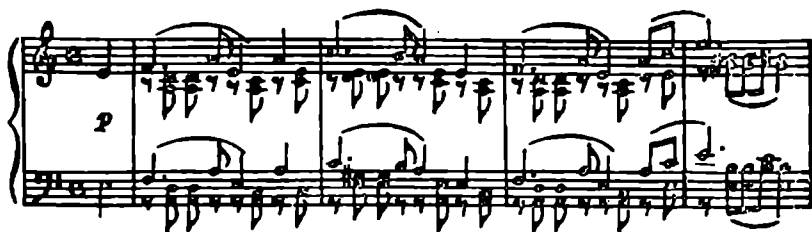
ეს ეხება ნებისმიერი წყობის მუსიკას.
მაგალითად:

319

რ. შუმანი.

აუჩქარებლად

„პარტა რომანსი“ თხზ. 68N19

320

ნ. მიასკოვსკი.

მხიარულად

„მონადირეთა გადაძახილი“

§ 56. ტრანსპოზიცია

თავისი ნაწარმოებების შექმნის დროს კომპოზიტორი უღერადო -
პისა და რეგისტრის მიხედვით ირჩევს ისეთ ტონალობას, რომელსაც
პის მიერ ჩაფიქრებული შინაარსისათვის შესაფერისად მიიჩნევს. თუმცა

ამავე დროს შეიძლება ნებისმიერი მუსიკალური ნაწარმოების გადა-
ტანა ორიგინალის ტონალობის ზევით ან ქვევით მდებარე რომელიმე
სხვა ტონალობაში.

მელოდიის ან მუსიკალური ნაწარმოების ერთი ტონალობიდან მე-
ორეში გადატანას ტ რ ა ნ ს პ ო ზ ი ც ი ა ეწოდება.

ტრანსპოზიციას ფართოდ იყენებენ ვოკალურ პრაქტიკაში.
იმისდა მიხედვით, თუ როგორია ვოკალისტების ხმის დიაპაზონი, ისი-
ნი ნაწარმოებებს მათთვის მოსახერხებელ ტონალობაში ასრულებენ.
ცნობილია, რომ ერთი და იგივე სიმღერა ან რომანსი ხმის დიაპაზო-
ნისდა მიხედვით სხვადასხვა ტონალობაში ქვეყნდება.

ტრანსპოზიცია იხმარება აგრეთვე, მუსიკალური ნაწარმოებ-
ის ორიგინალიდან სხვა საკრავისათვის გადატანის, გადაღების დროს;
მაგალითად, სავიოლინო პიესის გადაღებისას ალტის ან ვიოლონჩელო-
სათვის.

ტრანსპოზიცია სამი ხერხით სრულდება: 1 / მოცემული ინ -
ტერვალით, 2 / საგასაღებო ნიშნების შეცვლით და 3 / გასაღების შეც-
ვლით.

მოცემული ინტერვალით ტრანსპოზიციის დროს დგინდება ტო-
ნალობა, რომელშიც ტრანსპოზიცია უნდა მოხდეს. მაგალითად, თუ რე
მაჟორიდან ტრანსპონირებას ვახდენთ პატარა ტერციით ზევით, ახა-
ლი ტონალობა იქნება ფა მაჟორი. გასაღებთან დაისმის ნიშანი სიხ .
ყველა ნოტი ფა მაჟორის ტონალობაში გადაგვაქვს იმისდა მიხედვით,
თუ რომელ საფეხურებსა და აკორდებს შეესაბამება ისინი ორიგინა-
ლის ტონალობაში.

პატარა ტერციით ზევით ტრანსპოზიციის მაგალითი:

321

მეორე ხერხია ქრომატული ნახევარტონით ზევით ან ქვევით ტრანსპოზიცია. ამ შემთხვევაში გასაღებთან იცვლება ნიშნები, ნოტები იგივე რჩება, ხოლო შემთხვევითი ნიშნები იცვლება ახალი საგასაღებო აღნიშვნის მიხედვით მათი შესაბამისი ამალღებით ან დადაბლებით.

მაგალითად, ლახ მაჟორიდან ტრანსპონირებას ვაკეთებთ ლა მაჟორში:

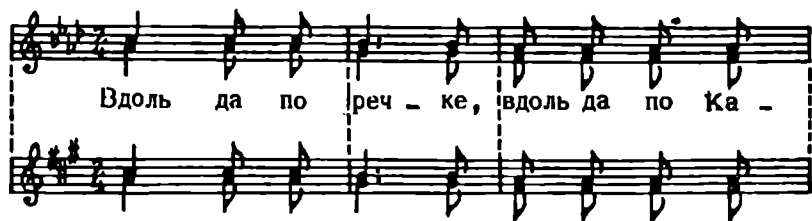
ა/ გასაღებთან ოთხ ბემოლს ვცვლით სამი დიეზით;

ბ/ შემთხვევითი ნიშნების არსებობისას მათ ვცვლით: ამალღების ნიშნებს – ბეკარებს – დიეზებით, ხოლო დადაბლების – ბემოლებს – ბეკარებით.

ქრომატული ნახევარტონით ზევით ტრანსპოზიციის მაგალითი:

322

რუსული ხალხური სიმღერა
„ნაპირის გაყოლებით“

ტრანსპოზიციის მესამე ხერხია ისეთი გასაღების შერჩევა, რო - მელშიც ახალი ტონალობის ტონიკა სისტემაზე იმავე ადგილას დაიწე - რება, სადაც ორიგინალის ტონიკა იწერებოდა. აღნიშნულ ხერხს პირ - ველ ორთან შედარებით იშვიათად იყენებენ, იგი მოითხოვს ყველა გასაღებში ნოტების თავისუფალი კითხვის ჩვევას.

კითხვები გამეორებისათვის

1. რა ძირითადი ნიშნების მიხედვით ხდება მელოდიის კილოსა და ტონალობის განსაზღვრა?
2. რა არის ტრანსპოზიცია?
3. ტრანსპოზიციის რა ხერხები არსებობს? გვიამბეთ თითოეულ მათგანზე.

სავარჯიშოები

ზ ე პ ი რ ი

პედაგოგიური რეპერტუარის მუსიკალურ ნაწარმოებებში განსაზღვრეთ კილო და ტონალობა.

შ ე რ ი თ ი

მოახდინეთ ქვემოთ მოყვანილი მელოდიებისა და ნაწყვეტების ტრანსპონირება:

შ. ე ნ ი შ ვ ნ ა. ქვევით ტრანსპოზიციის დროს მეტი მოხერხებულობისათვის ზოგ შემთხვევაში ვიოლინოს გასაღები უნდა შეიცვალოს ბანის გასაღებით.

ა/ პა. 2-ით, და 2-ით, პა. 3-ით და წმ. 4-ით ზევით და ქვევით:

რუსული ხალხური სიმღერა „მინდორში არყის ხე იდგა“

მხნედ, მოძრავად რუსული ხალხური სიმღერა „ძახველი“

Moderato /ზომიერად/

ლ. ბეთოვენის. ზაზუნა

Moderato /ზომიერად/

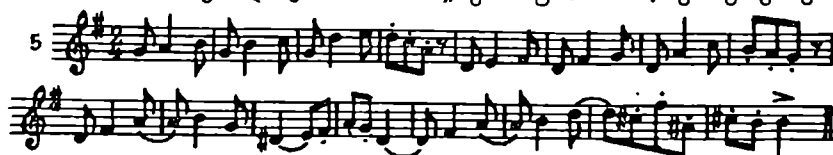
ი. პილიუტინის. „ზაფხულის ღღეს“

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

მ. გლინკა.

„ივან სუსანიანი“, კრავოვიაკი

Allegro /ჩქარა/

ვ. ა. მოცარტის. სონატა № 19, 1 ნაწ.

ბ/ გადილ 1-ით ზევით (საგასაღებო ნიშნების შეცვლით):

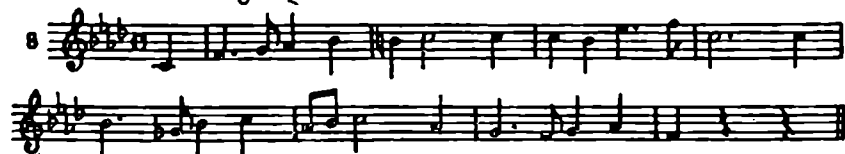
Allegro non troppo
/არც ძალიან ჩქარა/

მ. ზალაკირევი. ვალსი

Moderato
/ზომიერად/

ტ. ხრენიკოვი. „ბულბული ვარღზე“

გ/ გადილ. 1-ით

/საგასაღებო ნიშნების შეცვლით/:

პ. ჩაიკოვსკი.

„მძინარე მზეთუნახავი“, ვალსი.

Allegro /ჩქარა/

Andante /მშვიდალ/

ე. გრაგი. „ელეგია“ თხზ. 47 № 7

მოდულაცია

: 3 მ. მოდულაცია და გადახრა

მოდულაცია ეწოდება ახალ ტონალობაში გადასვლას და მუსიკალური ნაგებობის ამ ტონალობაში დასრულებას.

გადახრა ეწოდება ნაგებობის შიგნით ტონალობის შეცვლას ახალი ტონიკის განმტკიცების გარეშე.

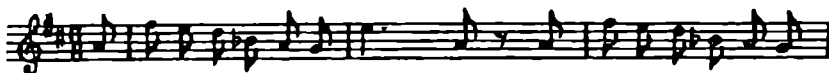
გადახრას, ჩვეულებრივ, ღრეობითი ხასიათი აქვს, რადგან იგი მუსიკალურ ნაგებობაში შემავალი ცალკეული აკორდების ფუნქციათა ხანმოკლე გამოყოფის /ხაზგასმის/ საშუალებას წარმოადგენს.

გადახრის მაგალითი:

323

მ. გლინკა, „მიყვარხარ ვარლო“

Allegretto /ცოცხლად/

Любл-ю-те-бя, ми-ла-я ро-за, ко-гда ты, ца-ри-ца цве-

-тов, ро-сы не чув-е сле-зы, цве-сре-злач-лу-
сг-ще -теш-ди-ных

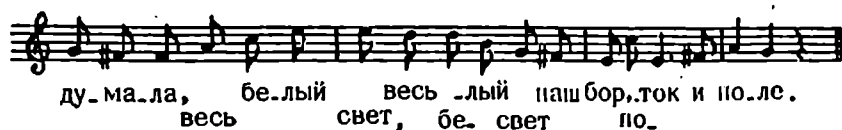
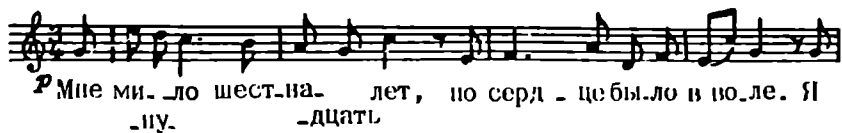
-гов, цве-теш-сре-ди злач-ных лу-гов.

მოდულაციის მაგალითი:

324

ა. დარგომიშვილი „თექვსმეტი წელი“

Allegretto / ცოცხლად /

ახალ ტონალობაში გადასვლას მეტწილად თან ახლავს მელოდიაში შემთხვევითი ნიშნების გამოჩენა, მაგრამ ზოგჯერ მოდულაციის შესახებ მსჯელობა შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ მელოდიას თანხლება /აკომპანემენტი/ ახლავს, რადგანაც შემთხვევითი ნიშნები მხოლოდ ქვედა ხმებში ჩნდება.

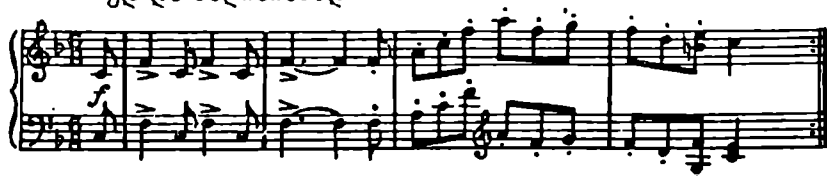
მაგალითად:

რ. შუმანი.

325

„მონადირეთა სიმღერა“, თხზ. 68 № 7

მხნედ და ხალისიანად

მოდულაციას მუსიკაში ფართოდ იყენებენ. ეს დიდი მხატვრული მნიშვნელობის მქონე გამომსახველი საშუალებაა, რადგანაც მუსიკაში მრავალფეროვნება შეაქვს და ხელს უწყობს მის განვითარებას. ვინაიდან მონათესავე ტონალობებს აერთიანებს ბგერათა შემადგენლობა, სმენისათვის ყველაზე უფრო თანამიმდევრული და დაკანონებულია მოდულაცია მონათესავე ტონალობებში. უფრო ხშირად მოდულაციები შეინიშნება დომინანტისა და მის პარალელურ ტონალობაში. მოდულაცია სუბდომინანტისა და მის პარალელურ ტონალობაში, ჩვეულებრივ, გადახრის სახით იხმარება.

ლიატონურ მონათესავე ტონალობებში მოდულაციის მაგალითები:

ა/ მი-ბემოლ მაჟორიდან დომინანტის ტონალობაში:

326 Andantino /მოდრავად/ ვ. ა. მოცარტი. ანდანტინო

ბ/ სოლ მინორიდან მინორული დომინანტის ტონალობაში:

327 Allegro /ჩქარა/ ვ. ფ. ბახი. ალეგრო

გ/ სოლ მაჟორიდან პარალელურ ტონალობაში:

328

უკრაინული ხალხური სიმღერა

საგმაოდ ჩქარა

„მიმოდიოდა გოგონა ნაპირზე“

დ/ რე მინორიდან პარალელურ ტონალობაში

რ. შუმანი.

329

„ჩრდილოეთის სიმღერა“, თხზ. 68 № 41

ხალხურ ყაიდაზე

ე/ სოლ მაჟორიდან 111 საფეხურის ტონალობაში:

330

ა. ლიადოვი. „პატარა ვალსი“, თხზ. 26

ვალსის ტემპი

ვ/ რე მინორიდან მაჟორული დომინანტის ტონალობაში:

331 Allegretto /ცოცხლად/ რ. გლიერი. „არიეტა“, თხზ. 43 № 7

ზ/ გადახრა სი-ბემოლ მინორიდან სუბდომინანტის ტონალობაში:

332 მ. გლინკა „ივან სუსანინი“,
სცენა მე-3 მოკმედეზიდან

Andante /მშვიდად/

თ/ გადახრა ფა მაჟორიდან 11 საფეხურის ტონალობაში:

ფ. მენდელსონი.

333

„უსიტყვეო სიმღერები“ . თბზ. 53 № 22

Adagio /ნელა/

კითხვები გამეორებისათვის

1. რა ეწოდება ერთი ტონალობიდან მეორეში გადასვლას?
2. რა ეწოდება დროებითი ხასიათის მოდულაციას ახალ ტონიკის გან - მტყიცების გარეშე?
3. რა ნიშანთვისება გააჩნია მოდულაციას მელოდიაში?
4. რომელ მონათესავე ტონალობებში ხდება მოდულაცია უფრო ხშირად?

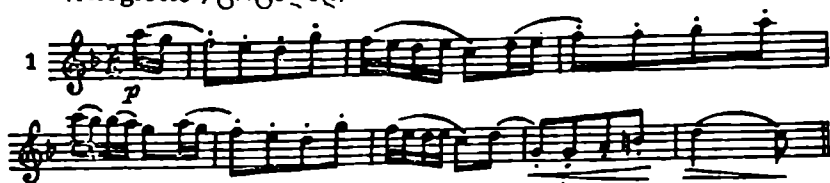
სავარჯიშოები

ზ ე კ ი ი

ქვემოთყვანილ მელოდებში გამოარკვეით: ა/ ძირითადი ტონა - ლობა, ბ/ გადახრა, გ/ მოდულაცია, დ/ ტონალობა, რომელშიც მოდუ - ლაცია ხდება.

Allegretto /ცოცხლად/

მ. გლინკა. კვარტეტი

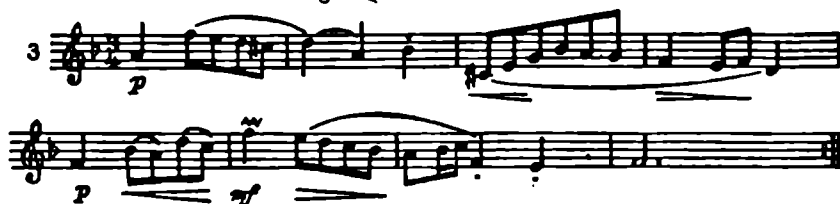

ნ. რიშსკი-კორსაკოვი.
მარშის ტემპი „სალთან ჰედის ზღაპარი“, მარში

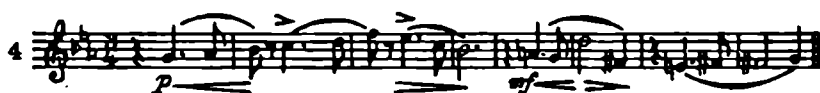

Modemto /ზომიერად /

ი. ს. ბახი. მენუეტი

Allegri assai პ. ჩაიკოვსკი. ვალსი, თხზ. 39 № 8
/ძალიან ჩქარა/

Moderato
/ზომიერად/

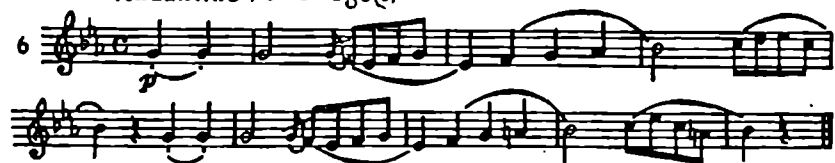
გ. პახუსკი. „ოცნება“, თხზ. 23 № 4

ი. ჰაიდნი.

Andantino /ზომიერად/ „პატარა პიესა“ (12-დან)

Allegro vivace
/ჩქარა, ცოცხლად/

ფ. ჰენდელსონი.
„ვინდერის ყვავილები“

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/ ფ. შუბერტი.
„ლაღიმავრებული სიმფონია“, 1 ნაწ.

Allegretto
/ცოცხლად/

ს. კიუი. „უბოალო სიმღერა“

Andante non troppo
/არც იმდენად მშვიდად/ ნ. რიმსკი-კორსაკოვი. „სადგო“
ვარიაგი სტუმრის სიმღერა

Moderato. Tempo di Valse პ. ჩაიკოვსკი.
/ზომიერად. ვალსის ტემპი/ სერენადა სიმეზიანი
ორკესტრისათვის, მე-2 ნაწ.

მელოდია

§ 58. მელოდიის მნიშვნელობა მუსიკალურ ნაწარმოებაში.

ხალხური მუსიკის მელოდიები (სიმღერები)

მ ე ლ ო დ ი ა ეწოდება კილოებრივად და მეტრულ-რიტმულად ორგანიზებული ბგერების ერთხმიან მიმდევრობას.

მუსიკალური შინაარსის გადმოცემა შეიძლება მარტო მელოდიითაც, თანხლების გარეშე. ერთხმიანი მუსიკალური ნაწარმოები შეიძლება იყოს ტექსტიანი /სიმღერა/ და უტექსტო /ინსტრუმენტული მელოდია/. ტექსტის მელოდიის შინაარსი გაცილებით უფრო ნათლად იხსნება ასეთი ერთხმიანი მელოდიების მაგალითებითა ხალხური სიმღერები და ცეკვები. მათ შინაარსი მეტად მრავალფეროვანია და გადმოსცემს ხალხის განცდებსა და ფიქრებს, მის ცხოვრებას. ხალხური შემოქმედების ნაწარმოებები შეიძლება იყოს ორ ხმიანიც. მაგრამ, იმისდა მიუხედავად, თუ რამდენხმიანია ნაწარმოებები, ძირითადი მელოდიური ხაზი მაინც გამოირჩევა ხმათა საერთო შეხამების ფონზე.

ჩვენი მრავალეროვანი ქვეყნის ხალხური სიმღერები ფასდაუდებელი მელოდიური სიმდიდრეა. სიმღერების მელოდიური წყობა შეესაბამება მათ მრავალფეროვან სიუჟეტურ შინაარსს. გარდა ამისა, სხვადასხვა ეროვნებათა სიმღერები, ისევე როგორც საცეკვაო მელოდიები, ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან დამახასიათებელი მელოდიური მობრუნებით. როგორც იტყვიან, მათ თავ-თავიანთი ეროვნული კოლორიტი აქვთ.

ხალხური სიმღერებისა და ცეკვების მაგალითები:

334

რუსული ცეკვა

ნელა, თანდათანობითი აჩქარებით

335

უკრაინული ხალხური ცეკვა „გოპაკი“

ჩქარა

. 336

ბელორუსული ხალხური სიმღერა და ცეკვა
„ლიაგონიხა“

ოცხლად

337

ზომიერად

ქართული ხალხური სიმღერა „სულიკო“

338

ზომიერად

სომხური ხალხური სიმღერა „კაკაბი ვარ“
დაბუშავებული კარო ზახარაიანის მიერ

ხალხურმა სიმღერამ მკაფიო გამოხატულება პოვა რუს და საზღვარგარეთელ კლასიკოსთა ნაწარმოებებში. კლასიკურ მუსიკაში ხალხურ სიმღერას იყენებენ, როგორც მელიოდურ საფუძველს. აქ ვხვდებით ხალხური მელიდიის ორიგინალურ ნიმუშებსაც და კომპოზიტორთა მიერ ხალხური ჰანგების ყაიდაზე დაწერილ დამოუკიდებელ მელოდიათემებსაც.

მაგალითად:

ლ. ბეთჰოვენი. „შოტლანდიური ხალხური სიმღერა“

ფ-პ – სათვის დამუშ. ან. ალექსანდროვის მიერ

339 Andantino quasi allegretto

/სოცხლად, როგორც ალეგრეტო/

340

Con moto

ე. გრიგი. „ხალხური ჰანგი“, თხზ. 12 № 5

/სოცხლად/

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი

341 Andante
/მშვიდად/

„თოვლის ქალი“, ლელის პირველი სიმღერა

Зем-ля - шиц-ка я - - - год-ка под ку-
-сточ-ком ны-роу-ла, *poco riton.* *p* си - ро - тин - ка
де - пуш-ка на го - ро ро - ди-ла -
-ся *A!* *Ла -*
-до мо - е, *3* ла - до .

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი

342

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

„თოვლის ქალი“, სიმღერა თახეზე

Ку - пал - ся ба-бур, ку-пал-ся чер-ной -
Ку - пал - ся ба-бур, ку-пал-ся чер-ной -

ნარეჩკე бы-строй, На гор-ку всхо-дил от-ря-хи-вал.

-ся, о-хо-ра-ши-вал-ся. Ай! ле-ли, ле-ли, ле-ли,

ай! ле-ли, ле-ли, ле-ли, ай!

ხალხური სიმღერების მელოდიებს თავიანთ შემოქმედებაში იყენებენ საბჭოთა კომპოზიტორებიც. ეროვნული კულტურის განვითარებასთან ერთად ხალხური შემოქმედება უფრო ღრმად შეისწავლება. ეს, თავის მხრივ, საბჭოთა კომპოზიტორებს შესაძლებლობას აძლევს, კიდევ უფრო ფართოდ გამოიყენონ საბჭოთა კავშირის ხალხთა მდიდარი სასიმღერო მასალა.

მეორე მხრივ, საბჭოთა კომპოზიტორთა საუკეთესო მასობრივი სიმღერები, მათი ადვილად დასამახსოვრებელ ხალხურ სიმღერებთან და-

ასელებული ხასიათის ნათელი და მარტივი პანგების გამო, ღრმად იჭრება ჩვენი ხალხის ფართო ფენებში და მისი საკუთრება ხდება. მაგალითად:

343

ი. ღუნაეცკი. „სიმღერა სამშობლოზე“

მარშის ტემპით

Ши - ро - ка стра - ни мо - я род - на - я , мно - го

в пшй ле_по_ и рек! Я дру_гой та_кой _ны не
_сов, _лей стра_

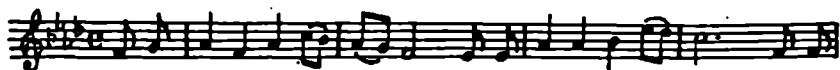

зна - ю, где так воль - но дышит че - ло - век.

344

„ველებსა და გორაკებზე“ ს. ატუროვის მელოდია,
დამუშავებული ა. ე. ალექსანდროვის მიერ.

ლაშქრული მარშის ტემპით

По до-ли- и по нзго-р-ьям ди-ви-зи-я впе-ред, что-бы
-нам шла

с бо - ю При - мо - рье белой ар - ми - и о - плот, что бы // плот
взять,

გამვლელი და დამხმარე ხვედრები

მელოდიური მოძრაობა განვითარებისას სხვადასხვაგვარ ფორმებს იღებს, მელოდიური მოძრაობის ნახაზი მისი სხვადასხვა მიმართულე-ბებისაგან აიგება. ამათგან ძირითადია:

ა/ აღმავალი მოძრაობა;

ბ/ დაღმავალი მოძრაობა;

გ/ ტალღისებური მოძრაობა— აღმავალი და დაღმავალი მიმართუ-ლების თანამიმდევრული მონაცვლეობა;

დ/ ჰორიზონტალური მოძრაობა განმეორებად ბგერაზე.

აქვე უნდა მივუთითოთ, რომ მოძრაობის პირველი სამი მიმართულე-ბა შეიძლება იყოს: საფეხურებრივი, ინტერვალებით /ნახტომებით/ ან შერეული.

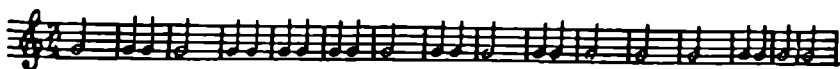
ტალღისებური მოძრაობა შეიძლება შედარებით მცირე დიაპაზონის ფარგლებში, ანდა თანდათანობითი აღმავლობით ან თანდათანობითი დაღმავლობით. უკანასკნელ შემთხვევაში მელოდიურ ხაზს გამის სხვა-დასხვა საფეხურზე განმეორებული მოტივის ფორმა აქვს. ასეთ მელო-დიურ ნახაზს ს ე კ ვ ე ნ ც ი ა ეწოდება.

მელოდიის უმაღლეს წერტილს ანუ მწვერვალს, თუკი იგი ემთხვე-ვა ყველაზე დიდ დინამიკურ დაძაბულობას, კ უ ლ მ ი ნ ა ც ი ა ეწო-დება.

მელოდიური მოძრაობის ფორმების მაგალითები:

ა/ ჰორიზონტალური მოძრაობა

345 რუსული ხალხური სასიმღერო—სათამაშო „ლადუშკი“

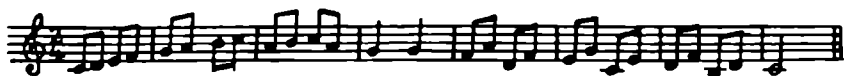

ა. შ.

ბ/ აღმავალი მოძრაობა—საფეხურებრივი; დაღმავალი მოძრაობა შერეული, ტალღისებური:

346

გ. ა. მოცარტი „ადვილი ვარიაციები“

✓ მოძრაობა ნახევრებით!

317

Allegro moderato
/ჩქარა, ზომიერად/

პ. ჩაიკოვსკი.

„ტროიკით“ თხზ. 37 bis № 11

318

Moderato /ზომიერად/

ი. ს. ბახი. მენუეტი

ღ/ სეკვენცია:

319

Allegretto
/ცოცხლად/

ნ. მიასკოვსკი. „ძველებური სტილით“
/ფუგა/, თხზ. 43 № 2

ე/ კელმინაცია:

350

Con spirito
/ფრთაშესხმულად/

ი. ს. ბახი. ორხმიანი ინვენცია, № 9

მანძილს მელოდის ყველაზე დაბალ და ყველაზე მაღალ ბგერებს შორის მელოდოური მოძრაობის დიაპაზონი ეწოდება.

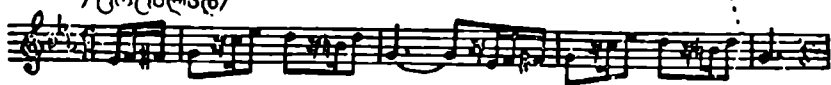
მეშვიდე თავში ითქვა, რომ მუსიკაში ხშირად გვხვდება მელოდოური მოძრაობა აკორდების ბგერებით. საფეხურებრივ მოძრაობაში მანძილი აკორდების ბგერებს შუა ივსება არააკორდული ბგერებით. მათ გ ა მ ვ ლ ე ლ ი ბგერები ეწოდება გამჟღელი ბგერები შეიძლება იყოს დიატონური და ქრომატული.

მაგალითად:

351 უკრაინული ხალხური სიმღერა „ქალის გაღმა“

352 *Con moto* ე. გრიგი. „ბოეტური სურათები“, № 3
/ცოცხლად/

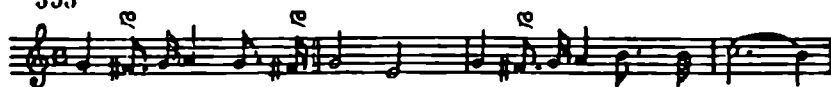

არააკორდულ ბგერას, რომელიც აკორდული ბგერის შემდეგ მასზე სეკუნდით ზევით ან სეკუნდით ქვევით ჩნდება და აკორდულ ბგერაში უკუბრუნდება, დ ა მ ხ მ ა რ ე ბგერა ეწოდება.

დამხმარე ბგერები შეიძლება იყოს დიატონური და ქრომატული, ე. ი. ან მეზობლად მდებარე დიატონური საფეხურების, ანდა მეზობლად მდებარე ქრომატული საფეხურების ბგერები.

მაგალითად:

353

Сме-лѣто.ва-ри-щи, в но-гу, ду-хом о-нем в боръ-бе
_ крѣп-

§ 55. მელოდის დანაწევრება
(მუსიკალური სინთაზის ზოგადი ცნება).
ნაგავიდა. ცნება. პერიოდი. წინადადება.
კადენცია. ფრაზა. მოტივი

მელოდია, ისევე როგორც მეტყველება, უწყვეტად კი არ მოედინება არამედ ნაწილებად იყოფა, მელოდის ან მუსიკალური ნაწარმოების ნაწილებს ნ ა გ ე ბ ბ ე ბ ი ეწოდება; თავიანთი ხანგრძლივობის მიხედვით ისინი სხვადასხვაგვარი შეიძლება იყვნენ. საზღვარს ნაგებობებს შორის ც ე ზ უ რ ა ეწოდება. ცეზურა აღინიშნება ნიშნით V, რომელიც ჩვეულებრივ სწავლებისას გამოიყენება.

ცალკეული ნაგებობები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მუსიკალური აზრის დასრულებულობის ხარისხით. დასრულებული მუსიკალური აზრის გამომხატველ მუსიკალურ ნაგებობას პ ე რ ი ო დ ი ეწოდება. უმარტივესი ტიპის პერიოდი რვა ტაქტისაგან შედგება. პერიოდი იყოფა ორ ნაწილად, რომელთაც წ ი ნ ა დ ა დ ე ბ ე ბ ი ეწოდება (იხ. მაგალითი 354).

მუსიკალური ნაგებობის დაბოლოებას კ ა დ ე ნ ც ი ა ეწოდება. მელოდიაში კადენცია გამოხატულია ორი ან რამდენიმე დასკვნითი ბგერის თანმიმდევრობით, რომლებსაც ნაგებობა მერყევ ან მყარ დაბოლოებამდე მიყავთ /იხ. თავი მეხუთე, § 33/. ამასთან დაკავშირებით, კადენციები შემდეგი სახისაა:

1. ს რ უ ლ ი მ თ ლ ი ა ნ ი კადენცია — დაბოლოება მელოდის ტონალური სამხმოვანების პრიმაზე;

2. ს რ უ ლ ი ა რ ა მ თ ლ ი ა ნ ი კადენცია — დაბოლოება ტონიკური სამხმოვანების, ტერციაზე ან კვინტაზე;

3. ნ ა ხ ე ე რ ი ა ნ ი კადენცია — დაბოლოება მერყევ ბგერაზე; ასევე V საფეხურზე, თუ ია დომინანტური სამხმოვანების ან დომინანტ-სექტაკორდის პრიმას წარმოადგენს.

პერიოდის პირველი წინადადება ნახევრიანი კადენციით ან სრული არამთლიანი კადენციით ბოლოვდება, რაც დაუმთავრებელის შთაბეჭდილებას ქმნის. პერიოდის მეორე წინადადება თითქმის ყოველთვის ბოლოვდება სრული მთლიანი კადენციით.

თუ პერიოდის დაბოლოებაში შენარჩუნებულია საწყისი ტონალობა, მას ე რ თ ტ ო ნ ა ლ უ რ ი ეწოდება.

მაგალითად:

354 Allegretto
/ცოცხლად/

ე. ფ. ბახი „გაზაფხული“.

პერიოდს, რომელშიც მისი დასრულების მომენტისათვის მოდულაცია მოხდა, მოდულაციებულის პერიოდი ეწოდება /იხ. მაგალითი 355 /.

წინადადება, თავის მხრივ, იყოფა ორ უფრო მცირე ნაგებობად, რომელთაც ფრაზები ეწოდება. მუსიკაში გვხვდება წინადადებები, რომლებშიც ფრაზები ერთმანეთისაგან გამოყოფილია ცეზურიტ, და წინადადებები, რომლებშიც ფრაზები თითქმის ერთიან მელოდირ ხაზად და შეერთებული.

მაგალითად:

355 პ. ჩაიკოვსკი. მეხუთე სიმფონია, მე-3 ნაწილი

356 აუჩქარებლად

რ. შუმანი, თხზ. 68 № 26

ფრაზა-ორტაქტი წარმოადგენს ან ერთიან ნაგებობას, ანდა მოტი-
ვებად /ერთტაქტებად/ არის დაყოფილი. მ ო ტ ი ვ ი ეწოდება ერთი
მთავარი მეტრული მახვილის მქონე ნაგებობას. მოტივის სუსტი დრო
შეიძლება გამოიხატოს ერთი ან რამდენიმე ბგერით. მოტივი შეიძლება
იწყებოდეს და მთავრდებოდეს არა მკაცრად ტაქტის ფარგლებში, არა-
მედ შეიძლება დაიწყოს გარეტაქტით და დამთავრდეს მომდევნო ტაქ-
ტის შუაში. გვხვდება ტაქტზე ნაკლები მოტივებიც (იხ. მოტივების მა-
გალითები 340, 346, 347, 362).

**§ 51. დინამიკური ელფერი და მისი კავშირი მელოდირ განვითარებასთან.
დინამიკურ ელფერთა აღნიშვნა**

მელოდირი მოძრაობა განუყრელადაა დაკავშირებული ხმოვანებ-
ის სიძლიერის ხარისხის შეცვლასთან. ხმოვანების სიძლიერის სხვადას-
ხვა ხარისხს მუსიკაში დ ი ნ ა მ ი კ უ რ ი ე ლ ფ ე რ ი ეწოდება. დი-
ნამიკურ ელფერს უდიდესი გამოხატველი მნიშვნელობა აქვს. მაგა-
ლითად, აღმავალ მოძრაობას მელოდიაში, ბუნებრივია, ხმოვანების გაძ-
ლიერება მოსდევს, დაღმავალი მოძრაობისათვის კი ხმოვანების შესუ-
სტებაა დამახასიათებელი.

მუსიკალური ნაწარმოების შინაარსი თავისთავად განსაზღვრავს
მისი დინამიკის ხარისხს. მაგალითად, ძილისპირული სრულდება *piano*
/ჩუმად /; ამგვარი მუსიკის შინაარსს არ შეეფერება ხმამაღალი, ძლი-
ერი ხმოვანება; საზეიმო, გამარჯვების მარში კი უთუოდ უნდა ჟღერ-
დეს *forte* /ხმამაღლა/; ჩუმი ხმოვანება ასეთი შინაარსის მუსიკისათ-
ვის არ არის დამახასიათებელი.

დინამიკურ ელფერთა მრავალფეროვნებისა და მათი დაპირისპირე-
ბის ზუსტი გამოხატვა არსებული აღნიშვნებით /ტერმინებით/ შეუძ-
ლებელია.

მუსიკალური საკრავები /ფორტეპიანო, ვიოლინო, ვიოლონჩელო და
სხვ./ აგრეთვე ადამიანის ხმა ინდივიდუალურ შემსრულებლებს საშუა-
ლებას აძლევენ, ხმოვანების უფაჩიზეს ნიუანსებს მიაკვლიონ და ამ-
ის შემწეობით შექმნან ფერადოვანი ბგერითი სახეები. ეს ასევე ეხება
ორკესტრისა და გუნდის შესაძლებლობებსაც.

სხვადასხვა დინამიკური ელფერის გამოსახატავად მუსიკაში ჩვეულებრივ გამოიყენება ასეთი აღნიშვნები:

ა/ მუდმივი სიძლიერის დროს:

fortissimo – ff, ძალიან ხმამაღლა

forte – f, ხმამაღლა

mezzo forte – mf, საშუალო სიძლიერით, ნახევრად ძლიერად

pianissimo – pp, ძალიან ჩუმად

piano – p, ჩუმად

mezzo piano – mp, ნახევრად ჩუმად

ბ/ თანდათან შეცვლილი სიძლიერის დროს:

crescendo, ან ნიშანი – ხმოვანების გაძლიერება

poco a poco crescendo – თანდათანობით გაძლიერება

diminuendo, ან ნიშანი – შესუსტება, დაჩუმება

poco a poco diminuendo – თანდათანობით შესუსტება

smorzando – მიბნედილად

morendo – ხმის მიწყვეტით, მიმქრალად

გ/ სიძლიერის ხარისხის შეცვლის დროს:

piu forte – უფრო ხმამაღლა

meno forte – ნაკლებად ხმამაღლა

sforzando – sf, ცალკეული ბგერის მძაფრი აქცენტირება.

§ 62. მელიოდის ცალკეულ ელემენტთა ურთიერთმოკავშირის ხარისხის მაგალითები

წინა თავებში განვიხილეთ მუსიკის შემადგენელი ცალკეული ელემენტები და მათი მნიშვნელობა მელიოდის შექმნასა და განვითარებაში. მაგრამ, როგორც ამ სახელმძღვანელოს შესავალში ითქვა, ყოველი ელემენტი მხოლოდ მუსიკალური თხრობის სხვა დანარჩენ საშუალებებთან ურთიერთმოკმედებისას ავლენს თავის გამომსახველ შესაძლებლობებს. ამიტომ, მუსიკალური მეტყველების ელემენტთა შესწავლის ბოლოს, მათი ურთიერთკავშირის განხილვა მიზანშეწონილად კონკრეტული მუსიკალური მაგალითების მიხედვით.

მელიოდის აგებულების, ხასიათისა და განვითარების განმსაზღვრელი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია ბგერათსიმალისა და დროის თანაფარდობა.

ჩიტმზე, როგორც მუსიკის, კერძოდ კი მელოდიის მათგან იზიარებ-
 ელ და შემქმნელ საწყისზე, მესამე თავში იყო საუბარი. ნათქვამი
 აქ უსათუოდ უნდა შეივსოს სათანადო მაგალითების გარჩევის მეშვე-
 ნობით:

ა. ხოვიკოვი.

357 მსოფლიოს დემოკრატიული ახალგაზრდობის ჰიმნი

Moderato espressivo

/ზომიერად, მეტყველად/

სიმღერის მელოდია ნათლად გამოხატავს შინაარსს, რომელიც სა-
 ფუძვლად უდევს „მსოფლიოს დემოკრატიული ახალგაზრდობის ჰიმნი“-
 დაძაბულ ძღელეარებას, მათელ მიზანს, უდრეკ ნებისყოფას, მშვიდო -
 ბისათვის საბრძოლველად მზადყოფნას.

რა საშუალებებით ხდება ამის მიღწევა?

მარშისებური მკაფიო და მძაფრი ჩიტმი ოთხ მეოთხედ ზომაში
 და, ამასთან ერთად, შტრიხი marcato /მეოთხედების თანაბრობის ხაზ-

გასასმელად/ მტკიცე ნაბიჯის შთაბეჭდილებას ქმნის. მელოდიის პირველი ნაწილის ყოველი წინადადების დასაწყისში ოთხჯერ განმეორებული თანაბარი მეოთხედების რიტმი, თანდათანობით აღმავალი მოძრაობა და ხმის სიძლიერის მატება მელოდიას შეუპოვარ და შემტევ ხასიათს ანიჭებს. მისამღერში კილოს შეცვლა/ სი-ბემოლ მინორი – სი-ბემოლ მაჟორი/ თითქოს ასხივოსნებს მელოდიას; თავშეკავებულ განწყობილებას სცვლის სიმხნევე და სიმტკიცე, რომელიც განსაკუთრებული დამაჯერებლობით ჟღერს მისამღერის დასკვნით ტაქტებში. მელოდიაში ამის გამოსახატავად გამოზომილად აქცენტირებულია მეოთხედები – კულმინაციური მწვერვალიდან, მეორე ოქტავის ში – ბემოლიდან. დაღმავალი გამით მოძრავი ბგერები /მისამღერის მე-11 ტაქტი/.

ფრთაშესხმული სწრაფვის შთაბეჭდილებას ქმნის ქვემოთ მოყვანილი მელოდია:

358

პ. ჩაიკოვსკი. „გაზაფხული“

Allegro con spirito

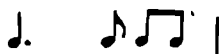
/„ბალახი ამწვანებულა“/

/ჩქარა, ფრთაშესხმულად/

ამ მელოდიის ხატოვანება მიღწეულია ჩქარი ტემპისა და მელოდიის თანდათანობით აღმავალი მოძრაობის კიდევ და კიდევ განმეორებული რიტმული თანამიმდევრობის შესამებით:

359

და ხმის სიძლიერის მატებით, მთლიანობაში მელოდია გადმოსცემს იმ სიხარულს, რომელსაც ადამიანს აძლევს გაზაფხულის მოსვლა, დათბობა, ბუნების გაღვიძება.

ბგერათსიმაღლებრივი ურთიერთდამოკიდებულება მელოდიაში ბუნებრივ კანონზომიერ გამომსახველობას იძენს მაშინ როცა აღმავალი მოძრაობა უკავშირდება დაძაბულობის გაძლიერებას, ხოლო დაღმავალი – მის შენელებას.

მაგალითად:

360

Adagio

/ნელა/

უკრაინული ხალხური სიმღერა

„ღრიალებს, მოთქვამს ღნებრი ღიალი“

ეს ფართო, მღერადი მელოდია გვიხატავს ღნებრს ავდრიან ამინდში. მიუხედავად იმისა, რომ მელოდიის ტემპი ნელია, იქმნება ვალაღებული ბუნებრივი სივრცის მართალი შთაბეჭდილება. ეს მიღწეულია ძირითადად მელოდიური საშუალებებით. მელოდია იწყება ერთბაშად მკვეთრი აღმავალი მოძრაობით სამხმოვანების ბგერებზე ოქტავის ფარგლებში, ამას მოჰყვება უკუსვლა–დაღმავალი, ოლონდ უფრო მღორე მოძრაობა. ამგვარი ტალღისებური ნახაზი დამახასიათებელია მთელი მელოდიისათვის. მეორე ფრაზა ასევე აღმავლობით იწყება, ოლონდ უფრო ნაკლებით, და შემდეგ საფეხურებრივი მოძრაობით ეშვება ტონიკამდე.

მეორე ნაწილის დასაწყისში ახალი, უფრო მკვეთრი აღმავლობაა /ნახტომები კვინტაზე და კვარტაზე/ დეციმის ფარგლებში და ისევ უფრო მშვიდი დაღმასვლა. მეოთხე ფრაზა, ისევე როგორც მეორე, წინა ტალღის თავისებური ანარეკლია.

ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ მელოდიის ყველა აღმავალი მოძრაობა გამოხატულია ერთი და იმავე რიტმული თანამიმდევრობით:

361

ამ მელოდიის დინამიკა თან სდევს მის მოძრაობას და მთლიანად ამ მოძრაობის მიმართულებებს ემორჩილება. ისევე როგორც წინა მე -

ლოდიებში, უკიდურესი დაძაბულობა მოდის კულმინაციურ მომენტზე, ზომელიც მელოდირს ყველაზე მაღალ ბგერას ემთხვევა.

მომდევნო მელოდიაში გამომსახველობა მიღწეულია მის ბგერათ - სიმალღებრივ, რიტმულ და დინამიკურ მხარეთა გაწონასწორებული ურთიერთკავშირით:

362

პ. ჩაიკოვსკი. „ტკბილი ოცნება“, ოპ. 39 № 21

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს მკაფიოდ გამოხატული თანაბარი ფრაზირება /ორტაქტები/ და რიტმული თანამიმდევრობის განმეორებადობა:

363

პირველი ორი ფრაზის დამახასიათებელი მელოდირი მიმოქცევა ნაგებობების ბოლოს-კვინტური ნახტომი ქვევით-შეკითხვის ელფერს ანიჭებს მათ და შემდგომი მოძრაობის საჭიროებას მოითხოვს ნ ა ხ ტ ო მ ი ს და დინამიკური დაძაბულობის შ ე მ დ გ ო მ საფეხურებრივ მოძრაობას მომდევნო ორ ფრაზაში სიმშვიდის ელემენტი შეაქვს. ამას გარკვეულად ხელს უწყობს მელოდირის საერთო დაღმავალი მიმართულება. მეორე ნაწილში მელოდირის დიაპაზონი ფართოვდება, მწვერვალს /ლა²

აღწევს და ტეხილი ხაზით ტონიკისაკენ ეშვება. ცალკეული ფრაზების ბგერათსიმალეობრივი და რიტმული აგებულება, დინამიკის ფაქტიზ მრავალფეროვნებასთან ერთად, მთელ მელოდიას ბუნებრივ გამომსახველობას ანიჭებს.

მ. გლინკას რომანსის „ტოროლა“, ფართოდ ცნობილი მელოდია, მოყვანილია როგორც მოდულაციის გამოყენების მაგალითი მის კულმინაციურ მომენტში მელოდიის მეტი გამომსახველობის მიზნით.

364 Moderato
/ზომიერად/

მ. გლინკა „ტოროლა“

კითხვები გამეორებისათვის

1. რა არის მელოდია?
2. გვიამბეთ მუსიკაში მელოდიის მნიშვნელობის შესახებ.
3. რისგან აიგება მელოდიური მოძრაობის ნახაზი?
4. როგორია მელოდიური მოძრაობის ძირითადი ფორმები და მიმართულებები?
5. რა არის სეკვენცია?
6. რა ეწოდება მანძილს მელოდიის ყველაზე მაღალ და ყველაზე დაბალ ბერებს შორის?
7. რა ეწოდება მელოდიის უმაღლეს წერტილს?
8. რა ეწოდება ბერებს, რომლებიც მელოდიაში აკორდის ბგერათა შორის არსებულ შუალედებს ავსებენ?
9. რომელ ბერებს ეწოდება დამხმარე?
10. რა ეწოდება შესვენებას ცალკეულ მუსიკალურ ნაგებობებს შორის?

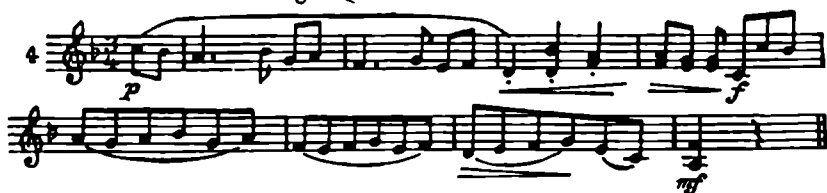
Vivo /ცოცხლად/

ი. პაიდნი. პიესა

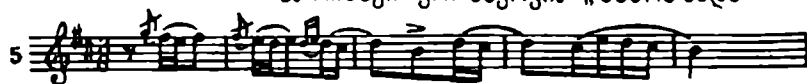

Moderato /ზომიერად/

ვ. ა. მოცარტი. სეკვა

ნ. რიმსკი-კორსაკოვი. „შაჰრაზადა“

2

ქვემოთ 'მოტანილ მელოდიაში განსაზღვრეთ ერთტონალური და მოდულირებული პერიოდები, წინადადებები, ფრაზები, მოტივები, კადენციები:

მ. გლინკა. „ჩრდილოეთის ვარსკლავი“

Andante maestoso / მშვიდად, მედიდურად/

Allegro ma non troppo
/არც იმდენად ჩქარა/

ლ. ბეთჰოვენი. კონცერტი
ვიოლინოსათვის, თხზ. 61, 1 ნაწ.

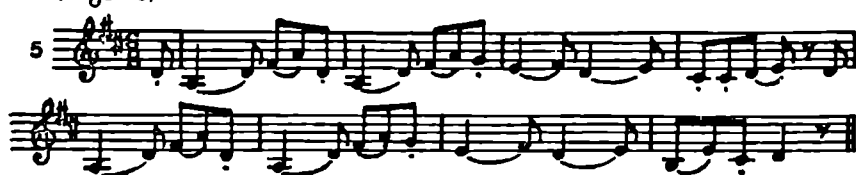
Andante
/მშვიდად/ ფ. მენდელსონი. „უსიტყვო სიმღერები“, № 48

Allegro cantabile
/ჩქარა, მღერადად/ ლ. ბეთჰოვენი,
სონატინა № 1, Es-dur, 1 ნაწილი

Allegro
/ჩქარა/ ლ. ბეთჰოვენი.
კონცერტი ვიოლინოსათვის, თბზ. 61, III ნაწილი

Adagio
/ნელა/ ლ. ბეთჰოვენი.
სონატა №1, თბზ. 2, მე-2 ნაწილი

Allegretto
/ცოცხლად/

ლ. ბეთპოვენი.
სონატა № 2, თხზ. 2, სკერცო

თ ა ვ ი მ ა ტ ა მ ა ტ ა

მელიზმები. შესრულების ზოგირთი ხარხის ალმონივნილი ნიშნები

§ 44. მელიზმები: ფორულაზი, მორლენი, გრუაბო, ტრალი

მ ე ლ ი ზ ე ბ ი ეწოდება მელოდის ძირითადი ბგერების შემამკობელ მელოდურ ფიგურებს. დროის მხრივ ისინი სრულდება წინა გრძლიობის, ანდა შესამკობელი ბგერის გრძლიობის ხარჯზე და ამი - ტომ მათი დროითი ნაწილები არ შედის მოცემული ტაქტის ძირითადი ნაწილების ჯამში.

მელიზმები წარმოიქმნება ძირითადი ბგერისაგან უმთავრესად სე - კუნდით დაშორებული დამხმარე ბგერების მეშვეობით.

სანოტო დამწერლობაში ისინი აღინიშნება ან განსაკუთრებული ნიშნებით, ანდა წერალი შრიფტით ნაწერი ნოტებით.

მუსიკაში იხმარება შემდეგი სახის მელიზმები: ფორულაგი, მორ - დენტი, გრუპეტო, ტრელი.

არსებობს ორი სახის ფორულაგი: მოკლე და გრძელი.

მ ო კ ლ ე ფ ო რ შ ლ ა გ ი შედგება ერთი ან რამდენიმე ბგერისაგან, რომლებიც სრულდება ძალიან მოკლედ, წინა გრძლიობის ან იმ ნოტის გრძლიობის ხარჯზე, რომლის წინაცაა იგი დასმული. ერთი ბგერისაგან შემდგარი მოკლე ფორულაგი აღინიშნება წერილი შრიფტით ნაწერი მერვედი გრძლიობის გადახაზული ნოტით; რამდენიმე ბგერისაგან შემდგარი მოკლე ფორულაგი კი - წიბოებით შეერთებული მეთექვსმეტედი ნოტებით.

მაგალითად:

365

ფ. შუბერტი.

Allegro moderato
/ზომიერად ჩქარა/

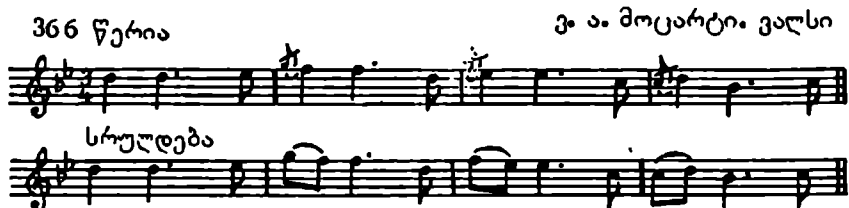
„მუსიკალური მომენტი“, თბზ. 94 № 3

გრძელი ფორშლაგი წარმოიქმნება ერთი ბგერის მეშვეობით და სრულდება იმ ბგერის გრძლიობის ხარჯზე, რომლის წინაცაა იგი დასმული.

გრძელი ფორშლაგის აღმნიშვნელი წვრილი შრიდტით ნაწერ სოტს ძირითადი ბგერის გრძლიობის ნახევარი გრძლიობა აქვს და შესაბამისადვე სრულდება. გრძელი ფორშლაგის აღმნიშვნელი ნოტი არ გაბაჟდება.

მაგალითად:

თუ გრძელი ფორშლაგი დასმულია წერტილიანი ნოტის წინ, მისი ვრძლიობა ძირითადი ნოტის ორ შესამედს უდრის.

მაგალითად:

367 იწერება სრულდება

მორდენტი წარმოიქმნება დამხმარე ბგერის საშუალებით. ეს დამხმარე ბგერა არის მელოდიის ძირითადი ბგერიდან ნახევარი ან ძიელი ტონით ზევით ან ქვევით მდებარე მეზობელი საფეხური. მორდენტის მელოდიური ფიგურა შედგება სამი ბგერისაგან: ძირითადი, დამხმარე და ძირითადი ბგერებისაგან. მორდენტი უმეტესად შესამკობელი ბგერის დროის ხარჯზე სრულდება.

მორდენტი აღინიშნება ნიშნით tr ან trill

პირველი მაოტივი მორდენტია და მიგვითითებს, რომ დამხმარე ბგერა უნდა ავიღოთ ძირითადი ბგერის ზევით.

მაგალითად:

368 იწერება სრულდება იწერება სრულდება

მეორე გადახაზული მორდენტია და მივითითებს, რომ დამხმარე ბგერა აღებულ უნდა იქნეს ძირითადი ბგერის ქვევით.

მაგალითად:

369 იწერება სრულდება იწერება სრულდება

Allegro non troppo
/არც ძალიან ჩქარა/

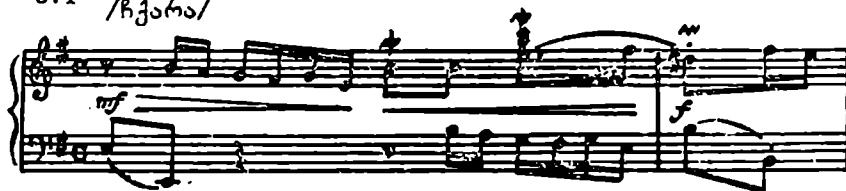
ი. ს. ბახი. ორხმიანი ინვენცია, № 15

370

371 *Allegro*
/ჩქარა/

ი. ს. ბახი. ორხმიანი ინვენცია, № 7

გვხვდება ორმაგი მარტივი და ორმაგი გადახაზული მორდენტები. ასეთ შემთხვევებში ფიგურები შედგება ხუთი ბგერისაგან – ერთიმეო – რის მონაცვლე საფეხურების ორმაგი განმეორებისაგან.

გ რ უ პ ე ტ ო ოთხი ან ხუთი ბგერისაგან შემდგარი მულოდიური ფიგურაა.

ერთ შემთხვევაში ბვრების რიგი ასეთია: ზედა დამხმარე, ძირითადი, ქვედა დამხმარე და ძირითადი.

სხვა შემთხვევაში გრუპეტო იწყება ძირითადი ბგერით; შემდეგი პგერების რიგი კი ისეთივეა, როგორც პირველ შემთხვევაში.

გრუპეტოს ნიშანი დაისმის ნოტის ზემოთ ან ნოტებს შუა. ამაზეა დამოკიდებული მისი შესრულების წესი. გრუპეტოს ნიშნის ზემოთ ან ქვემოთ დასმული ქრომატული ნიშანი მიუთითებს, რომ საჭიროა დამხმარე ბგერის შესაბამისი ალტერირება.

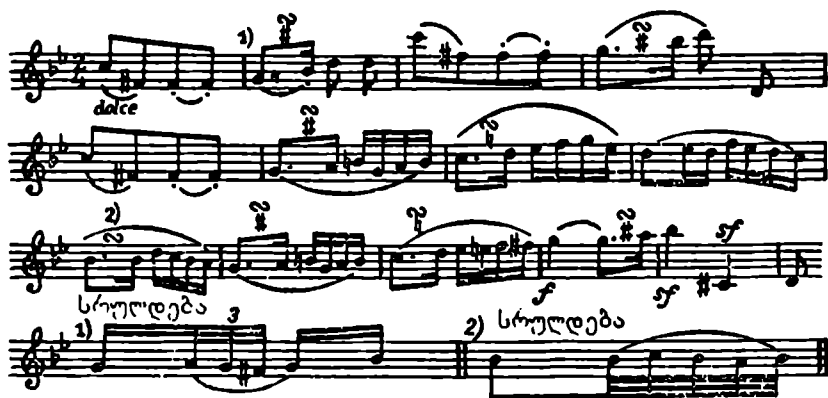
გრუპეტო აღინიშნება ნიშნით:

გრუპეტოს მაგალითები:

ლ. ბეთჰოვენი.

372 Andante
/მშვიდად/

სონატა, თხზ. 49, № 1, I ნაწ.

ტრელი არის სწრაფად და თანაბრად მონაცვლე ორი ბგერის – ძირითადი და დამხმარე ბგერებისაგან შემდგარი მელოდითური ფიგურა.

ტრელის ხანგრძლივობა ტოლია იმ ბგერის გრძლიობისა, რომლის ხარჯზეც იგი სრულდება. ტრელი აღინიშნება შემდეგნაირად: .

ტრელის აღმნიშვნელი ნიშანი დაისმის ნოტის თავზე.

არსებობს ტრელის შესრულების სხვადასხვა ხეობი, კერძოდ:

ა/ დაწყება ზედა დამხმარე ბგერიდან:

ვ. ა. მოცარტი. სონატინა B-dur, 1 ნაწ.

373

Andante grazioso
/მშვიდად, მოხდენილად/

ძირითადი ბგერის შემდეგ წერილი შრიტტით ნაწერი ნოტები მიუ-
თითებენ, რომ ტრელი უნდა დასრულდეს ქვედა დამხმარე ბგერით.

ბ/ დაწყება ქვედა დამხმარე ბგერიდან:

374 Allegretto grazioso

/ცოცხლად, მოხდენილად/

ვ. ა. მოცარტი.

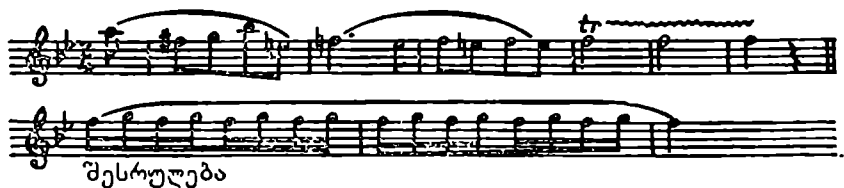
სონატინა, № 13, მე-3 ნაწ.

გ/ დაწყება ძირითადი ბგერიდან; ტრელის შესრულების ეს ხერხი
უფრო მოგვიანო პერიოდის მუსიკაში გვხვდება და მას ამჟამადაც იყუ-
ნებენ:

ვ. ა. მოცარტი. სონატინა, № 4 რონდო

375

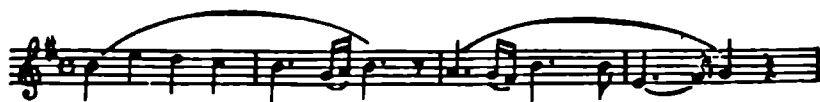
მეორე თავში აღწერილი ნიშნების გარდა სანოტო ნიშნების დამ - წერლობში იყენებენ შესრულების ზოგიერთი ხერხის აღნიშვნებს.

ესენია: ლეგატო, სტაკატო, პორტამენტო, არაპეჯიატო.

ლ ე გ ა ტო ნიშნავს მელოდიის ბგერათა გადაბმით შესრულებას; იგი აღინიშნება რკალისებური ხაზით. ლეგატოს ნიშანი დაისმის იმ ნოტების ზემოთ ან ქვემოთ, რომლებიც გადაბმულად უნდა შესრულდეს.

376 Moderato /ზომიერად/

მ. გლინკა „ტოროლა“

Меж - ду не - бом и зем - лей пе - сня раз - да - ет - ся...

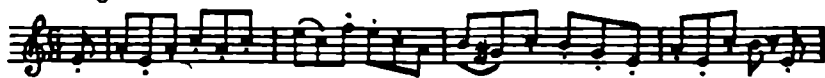
ერთმანეთში არ უნდა აგვერიოს ლეგატოს ნიშანი და ლიგა, რომე - ლიც ბგერას ახანგრძლივებს /იხ. § 12/.

ს ტ ა კ ა ტო ნიშნავს მელოდიის ან აკორდების მოკლედ მოწყვე - ტით შესრულებას. იგი აღინიშნება წერტილით, რომელიც დაისმის ნო - ტის ზემოთ ან ქვემოთ:

მაგალითად:

377 Allegro
/ჩქარა/

რ. შუმანი „გულადი მხედარი“, თხზ. 68

და ა. შ.

პ ო რ ტ ა მ ე ნ ტო ანუ გ ლ ი ს ა ნ დო ნიშნავს ქრომატული /ფორტეპიანოზე დიატონური/ გამით ზევით ან ქვევით ხმის გასრია - ლებას. ამ დროს იცემა შუალედი ერთმანეთისაგან დიდი ინტერვალით დაშორებულ ორ ბგერას შორის.

ტერმინი პორტამენტო გამოიყენება უფრო მეტად ვოკალური შემ - სრულებლობის მიმართ, ხოლო ტერმინი გლისანდო-ინსტრუმენტული პრაქტიკის მიმართ.

პორტამენტოს ნიშანი გამაერთიანებელი სწორი ტალღისებური ხაზია, იმ ორი უკიდურესი წერტილისა (ნოტებისა), რომელთა შორისაც ხდება სრიალი.

მაგალითად:

378

გარდა ამისა, ტერმინ პორტამენტოს სხვა მნიშვნელობაც აქვს, რომლითაც იგი საფორტეპიანო პრაქტიკაში იხმარება. აქ იგი აღნიშნავს ღრმა „ნონ ლეგატოს“ – როგორც ცალკეული ბგერების, ასევე აკორდების / განსაკუთრებით განმეორებადი აკორდების / თითქმის გადამულად შესრულებას. ამ შემთხვევაში პორტამენტოს აღმნიშვნელია ერთმანეთთან შეთავსებული ლეგატოსა და სტაკატოს ნიშნები. იგი იწერება ამგვარად:

379

მაგალითად:

380 Andante /მშვიდად/

რ. გლიერი. პრელუდია, თხზ. 31

არპეჯი ატონიშნავს აკორდების ტეხილად შესრულებას, ე. ი. აკორდის შემადგენელი ბგერები აიღება თანამიმდევრობით ქვევიდან ზევით, სწრაფი მოძრაობით. დროის მხრივ, არპეჯიატო სრულდება ჩვეულებრივმოცემული აკორდის დროის ხარჯზე.

არპეჯიატოს ნიშანია აკორდის წინ მოთავსებული ტალღისებური ვერტიკალური ხაზი, რომელიც აღნიშნავს, რომ აკორდი ამის შესაბამისად ტეხილად უნდა შესრულდეს.

მაგალითად:

პ. ჩაიკოვსკი.

„წელიწადის დრონი“, № 5, „თეთრი ღამეები“

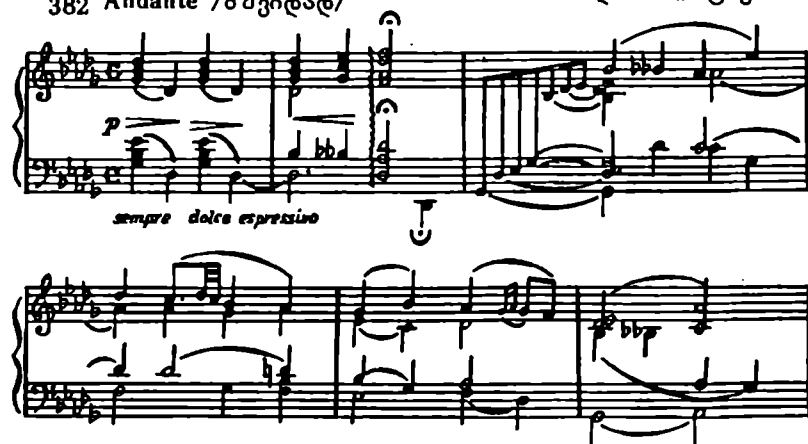
381 Andantino /მოდრავად/

ზოგჯერ არპეჯიატო ჩაწერილია წერილი შრიფტით დაბეჭდილ ნოტებით:

382 Andante /მშვიდად/

ა. ბოროდინი „ოცნება“

კითხვები გამეორებისათვის

1. რა არის მელიზმები?
2. როგორ წარმოიქმნება ისინი?
3. რა სახის მელიზმები გვხვდება მუსიკაში? გვიამბეთ თითოეულის შესახებ.

4. როგორ სრულდება და როგორ აღინიშნება სანოტო დამწერლობაში:
- ა) ლეგატო;
 - ბ) სტაკატო;
 - გ) პორტამენტო;
 - დ) არპეჯიატო.

სავარჯიშოები

ფორტეპიანოზე

მუსიკალურ – პედაგოგიურ ლიტერატურაში მონახეთ ყველა სახის მელიზმების მაგალითები, გაარჩიეთ მათი შესრულების ფორმა და დაუკარიტ ფორტეპიანოზე.

დამატება

დასავლეთევროპული მუსიკის შუა საუკუნეთა დიატონური

კილოების ისტორიისათვის (მოკლე ისტორიული ცნობა)

ადრინდელი შუა საუკუნეების ბოლოსათვის დასავლეთევროპულ მუსიკაში დაიწყო დიატონური ბუნებრივი კილოების ხმარება და მათთვის ძველი ანტიკური კილოების სახელების დარქმევა. მაგრამ თავიანთი აგებულებით შუა საუკუნეთა კილოები არ შეესაბამებოდნენ იმავე დასახელების ძველ ბერძნულ კილოებს.

შუა საუკუნეების კილოები წარმოადგენენ დიატონურ ოქტავურ ბგერათრიგებს. მათი აგებულების ფორმულებს ადვილად წარმოვიდგენთ, თუ თითოეული მათგანის ბგერათა შემადგენლობად მივიჩნივთ მუსიკალური ბგერათრიგის ძირითადი საფეხურების თანამიმდევრობას, აღებული სკალის ფარგლებში ყველა საფეხურიდან რიგრიგობით. მუსიკალურ პრაქტიკაში პირველად იხმარებოდა ოთხი ძირითადი – აეთენტიკური¹ კილო კვინტური საყრდენით და ოთხი მათგან წარმოებული – პლაგალური² კილო კვარტული საყრდენით.

1. აეთენტიკური /ბერძნ./ – ნამდვილი, ძირითადი.

2. პლაგალური /ბერძნ./ – დამხმარი.

383 დორიული პლაგალური კილოები

ფრიგიული ჰიპოდორიული

ლიდური ჰიპოლიდური

მექსოლიდური ჰიპომექსოლიდური

რაგორც ვხედავთ, წარმოებულ კილოებში ხდება კვირტური საყრდენის კვარტულ-პიშებრუნება. ძირითადი კილოს ზედა ტეტრაქორდის ოქტავით ქვევით ჩამოტანისას ბგერათრივი იწყება V საფეხურიდან.

მხოლოდ XV₁ საუკუნეში აღიარეს ოფიციალურად კიდევ ორი, ხალხურ მუსიკაში უძველესი დროიდან არსებული და ორიც მათგან წარმოებული კილო:

384 იონიური ჰიპოიონური

ეოლიური ჰიპოეოლიური

ჰ. ჰიპო/ბერძნ./ - ქვევით, დაბლა.

ამგვარად, გახდა სულ თორმეტი ხმარებული კილო.¹ შემდგომ ეპოქაში ყველაზე ფართოდ გავრცელდა ორი ძირითადი კილო – იონიური და ეოლიური, რომლებიც ბუნებრივ მაჟორსა და მინორს შეესატყვისებინან. ამათ გარდა, შუა საუკუნეების კილოებიდან პროფესიულ მუსიკაში გვხვდება, უმთავრესად, ოთხი კილო: დორიული, ჟრიგიული, ლიდიური და მიქსოლიდიური. ჰიპოფრიგიული ან სხვანაირად – ლოკრიული კილო.¹ საფეხერზე შემცირებული სამხმოვანების გამო, იშვიათად იხმარება.

ყველა ძირითადი კილო თავისი მ ი ხ რ ი ლ ბ ი თ მაჟორულ და მინორულ კილოებად იყოფა. მაჟორულ კილოებს მიეკუთვნება: იონური, ლიდიური, მიქსოლიდიური; მინორულს – დორიული, ჟრიგიული და ეოლიური.

ჩამოთვლილი კილოებიდან თითოეულს თავისი კილოებრივი პარალელი აქვს:

იონიურს	ლიდიურს	მიქსოლიდიურს
ეოლიური	დორიული	ჟრიგიული

დასასრულს მოგეცავეს შუა საუკუნეთა კილოებში შექმნილი ძველებური მუსიკის რამდენიმე მაგალითი.

385 მინეზინგერ² ვალტერ ფოგელვეილეს ჰანგი, X^{II} ს.

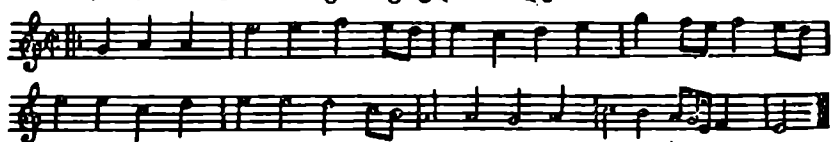
დორიული კილო

1. 1547 წ. გამოვიდა თეორეტიკოს გლარეანის /შვეიცარიის მკვიდრის ჰენრიხ ლორისის /ტრაქტატი „თორმეტსიმანი“, რომელშიც ავტორმა დაასაბუთა აღნიშნული თორმეტი კილოს სისტემა /Р. Грuber, История музыкальной культуры, т. II, ч. II, С. 31 – 32.

2. მინეზინგერი – პოეტი-მომღერალი, სატრაფიალო-რაინდული ლირიკის შემსრულებელი.

386 ოსვალდ ველკენშტეინი /მინეზინგერი/
ფრიგიული კილო. საგაზაფხულო სიმღერა, X III – XIV ს.ს.

387 იტალიელ ლაუდისტა¹კმობის
მიქსოლიდიური კილო /კორტონიდან/ ჰანგი. XIII – XIV ს.ს.

388 ანტიკური საშობაო სიმღერა, XV ს. დასასრული
ლიდიური კილო

აქ ჩამდენადღე უფრო დაბალია, ვიდრე ტემპერირებულ წყობაში.

389 ჰანგი ალფონს X „ბრძენის“ კრებულიდან, XIII ს.
ჰიპოდორიული კილო /ტრუბადურების ლირიკა/

1. ლაუდისტები – ლირიკული სალულიერო-სახოცბო ჰიმნების შემსრუ-
ლებები.

მუსიკალურ ტერმინთა მოკლე ცნობარი

(განმარტება იმ ტერმინების, რომლებიც სახელმძღვანელოს
ტექსტში არ შესულა)

A

- A cappella¹ – აკაპელა, გუნდი თანხლების გარეშე
Accolade /ფრანგ./ – აკოლადა, სანოტო სისტემების გამაერთიანე-
ბელი ფიგურული კავია
Accordo – აკორდი.
Affettuoso – ნაზად.
Agitato – აგზნებულად.
Alla marcia – მარშისებურად.
Allegro ma non troppo – არც იმდენად ჩქარა,
Allegro risoluto – ჩქარა, გაბედულად.
Allemande /ფრანგ./ – ალემანდა, ძველებური სუიტის ნაწილი.
Anima – სული.
A piacere – ნებისმიერად.
Appassionato – მგზნებარედ.
Aria – არია.
Arioso – არიოზი, არიის მსგავსი.
A tre corde – სამ სიმზე.
A una corde – ერთ სიმზე.

B

- Barcarolla – ბარკაროლა, ვენეციელ გონდოლიერთა სიმღერა
Basso – ბასი, ბანი
Bene (ben) – კარგად
Berceuse (ფრანგ.) – ნანა, ძილისპირული
Bolero – ბოლერო, ესპანური ცეკვა
Bravura – მხნედ.

. ის სიტყვები, რომლებიც ფრჩხილებში არ არის მოცემული, იტალიუ-
რია.

Brillant (ფრანგ) – ბრწყინვალე.
Brinsა – გაცხოველებით, მხურვალედ.
Burlesco – სასაცილოდ.

C.

Cadenza – კადენცია.
Cakando – მიუყრება.
Canon /ბერძნ/. – კანონი.
Cantabile – პლერადად.
Canto – სიმღერა.
Capriccio – კაპრისიო.
Cavatina – კავატინა, მცირე არია.
Cello – ვიოლონელო (შეპოკლებული სახელწოდება).
Coda – დასკვნა.
Con affetto – გრძნობით.
Con amore – სიყვარულით.
Con anima – სულითა და გულით.
Con fuoco – ცეცხლოვნად.
Con grazia – მოხდენილად.
Con gusto – გემოვნებით.
Con ira – პრისხანედ.
Con moto – მოძრავად.
Con sordini – ხმადასშვით, სურდინით.
Con spirito – შთაგონებით, აღფრთოვანებით.
Corda – სიმღ.

Courante (ფრანგ.) – კურანტა, ძველებური ფრანგული ცეკვა, სუიტის ნაწილი.

D.

Detaché (ფრანგ.) -- გადაუბმელად.
Divisi – დაყოფა.
Dolce – ალერსიანად, ნაზად.
Doloroso – სევდიანად.
Doppio movimento – გაორმაგებული სიჩქარით.

E.

Edition (ფრანგ.) გამოცემა.
Energico – ენერგულად.

Eroico - გმირულად ჰეროიკულად.
Espressivo - გამოჰსახველად, მეტყველად.
Exalte -(/ფრანგ./) - ეგზალტირებულად, მღელვარედ.
Exercice /ფრანგ./, - სავარჯიშო.

F

Fantastico - ფანტასტიკურად.
Finale - ფინალი
Flautando - ფლეიტისებურად.
Forza - ძალა
Fugato - ფუგისებურად.
Funébre (ფრანგ.) - სამგლოვიარო.
Fuoco - ცეცხლოვანი, მცხუნვარე.
Furioso - გაშმაგებით, გახელებით.

G

Gavotte (ფრანგ.) - გავოტი, ძველებური ფრანგული ცეკვა.
Giga - ჟიგა, ძველებური ცეკვა.
Giocoso - კეკლუცად.
Glissando - სრიალით გადასვლა.
Grave - მკაცრად.
Grotesque (ფრანგ.) - უცნაურად.

H

Habanera /ესპ./ - ჰაბანერა, ესპანური ცეკვა.
Halling /ნორვე./ - ჰალინგი, ნორვეგიული ცეკვა.
Hongrois (ფრანგ.) - უნგრული.
Humoresque (ფრანგ.) - იუმორესკა

I

Imitation - (ფრანგ.) - იმიტაცია
Impromptu (ფრანგ.) - ექსპრომტი
Improvisata - იმპროვიზაცია.
In modo - სტილში.
Innocente - გულუბრყვილოდ, წმინდად
Intermezzo - ინტერმეცო
Introduzione - შესავალი.
Invenzione - ინვენცია, სიტყვა-სიტყვით გამოგონება.

J

Jeu (ფრანგ.) – დაკვრა

Jota aragonesa /ესპ./ – არაგონული ხოტა, ესპანური ცეკვა.

K

Klavierabend /გერმ./ – საფორტეპიანო მუსიკის საღამო.

Klavierauszug /გერმ./ – პარტიტურიდან ფორტეპიანოზე გადაღება.

Konzertstück /გერმ./ – ერთნაწილიანი კონცერტი.

L

Lacrimosa /ლათ/ – მტირალი, რეჟეიემის ნაწილი.

Lamentabile – საწყალობლად, ჩივილით.

Larghetto – ლარგეტო, უფრო სწრაფად, ვიდრე ლარგო.

Legato – გადაბმულად.

Lesto – სწრაფად, სხაპასხუპით.

Libitum, ad libitum /ლათ/ – სურვილისამებრ.

Lieder ohne Worte /გერმ./ – უსიტყვო სიმღერები.

Liga – ლიგა.

Lirico (ფრანგ.) – ლირიკულად.

Loco – აქამდე.

Lugubre – პირქუშად.

Lusingando – კეკლუცად.

M

Macabre (ფრანგ.) – სამგლოვიარო.

Maestoso – დიდებულად.

Main droite (ფრანგ.) – მარჯვენა ხელი.

Main gauche (ფრანგ.) – მარცხენა ხელი.

Mano sinistra – მარცხენა ხელით.

Marcato – ხაზვასმით.

Marche funébre (ფრანგ.) – სამგლოვიარო მარში.

Marcia; marziale – მარში; მარშისებურად.

Martellato – მარტელატო, მკვეთრი სტაკატო.

Matelote (ფრანგ.) – მეზღვაურების ცეკვა.

Meditation (ფრანგ.) – დაფიქრება.

Meno – ნაკლებად.

Mezzo – ნახევრად.

Misterioso – იღუმალად.

Morendo – ხმამიწყვეტით, მიმქრალად.

Mormorando – მორაკრაკე, მოწყკრიალე.

Mouvement (ფრანგ.) – მოძრაობა.

N

Nobile – კეთილშობილურად.

Nocturne (ფრანგ.) – ნოქტიურნი.

Non legato – გადაუბმელად.

Non molto – არც ძალიან.

Novelette /გერმ./ – ნოველეტა, პატარა მოთხრობა.

O

Oeuvre (ფრანგ.) – ნაწარმოები.

Ouvre posthume (ფრანგ.) – სიკვდილშემდგომი გამოცემა ნაწარმოებებისა.

Opus /ლათ./ – ნამუშევარი, თხზულება.

Oriental (ფრანგ.) – აღმოსავლური.

Ossia – ან, ესე იგი.

Ostinato – დაჟინებით.

Overture – უვერტიურა.

P

Parlando – ჩუმი ლაპარაკით

Partie (ფრანგ.) – პარტია, ხმა.

Passacalie (ფრანგ.) – პასკალია ძველებური ცეკვა.

Passione – ენება, გზნება.

Pastorale – პასტორალური.

Pavana – პავანა, ძველებური იტალიური ცეკვა.

Perdendosi – ხმამიკარგვით, ხმამიბნეღით.

Perpetuum mobile /ლათ./ – მარადიული მოძრაობა

Pesante – მძიმედ

Piccolo flauto – პატარა ფლეიტა.

Poi – შემდეგ.

Polonaise (ფრანგ.) – პოლონეზი.

Pomposo – დიდებულად.

Ponticello — ჯორაკი, სადგარი
Precipitando — აჩქარებით.
Profondo — ღრმა, ღრმად.

Q

Quasi — როგორც; მსგავსად.
Quasi una fantasia — ფანტაზიისებური.

R

Rapsodie (ფრანგ.) — რაფსოდია.
Reprise (ფრანგ.) — რეპრიზა, გამეორების ნიშანი.
Requiem — რეკვიემი, სულის მოსახსენებელი მესა.
Resoluto — გაბედულად, მტკიცედ.
Rêverie (ფრანგ.) — ოცნება, ზმანება.
Rigaudon (ფრანგ.) — რიგოდონი, ძველებური ფრანგული ცეკვა.
Rigorouso — მკაცრად.
Rinforzando — უეცარი გაძლიერებით.
Romantique (ფრანგ.) — რომანტიკული.
Rubato — თავისუფალ ტემპში.

S

Sans (ფრანგ.) — გარეშე.
Sarabande (ფრანგ.) — სარაბანდა, ძველებური ცეკვა, სუიტის ნაწილი.
Scherzando — ხუმრობით.
Scherzo — სკერცო, ხუმრობა.
Semplice — სადად, ბუნებრივად.
Senza — გარეშე.
Senza pedale — უპედალოდ.
Senza sordini — უსურდინოდ.
Serenata — სერენადა.
Simile — იმგვარადვე, ერთნაირად.
Sopra — ზევით.
Sotto voce — ნახევარხმით.
Spiritoso — გულმხურვალედ.
Subito — მოულოდნელად.

T

- Tambourin (ფრანგ) – ტამბურინი, ქველებური ფრანგული ცეკვა; დაირა.
 Tam-tam – ტამ-ტამი, გონგი.
 Tarantella – ტარანტელა, ნეაპოლური ცეკვა.
 Tenuto – თავშეკაეებით,
 Timpani – ლიტავრები.
 Tragico – ტრაგიკული.
 Tranquillo – მშვიდად.
 Transcription (ფრანგ.) – ტრანსკრიფცია, გადატანა.
 Tre corde – სამი სიმი.
 Tutta la forza – მთელი ძალით.
 Tutti – ყველა /ყველა ინსტრუმენტი ერთად/

U

- Übung /გერმ./ – საეარჯიშო.
 Una corda – ერთი სიმი.
 Un poco piu – ოდნავ მეტად.

V

- Varie (ფრანგ.) – ვარირებული.
 Veloce – სწრაფად; მარდად.
 Vibrato – ვიბრატო, ვიბრაციით.
 Voce – ხმა.

W

- Wiegenlied /გერმ./ – ნანა ძილისპირული.
 Wohltemperiertes Klavier /გერმ./ – კარგად ტემპერირებული კლავირი.

Z

- Zart /გერმ./ – ნაზად
 Zingaro alla zingara – ბოშა; ბოშური მუსიკის ყაიდაზე.
 Zappo – ბორძიკით.

1. Балакирев М.А., Русские народные песни, М., Государственное музыкальное издательство, 1957.
2. Берков В.О., Гармония, части I и II, М., Государственное музыкальное издательство, 1962. Издательство "Музыка", 1964.
3. Грубер Р.И., История музыкальной культуры, тома I и II, М., Государственное музыкальное издательство, 1941, 1959.
4. Кастальский А.Д., Особенности народно-русской музыкальной системы, М., Государственное музыкальное издательство, 1961.
5. Кастальский А.Д., Основы народного многоголосия, М., Государственное музыкальное издательство, 1948.
6. Лядов А.К., Сорок пять песен русского народа, М., Государственное издательство. Музыкальный сектор, 1930.
7. Орлов В.М., Крестьянские песни. Музыкальный отдел Н.К.П., 1919.
8. Островский А.Л., Краткий музыкальный словарь, М., Государственное музыкальное издательство, 1940.
9. Павлюченко С.А., Элементарная теория музыки, М., Государственное музыкальное издательство, 1940.
10. Попова Т.В., Русское народное музыкальное творчество, вып. I и II. Государственное музыкальное издательство, 1955, 1956.
11. Рабинович А.В., Краткий курс акустики под редакцией проф. Н.А. Гарбузова. Государственное издательство. Музыкальный сектор, 1930.
12. Римский-Корсаков Н.А., Сто русских народных песен, соч. 24. Государственное музыкальное издательство, 1951.
13. Соколов И.И., Курс физики, часть II. Учебник для средней школы. Учпедгиз, 1951.

14. Сто русских народных песен хора им. Пятницкого, М., Государственное музыкальное издательство, 1958.
15. Способин И.В., Элементарная теория музыки, М., Государственное музыкальное издательство, 1955.
16. Тюлин Ю.Н. и Привано Н.Г., Учебник гармонии, часть 1, М., Государственное музыкальное издательство, 1957.
17. Тюлин Ю.Н., Учение о гармонии. Издательство "Музыка", 1966.
18. Филиппов Т.И., Сорок народных песен, Музыкальный отдел Н.К.П., 1919.
19. Хвостенко В.В., Сборник задач и упражнений по элементарной теории музыки, М., Государственное музыкальное издательство, 1960.
20. Хвостенко В.В., Сольфеджио на материале мелодий народов СССР, части I, II, III, Государственное музыкальное издательство, 1950, 1966 (III ч.).
21. Ширма Г.Р., Двести белорусских народных песен, "Советский композитор", 1958.

წინათქმა .	3
შესავალი	5
თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი ბ გერა	7
§ 1. ბგერის ფიზიკური საფუძველი	7
§ 2. მუსიკალური ბგერის თვისებები	7
§ 3. ნაწილობრივი ტონალობები ბუნებრივი ბგერათრივი .	9
§ 4. მუსიკალური სისტემა ბგერათრივი ძირითადი საფეხუ- რები და მათი დასახელებები ოქტავეები	10
§ 5. მუსიკალური წყობა ტემპერირებული წყობა ნახევარი და მთელი ტონი წარმოებული საფეხურები და მათი და- სახელებები	12
§ 6. ბგერების ენძარმონიზმი	13
§ 7. დიატონური და ქრომატული ნახევარტონები და მთელი ტონები	13
§ 8. ბგერების აღნიშვნა ასოითი სისტემით	15
თ ა ვ ი მ ე ო რ ე . სანოტო დამწერლობა	
§ 9. ნოტი გრძლიობები და მათი აღნიშვნა (მოხაზულობა). სანოტო სისტემა	21
§ 10. გასაღებები	24
§ 11. ალტერაციის ნიშნები	25
§ 12. ბგერების გრძლიობის მომატების დამატებითი ნიშნები ნოტებისათვის	27
§ 13. პაუზები	28
§ 14. ორხმიანობის ჩაწერა მუსიკის ჩაწერა ფორტეპიანო - სათვის აკოლადა მუსიკის ჩაწერა ანსამბლებისა და გუნდისათვის	29

§ 15.	შემოკლების ნიშნები სანოტო დამწერლობაში	34
თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე რ ი ტ მ ი და მ ე ტ რ ი.		
§ 16.	რიტმი გრძლიობათა ძირითადი და თავისუფალი და - ყოფა	44
§ 17.	აქცენტი. მეტრი. ზომა. ტაქტი. ტაქტის ხაზი. გარე - ტაქტი	50
§ 18.	მარტივი მეტრები და ზომები გრძლიობათა დაჯგუფე- ბა მარტივი ზომების ტაქტებში	52
§ 19.	რთული მეტრები და ზომები შედარებით ძლიერი დრო. გრძლიობათა დაჯგუფება რთული ზომების ტაქტებში	56
§ 20.	შორეული მეტრები და ზომები გრძლიობათა დაჯგუფე- ბა შერეული ზომების ტაქტებში	62
§ 21.	ცვლადი ზომები	67
§ 22.	სინკოპა	69
§ 23.	დაჯგუფება ვოკალურ მუსიკაში	71
§ 24.	ტემპი	72
§ 25.	ღირეურობის ხერხები	74
§ 26.	რიტმის, მეტრისა და ტემპის მნიშვნელობა მუსიკაში	78
თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე ა ინტერვალები.		
§ 27.	ინტერვალი	91
§ 28.	ინტერვალების რაოდენობრივი და თვისებრივი სიდი - დე მარტივი ინტერვალები. დიატონური ინტერვალე - ბი.	92
§ 29.	გადიდებული და შემცირებული ინტერვალები. ინტერ - ვალების ენჰარმონიული თანასწორობა	96
§ 30.	ინტერვალების შეზღუდვა	98
§ 31.	შედგენილი ინტერვალები	99
§ 32.	კონსონირებული და დისონირებული ინტერვალები	102
თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე კ ი ლ ო და ტ ო ნ ა ლ ო ბ ა.		
§ 33.	მყარი ბგერები. ტონიკა. მერყევი ბგერები. მათი გადა- წყვეტა. კილო	110
§ 34.	მაჟორული კილო ბუნებრივი მაჟორის გამა. მაჟორული კილოს საფეხურები. მაჟორული კილოს საფეხურების	

	დასახელებები, აღნიშვნები და თვისებები	III
§ 35.	ტონალობა, დიეზიანი და ბემოლიანი მაჟორული ტონალობები. კვინტური წრე. მაჟორულ ტონალობათა ენჰარმონიზმი	116
§ 36.	ჰარმონიული და მელოდირი მაჟორი	123
§ 37.	მინორული კილო. ბუნებრივი მინორის გამა. მინორული კილოს საფეხურები და მათი თვისებები	126
§ 38.	ჰარმონიული და მელოდირი მინორი. მინორის ტონალობები. პარალელური ტონალობები. მინორულ ტონალობათა კვინტური წრე	128
§ 39.	ერთსახელიანი ტონალობები. მაჟორისა და მინორის ზოგიერთი მსგავსება და განსხვავება, მათი ურთიერთშედწევა. მაჟორული და მინორული კილოს მნიშვნელობა მუსიკაში	137
თ ა ვ ი მ ე ე ქ ე ს ე . ინტერვალები მაჟორულ და მინორულ ტონალობებში		
§ 10.	ბუნებრივი მაჟორისა და ბუნებრივი მინორის ინტერვალები	149
§ 41.	ჰარმონიული და მელოდირი მაჟორისა და მინორის ინტერვალები. დამახასიათებელი ინტერვალები	151
§ 42.	მყარი და მერყევი ინტერვალები. განსხვავება სიმყარესა და კონსონანსს შორის, კონსონანსის მერყეობასა და დისონანსს შორის. მერყევი ინტერვალების გადაწყვეტა მიზიდულობით. დისონირებული ინტერვალების გადაწყვეტა	155
თ ა ვ ი მ ე შ ე ი დ ე . აკორდები.		
§ 43.	აკორდი. სამხმოვანება. სამხმოვანების სახეები. კონსონირებული და დისონირებული სამხმოვანებები. სამხმოვანებების შებრუნება	170
§ 44.	მთავარი სამხმოვანებები მაჟორსა და მინორში. მთავარ სამხმოვანებათა შეერთება	173
§ 45.	მაჟორისა და მინორის დამხმარე სამხმოვანებები. სამხმოვანებები ბუნებრივი და ჰარმონიული მაჟორისა და მინორის საფეხურებზე	176

§ 46.	სეპტაკორდი. დომინანტსეპტაკორდი და მისი შებრუნე - ბები. დომინანტსეპტაკორდისა და მისი შებრუნებების კადაწვევბა	179
§ 47.	შემაველი სეპტაკორდები. 11 საფეხურის სეპტაკორდი. აკორდები მუსიკაში	182
თ ა ვ ი მ ე რ ვ ე .	ხალხური მუსიკის კილოები. სხვა კილოები.	
§ 48.	მოკლე ზოგადი მიმოხილვა	193
§ 49.	შვიდსაფეხურიანი კილოების განსაკუთრებული სახეები პენტატონიკა	200
§ 50.	ცვლადი კილოები. ცვლად-პარალელური კილო და მა - ჟორ-მინორი. სხვა კილოები.	207
თ ა ვ ი მ ე ც ხ რ ე .	ტონალობათა ნათესაობა- ქრომატიზმი.	
§ 51.	ტონალობათა ნათესაობა	220
§ 52.	ქრომატიზმი. ალტერაცია	222
§ 53.	ქრომატული გამა. ქრომატული გამის მართლწერა	224
თ ა ვ ი მ ე ა თ ე	ტონალობის განსაზღვრა. ტრანსპოზიცია.	
§ 54.	ტონალობის განსაზღვრა	230
§ 55.	ტრანსპოზიცია	232
თ ა ვ ი მ ე თ ე რ თ ე ტ ე	მოდულაცია.	
§ 56.	მოდულაცია და გადახრა	238
§ 57.	მოდულაცია მონათესავე ტონალობებში	240
თ ა ვ ი მ ე თ ო რ მ ე ტ ე .	მელოდია	
§ 58.	მელოდიის მნიშვნელობა მუსიკალურ ნაწარმოებებში. ხალხური მუსიკის მელოდიები /სიმღერები/	247
§ 59.	მელოდიური მოძრაობის მიმართულებები და დიაპაზო - ნი. გამვლელი და დამხმარე ბგერები	253
§ 60.	მელოდიის დანაწევრება /მუსიკალური სინტაქსის ზო - გადი ცნება/. ნაგებობა. ცეზურა. პერიოდი. წინადადე - ბა. კადენცია. ფრაზა. მოტივი	256
§ 61.	დინამიკური ელფერი და მისი კავშირი მელოდიურ გან - ვითარებასთან. დინამიკურ ელფერთა აღნიშვნა	258
§ 62.	მელოდიის ცალკეულ ელემენტთა ურთიერთქმედების გარჩევის მაგალითები.	259

თ ა ვ ი მ ე ც ა მ ე ტ ე. მელიზმები. შესრულების ზოგიერთი ხერ-
ხის აღმნიშვნელი ნიშნები

§ 63. მელიზმები: ფორშლაგი, მორდენტი, გრუპეტო, ტრელი. 259

§ 64. შესრულების ზოგიერთი ხერხის აღმნიშვნელი ნიშნები. 274

დამატება. დასავლეთ ევროპის მუსიკის "ძუა საუკუნეთა დიატო -
ნური კილოების ისტორიისათვის /მოკლე ისტორიული ცნობა/ 277
მუსიკალურ ტერმინთა მოკლე ცნობარი 281
ლიტერატურა

მთარგმნელი და ჯ ა ნ დ ი ე რ ი
 რედაქტორი ი ა ქ ვ ა ჩ ა ხ ი ა
 სამხატვრო რედაქტორი თ ა კ ა რ ბ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი
 ტექრედაქტორი თ . მ ა ნ ჯ გ ა ლ ა ძ ე
 მაკეტი გ ა ბ რ ა მ ი შ ვ ი ლ ი ს ა
 უფ. ოპერატორი ნ . მ ა ს ხ უ ლ ი ა
 გამომშვები ლ ა დ ა ვ ი თ უ რ ი

ИБ 1975

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 30.11.87. ქალაქის ზომა
 60x90 საბეჭდი ქალაქი ოფსეტის ბეჭდვა ოფსეტუ -
 რი. ნაბ. თაბახი 18,5 . პირი ნაბ. თაბ. 17,21 . პირი. სალა
 გატარება 17,44. სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 15 26.
 ტირაჟი 4,000 შეკ. № 2830

ფასი 70 კაპ.

გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, ორჯონიკიძის №50.
 Издательство "Ганатлеба", Тбилиси, ул. Орджоникидзе № 50-
 1987

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა
 სახელმწიფო კომიტეტის თბილისის ი. ჯავახიშვილის სახ. წიგნის ფაბრიკა, მეგობრობის
 გამზირი № 7.

Тбилисская книжная фабрика им. И. Чавчавадзе, Государственного комитета Гру-
 зинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, пр. Дружбы № 7.